

2024

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

«КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2024»

Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції
17 травня 2024 року

Тези доповідей

м. Київ 2024

УДК 101.1(08)

Ф 56

**Рекомендовано до оприлюднення на засіданні Вченої ради
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 5 від 23.05.2024)**

Редакційна колегія:

Александрова О.С. – доктор філософських наук, професор

Горбань О.В. – доктор філософських наук, професор

Колінько М.В. – доктор філософських наук, доцент

Купрій Т.Г. – кандидат історичних наук, доцент

Ломачинська І.М. – доктор філософських наук, професор

Мартич Р.В. – кандидат філософських наук, доцент

Хрипко С.А. - кандидат філософських наук, доцент.

Ф 56 Київські філософські студії-2024 : Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 17 травня 2024 р.): Тези доповідей. – Київ: Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024. – 282 с.

Збірка містить тези доповідей і виступів учасників VII Всеукраїнської наукової конференції «Київські філософські студії», яка відбулася в Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка 17 травня 2024 року. У поданих матеріалах висвітлено широке коло актуальних проблем сучасної гуманітарної безпеки в умовах війни, зокрема таких галузей філософського знання як філософія міста, історія філософії, соціальна та політична філософія, філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство, філософія освіти тощо.

Збірку адресовано науковцям, викладачам вищої школи, аспірантам, докторантам, студентам, усім, хто цікавиться розвитком філософської думки. Відповідальність за грамотність, науковий і літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори тез.

Зміст

РОБОТА ПЛЕНАРНОЇ СЕКЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Людмила Филипович, Оксана Горкуша.</i> РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	10
<i>Марина Препотенська.</i> ФІЛОСОФСЬКИЙ ПРАКСИС ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ	13
<i>Олеся Столярчук.</i> ОСОБИСТІСНА БЕЗПЕКА УКРАЇНЦІВ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ	16
<i>Ігор Рейтерович.</i> МЕТАМОРФОЗИ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО ПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	19

Секція I.

Метафізика міста. Києвознавство.

<i>Тетяна Вінтонів.</i> СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА ТОПОНІМІВ МІСТА КИЄВА	23
<i>Галина Тимофєєва.</i> СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ НАПРЯМОК В МІСТОЗНАВСТВІ ТА ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА	25
<i>Роман Шамрицький.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СИМУЛЯКРІВ ЖАНА БОДРІЯРА У МІСЬКІЙ КУЛЬТУРІ	31
<i>Олександра Рафікова.</i> КОНЦЕПТ А. ШЮЦА «ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ» ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ МІСТЯН	33
<i>Даніїл Половинко.</i> ФІЛОСОФСЬКІ КОНТЕКСТИ ХІП-ХОПУ ЯК СУЧАСНОЇ МІСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	35
<i>Валерія Германова, Тетяна Бондар.</i> ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ У КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ КИЄВА: СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ АРХІТЕКТУРОЮ, ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ	37

Секція II.

Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

<i>Павло Кретов, Олена Кретова.</i> ДИСКУРС СУБ'ЄКТА ТА СУЧАСНІСТЬ: І. КАНТ І Д. Е. МАК-ТАГГАРТ	40
<i>Максим Франтішков.</i> КРИТИКА ІДЕЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕМОКРАТІЙ СУЧАСНОСТІ В ПРАЦЯХ ГАНСА-ГЕРМАНА ХОППЕ	42

<i>Марина Пашанова.</i> ВІД ГОЛЕМА ДО НОМО DEUS: ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ЛЮДИНИ-МАШИНИ У ФІЛОСОФІЇ	46
<i>Андрій Радченко.</i> КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ	48
<i>Анастасія Кузьміна.</i> СОЦІАЛЬНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПОСТНЕКЛАСИЧНУ ДОБУ	51
<i>Даніло Коновал.</i> КОНЦЕПЦІЯ ОСНОВНИХ ФОРМ БУТТЯ В ФІЛОСОФІЇ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ	53
<i>Оксана Білозір.</i> КОНЦЕПТ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА КАРЛА ПОППЕРА ТА ПЛАТОНІВСЬКА ІДЕАЛЬНА ДЕРЖАВА	57
<i>Олександр Конотопенко.</i> КРИТИКА СТОЇЧНОГО МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ. ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОГО СТОЇЦИЗМУ НА ПРОТИВАГУ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЛЮДСЬКУ СВІДОМІСТЬ	61
<i>Яна Кошевська.</i> ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ І.КАНТА	66
<i>Нікіта Верещинський.</i> КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЛОСОФСЬКОГО РОЗУМІННЯ ДУШІ У ВЧЕННІ ПЛАТОНА ТА АРИСТОТЕЛЯ	69
<i>Патлайчук О., Ступак О.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ НАУК АРИСТОТЕЛЯ	71
<i>Сергій Грамс.</i> ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСКУСІЙ «ТЕХНООПТИМІСТІВ» І «ТЕХНОПЕСИМІСТІВ»	77
<i>Ольга Галяс.</i> РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ РЕСЕНТИМЕНТУ Ф. НІЦШЕ У ФІЛОСОФІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	80
<i>Софія Рижак.</i> ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ К. ЮНГА У «ЧОРНИХ» ТА «ЧЕРВОНИЙ» КНИГАХ	82
<i>Дмитро Прищепя.</i> КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ ВІГІВ	84
<i>Даніло Коновал.</i> НАБУТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНЦЕПЦІЯХ К. ЮНГА ТА Е. ФРОММА	85

Секція III.

Аналітика соціальних і політичних процесів

<i>Тетяна Пояркова.</i> ВІЙНА ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ ЄВРАЗІЙСЬКОГО / ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ	88
<i>Юрій Борейко.</i> САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	90
<i>Ольга Науменко.</i> ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА ПЕРЕБІГ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ	92

<i>Кирило Дзігора.</i> МЕМИ ЯК ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	94
<i>Олександр Тюлькін.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ДЕСТРУКТИВНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕЧНОЇ ЗОНИ У ЖИТТІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ	98
<i>Артем Говоруха.</i> ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЛІБЕРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯК РЕСЕНТИМЕНТ РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ	102
<i>Зарміна Заріфі.</i> ГЕНДЕР: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ	105
<i>Марія Бачинська.</i> НОМО ЕСНОМІСІС ЯК СУБ'ЄКТ ФІЛОСОФІЇ БІЗНЕСУ	108
<i>Сергій Черних.</i> ІМІДЖ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ	110
<i>Іван Богданов, Микола Кріпак, Тетяна Купрій.</i> ДО ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ФІЛОСОФІЇ КІБЕРНЕТИКИ У РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ	112
<i>Павло Логунков.</i> ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ ГІЛБЕРТА РАЙЛА І ЙОГО ЛОГІЧНИЙ БІХЕВІОРИЗМ	115
<i>Вікторія Кищук.</i> СТОЛІТТЯ ВЕЛИКИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ (1914-2014 рр.) ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРОНОСУ І КАЙРОСУ	118
<i>Артем Лисюк.</i> ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОЛІТИЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НА РІВНІ ЄС	121
<i>Ярослав Зайка.</i> ЛОБІЗМ В БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ: КРОКИ ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ	123
<i>Віталій Беляєв, Тетяна Бондар.</i> РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ЛІДЕРСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	127
<i>Євген Бондар.</i> ІМІДЖ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УМОВАХ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ	130
<i>Марія Юхненко.</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ	133

Секція IV.

Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

<i>Тетяна Кононенко.</i> ТОЛЕРАНТНІСТЬ В АКсіОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ	137
<i>Олена Лобанчук.</i> НЕОФІТИ І ДЕМІУРГИ. ПАРАДИГМА СУЧАСНИХ ЕТИКО - ЕСТЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ Й СВІТІ	139
<i>A. A. Ishchuk, O. M. Ishchuk.</i> MEDIA COMMUNICATION IN CONFLICT: IMPLICATIONS FOR HUMANITARIAN SECURITY IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR	144

<i>М. А. Ishchuk.</i> CUSTOMS TARIFF REGULATION ANALYSIS IN THE SHADOW ENVIRONMENT AND ITS IMPACT ON HUMANITARIAN SECURITY	146
<i>Андрій Касков.</i> ТРАНСГУМАНІЗМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ	148
<i>Каріна Арльонок.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЛЬНИХ КАМЕНЯРІВ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	151
<i>Дмитро Козлов.</i> ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНЦЕПТ «СТАТУЇ» ЕТЬЄНА ДЕ КОНДІЛЬЯКА	153
<i>Крістіна Бінківська.</i> ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СЕМІОТИКИ КОЛЬОРУ В ПРАВОСЛАВНІЙ ІКОНОГРАФІЇ: ІКОНІЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО В МАТЕРІАЛЬНІЙ ФОРМІ	156
<i>Наталія Коваленко.</i> СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ЕТИЧНА ЧЕСНОТА ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЕКЗИСТЕНЦІАЛ	158
<i>Яна Фіх.</i> КУЛЬТУРА ТА РЕЛІГІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ	160
<i>Софія Усачова.</i> СУЧАСНА ЕСТЕТИКА: ВИВЧЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ	163
<i>Хо́да В. М., Патлайчук О. В.</i> ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ	165
<i>Угольніков Г.Г., Герасін О. С.</i> ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НАУКОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ	167
<i>Олександр Побережець, Єфімова Г.В.</i> ПРИНЦИПИ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ НАУКИ	170
<i>Анна Бурдак.</i> ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ДОБРА І ЗЛА ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ	178
<i>Аліна Марущак.</i> ПОЛІКОНТЕКСТНІСТЬ ВИЯВУ ФЕНОМЕНУ СОВІСТІ В ЦІННІСНОМУ ПРОСТОРИ ВІЙНИ І МИРУ	180
<i>Єлизавета Бантиш.</i> ФЕНОМЕН КРАСИ В ПОЛІВЕКТОРНІЙ ПРОСТОРИ ЕСТЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ	183
<i>Валерія Зайцева.</i> ФЕНОМЕН ГЕНОЦИДУ ЯК ПРОБЛЕМА ПОЛІКОНТЕКСТНОГО ДИСКУРСУ	188
<i>Антон Топчій.</i> ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ГАЙДЕГЕРОВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ	192

Секція V.

Аналітика релігійних процесів

<i>Ірина Ломачинська.</i> ФЕНОМЕН КІБЕРРЕЛІГІЇ В СУЧАСНУ ЦИФРОВУ ДОБУ	198
<i>Микола Стадник.</i> АКТУАЛІТЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	201

<i>Ольга Недавня.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ В ОСНОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ	203
<i>Руслана Мартич.</i> РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР БІОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ	209
<i>Олена Алексєєнко.</i> ЖІНОЧІ СПІЛЬНОТИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ І ВИЯВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТОК: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД	212
<i>Євген Дейнега.</i> РОЛЬ ВІЗАНТИНИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕРКОВНІЙ КУЛЬТУРІ	217
<i>Олександр Донець.</i> ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІАЛЕКТИКИ ДЗЕН-БУДДИЗМУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	219
<i>Даніїл Палій.</i> СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ МАГІЇ ЕРОСУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЙОАНА КУЛІАНУ	221
<i>Дарина Дешева.</i> ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	226
<i>Юлія Гришина.</i> ІНТЕРНЕТ-ПОКОЛІННЯ В РЕЛІГІЙНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ	229
<i>Єлизавета Слепова.</i> ІСЛАМ ЯК ЧИННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ	233
<i>Зарміна Заріфі.</i> ІСЛАМСЬКА ГЕНДЕРНА ІДЕОЛОГІЯ ТА ФЕМІНІЗМ - ЗВ'ЯЗОК ІЗ СУЧАСНІСТЮ	236
<i>Крістіна Бінківська.</i> ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В РЕЛІГІЙНОМУ КОНТЕКСТІ	241
<i>Катерина Велика.</i> РЕЛІГІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР	245
<i>Барвара Лавренюк.</i> ДЕМОНОЛОГІЯ КІБЕРПРОСТОРУ	247
<i>Уляна Мартищенко.</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЇ	250
<i>Софія Полінкевич.</i> ШЛЯХ СПАСІННЯ ЯК СПОСІБ ВПОРАТИСЯ ЗІ СТРАХАМИ	253

Секція VI.

Філософія освіти та сучасний освітологічний дискурс

<i>Олександр Горбань.</i> ВИЩА ОСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ	256
<i>Олексій Куниця.</i> РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГАТИВНОГО ТА ПОЗИТИВНОГО СПОСОБІВ МИСЛЕННЯ В ОСВІТІ	258

<i>Смаковська Г. М., Лобанчук О. А.</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	261
<i>Єгор Козорода.</i> УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ ОЧИМА СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ	264
<i>Євгеній-Стефан Пашкевич.</i> «МАСОВА ЛЮДИНА» В ФІЛОСОФІЇ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА	269
<i>Марія Черненко. Тетяна Бондар.</i> ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ	272
<i>Карина Павленко.</i> ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ МІРО ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	273
<i>Черняховська К. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	275
<i>Світлана Вінтонів-Бахарєва.</i> ПРИРОДА ІСТИНИ: КЛАСИЧНА ТА СУЧАСНА ПЕРСПЕКТИВА	279

РОБОТА ПЛЕНАРНОЇ СЕСІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Тема сесії:

ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

РЕЛІГІЙНА БЕЗПЕКА В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Людмила Олександрівна Филипович, доктор філософських наук,
професор, провідний науковий співробітник відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, президент
Української асоціації релігієзнавців

Оксана Василівна Горкуша, кандидат філософських наук, старший
науковий співробітник відділення релігієзнавства Інституту філософії
імені Г.С. Сковороди НАН України

Російсько-українська війна оголила питання захищеності українського духовного і релігійного простору від агресії, руйнування, втручання, нав'язування, примушування, корегування тощо з боку інших неукраїнських структур, організацій, держав, людей, що спрямовані на розмиття та знищення українського світу, зменшення його опірності всім іншим світам. Ми стали свідками негативного впливу деяких релігійних організацій, які досі діють в Україні, на її релігійну безпеку, на просування ворожих наративів в свідомість українців, частина з яких досі вірять в духовну єдність трьох братніх народів, єдино істинну церкву Московського патріархата та його спасительну місію, в те, що розпад СРСР, який відбувся в 1991 – найбільша катастрофа ХХ ст., що Путін згуртує розпорошений радянський народ в одну державу, де релігія виконає свою об'єднавчу роль. Крім православних з УПЦ, які ніяк не розірвуть колоніальні зв'язки зі своєю церквою-матір'ю, в стані невизначеності/нейтральності щодо росії та путіновського режиму на 11 році війни знаходяться і деякі інші віруючі неправославних деномінацій. Вони живляться попередніми спогадами про дружбу народів СРСР, де всі люди були братами-сестрами, тільки одні старшими, а інші – меншими; про «какаяразніца», якою мовою спілкуватися, головне, щоб «люди розуміли один одного», але бажано по-роски; про «общее культурное пространство», де Пушкін і Достоевський для всіх в обов'язковому порядку, а Шевченко і Франко для малоосвічених малоросів; про велич російської мови, культури, ментальності і

вторинність, а отже нерозвинутисть всіх нацменів. До війни така реальність, нестерпна з історичної і екзистенційної т.з., в силу притаманної українцям толерантності і політкоректності приймалася як неминучість. Але російська агресія, на перший погляд нічим не спровокована (так ми вважали), перевернула багатьом мізки, і з ягнят, які завжди були винні перед вовком (ти винуват уж тем, что хочется мне кушать), поступово перетворюються в дорослих суб'єктів історії, здатних захистити не тільки себе, але й інших, донедавна упосліджених в матриці «руського міра». Свідомі українці нарешті зрозуміли, що незахищеність свого духовного і релігійного простору призводить до війни, і не тільки ідейної чи ідеологічної, культурної чи ментальної, а реальної. Наш досвід яскраво доводить, що нині релігійна безпека – важлива частина загальної національної безпеки, і це питання актуальне не тільки для України, яка з такими жертвами виборює свою незалежність в війні з «руським міром».

Релігійна безпека виявилася глобальним викликом для всього цивілізованого світу, для світу демократії.

Національна і державна безпека є умовою для реалізації своїх релігійних потреб громадянами України, застереження їхніх прав та свобод зокрема і в релігійній сфері. За межами захищеності національного та державного суверенітету українців ці умови відсутні. Держава Україна не може гарантувати безпеку релігійних громадян чи інституцій на окупованих російськими загарбниками чи анексованих російською федерацією територіях України. Як тільки те чи інше село чи місто України виявляються загарбанними, відразу волею окупантів скасовуються релігійна свобода, притаманна Українському світу як помешканню вільнолюбних та гідних громадян України. Понад те – тут відразу утискаються, дискримінуються чи репресуються представники церков та віряни тих конфесій, які не підпорядковані прямо чи опосередковано керівним центрам, що знаходяться в російській федерації, а отже – піддані кремлю як ідеологічно-пропагандивне знаряддя. Маємо численні свідчення про заборону тих конфесій, що вільно функціонували в Україні (свідки Єгови, євангельські церкви, українські мусульмани, УГКЦ, ПЦУ тощо). Також фіксуємо цілий ряд свідчень про переслідування українських громадян за віросповідною ознакою, про численні ув'язнення, катування та вбивства вірян та священослужителів українських конфесій (протестантів, УГКЦ та ПЦУ). З одного боку – це наслідок впровадження норм та практик, поширених на території самої російської федерації, де свобода релігії існує лише як номінальна декларація. Насправді ж там релігійна система є чітко регламентована і керована «государственными» службами, а духовно-світоглядна сфера цілком підпорядкована головному ідеологічному апарату, що має розширені функції як інструмент формулювання релігійною риторикою базових засад «руського міровоззрення» та контролю за засвоєнням доктринальних параметрів «руського міра» - РПЦ. Фактично

РПЦ є керівним ідеологічним органом продукування і впровадження рускоміровської доктрини в духовно-світоглядному вимірі з наглядними, директивними, нормотворчими, цільовизначальними, критерієзабезпечувальними та цензуровпроваджувальними і змістоформулюючими обов'язками. «Рускій мір» за його декларативної свободолюбності, як і російська федерація за формальної поліконфесійності, насправді є тотально ієрархізованою системою, а за характером - диктатурою впровадженого під контролем РПЦ «єдинодумія». Тож природно, що на території, окупованій російською федерацією, яку перетворюють на периферію «русского міра», впроваджують і рускоміровські стандарти «государственной безопасности», адже ключовим суб'єктом, інтереси і безпеку якого задовольняють, є «російское государство». Натомість ті норми і правила, що діяли в самостійній Україні, скасовуються, в т.ч. із релігійною свободою, до якої звикли українські церкви та їхні віряни.

Важко застерігати релігійну безпеку й на території України, що перебуває під постійними обстрілами російською федерацією. Адже будь-який громадянин України може потрапити під ракетний обстріл чи бомбардування під час здійснення своїх релігійних потреб. Для забезпечення збереження життя та здоров'я українців державі доводиться обмежувати свободу громадян, зокрема свободу пересування, впроваджувати темпоральні обмеження, що призводить і до зсуву графіків чи перенесенню локації відправи релігійних обрядів. Російська федерація зруйнувала велике число релігійних споруд, храмів, сакральних пам'яток, під завалами зруйнованих будівель гинуть віряни та священослужителі.

Тож можна сказати, що релігійна безпека українців повністю порушена на окупованих російськими загарбниками територіях і ушкоджена на території вільної України через збройну агресію російської федерації.

Однак маємо зауважити і інший бік релігійної безпеки, пов'язаний з тим, що релігійні інституції також можуть бути інструментами збройної агресії російської федерації проти України. Так, священослужителі РПЦ надихають російських загарбників на цю криваву війну, яку кремлівський патріарх Кіріл називає «священною війною», запевняючи російських загарбників в їх праведності і особливій місії у разі загибелі на полі бою проти українців. Тобто: якщо релігійна інституція є інструментом «государственной машины», на якому зокрема тримається і ціла «государственная безопасность» в духовно-світоглядному вимірі, що справедливо щодо РПЦ, то вона є водночас зброєю проти національної безпеки України. І це призводить до хисткого становища її філії (так званої УПЦ МП), яка згідно із своєю інституційною належністю і канонічною підпорядкованістю також стає знаряддям руйнування національної безпеки України, адже є носієм російських наративів і російським агентом впливу

через свідомість прихожан на внутрішньоукраїнську ситуацію. Для підтвердження цієї тези достатньо прослідкувати, як поводять себе представники цієї інституції на окупованих територіях, як ставляться до них окупанти, якою є риторика та дії священнослужителів, зокрема і представницькі під час офіційних оголошень кремлем українських територій частинами російської федерації. Маємо підтверджені факти колаборації представників МП із окупаційними псевдовладами, визнання ними своєї належності до РПЦ і наголос на тому, що вони були, є і будуть саме Московським патріархатом.

Таким чином інституційована релігія не є і не може бути поза чи понад політикою чи життям громадян, особливо у час війни, адже та чи інша визнана певною державою релігійна інституція займає певне місце в національній безпековій системі, формулює певне ставлення до дійсності, держави, нації, транслює позицію свого керівного центру щодо історичних та буттєвих подій у свідомість вірян, консолідує таких на захист чи ж надихає на вбивство, залежно від головного інституційного завдання. Тож релігійна інституція може бути як об'єктом, так і суб'єктом, предметом чи фактором національної безпеки, сприяти чи руйнувати останню.

Розуміючи релігійну безпеку як захищеність національного духовного і релігійного простору від руйнівних інтервенцій, доречно говорити про запобіжники 1) юридично-правовий; 2) суспільно-громадянський; 3) інституційно-організаційний; 4) світоглядно-ідеологічний; 5) освітньо-просвітницький; 6) військово-капеланський, скориставшись якими можливо будувати і зміцнювати Україну. Виявляючи щонайменше декілька векторів для необхідності дотримання релігійної безпеки сучасної України та запобігання шкоди національній та державній безпеці України із використанням релігійного чинника, дбаймо про захист свого життєвого світу як збалансовану і узгоджену з національним інтересом діяльність наявних у країні суб'єктів релігійно-суспільних відносин.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ПРАКСИС ЯК АНАЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

*Марина Петрівна Препотенська, доктор філософських наук,
професор, професор-дослідник Університету Paris 1 Pantheon-Sorbonne
(Париж, Франція), член Міжнародної асоціації філософського мистецтва*

Соціальні процеси нашого часу день за днем набувають найвищої напруги: розв'язана росією війна у центрі Європи на території України, акти геноциду та екоциду, розгубленість світових спільнот, покликаних творити планетарну злагоду і неспроможних це зробити, атмосфера

потрясінь, щоденних ризиків та невизначеності – усе це творить хронічний стрес, який супроводжується небаченим інформаційним пресингом. Як фізично і духовно вижити? Як відшукати сенси, як сформувати та підтримувати конструктивне мислення в собі та в учнях?

Вочевидь для людей, які знаходяться у вирії складних випробувань, існує психологія, психоаналіз та психотерапія з їхніми програмами реабілітації, корекції, лікування. Проте психологічні підходи як правило передбачають роботу спеціаліста із окремими психологічними травмами клієнта. Враховуючи велике значення цих підходів, зазначимо усе ж-таки, що іноді їх недостатньо в нинішніх ситуаціях. Адже на очах усього світу відбувається масштабне зрушення цінностей, знелюднення представників країни-агресора, жахливі злочини проти людства. Необхідні нові світоглядні моделі, які б ставали душевно-духовною опорою задля осягнення екстремальних подій та при тому слугували б подальшому розвитку кожної особистості, можливо, всупереч обставинам.

Переживаючи граничні ситуації, людина природно опиняється у колі питань щодо сенсу буття, що зазвичай стає екзистенційно-когнітивним тригером філософування, і саме філософія здатна формувати світоглядні універсалії та поведінкові орієнтири. Недарма усе більшої популярності набуває вчення стоїків, яке так і називають сьогодні: «філософія складних часів». Стоїчні ідеї щодо дихотомії контролю, щодо максимуму зусиль у колі особистісного впливу та ін. окреслюють досить перспективні вектори на життєвому шляху. Філософія серця, кордоцентризм, унікальне інтелектуальне надбання українців, спонукає «слухати серце», знаходити сродну працю і сродних людей, намагатися бачити красу і впорядковувати мислення. Загалом, можна сказати, будь-яке фундаментальне філософське вчення здатне детермінувати новий рівень світогляду та життєвої стійкості.

При цьому, згадуючи, що філософія – це «запитуюче буття», що вона й починається з великих питань, доречно певним чином доповнити чи трансформувати знамениті кантівські питання ...Можливо, саме сьогодні для кожної людини гостро актуально перш за усе владнати свої «стосунки з Богом», починаючи зі споконвічного «Як Бог допускає Зло?». Адже відповідь на подібне питання й загалом атеїзм чи віра в Бога є глибинним коренем світогляду. Абсурд чи сенс життя – ще один фундаментальний предмет для роздумів в епоху соціальних викликів, коли архетипові образи Сізіфа чи Прометея отримують нові смислові відтінки...Знайти свою справу, важливу для себе і для людей – чергова нагальна задача сьогодення, особливо враховуючи, що мільйонам українців приходится кардинально змінювати місце проживання і спосіб життя. Також, звісно, обов'язковими складовими фізичного й духовного виживання наразі є критичне мислення і розвиток EQ – емоційного інтелекту.

Але у яких формах подібне філософування має розгорнутися, аби знайти резонанс в оточенні? На наш погляд, найбільш вдалою формою

філософування у даному контексті може стати філософським праксисом. Оскільки інколи його ототожнюють з марксистською традицією, є сенс відмежуватися від неї та зазначити, що під філософським праксисом ми розуміємо публічний дискурс філософування поза стінами академічних університетів чи у навчальних закладах, але в суто інтерактивній формі комунікації.

Варто зазначити, що неакадемічне філософування вже декілька десятиліть має своїх апологетів та інтернаціоналізується через обмін досвідом і проникнення філософії у різні сфери життя. З 1989 року працює Міжнародна Асоціація філософського праксису під головуванням Герда Ахенбаха. Філософська Школа Аспен, розгорнута в Канаді та в деяких інших країнах, допомагає лідерам корпорацій через філософський праксис ставати ще більш успішними й мудрими, філософська діалогіка Оскара Бреніф'є і Метью Ліпмана, яка наслідує Сократівську маєвтику, направлена суто на дитячу аудиторію, привчає малечу змалку мислити по-філософськи замість споживання гаджето-інформації. Луї Маріноф, засновник американської Асоціації практикуючих філософів, у своїй методиці філософського консультування робить акцент на «екзаміні» аргументів клієнта, Ран Лахав зосереджується на розвитку філософських здібностей співрозмовників.

Яскравим прикладом філософського праксису й публічної філософії є жанр філософського кафе, заснований філософом Марком Соте у Парижі наприкінці ХХ ст. Наразі у Парижі працюють десятки кафе-філо, а у 2024-му році відкрито у Парижі перше українське кафе-філо автором цієї статті.

Які ж існують алгоритми філософського праксису на відміну від академічного філософування?

Філософ-ведучий дискурсу не є автоматичним транслятором історико-філософських наративів, які будь хто може прочитати самостійно у Мережі. Він виступає не як інформатор, а скоріше як фасілітатор чи модератор інтерактивного знаходження істини (за умови групового дискурсу).

Якщо філософський праксис здійснюється у колективі, кожен з присутніх має можливість висловитися з теми зібрання й запропонувати *практичні* ідеї, дотичні як до філософського надбання, так і до повсякденного життя.

Форма інтерактиву є провідним засобом організації дискусії навколо філософських ідей. На відміну від академічних традицій, тут кожний має право на помилку та не засуджується оточенням. Панує толерантність.

Праксис передбачає результат, колективне знаходження істини. У випадку кафе-філо – це конкретна згода, підсумкова ідея, за яку голосують учасники.

У разі філософського консультування філософ допомагає людині сформувати певну світоглядну модель, яка потенційно формує новий

екзистенційний вимір життя людини, наповнений сенсом, вірою в себе і вольовими інтенціями.

Філософський праксис відкритий для усіх соціальних верств населення, для дорослих і для дітей.

Враховуючи обстановку інформаційного буму й нарощування інформаційної війни, філософський праксис здатен і повинен ставати медійним артефактом – діалогами на радіо та ТБ, блогами філософів-експертів, що потрохи й відбувається в наш час.

У нинішніх ситуаціях найскладніших соціальних випробувань вважаємо за необхідне додати філософське консультування у програми реабілітації населення та при нагоді консолідувати мікрогрупи, ком'юніті у дискурсах філософського праксису. Адже недарма ще у прадавні часи було зазначено Цицероном: «Філософія – це найкраща медицина для душі».

ОСОБИСТІСНА БЕЗПЕКА УКРАЇНЦІВ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Олеся Анатоліївна Столярчук, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології особистості та соціальних практик Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

В умовах тривалої війни України з РФ гострої актуальності набуває питання збереження особистісної безпеки українців, які щоденно піддаються загрозам життю та діяльності. Почуття безпеки є однією із базових потреб людини будь-якого віку, а задоволення цієї потреби суттєво впливає на фізичне та ментальне здоров'я, визначає ефективність життєдіяльності.

Поняття безпеки у науковому дискурсі фігурує з позначеннями її психологічного та особистісного аспектів. Перший аспект – психологічний – має більш широкий спектр застосування, оскільки може охоплювати як малі соціальні групи (приміром, родину, трудовий колектив тощо), та і суспільство загалом. Особистісна безпека розповсюджуються на окрему людину як її носія. У цьому випадку як синонім доречно використовувати й категорію психологічної безпеки особистості.

Тлумачення цієї категорії вітчизняними дослідниками є, як завше, багатогранним. Так, М. Пустовойт (2017) презентувала розуміння особистісної безпеки як здатності до набуття стану психологічної захищеності в соціальному житті, об'єктивної оцінки власних ресурсів щодо досягнення психологічної безпеки, прогнозуванні потенційних загроз та мінімізації ризиків, що знаходиться під значним впливом процесів соціальної ідентифікації та соціалізації [2].

Вітчизняний дослідник В. Розов (2017) тлумачить особистісну безпеку як стан повного фізичного, соціального й психічного благополуччя, який зумовлюється як внутрішніми (психологічними), так і зовнішніми (соціальними) чинниками. Важливими критеріями особистісної безпеки закономірно розглядати як відсутність небезпек, так і потенційну можливість уникання таких небезпек [1].

За думкою О. Федчука (2022), головними ознаками психологічної безпеки особистості є почуття захищеності й психологічного благополуччя, задоволеність власним життям, впевненість у завтрашньому дні, у можливості самоздійснення та саморозвитку, віра в себе, у свою спроможність справлятися з труднощами в житті, відносна передбачуваність змін в зовнішньому середовищі й соціумі [3, с. 72]. Попередньо викладені точки зору науковців об'єднує ряд спільних семантичних ознак поняття психологічної безпеки особистості, як-то: захищеність, добробут, впевненість у собі, задоволення від життя.

У нашому баченні, особистісну безпеку можна тлумачити як стійкий стан захищеності людини, який ґрунтується на визнанні її власної цілісності та суб'єктності і виражається у перманентній самореалізації в умовах взаємодії з оточуючим середовищем через опанування сприятливих і небезпечних обставин як стимулів до саморозвитку та самовдосконалення.

Особистісна безпека є складним психологічним феноменом, який поєднує три аспекти прояву: інформаційний, емоційний і комунікаційний. Інформаційна безпека особистості базується на її вмінні критично аналізувати потужне надходження й оновлення інформації з навколишнього середовища, а також регулювати власний мислений потік. Важливу роль у підтриманні інформаційної безпеки відіграє медіаграмотність особистості та розвинена рефлексивність.

Емоційна безпека передбачає спроможність особистості усвідомлювати та регулювати власні емоції та почуття, включаючи їх адекватне вираження. Потрібно також брати до уваги факт зовнішнього та внутрішнього походження емоційних переживань людини, тобто їх джерелами можуть бути як впливи навколишнього середовища, так і психічна діяльність самої особистості. Відповідно, провідними внутрішніми чинниками емоційної безпеки особистості є її емоційний інтелект і афективна культура.

Комунікаційна безпека особистості проявляється у здатності будувати та підтримувати сприятливу взаємодію з іншими людьми, протистояти маніпуляційним впливам і блокувати токсичну комунікацію. Запорукою комунікаційного вектору безпеки особистості є її сформована життєва спрямованість, впевненість у собі та комунікаційна культура.

Зважаючи на означені попередньо вектори особистісної безпеки, можна виокремити ряд її переваг для носія. Розвинена інформаційна культура стає підґрунтям для прояву та розвитку таких якостей

особистості, як критичне світосприймання, діалектичне мислення та творчість. Людина не просто успішно фільтрує інформаційний потік, вирізняючи правду чи фейки, але й може комплексно розглянути проблемну ситуацію, знаходячи її переваги та ризики, розробляючи й застосовуючи альтернативні способи реагування. Також у світі постійних інновацій і домінування демократичних цінностей особистість спроможна проявити ментальну свободу та створити власний оригінальний продукт.

Водночас, інформаційна безпека особистості, як і будь-який інший психічний феномен, містить певні ризики для її носія. Так, розвинене критичне мислення може у гіперболізованому стані спровокувати скептицизм, а співвідносно зі світоглядом – ціннісний релятивізм, коли особистість буде піддавати безперервним сумнівам свої (і/чи інших людей) настановлення та цінності. У вітчизняному суспільстві, окрім війни, цьому сприяє перманентна турбулентність розвитку.

Емоційна безпека сприймається особистістю найбільш позитивно, оскільки її маркерами є життестійкість, емоційна збалансованість і задоволення від життя. Особистість почувається впевненим господарем свого життя, який вміє приборкати внутрішні пристрасті, визнавати та виражати свої емоційні переживання, опановувати себе у випадку загроз, яких наразі достатньо для нашої країни. Водночас, найбільш вразливою точкою українців є прагнення до емоційної збалансованості, якої об'єктивно важко досягнути і підтримувати в умовах хронічного стресового стану. Прагнучи досягнути емоційної рівноваги, особистість може стримувати, витіснити свої негативні емоційні переживання. Але ця ситуація загрожує виникненням емоційної ригідності (байдужості), бо сум, гнів, стрес, образа, страх і інші негативні емоції є природними у житті людини, тим паче в умовах війни. Прагнучи позбутись їх, особистість блокує й позитивні переживання: психіка не терпить різкого дисбалансу або ж відповідає емоційним порушенням, на кшталт ейфорійного розладу.

Варто згадати ще один ризик емоційної безпеки – гедонізм як самоціль. Орієнтуючись на спокійне, економічно забезпечене життя та високий рівень добробуту європейців, українці, природно, теж прагнуть жити щасливо, отримуючи насолоду від сьогодення та маючи впевненість у майбутньому. Утвердженню цієї орієнтації сприяють заклики у соціальних мережах, засобах мас-медіа, рекламних проспектах: живи на повну, не переймайся проблемами, будь кращою версією себе тощо. Однак сьогодення українського суспільства кричуще потребує відмови його громадян від егоїзму (ба, навіть егоцентризму) на користь альтруїзму, патріотизму, благодійності, емпатії. Саме ці гуманістичні цінності мають ставати джерелом задоволення для українців.

Дотичним до попередньо розкритих є комунікаційний вектор особистісної безпеки. Стала потреба і необхідність людини у соціальній взаємодії, втілена у безпечному просторі, стає ресурсом і річищем прояву

таких сприятливих якостей особистості, як комунікативна активність і гнучкість, асертивність (здатність ввічливо, але наполегливо відстоювати свою позицію), суб'єктна життєва позиція. Особистість знаходить свою сприятливу нішу у соціальному просторі, вільно та впевнено проєктує і будує своє життя, ефективно взаємодіючи з іншими. Втім, ризик виникає у співмірності комунікативної свободи та безпеки особистості щодо інших людей. Якщо особистість не зважає на комунікативну безпеку інших, а її суб'єктність набуває надмірних, деструктивних форм, це свідчить про нарцисизм та схильність до маніпулювання іншими. По суті, війна в Україні стала перевіркою наших громадян на ці негативні особистісні якості. На жаль, не всі українці гідно проходять це випробування.

Отже, особистісна безпека є актуальним і значущим психічним проявом людини, платформою для її самореалізації. Кожен з нас має знайти баланс між взаємодією з ризиками життя, порушенням гомеостазу через нові завдання та ресурсами власної життєстійкості. Війна перевіряє і «прокачує» наші можливості зберігати та збагачувати психологічну безпеку. В умовах сьогодення особистісна безпека українців є підґрунтям для підвищення психологічної безпеки вітчизняного суспільства загалом, а відтак і запорукою нашої перемоги у війні з РФ.

ДЖЕРЕЛА

1. Розов В. І. Психологія особистісної безпеки правоохоронців : навч. посіб. Київ : КНТ, 2017. 130 с.
2. Пустовойт М. В. Компоненти особистісної безпеки в структурі соціальної зрілості: дослідження ваги та значимості. *Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені В. Даля, 2017. Випуск № 3(44). С. 148–157.
3. Федчук О. В. Категорія психологічної безпеки особистості в науковій літературі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 2022. Випуск 73. С. 67–74.

МЕТАМОРФОЗИ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО ПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Ігор Вячеславович Рейтерович, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, керівник політико-правових програм ГО «Український Центр суспільного розвитку».

На сьогодні діяльність представницьких органів влади регулюється правовим режимом воєнного стану, який був запроваджений 24 лютого 2022 року указом Президента України [3]. Останній передбачає «надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності» [4]. У зв'язку з цим було створено 25 обласних військових адміністрацій, а також військові адміністрації населених пунктів. Водночас під час повномасштабного російського вторгнення повноваження представницьких органів влади, попри правовий режим воєнного стану, збереглися, хоча їх характер дещо змінився.

Зазначимо також, що Конституція України не передбачає жодних можливостей для делегування чи передачі законодавчих повноважень Верховної Ради України іншому суб'єкту, навіть в умовах воєнного стану. Таким чином, парламент після початку повномасштабного російського вторгнення не зупиняв свою роботу, однак адаптував її під нові умови.

Зокрема, дослідники відзначають наступні ключові тенденції у роботі Верховної Ради під час десятої сесії:

1) парламент, його органи та експертні підрозділи Апарату продовжують працювати у пришвидшеному режимі (принаймні третина від у сіх прийнятих законів розглядалась у доволі стислі терміни);

2) порядок денний здебільшого базується на нагальних питаннях воєнного часу та пріоритетах європейської інтеграції, меншою мірою спираючись на затверджений План законопроектної роботи;

3) інтенсифікувалось обговорення законодавчих ініціатив;

4) майже зникли випадки ухвалення законів, за якими власні повноваження парламенту «делегують» іншим органам влади (водночас, продовжується тенденція до ухвалення законів зі зворотною дією в часі, зокрема і щодо діяльності органів місцевого самоврядування);

5) близько половини комітетів продовжують виконувати контрольну функцію, залучати громадськість та позапарламентське експертне середовище через створення робочих груп та проведення комітетських слухань;

6) переважна більшість парламентських комітетів вдосконалила свої зовнішні комунікації [1, с. 6-9].

В цілому вітчизняна система представницької влади достатньо впевнено витримала випробування війною, хоча до широкомасштабного вторгнення багато українських політиків та частина науковців нещадно критикували українських парламентаризм, а також систему органів місцевого самоврядування. Зрозуміло, що частина критики була пов'язана зі специфікою політичної боротьби в країні, однак низка політиків,

афілійованих зі спецслужбами країни-агресора, свідомо поширювали наративи про тотальну корумпованість та некомпетентність вітчизняних органів публічної влади, а також Україну як «failed state».

Однак від початку повномасштабної російської агресії значна частина народних депутатів з різних фракцій та груп (і набагато більша кількість депутатів місцевих органів влади) поєднувала роботу у представницьких органах влади зі службою у Збройних силах України, загонах територіальної оборони або волонтерською діяльністю.

Що стосується діяльності органів місцевого самоврядування, то вони достатньо ефективно від початку війни взаємодіяли з органами державної влади та представниками громадських і волонтерських організацій. Зокрема, було налагоджено механізми економічної підтримки **Збройних сил України, здійснено успішну релокацію частини бізнесу із зони бойових дій і сусідніх із нею територій у інші регіони країни, проводилася евакуація цивільного населення. У свою чергу Верховна Рада України врегулювала на законодавчому рівні здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, спростила процедури прийняття кадрових рішень щодо відповідних посад тощо. Як наслідок, ті громади, які постраждали від російської агресії та були звільнені від тимчасової окупації, достатньо швидко розпочали відбудову територій, що в черговий раз підтвердило ефективність такої самоорганізації суспільства як місцеве самоврядування.**

Разом з тим, відбулося певне посилення централізації в управлінні державою, зокрема, мова йде про перерозподіл повноважень виконавчим органом влади між обласними, районними радами та обласними, районними військовими адміністраціями, що фактично призвело до переформатування управління районами та областями. Зазначені процеси часто призводять до конфліктів між центральною та місцевою владою, перш за все у контексті розподілу бюджету та підтримки ЗСУ. І позиція громадян у цих конфліктах однозначно на боці громад, адже той факт, що «українське суспільство позитивно відгукнулося на створення військових адміністрацій, не означає, що воно схвалює підміну ними органів місцевого самоврядування» [2, с. 21].

Тож у даному контексті після завершення війни вкрай важливим є, по-перше, продовження реформи децентралізації, по-друге, повноцінне повернення до парламентсько-президентської республіки, що передбачає реальну ліквідацію неформальним інститутів, які набули поширення у вітчизняній політичній практиці, по-третє, удосконалення внутрішніх парламентських процедур, що мінімізує прояви політичної корупції, а також дозволить унормувати статус не лише парламентської коаліції, але й опозиції.

Реалізація зазначених ініціатив сприятиме ефективній повосенній відбудові України, у процесах якої саме представницьким органам влади повинна відводитися ключова роль.

ДЖЕРЕЛА

1. Парламент в умовах війни: приклад України (5 вересня 2023 року – 5 лютого 2024 року). Емпіричний звіт. 85 с.

2. Політика безпеки України: проблеми політичного і державного правління. Прогнозна оцінка, механізми забезпечення : аналітична записка. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 64 с.

3. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

4. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Секція I. Метафізика міста. Києвознавство.

СЕМАНТИКА І СТРУКТУРА ТОПОНІМІВ МІСТА КИЄВА

Тетяна Миколаївна Вінтонів, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка.

Постановка проблеми. Топоніміка – розділ ономастики, що вивчає походження, значення та функціонування власних географічних назв. На сьогодні дослідження з топоніміки стало актуальним і важливим для науковців, бо топоніми – це своєрідні мовні пам'ятки-скарби певного історичного періоду. Саме топоніми зберігають у собі інформацію про деякі особливості конкретної місцевості, а також про заняття, вірування, діалектні особливості мовлення, світогляд і духовну культуру народу, який створив ці назви. Топонімікон міста – це компонент ономастичного простору, а саме найменування міських, географічних та історичних об'єктів дає характеристику і уявлення про семантичну ауру міста. Вивчення внутрішньоміських власних назв завжди привертало увагу науковців. Дослідження топонімікону міста Києва ґрунтоване на трьох аспектах: лінгвістиці, історії та географії, оскільки крізь призму топоніма відбувається дешифрування історії народу, його культури, географії місця проживання, мовної традиції. Історико-лінгвістичний аналіз онімів розкриває таємниці трансформацій семантики онімів. З-поміж вітчизняних дослідників вивченням урбанонімії займалися такі дослідники, як Ю.О. Карпенко, Є.М. Степанов, О.О. Белей, Л.Г. Тригуб, А.В. Білюк, Н. М. Савчук, В. В. Лучик, І. М. Желізняк та інші.

Мета роботи – на прикладі одного об'єкта комплексно проаналізувати структурно-семантичний та соціально-функціональний аналіз онімів Києва, виявити принципи і мотиви номінації годонімів, ергонімів, дрімонімів міста Києва, з'ясувати їх лексико-семантичні особливості.

Об'єктом вивчення є мікротопонім **Пріорка, розташований в Оболонському районі**. Предмет аналізу – структурно-семантичні та соціально-функціональні вияви мікротопоніма Пріорка. Мікротопонім – різновид топонімів як елемент систематизації власних назв за розміром іменованого денотата, назви об'єкта локального значення.

Виклад основного матеріалу. Методика дослідження топонімії великого міста повинна базуватися, насамперед, на індивідуальному й груповому етимологічному вивченні назв, виявленні стратиграфічних зрізів та інших чинників, що впливають на процес назвоутворення урбанонімів [3, с.10].

«ПРІОРКА. Історична місцевість в Оболонському районі. Умовні межі – по вулицях Вишгородській, Полярній, Петра Дегтяренка, промзони між Резервною і Шахтарською вулицями та по Казанській вулиці. Прилягає до місцевостей Біличе Поле, Дача Кульженка (Кинь-Грусть), Замковище, Западинка, Кристєрова Гірка, Курєнівка, Оболонь і селищем Шевченка. Включає в себе урочища Забара, Коноплянка і Курячий Брід. Вишгородський жилмасив і один мікрорайон Мінського жилмасиву. Головні магістралі – Автозаводська і Вишгородська вулиці. Згадується з XIII століття як поселення Яцківка (або Іоакінфівка), заснована домініканським ченцем Яцеком (Іоакінфом) Одровонжем (1183—1257), який одночасно є засновником Богородичного домініканського монастиря на Подолі (виник між 1222—1226 роками). Настоятелі цього монастиря мали титул пріорів. Сучасна назва «Пріорка» вперше згадується в 1629 році після заснування в цій місцевості слобідки Пріорка генеральним проповідником домініканського монастиря Петром Розвадовським. Орієнтовне місце розташування слобідки — між сучасними вулицями Автозаводською, Шахтарською, Петра Дегтяренка і Резервною». У 1790 році Пріорці наданий офіційний статус села і водночас – одного з кварталів київської поліції. У 1834 році Пріорку включено до складу Києва. У 2-й половині XIX століття Пріорка перетворена на дачне передмістя Києва, тоді ж формується й система вулиць, що у своїй основі збереглася дотепер [6, с. 58]. Слободами називалися нові поселення. Слободá, слобідка, свобода – у Східній Європі XVI—XVIII століттярізновид поселення-колонії. У домодерній Україні – козацька колонія або новозасноване поселення з власним самоврядуванням.

Варто наголосити, що були різні способи номінації *Пріорки*, наприклад, місцевість згадувалася як *Пріорщина*, *Біскупщина*, «поля Конвєнтські», *Прєварка*, *Приворка*, *Перварка* та інші. Кожна назва має свою історію, зокрема *Біскупщина* походить від власності латинського єпископа, яка розпочиналася від Замкової гори й, охоплюючи Щекавицю, тягнулася до кінця Курєнівки. Територіально Пріорщина була логічним продовженням Біскупщини, але топонім *Біскупщина* не прижився, про нього забули вже в другій половині XVII ст., коли Хмельниччина знищила всі кляштори (католицькі монастирі) і біскупську владу Києва, а «поля Конвєнтські» походять від «*Конвєнт*» (лат. *conventus* - збори, засідання) [4]. На сьогодні функціонує лиш онім *Пріорка*, що є найменуванням інших ономастичних об'єктів.

Щодо різновидів і структури оніма *Пріорка*:

– ойконім-мікротопонім *Пріорка* – однокомпонентний, відапелятивний *Пріор* (лат. *prior* — *перший, старший*), де суфікс <к> надає зменшено-пестливої форми.

– ергонім *Меморіальний музей Тараса Шевченка «Хата на Пріорці»* - багатокомпонентний (апелятив +топонім (ойконім), причому ойконім

утворений способом трансонімізації – апелятив пріор в ойконім Пріор (лат. *prior* — перший) – голова абатства (монастиря), який, згідно з регулою, обирається монастирською спільнотою. Інакше його називають абатом, суперіором, або настоятелем. *Хата на Пріорці* – утворений від іменника (апелятива) +прийменик *на* +ойконім (*на Пріорці* на позначення місцевості). Крім того, поєднання *Меморіальний музей Тараса Шевченка «Хата на Пріорці»* назва в назві (апелятив+антронпонім+ апелятив+ на+комонім).

– ергонім *Пріорка* – ресторан однокомпонентний, відтопонімний, утворений способом трансонімізації – апелятив *пріор* перейшов від ойконіма *Пріор* (іменникового походження).

– урбанонім – годонім – вулиця *Пріорська*, однокомпонентна, відтопонімна прикметникова назва.

Висновки

Отже, дослідження семантики і структури міста Києва на прикладі оніма *Пріорка* засвідчує, що зазначена пропріальна одиниця має історичну і лінгвістичну цінність. Часто топонімія трансонімізується в інші класи онімів, зберігаючи абсолютну омонімію. Найменування міських топооб'єктів, тобто урбанонімія, значною мірою впливає на формування та коригування історичної пам'яті, творення нових знань про минуле або спростування того, що вважали достовірним історичним фактом. Дослідження може бути використане з метою порівняння з годонімією інших міст України.

ДЖЕРЕЛА

1. Гирич І.Б. Околиці історичного Києва. Київ : Либідь, 2017. 80 с.
2. Гирич І.Б. Плекаймо образ столичного міста. Режим доступу: <https://www.i-hyrych.name/Kyiv/KyivImage.html>
3. Желєзняк І. М. Київський топонімікон / Відп. ред. В. П. Шульгач. Київ : Видавничий дім «Кий», 2013. 224 с.
4. Словник іншомовних слів. Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl>
5. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544с .
6. Пономаренко Л., Різник О. Короткий топонімічний довідник. Київ : Павлім, 2003. 124 с.
7. Савчук Н. Мотивація топонімікону міста Києва. *Філологічний часопис*. 2015. Вип. 1. С. 106–113.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ НАПРЯМОК В МІСТОЗНАВСТВІ ТА ЙОГО ІНРЕПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА

Галина Вікторівна Тимофєєва, молодший науковий співробітник, викладач кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-

гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса
Грінченка.

Соціокультурний напрямок містознавчих досліджень заклали Ф.Тьоніс, Г.Зіммель і М.Вебер, своїми роботами фактично визначивши основні напрями вивчення культурної історії міста та умов, що призвели до його виникнення як феномену. Місто в їх уявленні – це розмаїття різних соціальних прошарків і безлічі культур, що оновлює економічний, громадський чи політичний аспект соціальної реальності, а також формує нову картину світу міських жителів. Відтак загальний предмет їх дослідження – світ міста в різноманітних смислових конфігураціях свідомості його населення. Розглянемо далі ключові роботи названих дослідників про місто та спробуємо виокремити деякі важливі інтерпретації їх ідей в сучасних містознавчих дослідженнях.

Ф.Тьоніс (Ferdinand Tonnies), якого вважають засновником досліджень спільнот (community studies) у своїй класичній роботі «**Спільнота та суспільство**» (1887) запропонував такі особливі форми соціальних відносин для спільнот як *спільність (Gemeinschaft)* та *суспільство (Gesellschaft)*. Відносини типу *Gemeinschaft* базуються на особистісній взаємодії між людьми, на цінностях порозуміння, родини, місця проживання, культурних звичках. В основі відносин типу *Gesellschaft* лежать передусім користь й егоїстичний інтерес, тобто вони базуються на раціональному розрахунку, є більш офіційними та безособистісними [1].

Визначивши і охарактеризувавши ці два типи відносин, далі Тьоніс розглядає їх в історичній динаміці і відзначає, що міра прояву органічних зв'язків – як-то родина, дім, кров – з часом знижується, що зумовлює більшу різноманітність типів спільнот. Врешті, він виділяє три їх характерні типи – спорідненість (на основі єдності крові), сусідство (на основі сукупності поселень), дружба (на основі духовної спільності) [там само].

Уособленням та осередком формування зв'язків з домінуючим третім типом соціальних відносин – дружини – є *місто*, а специфічними ознаками існування міста стають відносини між незнайомими людьми, що встановлюються через вибір та спільність інтересів. Характер цих інтересів зумовлює і характер самих відносин – ділові, дружні, мистецькі.

Не єдиною, але важливою інтерпретацією Тьонісової ідеї міста, як території, що ґрунтується на зв'язках за вибором та мистецьких практиках, яка отримала розвиток в сучасних соціологічних та філософських дослідженнях, є **тема міської ідентичності та активної участі містян в розбудові міського середовища**. Прикладом такого дослідження у вітчизняному науковому дискурсі можуть бути українських дослідників Я. Паська [2] та О. Деміхова [3]. Я Пасько розмірковує про історію становлення українських міст, відзначає складності їх формування, пов'язані з відсутністю в нашій країні попередніх традицій міського

середовища, з масовою міграцією сільських мешканців у міста в перші десятиліття ХХ століття, посиленої буремними війсьними подіями, з формуванням в радянські часи образу містянина-заробітчанина, «людини, що не має власної історії і традиції, сталих гуманістичних цінностей, особи, що вивищувала матеріальні цінності над ідеальними й духовними [2, с. 40]. О. Деміхов дуже цікаво обґрунтовує тип особистості сучасного українського містянина і його сприйняття міста як феномену [3, с. 72-73]. Висновок автора щодо мешканця українського міста зразка 2016 року досить невтішний – це людина-приспосованець, яка свідомо не готова до участі в управлінні містом. Російське вторгнення та війна, на перший погляд, змінили акценти вбк згуртування міського суспільства – від міського суспільства до міської спільноти з патернами, які раніше обґрунтував Ф. Тьоніс. Але ці рівні міської свідомості ще потрібно надалі вимірювати, і робити це слід не в активній фазі української кризи, а коли самовідчуття містянина встаткується і буде видно його активність як учасника повоєнної розбудови міста і створення нового міського простору.

Ідею розгляду міста як специфічного осередку культурно-мистецької і духовної діяльності людства, як характерну рису соціокультурної парадигми в дослідженнях міста, започатковану Тьонісом, продовжив інший німецький соціолог **Г.Зіммель (Georg Simmel)**. Своє есе «**Великі міста і духовне життя**» (1903) він присвятив формуванню психологічної основи міста, на якій формується його індивідуальність [4]. Такою основою, на думку Зіммеля, виступає підвищення нервових стимулів і їх вплив на людину. Велике місто створює специфічні психологічні умови швидкими темпами змін, різноманіттям господарського, професійного та громадського життя. Саме тому у великих містах переважає інтелектуальний характер духовного життя, на відміну від маленьких міст та селищ, де вимагається більше проявів душі і відносин, що базуються на почуттях.

Міський спосіб життя, на думку Г. Зіммеля, відзначається такими властивостями:

- **раціональність та ощадливість містян.** Характер відносин між ними автор есе визначає як «*арифметичний*», що проявляється у визначеності, точності, безумовній значущості договорів та домовленостей. Відтак особливого значення у великих містах набувають час і гроші. Приміром, про час і його значення в місті свідчить таке твердження Зіммеля: «*Якби усі годинники у Берліні раптово почали б показувати різний час, хоча б протягом однієї години, то все господарське й інше життя цього міста було б надовго розбалансоване*» [4]. Раціональні та логічні стратегії городянина можна проілюструвати такою Зіммелевою цитатою: «*типовий мешканець великого міста, що має, звичайно, тисячі модифікацій, створює собі самозахист проти загрозливих його існуванню течій і суперечностей зовнішнього середовища: він реагує на них не почуттям, а*

переважно розумом, якому розвинена свідомість надала гегемонію у духовному житті» [4].

– **безчутлива байдужість.** Внутрішні відносини мешканців великих міст формально характеризуються усамітненням і замкненістю. Дуже часто, як зазначає Зіммель, люди в містах не знають навіть своїх сусідів, з якими прожили багато років поруч. І в глибині цієї зовнішньої замкненості знаходиться не лише байдужість, а й навіть відраза, відчуження і віддаленість, які при більш близькому контакті переходять у ненависть і боротьбу. Так постає інший бік великого міста – міста психічних розладів, самогубств, безпритульних і волоцюг. Місто, де руйнуються первинні соціальні зв'язки і відносини, залишаючи лише відчуженість і самотність [4]. Однак, цей інший бік міста створює разом із попередньо зазначеними характеристиками нероздільне ціле життя великого міста – те, що спочатку здається як таке, що руйнує будь-яку соціальність, є, на думку Зіммеля, елементарним фактором розвитку.

Погоджуючись із ідеями Г. Зіммеля про місто як конвенційне середовище без влади традицій, чиказька школа соціології представляє місто як розмаїття різних соціальних процесів, які ставлять під сумнів взагалі ідею міської ідентичності. Так, засновник чиказької школи Річард Парк представляє місто як соціальну лабораторію, у якій «в одному місці» можна дослідити головні суспільні процеси [5]. Серед цих процесів — **боротьба різних міських спільнот за те, щоб зайняти та відстояти свою нішу в фізичному та соціальному просторі міста.** Ще більше посилює цю ідею інший представник цієї школи Луїс Вірт у своїй знаковій для досліджень міста роботі «Урбанізм як спосіб життя»: «відсутність спільної традиції та спільного досвіду унеможливають і спільну ідентичність» [6, с.94]. Цікавою є думка Б. Велман та Б. Лейтон про те, що сучасні міські спільноти функціонують не на територіальній основі, а на основі мереж, що об'єднують людей для реалізації спільних цілей [7]. У такому ж дусі трактує міське життя Зигмунт Бауман, який взагалі пропонує переглянути соціологічну інтерпретацію суспільства як територіального утворення, оскільки сусіди по під'їзду можуть не мати між собою нічого спільного і водночас поділяти погляди та цінності, вести спосіб життя спільний з тими, хто живе в іншому місті, в іншій країні, на іншому континенті [8]. Як особливий тип буття розглядає місто українська дослідниця М. Препотенська, акцентуючи увагу на таких екзистенціалах містянина як залежність від техніки, масштабність і масовість як причина латентної соціальної напруги, особливий темпоритм, що змушує до виживання людини в заданих просторово-часових рамках, метафізична суб'єктність тощо [9].

Дослідження історії розвитку міст – ще один напрямок, презентований соціокультурною парадигмою в класичній філософській традиції, належить **М.Веберу (Max Weber)**, який присвятив

середньовічному місту одну із своїх робіт – «Місто» (1921). Вебер застосовує до вивчення міста свою методологію ідеальних типів, суть якої полягає у розробці певних узагальнених характеристик соціальних феноменів, так званого ідеального типу як інструменту пізнання соціальної реальності, з яким в подальшому співвідноситься реальне суспільне явище або процес.

Спочатку Вебер визначає зміст теоретичного конструкту міста. Основними змістовими характеристиками західного європейського міста за Вебером є: 1) укріплення, 2) ринку, 3) судової системи і права, 4) характеру корпоративності і пов'язаної з нею автономії. як давнини, так і Середньовіччя, оскільки саме вони представляють собою не лише місце розвитку ремесел і торгівлі в економічному сенсі, укріплення або гарнізон у політичному вимірі, судову систему в адміністративному, але й корпоративну у правовому [10].

В економічному відношенні Вебер поділяє міста на дві основні групи: місто споживачів (*Konsumentenstadt*) і місто виробників (*Produzentenstadt*). Це не означає, що в містах споживачів мешкають виключно споживачі, а в містах виробників – навпаки, виключно виробники. Просто в містах споживачів (*Konsumentenstadt*) шанси на прибуток виробників і купців залежать від наявності «великих» споживачів – княжих або інших великих домів. Тобто, ступінь і характер типу міста детермінується характером міської структури, яка все більше ускладнюється й урізноманітнюється. Середньовічне місто складається із комбінування рис ринкового і бургового населення, а тому в місті можна виділити три основних класи: землевласників, купців і ремісників.

Соціальна боротьба в місті має в першу чергу політичний характер, оскільки постає як боротьба за панування в місті, за участь в управлінні містом. Спершу вона розгортається між представниками землевласницьких і ринкових класів. Пізніше вона продовжується всередині останніх – між ремісниками і купцями. Результатом такої боротьби стає особлива господарська політика міста, яка за мету ставить господарське регулювання природних умов у виробничо-споживачьких інтересах міського населення. Ці особливості соціальних відносин у місті стають основою формування нового «західного», «буржуазного» суспільства, характерною рисою розвитку якого стає, на думку Вебера, *формальна раціональність*.

Обґрунтований Вебером раціоналістичний ідеал міського самоврядування розвинутий Річардом Сеннетом в роботі «Будувати і жити: етика міст» [11], де показує становлення «закритого міста» — сегрегованого, відрегульованого та контрольованого, яке поширилося з глобальної Півночі на глобальний Південь. Сучасні соціокультурні, політичні та управлінські аспекти розгляду міської проблематики суголосні веберівським ідеям роботами таких відомих дослідників як Л.Козер

(тематика соціального конфлікту), А. Скотт (динаміка виробництва та розвиток бізнес-послуг), Р. Пал (менеджерська модель міста).

Таким чином, праці класиків соціокультурного підходу заклали методологічну стратегію дослідження міста як зосередження різноманітних культур, ідентичностей та історичних контекстів.

Сучасні дослідники міста, беручи їх ідеї як вихідні судження, вихідну посилку, намагаються відповісти на питання, наскільки місто здатне формувати й утримувати мережі влади, контролю та комунікацій, економічних та соціальних потоків, індивідуальної та колективної уявності.

ДЖЕРЕЛА

1. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології. - Київ : Дух і літера, 2005. – 262 с.
2. Пасько Я. Історичні аспекти урбанізації. В: Соціологія міста : навчальний посібник. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – С. 13-46. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23333/2/Y_Pasko_2010-1_SM.pdf
3. Деміхов О. І. Філософія міста в Україні – право городян на участь в муніципальному управлінні на прикладі м.Суми. Аспекти публічного управління. № 4-5 (30-31) квітень-травень 2016. – С. 70–77. <https://doi.org/10.15421/151620>
4. Зіммель Георг. Великі міста і духовне життя. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimmel.htm>
5. Wirt L. Urbanism, as way of life. In: R. Sennet Classical essays in urban culture. Appleton Century Grofts. – New York, 1969.
6. Wellman, B. and Leighton, B. (1979). Networks, Neighborhoods and Communities: Approaches to the Study of the
7. Community Question. Urban Affairs Review, 14, 363-390. <http://dx.doi.org/10.1177/107808747901400305>
8. Бауман Зигмунт. Плинні часи: життя в добу непевности / Пер. з англ. Антона Марчинського – К.: Критика, 2013. – 176 с.
9. Препотенська М. П. Мегаполіс як особливий тип буття міста. Екзистенціальний аспект. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2012. Вип. 66. – С. 11-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_66_5
10. Weber Max. The City. Glencoe, Ill., Free Press, 1958. URL: <https://archive.org/details/maxwebercity0000unse>
11. Сеннет Р. Будувати і жити: етика міст (уривок). Cedos. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/buduvaty-i-zhyty-etyka-mist-uryvok-z-knyzhky>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СИМУЛЯКРІВ ЖАНА БОДРІЯРА У МІСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Роман Шамрицький, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У ландшафті філософських роздумів Бодрієра симулякри виступають як загадкові сутності, що представляють відхід від традиційних уявлень про реальність, репрезентацію та автентичність. Проходячи цією заплутаною концептуальною територією, ми спрямовали увагу на світ концертів, живих виступів і симбіотичного зв'язку, який вони створюють із філософією симулякрів. Комплекс взаємопов'язаних між собою поглядів, які утворюють єдине уявлення про симулякр, показує, що він зачіпає самі основи людського сприйняття, понятійні моделі, що мають різні за змістом філософсько-теоретичні підстави і надають уявлення про людину, творчість та історичний процес.

Предметом статті виступає постмодерністський концепт симулякра у філософії Ж. Бодрієра. Специфіка французького постмодернізму полягає у його парадоксальній неоднозначності. Більшість французьких письменників відмовляються називати себе постмодерністами, на відміну від письменників Великобританії, США, Німеччини, Італії. Для французьких письменників кінця ХХ – початку ХХІ ст. особливо характерна відмова від чіткої класифікації та прив'язки власних творів до конкретного напрямку. Кожен намагається знайти для своєї творчості особливий термін, іноді неологізм, який підкреслював особливість творчої манери без фокусування на специфіці літературного процесу: роман-транзит, роман-сценарій, роман-метафора, іронічний роман; роман-джаз, роман залучення, кінороман, роман-калейдоскоп, роман-симфонія тощо.

Почавши свою творчу діяльність Бодрієр зазнав деякого впливу радикальних лівих ідей, що ймовірно стало фактором, що вплинув на те, як у своїх перших роботах він інтерпретував факти навколишнього світу. Передумови до застосування та реопису поняття «симулякра» у творчості Жана Бодрієра проявляється з початком його активної діяльності і, зокрема, його початкового періоду критики «суспільства споживання».

Бодрієр розглядає споживання як ланцюгову психологічну реакцію, природа якої несвідома. Споживання предметів більше не пов'язане з їхньою сутністю – йдеться швидше про відчужені знаки предметів, які існують лише у зв'язку. Відповідно до Бодрієру, в умовах системи такого споживання властивості речей (товарів) існують лише за умов приписування речам тих чи інших соціальних значень. Тому загальну теорію споживання не можна ґрунтувати ні на раціональній корисності речей, ні на потребах як таких та їх задоволенні. Споживання як цілісний соціальний феномен може пояснити лише теорія соціальних значень, оскільки речі є насамперед соціальними знаками, що вибудовуються у певній ієрархії у процесі класифікації та соціальної диференціації.

Надалі розвиваючи, інтерпретуючи та доповнюючи дані уявлення про «суспільство споживання», Ж. Бодріяр створює імітаційну субсистему у межах власної загальної системи, яку ідентифікує як прояв речизму чи «систему речей» і через яку прийшов до більш поглибленого терміну «гіперреальність». Ця система стирає різницю між реальністю та симуляцією, досягаючи кульмінації в концепції «гіперреальності». Основа гіперреальності – симуляція. Певний загальний відбиток дійсності покликаний повторювати сукупність спільностей без сукупності суті. Основним поняттям у цій симуляції є наслідуючий, хибний еквівалент деяких «знаків», що грають роль термінів, понять, феноменів і речей з емпіричної дійсності у рамках дійсності–симуляції. Саме такими знаками є симулякри. «Симулякр - це зовсім не те, що приховує собою істину, це істина, що приховує, що її немає. Симулякр є істина» [1, с. 5].

Таким чином, симулякр – це частина сучасного стану речей, що виражаються Жаном Бодріяром у феномені симуляції дійсності, який у рамках постмодерної культури перебуває у нездатності свідомості відрізнити реальність від фантазії. Отже, Бодріяр стверджує, що сучасне суспільство замістило феномени, явища і форми спостережуваної реальності символами та знаками, і весь людський досвід – це симуляція реальності. Більше того, ці знаки не тільки не є відображеннями реальності, вони навіть не оманливі відображення. Вони не ґрунтуються на реальності і не ховають її, вони приховують той факт, що ніщо з існуючої реальності більше не відповідає нашому поточному розумінню дійсності. Крім цього, самі знаки набувають постійної дуплікації, в наслідок якої вони ще більше видозмінюються. Це призводить до заперечення початкового образу, а самі знаки переходять зі стану предметів (образів предметів) в порядок дії. Так формується простір, у якому порядок симулякрів охоплює усі сфери, його сила і вплив на людей настільки великі, що здатні тільки розвиватися, змінити симулякри одного порядку іншим.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що симулякр – це образ відсутньої дійсності, порожня форма, знак, за яким не стоїть будь-яка реальність, копія, але копія не з оригіналу, а з уявлень про оригінал а в подальшому з уявлення про уявлення про оригінал. Цей термін сягає ще Платона, під яким він мав на увазі «копію копії». Але саме у філософії Ж. Бодріяра він знайшов найповніше обґрунтування з урахуванням специфіки інформаційного суспільства. копія без оригіналу. На думку Бодріяра, у культурі постмодерну домінують симуляції як складові гіперреальності.

ДЖЕРЕЛА

1. Жан Бодріяр. «Симулякри і симуляція» (2004, пер. Володимир Ховхун.) — К.: «ОСНОВИ» 2004. – 118 с.

КОНЦЕПТ А. ШЮЦА «ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ» ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ МІСТЯН

Олександра Рафікова, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Повернення додому – це не лише фізичне повернення до місця свого народження, але й відновлення почуття приналежності, розуміння та знайомство з навколишнім світом. Однак це також досвід, сповнений протиріч і труднощів. Дім, який здалеку виглядає знайомим і затишним, зблизька може здатися дивним і незнайомим. У зв'язку з російсько-українською війною в українському науковому і суспільному дискурсі ця проблема стає гостроактуальною. Українська дослідниця М.В. Колінько зазначає: «Повернення додому в повсякденній свідомості не пов'язується з ситуацією стресу. Тому і філософський інструментарій цієї проблеми тільки починає вироблятися» [1, с. 274]. Наше дослідження ставить на меті проаналізувати актуальні алгоритми адаптації людини в умовах повернення до домашнього світу.

Альфред Шюц, австрійський філософ та соціолог, сфокусувався на вивченні соціальної конструкції реальності та міжособистісних відносин. Шюц звертає увагу на труднощі, з якими стикаються поверненці, і на невідповідність між їхнім реальним досвідом та очікуваннями суспільства. Повернення додому приносить як особисті виклики, так і ширші соціальні та психологічні аспекти, які можна проаналізувати через призму соціальної психології. Шюц аналізує процеси адаптації та акліматизації, що виникають внаслідок змін у навколишньому середовищі. Той, хто повертається до домашнього простору рідного міста, стикається з проблемою перебудови свого розуміння навколишнього світу та взаємодії з ним відповідно до нових обставин. Іншим важливим аспектом є сприйняття себе та інших. Важливою є рефлексія того, як люди конструюють свою ідентичність і як це впливає на їхню взаємодію з іншими. Ті, хто повертається у рідне місто з-за кордону, можуть переосмислити свою ідентичність, на що впливає міцність зв'язків з батьківщиною, сім'єю, друзями та громадою. Цей процес може бути складним і вимагає переоцінки цінностей, переконань і пріоритетів.

Крім того, повернення додому може викликати почуття усвідомлення ідентичності та приналежності до певного соціального кола, або, навпаки, почуття відчуження (поза групою). Соціальна психологія вивчає динаміку приналежності до групи і те, як це впливає на самосвідомість і поведінку людини. Люди можуть зіткнутися з проблемою інтеграції в суспільство після тривалої відсутності або після змін, які відбулися за час їхньої відсутності.

Російська війна змусила багатьох українців покинути свою батьківщину в пошуках безпеки і захисту. Для українців повернення додому є складним та емоційним процесом, що відображає різні соціальні та психологічні виміри.

Для біженців, процес повернення додому може викликати цілу низку емоцій і переживань. З одного боку, вони можуть радіти можливості повернутися додому і з нетерпінням чекати возз'єднання з родиною і друзями. Однак вони також можуть відчувати смуток і розчарування через зміну батьківщини, оточення і втрату звичного способу життя.

Військовий, повертаючись додому, стикається зі складним і багатогранним процесом, пов'язаним з фізичними, емоційними та соціальними викликами. Для багатьох солдатів це час, коли їм важко оговтатися від стресів війни, а також пристосуватися до цивільного життя і повсякденної рутини вдома. Як писав Шюц: «Солдат починає розповідати про війну, якщо він взагалі починає про це розповідати, – він з подивом помічає, що його слухачі, навіть ті, хто найбільше співчуває, не розуміють унікальності цих індивідуальних переживань, які зробили його іншою людиною» [2].

Однак, незважаючи на багато труднощів і викликів, повернення додому – це також можливість для зростання і трансформації. Новий досвід, переоцінка стосунків з родиною та іншими людьми може призвести до нового розуміння себе та свого місця у світі. Цей процес самопізнання та адаптації може бути болючим, але зрештою призводить до глибокого почуття задоволення і прийняття. Але дім завжди різниться для тих, хто ніколи не виїжджав, для тих, хто живе далеко від дому, і для тих, хто повернувся туди.

Ця робота висвітлює важливість підготовки до процесу адаптації як тих, хто повертається, так і їхніх родин. Вона підкреслює необхідність інформувати сім'ї про потенціал змін після подій, пережитих солдатами, що повернулися, і про складні емоційні реакції, які може викликати повернення додому. Також підкреслюється важливість руйнування стереотипу військового героїзму, створеного Голлівудом, і представлення реалістичної картини військового життя. Підготовка до повернення додому є викликом не лише для самих учасників бойових дій, але й для їхніх родин та суспільства в цілому. Необхідно надавати інформацію та підтримку з усіх боків і давати їм реалістичну картину життя після повернення. Тільки так можна забезпечити успішну адаптацію та інтеграцію.

ДЖЕРЕЛА

1. Колінько М. В. Міжкультурна комунікація: топологічний вимір : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 344 с.
2. Schutz A. The Homecomer. *Phenomenology and Social Relation*. The Univ. of Chicago Press, 1970. P. 294–308.

3. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. К.: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

ФІЛОСОФСЬКІ КОНТЕКСТИ ХІП-ХОПУ ЯК СУЧАСНОЇ МІСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Даніїл Половинко, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Хіп-хоп – це не лише музика, а ціла нова молодіжна філософія, новий спосіб мислення та спосіб вираження себе. За останні двадцять років цей жанр став культурним гігантом та потужною силою в індустрії музики, моди, впливовим феноменом у просторі міської культури. Хоча може здатися, що цей жанр є лише новим маркетинговим трюком, таке ствердження є далеким від правди.

Протягом свого п'ятдесятирічного існування хіп-хоп, на жаль, здобув собі репутацію небезпечної форми медіа, яка, як вважають, постійно підштовхує до наркоманії та гіперсексуальної поведінки, підтримує вчинення злочинів, вбивства, крадіжки. Можна привести ще безліч нових стереотипів, пов'язаних з виконавцями цього нового жанру, яких обвинувачують у пропаганді насильницької діяльності, яка прославляється в багатьох популярних записах хіп-хопу. Це припущення є надзвичайно поверхневим та шкідливим для опису культури в цілому, але слід зауважити, що за цими заявами ховається прихована правда: найпопулярніша сторона музики – в її драматизації та екзальтації. Американські споживачі цікавляться драматизацією реального світу, тому не дивно, чому насильницька сторона хіп-хопу, яку багато людей називають небезпечною, все ще найкраще продається.

Таке ставлення до музичного напрямку, ігнорування історії та філософії хіп-хопу в цілому, зниження значущості його зв'язку з релігією (православного християнства, ісламу тощо) не робить жодної користі самому виду мистецтва. У багатьох популярних записах хіп-хопу існує багато філософських контекстів і зв'язків з різними формами віри. Ретельне вивчення цих факторів дозволяє нам побачити загальну картину феномену хіп-хопу як домінуючого жанру західної міської культури. Актуальність нашого дослідження полягає в розумінні культурного вираження та глобального впливу, без сумніву, найпопулярнішого жанру 21-го століття. Замість стигматизації жанру та посилення лише на шкідливі стереотипи, які супроводжують хіп-хоп з його зародження в 1970-х роках, робота пропонує аргументовану репрезентацію цього мистецького формату.

Хіп-хоп містить актуальні соціальні коментарі у текстах пісень, критику викликів сучасного світу, яка, частіше за все, дає нам інсайти того,

в який спосіб артисти реагують на питання віри та підвищують соціокультурне значення цього жанру.

Основа філософії хіп-хопу – це пошук балансу між колективним буттям та бажанням «залишатися собою», бути абсолютно автентичним. Ця філософія артикулює співпрацю артиста з аудиторією, втілюється у музичні твори, демонструє епізоди життя, які можуть значно поліпшити сприйняття складного сучасного світу, навчаючи слухачів життєвим урокам. Хіп-хоп розкриває тему гангстерського насильства у американських містах, таких як Комптон, Чикаго, Бруклін. Можливо, несвідомо, але, на наш погляд, він сприяє просуванню незаконних видів діяльності, залучаючи до свого кола певні шари міського населення. Деякі тексти та пісні хіп-хоп-виконавців використовувалися в суді, стверджуючи, що вони містять компрометуючі докази.

Розглядаючи загальну картину, ми стверджуємо, що релігійні, зокрема християнські мотиви активно представлені у хіп-хопі. Твори від Каньє Веста, Chance the Rapper та DMX показують цю майже нескінченну віру в Бога, згадуючи, яку важливу роль він відіграє у їхньому житті. Складно впорядковувати та класифікувати мислення Каньє Веста. Сам по собі він досить складна особистість, як показав час. Від багатьох скандалів, починаючи з його заяв 2005 року про те, що Джордж Буш не турбується про афроамериканців Америки, його коментаря "рабство - це вибір" у 2016 році, до його недавніх антисемітських висловлювань, досить очевидно, що Вест здатний на сумнівні висловлювання. Однак що залишається сталим впродовж його творчості та його окреслення перспектив – це вірування, яким Каньє Вест поклявся публіці, і яке він називає теологією процвітання.

Другою за популярністю у хіп-хопі релігією є іслам. Численні альбоми та виконавці мають зв'язки з ісламською вірою. Найвідоміші приклади цього - це випуск 2020 року Джей Електроніки, альбом Луле Фіаско, робота Мос Дефа (тепер Ясін Бей). У альбомі Джей Електроніка досліджує тему віри, спокути та боротьби між духовним просвітленням та світськими бажаннями. Він часто згадує ісламських постатей, священне писання та концепції, вплітаючи їх у свої ліричні наративи.

Отже, досліджуючи перетин філософських та релігійних тем у хіп-хопі 21-го століття, відкривається багатство змістовних текстів, соціополітичних коментарів та духовної саморефлексії. Через призму впливових постатей, таких як В.Е.Б. Дю Буа, Жан-Мішель Баскія та сучасних виконавців, таких як Кендрік Ламар, Лорін Гілл та Nas, ми спостерігаємо глибоке зацікавлення екзистенційними питаннями, соціальною справедливістю та пошуком духовного просвітлення.

Артисти виступають сучасними проповідниками, використовуючи свою платформу, щоб рекламувати традиційні уявлення про цінності або критикувати соціальні норми та спонукати до самоаналізу. Їх тексти стають полотном, на якому вони малюють яскраві портрети людського досвіду,

стикаючись з проблемами расизму, ідентичності, нерівності та пошуку сенсу в усе складнішому світі. Через свою музику вони сплітають нитки філософських досліджень, беручи відтінки з різних традицій, таких як екзистенціалізм, афроцентризм, іслам, християнство та східна духовність. Вони пропонують не лише критику сучасного мегаполісу, суспільних умов відчуження, але й візію надії та стійкості, надихаючи слухачів питати, рефлексувати та прагнути до більш справедливого та просвітленого суспільства.

ПОШУК ІДЕНТИЧНОСТІ У КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ КИЄВА: СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ АРХІТЕКТУРОЮ, ІСТОРІЄЮ ТА СУЧАСНІСТЮ

Валерія Германова, студентка Державного торговельно-економічного університету.

Тетяна Бондар, доцент кафедри філософії, соціології та політології Державного торговельно-економічного університету.

Місто Київ, столиця України, зберігає багату спадщину своєї історії та культури в своїй архітектурі та міському ландшафті. Протягом століть воно переживало численні зміни, відбиваючи в собі впливи різних епох та культур. Однак, незважаючи на те, які зміни відбувалися, Київ продовжує зберігати свою унікальну ідентичність, яка поєднує минуле, сучасне і майбутнє. У цій статті ми дослідимо співвідношення між архітектурою, історією та сучасністю міста Києва, спробуємо зрозуміти, як ці компоненти взаємодіють між собою для формування його культурного ландшафту.

Однією з ключових проблем, які виникають у контексті пошуку ідентичності у культурному ландшафті Києва, є баланс між збереженням історичної спадщини та потребами сучасного міста. Як місто, що має понад 1500-річну історію, Київ має важливу культурну спадщину, яку потрібно зберігати. Однак, зростаюча потреба в розвитку інфраструктури та житлових зон часто стикається з обмеженими ресурсами та конфліктами з історичними об'єктами. Як зберегти цей унікальний культурний ландшафт, забезпечивши при цьому розвиток міста та зручність для його мешканців?

Одним із способів збереження історичного обличчя міста є охорона та реставрація історичних пам'яток та архітектурних об'єктів. Київ багатий на такі об'єкти, як Софійський собор, Києво-Печерська лавра, Золоті ворота та інші. Вони не лише є свідченням минулого міста, але й привертають увагу туристів, сприяючи розвитку туристичної індустрії та економіки міста.

Історична спадщина є одним із ключових магнітів для туристів, які приїжджають в Київ для огляду давніх монументів та архітектурних шедеврів. Туризм відіграє значну економічну роль для міста, сприяючи

розвитку готельного бізнесу, ресторанної галузі та різноманітних сувенірних магазинів. Таким чином, збереження історичних об'єктів має прямий вплив на економіку міста та забезпечує стабільність його туристичного сектору.[1, ст.216]

Важливим аспектом збереження історичної спадщини є також залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Мешканці міста часто виступають за збереження історичних об'єктів та активно беруть участь у громадських обговореннях та протестах щодо будівництва на місцях цінних історичних пам'яток. Це важливо для того, щоб уникнути некоректного використання архітектурної спадщини міста та зберегти її для майбутніх поколінь. [2]

Нерідко збереження історичних об'єктів стає проблемою у міському плануванні, особливо в умовах активного розвитку та зростання міста. Сучасний Київ постійно еволюціонує, відповідаючи на змінювані потреби і вимоги мешканців. У такому контексті необхідно збалансувати збереження історичної спадщини з потребами розвитку.

Один із способів вирішення цієї проблеми полягає у реконструкції старих промислових будівель на сучасні офісні комплекси або культурні центри. Це дозволяє не лише зберегти промислову спадщину міста, але й використовувати ці простори для нових, сучасних цілей. Такий підхід дозволяє зберегти історичний характер міста, адаптувавши його до сучасних потреб та вимог.

Наприклад, перетворення старої фабрики у культурний центр може стати крайнком для організації виставок, концертів та інших культурних подій, які привертають як місцевих мешканців, так і туристів. Такі простори стають центром культурного життя, сприяючи розвитку міста як туристичного та культурного центру.

Однією з ключових викликів для міських влад є знаходження балансу між збереженням історичної спадщини та потребами у розвитку міста. Цей компроміс може бути досягнутий за допомогою детального планування, яке враховує інтереси всіх зацікавлених сторін: мешканців, істориків, архітекторів, підприємців та інших.

Важливо врахувати, що залучення громадськості до процесу прийняття рішень може сприяти знаходженню оптимальних рішень, які враховують потреби всіх сторін. Громадська участь в процесі прийняття рішень дозволяє врахувати різноманітні погляди та інтереси, забезпечуючи більш широке сприйняття рішень і їх прийняття.

Крім того, важливо не лише враховувати поточні потреби міста, а й його майбутній розвиток. Планування повинно бути орієнтоване на створення стійкого та збалансованого розвитку культурного ландшафту, який враховує потреби сучасного суспільства, але й забезпечує збереження його історичних корінь для майбутніх поколінь.

Такий підхід до міського планування сприяє створенню життєздатного міста, яке зберігає свою ідентичність та культурну спадщину, але в той же час активно розвивається та адаптується до змін у потребах і вимогах сучасного світу.

Отже, Місто Київ представляє собою важливий культурний та історичний центр, який зберігає в собі тисячолітню спадщину. Проте, у контексті стрімкого розвитку та змін, збереження цілісності та унікальності міста виявляється складною задачею.

Вирішення цієї проблеми вимагає ретельного планування та участі всіх зацікавлених сторін. З одного боку, необхідно зберегти історичні пам'ятки та архітектурні шедеври, які надихали покоління. З іншого боку, потрібно розвивати місто, відповідаючи на сучасні потреби та виклики.

Важливо, щоб у плануванні майбутнього Києва враховувалися інтереси мешканців, їхні погляди та побажання. Громадська участь у прийнятті рішень стає ключовим фактором у забезпеченні успішного розвитку міста. Такий підхід дозволить зберегти унікальність та культурну спадщину Києва, в той же час забезпечуючи його життєздатність та відповідність сучасним вимогам.

ДЖЕРЕЛА

1. Панків Н. Механізми участі громадян у процесі прийняття рішень органами міської влади у Києві//[Електронний ресурс]-2018.- Режим доступу до ресурсу: <https://cedos.org.ua/researches/mekhanizmy-uchasti-hromadian-u-protsesi-pryiniattia-rishen-u-kyievi-rezultaty-doslidzhennia/>

Секція II. Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

ДИСКУРС СУБ'ЄКТА ТА СУЧАСНІСТЬ: І. КАНТ І Д. Е. МАК-ТАГГАРТ

Павло Кретов, кандидат філософських наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Олена Кретова, кандидат педагогічних наук, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Актуальність проблеми визначається релевантністю філософської антропології для подолання викликів дегуманізації філософування у ХХІ ст. Метою нашої доповіді є розгляд трансформації концепції субстанції в критичній філософії І. Канта та метафізиці Мак-Таггарта і обумовленій цим проблематиці субстанціональності суб'єкта та свідомості в контексті сучасних експлікацій ідеї Просвітництва. Нас цікавить насамперед сенсова динаміка згаданих трансформацій, яка репрезентує фундаментальний вектор змін самоусвідомлення індивідів і спільнот, які безпосередньо впливають на формування новітньої ідентичності людини та розвитку цивілізації в умовах потужної сучасної соціокультурної динаміки. Маємо на меті окреслити генетичну близькість кантівських рефлексій для метафізики Д. Мак-Таггарта і проблематизувати усталену тезу про гегелівські джерела філософування останнього. На нашу думку, це дасть змогу наблизитись до осмислення сучасних трансформацій ідеї Просвітництва у контексті перспектив розвитку та власне збереження людської цивілізації, оскільки новітній час гранично ускладнює формування теоретичних підстав рецепції реальності на основі просвітницьких настанов раціоналізму та гуманізму. Ускладнення наукового образу світу та його філософської картини (М. Гайдеггер) хоча і корелюють між собою, однак не є когерентними, тому однією з очевидних причин таких відомих сучасних феноменів, як криза наукової експертизи або технології постправди, є неможливість узгодження в колективній уяві фактуальності технологізованої реальності, процесів цифровізації, сфери віртуальності (Ж. Ланьє) та традиційних філософських підстав раціональності, обґрунтованих західним Просвітництвом у картезіансько-кантівській традиції. Тому гуманістичний потенціал кантівської філософії суб'єкта, який постає в мак-таггартівській концепції «Я-сутностей», може розглядатися як природна відповідь на виклики філософії інформації та ШІ, трансгуманізму, конспірології, нонантропоцентричних версій філософування (кластер антикореляціонізму), соціального та політичного популізму тощо. Зокрема, коли Н. Бостром говорить про моделі

моральності сильного ШІ, то йдеться, на нашу думку, про екстраполяцію трансцендентального суб'єкта та категоричного імперативу на ноуменальну сферу машинного мислення та новітню проблематизацію ідеї безсмертя, тяглості та неперервності свідомості [4, с. 257]. З іншого боку, настанова антикореляціонізму (заперечення фундаментальної кореляції між мисленням суб'єкта та буттям) репрезентує нонантропоцентричну нереляційну метафізику (Р. Брасьє, К. Мейясу), яка заперечує будь-які філософії привілейованого доступу як такі, що є антропоцентричними, і має лягти в основу громадянської релігії новітнього людства. Таким чином, антикореляціонізм парадоксально постає філософською підставою трансгуманізму.

За І. Кантом, безсмертя як проблема метафізики – це неминуча проблема чистого розуму. Наука ж, яка вирішує проблему безсмертя називається метафізикою [2, с. 313], адже «критика розуму необхідно приводить зрештою до науки, натомість догматичне вживання його без критики – до безпідставних тверджень» [2, с. 317].

Плюралістична онтологія я-сутностей як субстанцій Мак-Таггарта, ґрунтована на ідеї безкінечного їх поділу (сутність – предикація сутності – відношення сутності, принцип визначальної узгодженості (*determining correspondence*)), генетично сходить не до ієрархізованої монадології Ляйбніца та не до Гегелевої концепції постання абсолютного духу з абсолютної ідеї, хоча і використовує в якості когнітивного інструменту поняттєву діалектику. Також Мак-Таггарт заперечує суто гегельянський за своєю природою абсолютний ідеалізм Ф. Бредлі (робота Бредлі «Видимість і реальність»), який нівелює ціннісні та екзистенційні аспекти людського досвіду, на підставах персоналізму. На нашу думку, попри критику декартівського дуалізму між *res cogitans* і *res extensa* та кантівського концепту «речі для себе», власне, ноуменального світу, Мак-Таггарт повертається у своєму обґрунтуванні людини як самосвідомої сутності до вихідної тези Канта про апіорні форми простору і часу як фрейму сприйняття і спирається на неї у власній теорії неправильного сприйняття (*theory of misperception*), в якій обґрунтовує помилки в пізнанні опорою на хибні перцепції [3, 513].

У своєму вченні про безсмертя я-сутностей, яке теж фіксує межу людською здатності як репрезентувати досвід у судженнях, так і власне мислити, Мак-Таггарт практично повертається до принципів Кантової етики, головним принципом якої є, як відомо, категоричний імператив, який якраз і фіксує відношення між людьми як суб'єктами, я-сутностями чи то когнітивними агентами. Тобто ідеї безсмертя, зла, блага, любові теоретично є постулатами «практичного розуму», що видається так само правильним для Мак-Таггарта, як і для Канта. За І. Кантом, вище добро можливе тільки за умови безсмертя людської особистості, адже «... нескінченний прогрес можливий тільки за передумови нескінченно триваючого існування й

[збереження] особистості [однієї й] тієї самої розумної істоти (того, що називається безсмертям душі) [2, 133–149].

Отже, якщо існує репрезентує реальність, то існування та його властивості утворюють складну багаторівневу систему відношень між множинними Я, що утворюють суперадитивне єдине ціле, яке маніфестує себе через кожну свою частину та відношення цілого і його частин. Те, що об'єднує окремі субстанції, утворює зміст реальності і є універсумом. Порядок темпоральної С-послідовності у Мак-Таггарта не містить суперечностей на відміну від А і В-послідовностей, відтак він не передбачає вектора розвитку (стріла чи вісь часу), рекурсивної наступності, спрямування часу. Темпоральність С-послідовності, таким чином, може включати всі мислимі конфігурації та позиції подій, що так чи інакше може бути співставлене з позачасовою ризоматичною чи фрактальною мисленневою структурою сфери ноуменального. Інакше кажучи, Д. Мак-Таггарт, спираючись на Гегеля, повертається до Канта, що так само стосується логічної іманентності трансцендентного поняттєвим описанням суб'єкта в побудовах філософа.

ДЖЕРЕЛА

1. Бостром Н. Суперінтелект. Стратегії і небезпеки розвитку розумних машин ; пер. з англ. А. Ящук. К. : Наш формат, 2020. 408 с.
2. Кант І. Критика чистого розуму ; пер. з нім. І. Бурковського. К. : Юніверс, 2000. 504 с.
3. МакТагарт Д., МакТагарт Е. Природа існування. Т. 2 ; пер. з англ. Ю. Олійник. К. : Темпора, 2022. 912 с.
4. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу ; пер. з англ. О. Любенко. К. : Наш формат, 2019. 560 с.

КРИТИКА ІДЕЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕМОКРАТІЙ СУЧАСНОСТІ В ПРАЦЯХ ГАНСА-ГЕРМАНА ХОПФЕ

Максим Франтішков, магістр спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Питання організації та видозмінення політичного простору різноманітних суспільств цікавили та цікавлять найкращих філософів тисячі років. За період «Довгого століття» (1789-1914) у політичній організації Старого світу відбулись фундаментальні перетворення, які торкнулись не просто певних елементів або проявів політичної традиції, а повністю перекреслили самі засади влади старого типу. На зміну виведення

легітимації політичної влади шляхом трактування Божої волі, приходять легітимація, що спирається на схвалення нової штучної особистості – народу. Однак результати подібних егалітарних «експериментів» відкривають нам очі на те, що створена ними реальність має ще менше проявів поваги до приватної власності. Корупція, податкове навантаження, регулювання приватного та економічного рівнів життя, зловживання владою, фальшивомонетництво, проблеми з правосуддям, знецінення договорів, масштаби та тотальність воєн, інституційна агресія проти культури, верств населення, рас, сім'ї, релігії та підприємництва – всі ці показники з початку ХХ ст. без зупину ростуть. Звичайно, можуть бути зауваження про те, що найбільші війни були розпочаті авторитарними та тоталітарними державами, але і там влада спиралася на образ народного слуги, який просто через серйозні обставини отримав більше повноважень і діє край рішуче. Більш того, загострення політичної, економічної, соціальної, військової ситуацій у світі на початку ХХІ сторіччя ясно вказує на те, що знищення тоталітарних гігантів як СРСР не призводить до стабілізації положення справ. З цього і випливає актуальність дослідження: інститути сучасних держав потребують інтелектуальної ревізії. І звичайно у цій справі велике значення має дослідження інтелектуальної спадщини провідного представника шостого покоління Австрійської економічної школи. Праці Хоппе неодмінно потрібно вводити у філософський дискурс України ще й для того, щоб здихатись певної його (дискурсу) провінційності. Тому метою даного дослідження є ознайомлення та аналіз критики Ганса-Германа Хоппе національних демократій сучасності.

Ганс-Герман Хоппе є представником Австрійської економічної школи. Належність до неї має великий вплив на формулювання критики основ національних демократій німця. Суспільна організація в контексті його філософії повинна відповідати викликам реальності, а не намагатись переформувати природу людини. Наріжним каменем природної організації Хоппе визначає інститут приватної власності, безальтернативність якої виводить із створеної ним етики аргументація. Згідно ній істинність чи хибність певних ідей чи тверджень людина може підтвердити тільки у процесі аргументації. «Очевидно, що за відсутності вихідної передумови, згідно з якою людина від самого початку володіє винятковим правом розпоряджатися своїм фізичним тілом, ніхто не міг би ні сам стверджувати будь-що, ні прислухатися до аргументів, які переконують в істинності іншого твердження.» [4, ст. 20-21]

Наслідуючи традицію Локка, Хоппе зазначає, що вже з цього випливає приватна власність на навколишні блага, які людина отримує шляхом обміну, дарування чи за принципом Гомстеду. Німець акцентує увагу на тому, що в умовах дефіциту благ визнання меж приватної власності є єдиним способом мінімізувати конфлікти та створити умови для процвітання цивілізації.

Поворотними моментами у становленні природного порядку із точки зору Хоппе є виникнення інститутів вже згаданої приватної власності, права та сім'ї. Особливості правового устрою суспільства Хоппе описує в уривку праці "Economy, Society, and History", який стосується сприйняття середньовічною людиною феномену права: "У той час закон вважався чимось даним. Закон вважався не тим, що створюється людьми, а тим, що існує вічно і просто виявляється. Новий закон із самого початку вважався підозрілим, тому що закон мав бути старим, він мав бути чимось, що існувало завжди.» [3, ст. 125]. Сім'я у свою чергу стала способом приватизації прибутків від господарської діяльності та збитків від дітнородження. Суспільство, у якому існує повага до цих трьох складових і є прикладом природного порядку. Також Хоппе зазначає, що в історії людства вже була епоха максимально приближена до нього - Середньовіччя.

Виходячи з апріорності власності та визнання права та сім'ї людством, Хоппе приходять до висновків про не просто неефективність держави, а також і про її неетичну природу. Німець притримується погляду французького філософа Бертрана де Жувенеля на виникнення держави, згідно з яким держава виникає внаслідок монополізації ролі судді та миротворця у руках одного з представників природної еліти. Це відбулось після того, як один член добровільно визнаної природної еліти зміг переконати інших членів еліти, незважаючи на їхній початковий опір, у тому, щоб йому було надано виключне право вирішувати всі конфлікти на певній території. Тепер конфліктуючі сторони не мали можливості обирати іншого арбітра чи посередника. [5].

Але хибною буде думка про те, що приватний та суспільний типи правління у цьому сенсі є тотожними. «Визначальна характеристика приватної державної власності та причина відносно нижчого ступеня переваги особистого правителя (порівняно зі злочинцями і демократичними урядами) полягає в тому, що конфісковані ресурси і монопольний привілей експропріації в майбутньому належать індивідуально. ... Він може продавати, здавати в оренду або віддавати частину, або все його привілейоване майно, і він може особисто призначити або звільнити кожного управлінця і працівника свого маєтку.» [2, ст 48-49].

Що стосується демократії сучасності, то політична конкуренція за Хоппе є нетотожною ринковою, але навпаки її повним антиподом. Так у «Der Wettbewerb der Gauner» він зазначає, що конкуренція у виробництві хороших речей робить їх ще кращими, а конкуренція у виробництві поганих – ще гіршими. Тому вільний доступ до державного сектору не приносить ніяких покращень.

В умовах відсутності власності на державу часова перевага правителів буде стрімко збільшуватись. Демократичний правитель завжди лише користувач держави, вона йому не належить. У можновладця завжди

буде чітке розуміння, що час на покращення свого становища край обмежений. Тому він буде готовий вводити у життя найабсурдніші ініціативи, аби це дало найбільший із можливих рівень благ.

Ще одна проблема національних демократій сучасності - розмивання чіткого розподілу між правителем та підконтрольним населенням. Коли система правління переходить від монархії до демократії, виникає ілюзія про те, що всі можуть стати членами правлячого класу. Експропріація та оподаткування вже не здаються такими гнітючими, оскільки кожен може отримати вигоду від експропріації.

Серйозну занепокоєність Хоппе також викликає факт зміни типу держави із такої, що споживає у таку, що споживає та перерозподіляє. Соціальна держава звільняє індивіда від необхідності самостійно піклуватися про свою старість, що скорочує діапазон і часовий горизонт приватного забезпечення. Крім того, зменшується важливість шлюбу, сім'ї та дітей, оскільки суспільна допомога робить їх менш необхідними.

Потужним викликом адептам національних демократій, а отже мейнстріму є погляд Хоппе на явище війни за різних форм правління. Хоппе акцентує увагу на тому, що зміниться не лише ймовірність, а й характер війн. Німець зазначає, що війни між монархіями, подібно до насильницьких розбіжностей щодо прав на спадщину, зазвичай пов'язані з територіальними амбіціями. Вони не є ідеологічними конфліктами, а являють собою боротьбу за матеріальні інтереси. Крім того, оскільки це насамперед боротьба між різними династіями за володіння, громадськість бачить війну як приватну справу короля, який має фінансувати її власними ресурсами та збройними силами. [1]

На відміну від династичного правління, в умовах демократичного держава сприймається досягненням та великим здобутком всієї нації. У результаті міждержавні конфлікти перетворюються на національні війни. Замість того, щоб бути просто насильницькими конфліктами про володіння, які можна було б розв'язати через акти територіальної окупації, вони стають битвами між різними способами життя, які можна розв'язати тільки через культурне, мовне або релігійне домінування та підпорядкування (або винищення).

У висновку можна заключити, що в процесі написання роботи були виконані всі поставлені завдання. У наслідок сміливо можна стверджувати, що Ганс-Герман Хоппе є одним із провідних ревізіоністів як національних демократій сучасності, так і інституту держави як такого. Його переосмислення теорій виникнення держави та її природи є логічним продовженням справи Мюррея Ротбарда. А порівняння впливу на приватну власність, право та сім'ю монархічної та демократичної форм правління абсолютно новаторським. Використовуючи підходи праксеології та етики аргументації Хоппе відкрив принципово нові напрями критики монополії на законодавчу та судову функції. Нажаль рівень дослідження

інтелектуальної спадщини цього лібертаріанського філософа у вітчизняному академічному середовищі є край незадовільним, але ця робота покликана зацікавити науковців у інтеграції філософії Хоппе до власних досліджень.

ДЖЕРЕЛА:

1. Hoppe H.-H. A Short History of Man: Progress and Decline. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institut, 2015. 142 p.
2. Hoppe H.-H. Democracy – the god that failed: the economics and politics of monarchy, democracy and natural order (perspectives on democratic practice). New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2001. 304 p.
3. Hoppe H.-H. Economy, Society, and History. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institut, 2021. 191 p.
4. Hoppe H.-H. The Ultimate Justification of the Private Property Ethic. *Liberty*. 1988. Vol. 2, no. 1. P. 20–22.
5. Jouvenel B. Sovereignty-An Inquiry into the Political Good. Cambridge: Cambridge university press, 1957. 319 p

ВІД ГОЛЕМА ДО НОМО DEUS: ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ЛЮДИНИ-МАШИНИ У ФІЛОСОФІЇ

Марина Пашанова, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Ранні цивілізації часто ототожнювали божества з людськими характеристиками. Ці боги вважалися відображенням людства, що володіють бажаннями, емоціями та недоліками, подібними до людських. Протягом історії цивілізації по всьому світу персоніфікували природні сили та небесні явища як богів і богинь, що володіють людськими атрибутами [2].

Одним із яскравих проявів антропоморфізму є історія про Голема, яка глибоко вкорінена в єврейському фольклорі. Голем — це істота, яка зазвичай зроблена з глини чи інших матеріалів, оживлених магічними або божественними засобами. [3, с. 735] Голема часто зображують як гуманоїдну фігуру, ним керують або анімують, вписуючи на його тіло певні слова чи символи або видаляючи їх, щоб деактивувати. Голем є символом захисту, але його існування також може представляти теми влади, творення та наслідків людської гордині.

У філософії Нового часу антропоморфізм проявляється значно меншою мірою, натомість важливою характеристикою стає механіцизм — світогляд, який стверджує, що зміни у світі — або, зокрема, в природі — обумовлені механічними переміщеннями найдрібніших матеріальних частинок або іншими виключно механічними взаємодіями. Згідно з цією

точкою зору, світ працює подібно до машини. Цей підхід отримав популярність завдяки значним досягненням механіки та успіхам у різних галузях природознавства, які були здобуті з використанням механічних методологій. [1, с. 377]

Згідно з механістичною філософією пріоритет віддається матеріальним причинам і науковим методам. Крім того, механіцизм заперечує свободу волі, адже все, що ми робимо, визначається нашою біологією та довкіллям. Ця редукціоністська перспектива прагне демістифікувати людську природу, розглядаючи свідомість, емоції та пізнання як первинні властивості фізичних процесів, а не духовні чи містичні явища за своєю суттю.

Дослідження концепції механістичної філософії та зображення людини як машини відкриває паралелі з "Франкенштейном" Мері Шеллі. Авторка роману надає переконливий символ наслідків зведення людства до простих механістичних компонентів. Створений Віктором Франкенштейном Монстр хоч і має людські якості, є «неприродним», оскільки з'явився штучно. Роман зосереджений на трагічних і руйнівних відносинах творця та його творіння. [5, с.1] Таким чином роман Мері Шеллі є дослідженням перетину наукового прогресу, моралі і сутністю людства. Сплітаючи воедино теми механічної філософії та уявлення про людину як машину.

У сучасному світі досягнення в галузі штучного інтелекту, біотехнологій та робототехніки продовжують стирати межі між органічним та механічним, спонукаючи переглянути споконвічні питання про природу людського існування. Зростання трансгуманізму та прагнення розширити людські можливості за допомогою технологічних засобів наголошують на невпинній актуальності механістичної філософії у формуванні нашого розуміння самих себе та свого місця у світі. В цілому трансгуманізм порушує традиційні уявлення про людську ідентичність та діяльність, пропонуючи бачення людського потенціалу, не скутого обмеженнями біології. Трансгуманізм, пропонуючи майбутнє розширених людських можливостей і збільшеної тривалості життя, за своєю суттю стикається зі складними етичними дилемами та глибокими філософськими питаннями [6, с. 9].

У роботі «Homo Deus» ізраїльський філософ Ю. Н. Харарі заглиблюється в аналіз проблем трансгуманізму. Він аналізує наслідки того, що люди завдяки своїй винахідливості та творчості взяли на себе роль творців, формуючи не лише навколишнє середовище, але й свою власну еволюційну траєкторію. Від приручення тварин до маніпулювання генетичним кодом, Homo Deus являє собою радикальний відхід від традиційних концепцій людства, стираючи межі між природним і штучним, біологічним і технологічним.

Проте перебування на порозі ери, визначеної технологічними інноваціями в біотехнологіях, людство має пам'ятати про застороги, пов'язані з Големом, «людиною-машиною», Монстром Франкенштейна, створеними у минулому, зважати на моральні та екзистенційні наслідки нашої ролі як творців та архітекторів власної долі.

ДЖЕРЕЛА

1. Шинкарук В. І.(гол. редкол.) та ін. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. 742 с. (С. 377)
2. Anthropomorphism. URL: <https://www.britannica.com/topic/anthropomorphism>
3. Fred Skolnik, Editor in Chief; Michael Berenbaum, Executive Editor. Encyclopaedia Judaica, 2nd ed., vol. 7. New York: Macmillan Reference USA, 2007. 784p. (P.735)
4. Mechanisms in Science. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/science-mechanisms/>
5. Gosselin, Rob J. The Monster in Frankenstein: An exploration into the question of his (super)humanity, 2014. 1-6pp. (P.1)
6. Youvan, Douglas C. Critiquing the Path to Transhumanism: From Empiricism and Scientism to the Perils of Homo Deus, 2023. 1-25pp. (P.9)

КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Андрій Радченко, магістр спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність дослідження історичного процесу в першу чергу спирається не на об'єктивні показники необхідності такого дослідження, а на суб'єктивну думку, що таке дослідження повинно проводитися. З того, що зараз історичний процес продовжують досліджувати, постає відповідна проблематика. Часто користуються методами, які представляють собою логічні пояснення, не звертаючи уваги на те, що будь-яка логіка повинна давати результат у вигляді зовсім нових даних, або у вигляді тих самих даних тільки у іншому вигляді. Як правила історичне пояснення бере за основу якусь подію, знаходить її найближчі видимі причини і вказує на те, що саме це привело до такої події. При цьому повністю ігнорується свобода людини, а також сутність логіки у вигляді результату нових даних. Замість цього на кожному подію створюється все нове і нове пояснення, що не приводить ні до розуміння історичного процесу, ні до адекватного сприйняття того, яким чином цей процес буде розвиватися у майбутньому,

і яким чином він розвивався в ті епохи, даних про які у нас відсутні.

Для вирішення таких протиріччів необхідно затвердити декілька наступних тезисів. По-перше, лише дедукція є логічним засобом доказу, бо саме вона представляє собою тавтологію, тобто в ній відповідь закладена з самого початку. Ніякий інший логічний висновок не є засобом однозначного доказу. Дедуктивного висновку в історичному дослідженні як правило не буває, так як усі необхідні дані до самих малих частинок ніколи не є відомими. По-друге, історія представляє собою не щось існуюче окремо від людини, а щось саме людське, бо, очевидно, незважаючи на наявну у тварин пам'ять, історичними дослідженнями вони не займаються. Тобто феномен історії – це людський феномен. І ґрунтується він на пам'яті в будь-якому разі, а також логіці, яка стверджує, що до поточної нашої пам'яті, а також поточного стану матерії (пам'яті матерії), привів якийсь процес, який ми можемо уявити. Тим самим історія представляє собою несуперечливе уявлення про процес/процеси, що привели до поточної пам'яті. Тим самим з обох цих тверджень стає зрозуміло, що бачення і розуміння історії базується суцільно на людських якостях, а отже – не може існувати ніякого однозначно-достовірного історичного твердження.

Використання причинності в історичних подіях є не стільки помилкою, скільки використання логіки не за призначенням. Це як мінімум випливає з твердження про свободу людини, бо якщо людина – вільна істота, то не може існувати причин, які приведуть до однозначного наслідку. Отже, будь-яке твердження, що те чи інше було причиною – не має сенсу. Підтверджує це відсутність будь-яких історичних законів, на відміну від, наприклад, законів фізики, яка за допомогою причин однозначно може передбачити поведінку системи. Вирішити проблему причинності і свободи можна за допомогою теорії типів Рассела, а саме: світ повинен представляти собою ієрархію рівнів побудови. Тим самим причинність буде функціонувати на нижчому рівні – на рівні законів природничих наук, а свобода – на рівні значно вищому, на рівні свідомості, для якої немає ніякого значення, яким чином вона функціонує. Тим самим немає значення різниці між наявністю реальної свободи і свободи ілюзорної – для людини це одне і те саме.

Єдиний закон, який можна спостерігати в часі: все, що з'явилося, обов'язково зникне.

Для пояснення історичного процесу необхідно ствердити, що саме таке пояснення або дослідження – це також історичний феномен. Звідси з'являються критерії несуперечності історичного розгляду: пояснення історичного процесу повинно пояснити своє власне виникнення, своє власне зникнення, межі свого застосування, усі інші феномени всередині меж застосування, обґрунтувати продовження історичного процесу на майбутнє, пояснити помилки інших історичних підходів, пояснити наявність або відсутність мети історичного розвитку.

Найближче до вирішення цих проблем підійшов культурно-цивілізаційний підхід. Серед його представників, як правило, виділяють Тойнбі і Шпенглера.

Підхід Тойнбі в першу чергу заснований на причинно-наслідкових поясненнях в рамках «Виклику-Відповіді» і «Відходу-Повернення». Тойнбі постулює це як свого роду закономірність, але при цьому він все ж таки стверджує неможливість виведення загальної закономірності. В даному випадку Тойнбі допускається помилки, бо він не може і не намагається проаналізувати негативні випадки, а саме – не виникнення цивілізацій, через що не можна сказати, що «Виклик-Відповідь» не існував там, де цивілізації таки не виникли. Окрім того, Тойнбі не ставить собі як проблему пояснення виникнення свого власного підходу, через що його пояснення є поясненням лише ілюзорним.

Підхід Шпенглера представляє свого роду «теорію відносності», але тільки в історії, вирішуючи багато протиріч. Незважаючи на досить вузьке своє прийняття, а також проблему у вигляді високого рівня абстракції, він, будучи історичним феноменом, може пояснити своє власне виникнення завдяки побудові ієрархії життя як частини ландшафту планети, в якому рослинна (нерухома) природа є первісної і найбільш наближеною до неживої матерії. Шпенглерівська культура – це не просто прояви у вигляді мистецтва чи ще чогось. Це фактично рослина, яка виникає в деякий час, і неминуче проходить усі стадії свого розвитку. Її виникнення ґрунтується на впливі ландшафту та масовій осілості людей. Тим самим сам прояв вивчення історії представляє собою вираження сенсу існування цього організму, і цим же пояснюється виникнення такого підходу, далі його зникнення і усі критерії, включаючи мету історичного розвитку. Якщо розвиток – це частина рослинної природи, то мета такого розвитку така ж, як і в будь-якої рослини, навіть тієї, яку ніхто не бачить, тобто – ніякої.

Додатковим величезним плюсом Шпенглерівського підходу є те, що він не просто пояснює історичний розвиток і занепад, він за аналогіями продукує емпіричні дані стосовно загальних форм майбутніх подій, частина з яких вже збулася, частина збувається на наших очах, а частина ще повинна збутися. Тим самим, незважаючи на всі претензії до його підходу, ми маємо перед собою робочу модель, вірність якої не повинна стверджуватися суцільно відношенням до такої моделі, а повинна перевірятись виконаними чи невиконаними фактами. По аналогії, теорія відносності в фізиці і близько не відповідає нашій логіці, але саме через свою дієвість вона і була прийнята. Чому ж у філософії ми повинні спиратися тільки на те, до чого ми звикли?

ДЖЕРЕЛА

1. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes (Band 1 & 2) / Oswald Spengler. – AuraBooks | eClassica, 2013. – 950 с.

2. Toynbee A. J. A Study of History, Vol. 1: Abridgement of Volumes I-VI / Arnold J. Toynbee. – Oxford: Oxford University Press, 1987. – 640 с.
3. Spengler O. Urfragen / Oswald Spengler. – München: Beck, 1965. – 380 с.
4. Spengler O. Der Mensch und die Technik / Oswald Spengler. – Henricus, 2020. – 64 с.

СОЦІАЛЬНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ В ПОСТНЕКЛАСИЧНУ ДОБУ

*Анастасія Кузьміна, магістр спеціальності «Філософія» Факультету
суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені
Бориса Грінченка.*

Раціональне розуміння соціальних феноменів є умовою продуктивних змін у суспільстві та дозволяє науково обґрунтувати перспективи подальших трансформацій. Концепція раціональності зачіпає дії, переконання, бажання і багато інших елементів людського життя. Є, наприклад, раціональні суспільства, раціональні плани, раціональні погляди, раціональні реакції, раціональні емоції. Загальна теорія раціональності має враховувати це величезне різноманіття. Вона пропонує гуманістичні програми та практичні стратегії ефективного розвитку суспільства. Ідеєю раціональності просякнуті всі етапи культурної історії людства, саме вона призвела до появи теоретичного знання. Тлумачення поняття раціональності у своїй генезі виявляє неоднозначність та динаміку в дослідженнях, неодноразово доповнюється новими принципами, змінює контексти свого значення відповідно до часу, простору та наукових і філософських тенденцій. Концепція раціональності постає перед нами як філософське вчення про всезагальність виміру розуму в життєдіяльності та пізнанні, яка, насамперед, у пізнанні набуває вигляду ідеї раціоналізму, використовує тезу про перевагу мірок розуму з метою затвердження пріоритетності мислення стосовно почуттів та емпіричної сфери загалом.

Як характерна риса пізнавального процесу концепція раціональності виникла ще в античності. Вона постала альтернативою міфології, містицизму, релігійному екстазу, стихійно-емоційній поведінці, фантастичним вигадкам. Із цього ракурсу раціоналізація виступає у вигляді апеляції до розуму як засобу чіткого, логічно визначеного закону, відповідного пізнанню, здатного (на відміну від почуттів) до самокритичності, самообґрунтування, аналітико-синтетичної діяльності.

Безумовно, раціональність, більш за все, пов'язана з наукою. Наукова раціональність та її модифікації, її зв'язок і взаємодія з позараціональним й ірраціональним сьогодні є предметом гострих дискусій і суперечностей. Наука виступає як раціональне знання, ціллю якого є здобування

об'єктивної істини. Це значить, що наука вивчає дійсність з позиції об'єктного та намагається абстрагуватися від всього суб'єктивного, оціночного. Наукова раціональність забезпечує адекватне відображення людиною світу. У цьому сила науки. Предметом сучасної науки може стати будь-який об'єкт дійсності, зокрема закони розвитку, події та проблемні лакуни суспільного буття. Можливості наукової раціональності у цьому відношенні визначаються можливостями соціальної практики, а також рівнем суспільного розвитку у визначений історичний період.

Концепт соціальної раціональності має свій історико-філософський шлях. У нього є прихильники і противники. Останні аргументують свою критичну позицію тим, що поняття «соціальне» вживається у вузькому і широкому сенсі, може тлумачитися розмито. Полісемантичним є і концепт «раціональність». Але ці теоретико-методологічні складнощі не зупиняють дослідників у розвідках соціальної раціональності.

Історико-філософський дискурс пропонує різні варіанти пояснення суспільного розвитку. Платон та інші філософи античності впевнені в розумності всіх процесів природи і людського життя. Закладені у ці процеси ідеї керують сенсами речей. Тому життєдіяльність людини підпорядкована вищому сенсу, фаталістично оприявнює ідеальну мету. Раціональні підстави має розвиток світу і в концепціях середньовіччя. Божий задум втілений у всіх проявах світу природи та соціуму. «Абсолютний дух» Гегеля постає квінтесенцією цієї парадигми уявлення про порядок світу. Самоздійснення абсолютної ідеї в суспільних інституціях і актах детермінує людські події і перебіг суспільного розвитку.

Соціологічні теорії підкреслили значення соціальної взаємодії у соціальній раціональності. О. Конт, Е. Дюркгейм, М. Вебер та ін. засновники соціологічної науки визнавали раціональні підвалини суспільних відносин. М. Вебер характеризував типи людської поведінки через раціоналізацію соціальної дії. Раціональність дії, за Вебером, співвідноситься з раціональною метою (цілераціональна поведінка). Вебера цікавить цей тип поведінки як засіб для аналізу мисленнєвої ідеально-типової конструкції. Цілераціональна дія (яка позначається М. Вебером як «техніка») інтерпретується як дія, в якій усвідомлення мети суб'єктом поєднується з раціональними, осмисленими засобами її досягнення. Раціональність мети визнається з погляду раціональності її змісту та з позиції доцільності засобів її досягнення, що обираються. Ідеї комунікативної раціональності відкривають актуальний простір осмислення проблематики. Погоджуємось з думкою про важливість нової форми раціональності як основи сучасної комунікації: «Any social interaction forms its own communicative space with its own structure» [1, p. 11]. Сучасна соціальна комунікація часто стає ареною жорсткого протистояння інтересів, реалізації владних амбіцій, деструктивних цілей окремих суспільних утворень, що веде до маніпулятивних комунікативних практик.

«J. Habermas is certain that rational understanding between people is impossible if there is no normative base, if they do not perceive each other as equal partners and if they do not respect and recognize the uniqueness of communication partners. However, this attitude towards the Other is eliminated by trusting the Other. Such attitude can facilitate social harmony in society» [1, p. 12].

Особливу значущість соціальна раціональність набуває в інформаційному суспільстві, забезпечуючи освоєння людиною якісно нового етапу у розвитку суспільства, усіх сфер його життя. Інтерпретація цифрових трансформацій у соціальній раціональності має враховувати практики рівноваги зв'язків традицій та новацій, сприяти виробленню стратегій ненасильницького приведення суспільства до нової ситуації. Суспільство може використати раціональний інструментарій інформаційних технологій для відновлення балансу соціальних структур і збереження та оновлення людиновимірних векторів розвитку.

Стаття аналізує тонкощі теоретичного дискурсу з приводу соціальної раціональності. Доцільність усвідомлення цього типу раціональності і аналізу його характеристик визначається актуальністю сучасних соціальних трансформацій. Виникає нагальна потреба у прогнозуванні суспільних ризиків і викликів в умовах стрімких змін і непередбачуваних наслідків соціальних процесів. Раціональне взаєморозуміння між людьми неможливе, якщо відсутня нормативна база, якщо вони не сприймають один одного як рівноправних партнерів. Взаєморозуміння, довіра, визнання, аргументація, консенсус – поняття соціальної раціональності, які працюють на встановлення соціальної згоди.

ДЖЕРЕЛА

1. Kolinko M., Petryshyn H., Chumak H. Communication: topology of metadiscourse of social interactions. *Skhid (East)*. 2023. Vol. 4 (1). P. 9-16.

КОНЦЕПЦІЯ ОСНОВНИХ ФОРМ БУТТЯ В ФІЛОСОФІЇ ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ

Даніло Коновал, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Філософія традиціоналізму є специфічною та вкрай інтерпретативною школою. Її представники солідаризуються навколо постулату, що після Ренесансу відбувся розкол та втрата Логосу, котрий єднав людство, будь це язичницька філософія, християнська теологія тощо. Але кожен традиціоналіст досліджує Принцип (Традицію) по-своєму, виявляти до нього особливе, сакральне почуття. Відсутність спільної методологічної доктрини традиціоналізму, його гнучкість є сприятливим

фундаментом для глибокого дослідження та виявлення специфічності. У постсучасності з її глобалістичними тенденціями розмиття національних культур і традицій інтерес до традиціоналізму як філософського напрямку зростає. Тому залишаються актуальним розробка традиціоналістами проблематики руху, простору і часу.

Усі традиціоналісти одноставні в питанні генезису Традиції: вона не походить від людей, а походить із зовнішнього і трансцендентного джерела, відкритого людству [2, с. 27].

Традиціоналізм ґрунтується на філософських та езотеричних ідеях, які можна простежити до інтерпретацій платонізму і герметичних вчень італійського філософа Ренесансу М. Фічіно, який постулював ідею про зв'язок між численними релігіями Сходу, античності, припускаючи, що ті вказують на спільну істину, тим самим розглядаючи релігії як тимчасові явища однієї й тієї ж істини [18]. Більш радикально, ніж Микола Кузанець у своїй праці «*De pace fidei*», який приписував частку істини всім релігіям, якщо ця частка ототожнювалася з християнством [1].

Час у традиційних цивілізаціях не є лінійним «історичним часом». Час та становлення пов'язані з тим, що знаходиться вище, сприйняття переносить духовне перевтілення. Наприклад, різноманітні космічні періоди, точки руху Сонця традиційно використовувалися як трактування законів ритму. Насправді традиційний світ не займався обожнюванням природних елементів – вони лише виступали матеріальними аналогіями до божественного.

У філософії Традиціоналізму вічність трактується як прояв вищої духовності. Ця вища духовність є істиною, проявом самого духу та ієрархічно піднесенішого прояву реальності. Такий погляд є результатом існування вищого та сталого порядку, що існує незважаючи на обмеження тієї природи часу, котру уявляє собі пересічна людина.

Сезони, явища природи, катаклізми та існуючі в природі життя є важливими аспектами традиціоналістичної філософії, де на основі простих та видимих речей робляться висновки про існуючі невидимі та складні речі. Для традиціоналізму суспільство має органічно вписуватися в природу, повторюючи її. Тобто, суспільство, виходячи з природних рухів, має рухатися ідентично - мати власні закони, дозволи, обмеження та бути частиною одного цілого, виконуючи свою власну функцію. Що є ініціативним явищем, котре наблизить людей до Божественного.

Традиційна система – визначення духовних, культурних та метафізичних цінностей. Рух відбувається у межах циклу чи задуманої параболи. Сакральний час та відсутність єдиного простору, так як простір Божественний є відмінним від простору людського в будь-якій системі, визначають становлення, темпи та інтенсивність руху.

Філософія традиціоналізму відображає в своєму трактуванні простору світосприйняття, що базується на езотеричних аспектах. Вони

зберігають свою цінність як перехід до вищого (езотеричного). Наприклад, Р. Генон при розгляді китайської філософії бачив конфуціанство як екзотеричний аспект даосизму, в якому є вища істина, але хто не здатен пізнати цю істину дотримується традиції конфуціанства як перехідного періоду до шляху пізнання істинного місця між людиною, небом і землею. Одна з основ такого бачення полягає в стиранні кордонів для протилежного бачення – «Я» в «не-Я» – тобто, загальна передумова езотерики. [7, с. 3-11].

Традиціоналізм звертає увагу на історію, висуваючи певні конкретні місця в якості духовної спадщини. В цьому випадку сакралізується не лише саме місце певної історичної події, а й час коли та чи інша подія дозволила побачити взаємозв'язок вищої сили з простором. Музеї, святині, пам'ятки є відображенням цінностей, наголосом на збереженні спільнотами своїх традицій та пам'яті, способом «заново пережити» знакову подію.

Сприйняття природи в традиційних суспільствах є не натуралістичним суб'єктивним ліричним пафосом. Перед природною стихією людина відчувала реалістичність надприродного, тобто ноумени духів, богів стихій. Традиційна людина могла перекладати форми в гнучкі, довільні інтерпретації. З цим варто рахуватися при дослідженні казкових образів, населених в природі. Якщо уява малювала різні персоніфікації, вони під дією ноуменального сприйняття з часом утворювалися в єдине. Простір, що має геометрію, породжував геометрично складені святині в інтерпретації людей, які перевтілювалися в нативне явище Примордіальних Принципів для наступних поколінь.

Націленість на стабільність та збереження культурних цінностей, може призвести як до взаємоповаги культурною групою своєї спадщини, забезпечення продовжуваності обрядів та поступового росповсюдження культурних секторів задля ідентифікації та безпеки, так і колапсувати до рівня расової або етнічної ненависті, виправдання традиціоналістськими ідеями тоталітарних режимів. Як це було в нацистській Німеччині. Часто трактування консервативних поглядів традиціоналізму є руйнівним, виступає проти нововведень, агресивно ставлячись до будь-яких видів новаторства.

Тут важливо зазначити, що різке реформаторство, як правило, негативно відображається на установах та структурах, а консервативні традиціоналістські уявлення несуть в собі врахування культурного Примордіального моменту, що дозволяє плинно трансформувати та реформувати певні області із завданням мінімальної шкоди. Ідеї традиціоналізму ідентифікують відчуття приналежності до культурної спадщини, культивують ідентичність в масах та відображають цінності індивідів, утім у руках демагогічно налаштованих до даних ідей суб'єктів це може виявитися надпотужною зброєю пропаганди та викривленого їх сприйняття в цільовій аудиторії.

Більш сучасний філософ, Освальд Шпенглер — німецький історик та філософ. Він розвивав теорію цивілізаційного циклу, де час, рух та простір у контексті динамічного розвитку цивілізаційю. Освальд Шпенглер взяв безпосередню участь на подальший вплив традиціоналізму та сам надихнувся ним, чим ще раз здійснив можливість реінтерпретації його ідей в досить елітарних традиціоналістичних колах. Його концепція - вираз закономірності в історії, що випливає з нерухомості ідеальних архетипів, що лежать в основі культурних форм.

Також, варто згадати Арнольда Тойнбі, відомого британського історика, в своїй роботі "Дослідження історії" розглядав розвиток цивілізацій через призму їх взаємодії з внутрішніми та зовнішніми факторами. Традиціоналісти можуть переосмислити ідею Тойнбі про взаємодію між різними цивілізаціями як спілкування духовних сил, а також як конфліктів і конкуренції. Це може викликати діалог про значення традиційних цінностей у відношенні до сучасних.

Тойнбі запевняє про зв'язок між географічним простором та розвитком цивілізацій, вказуючи на важливість культурної спадщини та традицій в формуванні суспільства.

Метою дослідження було розкриття понять руху, простору і часу у філософській онтології традиціоналізму. Виходячи з поставленої мети, ми розглянули історичний контекст даної філософської школи та визначили ключові фігури в формуванні методології традиціоналістичних поглядів (Р. Генон, Ю. Евола, А. Кумарасвами, Ф. Шуон). Були визначені основні риси традиціоналізму як філософського напрямку - вони виходять з трансцендентального розуміння Традиції, котра надана людям чимось вищим за них та іманентно розщеплена в дотриманні основних правил, порядків, обрядів та ритуалів цієї Традиції.

У філософії Традиціоналізму вічність розглядається як проявлення вищої духовності, «другого часу», часу Божественних, титанічних та інших сил, що є духовно та фізично вищими за людей. Можна сказати, що час є виявом самого духу. Ця вища духовність пов'язана з ієрархічно піднесеним проявом реальності та виникає з існування вищого та сталого порядку. Роль часу у традиційних культурах та релігійних системах трактується циклічно, що впливає на духовний розвиток суспільства та індивіда, а також відзначається важливістю збереження Традиції, обрядів як ініціації, що є способом пізнання істини.

Загалом, сучасні філософські інтерпретації часу, руху та простору відображають різноманітність поглядів, які враховують вплив наукового прогресу, технологій, метафізичних поглядів та релігійних концепцій, демонструючи важливі аспекти взаємодії між традиційними та сучасними уявленнями про природу часу, руху та простору.

ДЖЕРЕЛА

1. Попов В. Ю. Традиція і традиціоналізм. Вид.: Донбас, 2013. С. 356
2. Ліппі, Жан-Поль. Юліус Евола, метафізика та політичне мислення: нариси структурного аналізу. ISBN 978-2-8251-1125-3.
3. Рене Генон. Криза сучасного освіти. Вид.: Пломінь, 2020. С. 212
4. Святослав Вишинський. Філософія як творення буття в інтелектуальному дискурсі традиціоналізму. Вид.: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.
5. Ананда Кумарасвами. Ума-Тхакурта. Вид.: Grove Art Online, 2017.
6. Руслан Халіков. Традиція і традиціоналізм, 2020. С. 336
7. Рене Генон. Велика Тріада. Вид.: Cambridge, 1991. С. 171
8. Іван Калюга. Жозеф де Местр та французька революція, 2019
9. Ананда Кумарасвами. Танець Шиви. Вид.: Блог Олександра Артамонова, С. 2016
10. Шрімад-Бхагаватам 12.3
11. Юліус Евола. Повстання проти сучасного світу. Вид.: Орієнтир, 2016. С. 150.
12. Передача Дхарми словом і ділом: інтерв'ю з Бхіккху Бодхі [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://store.pariyatti.org/Transmitting-the-Dhamma-in-Word-and-in-Deed-An-Interview-with-Bhikkhu-Bodhi_b_140.html
13. Рене Генон. Фундаментальні символи. Вид.: Quinta Essentia, 1995. С. 325
14. Рене Генон. Символізм хреста. Вид.: Sophia Perennis et Universalis, 1996. С. 149
15. Фрітьоф Шуон і послання Вічної філософії. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://en.fschuon.info/>
16. Карлос Кастанеда. Подорож до Ікстлану. Вид.: Terra Incognita, 2019. С. 248
17. Стівен Протеро. Вісім релігій що панують в світі. Вид.: Book Chef, 2021. С. 464
18. Хакслі, Олдос Леонард. Зарубіжні письменники, Енциклопедичний довідник. Вид.: Богдан, 2006. С. 708
19. Французька Національна Бібліотека: платформа відкритих даних, 2011.

КОНЦЕПТ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА КАРЛА ПОППЕРА ТА ПЛАТОНІВСЬКА ІДЕАЛЬНА ДЕРЖАВА

Оксана Білозір, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Політична філософія формувалася під впливом імені Платона. Він вважається піонером у сфері політичної теорії та правознавства, бо вперше поставив і проаналізував на теоретичній основі численні ключові аспекти політично-правового поля, які залишаються актуальними й для наших сучасників.

У творі "Держава" філософ розкриває ідею ідеальної та справедливої держави, виходячи з концепції відповідності між космосом загалом, державою та окремою людською душею, характеристики якої висунув сам Платон.

За Платонівською теорією, держава виникає тому, що жоден індивід не може самостійно задовольнити всі свої основні потреби. У цьому підході, Платон дає державі таке визначення: «Коли багато людей збираються разом, щоб жити спільно і допомагати один одному у вирішенні різних потреб, таке спільне поселення має назву держави».

Розділяючи людей за їхніми соціальними станами, Платон використовує це як аргумент, посиляючись на переваги виконання принципу поділу праці. У Платона ця концепція втілилася у ідею бездоганного виконання кожним громадянином свого власного обов'язку, який відповідає його соціальному статусу. Такий ідеальний індивід не дозволить нікому з інших громадян втручатися в його справи чи завдання, або заважати один одному взаємним втручанням.

Платон засновував ідею ідеальної держави на принципі благополуччя або справедливості, який визначав роль та місце кожного громадянина і, таким чином, узгоджував всі складові держави в гармонійну систему. Він вважав, що державна система повинна мати моральні, політичні та економічні характеристики, які разом забезпечують вирішення ключових завдань, таких як забезпечення всіх членів суспільства потрібними матеріальними благами та захист держави, а також керівництво їх духовним та творчим розвитком.

У ідеальному суспільстві, за вченням Платона, виникають три соціальні класи: працівники (ремісники та селяни), стражі та правителі. Щоб уникнути визначення дитини за її соціальним статусом, Платон пропонував виховувати всіх дітей разом, приховуючи їхніх біологічних батьків. Такий підхід мав за мету запобігти появі в дорослих упереджень на основі соціального походження.

Платон мріяв про ідеальне суспільство, управління якого здійснювалося б філософами, які віддавалися б спостереженню чистих і вічних ідей. Воїни захищали цих філософів, а вільні землероби та ремісники забезпечували їх необхідними ресурсами.

Основною принциповою ідеєю в ідеальній державній системі, на думку Платона, є поняття справедливості, яке він розглядає у широкому контексті економічного, політичного та соціального життя. За викладом

Платона, кожному громадянину призначається відповідне місце та функція в суспільстві відповідно до його рівня справедливості. Це допомагає узгоджувати різноманітні та різнорідні частини держави в єдину гармонійну систему.

Платон стверджує, що лише правителі-філософи можуть забезпечити державі відсутність зла, що в ній панує. Проте для досягнення благоденства такі правителі повинні бути не просто уявними філософами, а справжніми знавцями істини.

Надзвичайно важлива для життя та процвітання суспільства є потреба у фахівцях військової справи. Проте це не просто один із видів праці. Це особливий, вищий клас у порівнянні з ремісниками. Виділення воїнів в окремий клас суспільного поділу праці необхідне не лише через важливість їхньої професії, але й через особливу її складність, яка вимагає особливої уваги, технічних навичок, спеціальних знань та досвіду.

Люди, згідно з Платоном, є вразливими і схильними до спокус, що може призвести до порушення гармонії суспільства. Щоб уникнути цього, необхідно забезпечити строго встановлений порядок життя, який може бути встановлений та контрольований лише правителями-філософами. У платонівській утопії основним принципом є моральна стабільність та визначеність.

Тому він вважає, що організаторам ідеальної держави потрібно не лише забезпечити належне виховання воїнів-державців, а й встановити систему управління, де житлові умови та права на майнові блага не ставляться на шляху до високої моральності воїнів та їхньої бездоганної військової служби, а також не впливають на їх ставлення до інших членів суспільства. Згідно з Платоном, цей порядок передбачає відсутність права воїнів на власність. Все необхідне для них повинно надаватися працівниками продуктивної праці у відповідних кількісних межах.

Для Платона втілення цього принципу означає досягнення найвищого ступеня єдності в державі. Об'єднання дружин і дітей у класі зберігачів держави завершує той процес, який розпочато колективною власністю на майно, і тому є основою для найвищого блага держави. Спільна власність, відсутність особистої власності, призводить до відсутності судових суперечок про майнові права та взаємних обвинувачень.

Отже, у підсумку можна зробити висновок, що основними умовами існування ідеальної держави є виключення джерел морального розпаду, таких як великі відмінності між багатством і бідністю, строгий поділ на класи та сфери праці, і вимога підкорення, яка впливає з основної доблесті всіх громадян держави – стримування своїх бажань. Концепція Платона представляє досить жорстку модель – в ній не передбачено можливості змін у структурі держави. Він стверджує, що «перехід з одного стану в інший є найбільшою шкодою для держави і може вважатися найвищим злочином».

Форма управління в ідеальній державі відповідає аристократії – владі найбільш достойних та наймудріших.

Один з провідних представників постпозитивістської філософії, Карл Поппер, в своєму основному творі «Відкрите суспільство та його вороги», розглядає ключові етапи розвитку античного суспільства, зокрема грецьку демократію. В цій роботі він акцентує увагу на проблемах суспільного розвитку та історії філософії.

Карл Поппер вважає концепцію Платона щодо держави ірраціональною. Платон ігнорує індивідуальні інтереси, підпорядковуючи їх колективним цілям і надаючи особливого значення основному принципу держави - справедливості.

Поппер критикує Платона за те, що той розглядає суспільство як протиставлення особистості та колективу, напротивагу цьому виступаючи за відкрите суспільство. Платон вважав, що у кастовому суспільстві переміщення з однієї касты в іншу або з одного соціального класу до іншого порушує принцип справедливості. За поглядами Платона, те, що корисне для держави, є справедливим, а некорисне - несправедливим. Таке тлумачення принципу справедливості Поппер визнає тоталітарним. За словами Поппера, Платон вчить про закрите суспільство, що є характерним для тоталітарних режимів.

Також Карл Поппер висловлює критику стосовно концепції колективізму та соціальної справедливості, яка була притаманна вченню Платона. Він стверджує, що колективізм перешкоджає розвитку індивідуальності, оскільки особистість мусить підкорити свої власні інтереси інтересам колективу. За словами Поппера, ідеальною державою в уявленні Платона є тоталітарна форма правління.

В ХХ столітті на перший план виходили комунізм і фашизм як головні загрози для "відкритого суспільства", а в останні десятиліття також з'явився ісламський фундаменталізм. Проте, за словами Карла Поппера, найбільш послідовним противником людської свободи вважався давньогрецький філософ Платон з його концепцією "ідеальної держави". У цій ідеальній державі правитель вважає себе володарем абсолютної істини, а боротьба не тільки з бунтарями, але й з поетами, які виражають будь-які сумніви, знаходиться на піку. Така закрита ідеальна держава протистоїть самому життю, а її абсолютний дух можна вважати "духом безчестя", що ображає світ і людину.

ДЖЕРЕЛА

1. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. — К.: Основи, 2000.
2. Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. / Перекл. з англ. О.Коваленка. — К.: Основи, 1994
3. Карл Поппер. Відкрите суспільство та його вороги. Том 2 / Перекл. з англ. О. Буценка.— К.: Основи, 1994.

4. James Kierstead. Karl Popper's 'the open society and its enemies', and its enemies. —Journal of New Zealand Studies, No. 28, 2019, 2-28

5. Руслан Шмат- Платон про справедливу державу. Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Вип. 706 – 707. Філософія

6. Ярема Н. С- Утопічні проекти Платона. Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». Випуск 138. С. 8-11

7. The Open Society and Its Enemies. Henry David Aiken - 1947 - Journal of Philosophy

КРИТИКА СТОЇЧНОГО МИСЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ. ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОГО СТОЇЦИЗМУ НА ПРОТИВАГУ ВПЛИВУ ВІЙНИ НА ЛЮДСЬКУ СВІДОМІСТЬ

*Олександр Конопенко, магістр спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.*

Анотація.

У статті розглядається аналіз сучасної стоїчної філософії. Критичний погляд на неостоїцизм обумовлений психологічними та моральними викликами, спричиненими війною. Автор висвітлює питання – яким чином філософський світогляд впливає на людську поведінку та повсякденну свідомість? – та намагається визначити доцільність впровадження стоїчних принципів для будівництва психологічної резильєнтності учасників бойових дій.

Постановка проблеми.

У просторі подій 2013-2024 років свідомість українців формувала свої захисні механізми. Згідно з сучасними соціологічними опитуваннями, 22% людей, що пережили на собі травматичний досвід війни, можуть мати психічні розлади [5]. Відповідно до загальнонаціонального крос-секційне дослідження «Поширеність стресу, тривоги та симптомів посттравматичного стресового розладу серед українців після першого року російського вторгнення», лише 7,2% респондентів повідомили про відсутність або незначний рівень стресу, тривоги та ПТСР [8].

За цих умов, під час тривалого збройного конфлікту між Росією та Україною виникає потреба в аналізі філософських підходів, що можуть допомогти людям впоратися з викликами війни. Сучасне вживання слово «стоїк» означає «людину, яка пригнічує почуття або терпить» [3]. Модерний стоїцизм (неостоїцизм) є популярною течією західного світу. Його акцент на самоконтроль та непохитність перед стражданнями пропонує унікальний ключ до розуміння впливу війни на людську свідомість. Тому потрібно критично (у Кантовому розумінні критики)

розглянути основні принципи неостоїцизму і висвітлити його сильні та слабкі сторони з точки зору науки, історії та психології.

Мета дослідження є критичний аналіз сучасного стоїцизму в контексті його потенціалу допомогти індивідам у вирішенні моральних та психологічних викликів, викликаних російсько-українською війною.

Виклад основного матеріалу

Теоретичні основи сучасного стоїцизму

Сучасний стоїцизм, що сягає своїми коріннями античної філософії, є одним із напрямків сучасної психології та філософської практики, що набула популярності у XXI столітті. Ґрунтуючись на ідеях Зенона із Кітіота, Епіктету і Марка Аврелія, де акцентувалась увага на розвитку особистої мудрості, моральної сили та здатності переживати життєві труднощі з гідністю [1], сучасні стоїки використовують морально-психологічний потенціал особистості задля протистояння ударам долі. Нинішній стоїчний рух (неостоїцизм) бере свій початок у роботі Альберта Елліса, який розробив раціональну емоційно-поведінкову терапію, а також Аарона Т. Бека, якого багато хто вважає батьком ранніх версій когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) [2; 4].

Основні принципи сучасного стоїцизму:

1. **Раціоналізм.** Стоїцизм підкреслює значення раціонального мислення як засобу досягнення морального благополуччя та особистої рівноваги. Раціональне сприйняття реальності допомагає зменшити вплив деструктивних емоцій та реакцій.

2. **Дихотомія контролю контролю.** Неостоїцизм наголошує на ідеї, що лише наші власні переконання та дії підлягають нашому контролю, тоді як зовнішні обставини часто виходять за рамки особистого впливу.

3. **Моральний імператив.** Стоїки вважають, що правильне, етичне життя базується на відповідальності перед собою і суспільством. Життя відповідно до природи, яка передбачає розвиток самих себе як раціональних і соціальних істот.

4. **Важливість самодисципліни.** Самодисципліна та самоконтроль виступають ключовими аспектами в досягненні внутрішньої свободи та стійкості перед обличчям зовнішніх випробувань.

5. **Прийняття неунікності страждань.** Визнання та прийняття неунікності страждань як частини людського досвіду, яке необхідно пережити з розумінням та мужністю.

Критичний аналіз ідей стоїцизму в сучасній філософській думці варто розпочати аналіз зі твору одного з фундаторів Жан-Поль Сартра «War diary» (вересень-жовтень 1939 р) [4]. Важливо зауважити, що Ж.-П.Сартр не зазнав безпосередньо жажів війни, таких як загибель близьких, важкі поранення чи руйнування. Сартр був мобілізований 2 вересня 1939 року, у віці 34 років, і віднесений до метеорологічного підрозділу через візуальні обмеження, діагностовані під час його попередньої військової служби у

1929 році. У своїх «Щоденниках війни» Сартр артикулює думку про те, що війна трансцендує стоїчні категорії «залежне» та «незалежне» від індивіда, виявляючи себе як іманентно присутня у людському «Я» і як фундаментальний модус його існування.

Сартр критично оцінює придатність стоїчної моралі в контексті війни, розглядаючи її як потенційно легковажний психологічний захист, що слугує уникненню від реалій війни та її жахів, пастку аутентичності. У воєнний час позиція стоїка може свідчити про екзистенціальну нещирість, оскільки вона приховує правдиву природу війни і самоособистісний досвід учасника. Це перетворює стоїцизм на лише поверхневий прояв героїзму, що прикриває свою сутність позерством і самообманом (*la mauvaise foi*).

Це надає підстави для релятивізації його критики щодо застосування стоїчних практик для ветеранів, які шукають способи психологічної реабілітації та реінтеграції в післявоєнне життя. Філософські роздуми Сартра в його «Щоденниках» виходять за межі практичної психології, вносячи вклад в екзистенціальну філософію і становлять основу для розвитку його власної філософської системи, репрезентованої потім в книзі «Бутті і ніщо».

Критика сучасного стоїцизму з точки зору сучасної психології часто концентрується на його потенційних обмеженнях у областях емоційного вираження та міжособистісних взаємин [6].

Однією з проблем, яку розробляє неостоїцизм, є т.зв. «дихотомія контролю». В очах пересічного читача неостоїцизм може спровокувати спрощення складності впливу і контролю. Здійснивши поділ речей на ті, які ми можемо контролювати, і ті, які ми не можемо, здійснюється ігнорування нюансів впливу. Наприклад: середньостатистичний українець розуміє, що війна РФ проти України триває понад 10 років і містить в собі дуже багато геополітичних, мілітарних та культурних аспектів, як наслідок його вчинки не мають політичної та/або військової сили аби завершити конфлікт чи здобути перемогу у короткий термін часу. Пряма активність українців (політична активність, громадянська позиція, медійна та волонтерська активність) дозволяє стримувати натиск ворога і протидіяти агресії залучаючись світовою підтримкою. За принципом «від маленьких кроків до великих перемог». І тут важливо прийняти той факт, що поділ картини світу на «чорне та біле» є неправомірним спрощенням.

Стоїцизм стверджує, що моральна чеснота є необхідною і достатньою для щастя. Однак, нам не слід відкидати стани, в яких людина не здатна здійснювати повноцінний контроль своєї свідомості. Сама по собі моральна чеснота не гарантує щастя або благополуччя, особливо у випадках психічних станів, таких як депресія, які вимагають більше, ніж просто добродісного життя для їх покращення.

Варто підкреслити, що стоїцизм як філософський концепт життєвого кредо може бути ефективним для людей з певним типом нервової системи

та абсолютно неприйнятним для людей з іншим типом. Це упущення значної ролі генетичної схильності у формуванні світогляду та поведінки людини може спростити розуміння людської психології, не враховуючи вроджені схильності, які впливають на емоційні та когнітивні реакції.

Війна також веде до змін у цінностях та ідентичності. Багато українців зазнали відродження національної свідомості та почуття єдності в боротьбі проти агресора. З іншого боку, таке зміцнення національних почуттів може також спричинити зростання ворожнечі і нетерпимості до протилежних поглядів або до осіб, що сприймаються як вороги.

Безпосередній характер стоїчного наративу з проголошуванням ним презирством до смерті і болю або з проповіддю мужності і необхідності слідувати обов'язку, з декларованою необхідністю служити «суспільному» легко знаходив відгук у серцях тих, хто йде на війну. Його застосування в контексті війни та інших травматичних подій виявило як значний потенціал, так і певні обмеження.

Сильні сторони застосування стоїчних принципів у контексті війни:

- Сприйняття та контроль.
- Фокус на доброчесності.
- Витримка та резиліентність.

З цього випливають такі позитивні аспекти неостоїцизму як:

1. Емоційна резиліентність
2. Самодисципліна та контроль
3. Моральна та етична стійкість

Слабкі сторони (або обмеження) стоїцизму у вирішенні «викликів війни»:

- Емоційна відірваність. Наголос на раціоналізмі та контролі емоцій може спричинити занадто велику відірваність від емоційного відгуку. Як наслідок подавлене переживання співчуття та емпатії важливих для підтримки морального духу в колективі.

- Недостатня увага до колективних дій. Стоїцизм може бути критикований за надто великий фокус на індивідуальному благополуччі та не враховування важливості колективної співпраці та допомоги, яка є критичною в умовах війни. Індивідуальний шлях на першому місці, щось дуже схоже на типовий рекламний хід західного світу чи не так?

- Придушення потреб у підтримці. Поділ на чорне та біле, тобто категоричне, «холодне» дотримання стоїчних принципів часто призводить до недооцінювання своїх потреб в психологічній допомозі.

Таким чином, обмеження стоїцизму полягають, насамперед, у соціальній відчуженості особистості та потреба у зовнішній допомозі. Сучасний стоїцизм, переосмислений і адаптований до потреб XXI століття, продовжує надавати значимі інструменти для особистісного зросту та емоційної регуляції.

Висновок

Стоїцизм, як філософська школа, продовжує мати значний вплив на сучасне суспільство, надаючи інструменти для внутрішнього зростання і впорядкування. Однак, його інтеграція з іншими психологічними та соціальними підходами може бути необхідною для більш ефективного вирішення комплексних викликів, які приносить війна. Такий синтез підходів може допомогти досягти більш глибокого розуміння та обробки травматичних подій, забезпечуючи більш гармонійний психологічний і соціальний відновлення.

ДЖЕРЕЛА

1. Конотопенко О. Філософія практичного стоїцизму як елемент озброєння людського мислення під час російсько-Української війни, Клію: матеріали міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених м. Київ, 13 жовтня 2023 року. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка, 2023.
2. Albert Ellis. Rational Emotive Behavior Therapy". www.rebtnetwork.org. Archived from the original on 14 November 2020. Retrieved 13 January 2023.
3. Harper, Douglas. "Stoic". Online Etymology Dictionary. Archived from the original on 19 November 2016. Retrieved 2 September 2006.
4. JEAN-PAUL SARTRE. WAR DIARY. September–October 1939 Translated by David Fernbach. Translated with the permission of Editions Gallimard from Jean-Paul Sartre, Carnets de la drôle de guerre, Septembre 1939–1940. Paris 1995.
5. Lidia Zabłocka-Żytka, Michalis Lavdas. The stress of war. Recommendations for the protection of mental health and wellbeing for both Ukrainian refugees as well as Poles supporting them. Lancet Reg Health Eur 2023 Nov 6:36:100773.
6. Margaret Graver. Stoicism and Emotion, p.15-16. <https://doi.org/10.7208/9780226305202>
7. Michael R Edelstein. A Critique of Stoicism. February 10, 2023.
8. Oleh Lushchak, Mariana Velykodna, Svitlana Bolman, Olha Strilbytska, Vladyslav Berezovskyi, Kenneth B. Storey. Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: a nationwide cross-sectional study Problems in Stoicism. Athlone Press. 1971. Retrieved 13 January 2023.

ПРИРОДНИЧО-НАУКОВІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ І.КАНТА

Яна Кошевська, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Імануїл Кант (1724-1804) — німецький філософ, представник німецького просвітництва, видатний представник класичної німецької філософії. Його ідеї мали і мають значний вплив на культуру, політику та філософію XIX – XXI ст., оскільки ідеї становлять собою якісний перехід стилю мислення на стику епох. В час незалежної України філософська та наукова школа старається відновити інтерес до кантіанства як основи для позбавлення певних ідеологічних настанов та є значним фундаментом лібералізму Західної континентальної філософії. Єдність філософської школи визначає єдність української та західної культури.

Імануїл Кант наслідуючи учення Середньовіччя та Нового часу, у своїй філософії будував логіку пізнання на раціоналізмі та ірраціоналізмі. Так, у «докритичний період» ним було опубліковано визначну роботу «Загальна природна історія і теорія неба» (1755), в якій обґрунтував гіпотезу про природне походження сонячної системи. Кант завжди прагнув створити картину рухомого і одухотвореного, динамічного світу. Його не задовольняє омертвілення світу, яке ми отримуємо при створенні механістичної картини. Головний результат, який був досягнений у поданій роботі, полягає саме в тому, що світ дійсно виникає динамічним, рухомим, наповнений живими силами і тенденціями. Його неможливо досягнути і більше того – уявити в розвитку, якщо обмежитися лише механічними силами. Таким чином, Кант стає на шлях дослідження світу згідно з принципами діалектики. Згодом він напише дуже цікаву роботу “Досвід введення заперечних величин у філософію”. Це буде ще одне намагання ввести діалектику, а саме – вчення про протилежності, протиріччя в картину світостворення, включаючи світ неба. Якраз тут і було зародження діалектичної концепції розвитку – дуже важливого досягнення німецької класичної філософії.

У «докритичний період» Кант зробив важливе відкриття про гравітаційну взаємодію Місяця і Землі, яка впливає на швидкість їхнього обертання, про сповільнення обертання Землі внаслідок тертя, викликаного приливами і відливами. Всі ці ідеї Канта стали основою для нового погляду на світ як на рухливий, змінний, суперечливий. Це відіграло важливу роль у формуванні діалектики.

Таким чином, у «докритичний період» вченню Канта були притаманні елементи матеріалізму і діалектики, а саме: визнання ним об'єктивного, реального існування природи (концепція природної історії сонячної системи); наукові відкриття стосовно взаємодії Місяця і Землі, уповільнення обертання Землі внаслідок приливів; дії відцентрових і доцентрових сил, притягання і відштовхування; визнання

фундаментального положення матеріалістичної філософії про те, що речі існують поза нашою свідомістю і що уявлення про них ми маємо завдяки відчуттям, які є джерелом знань. Визначальним для цього періоду є робота над проблемами природознавства та математики, викладання природничо-наукових дисциплін.

У своїх природонаукових дослідженнях Кант перебував під впливом ньютонівської концепції всесвітнього тяжіння (розробив пояснення явищ припливів та відпливів на основі визначення присутності відштовхуючих сил, дії сил на відстані) та еволюційної концепції Ж. Бюффона, його ідеї закономірної зміни природних тіл та явищ у часі. Кант виступає як натураліст-спостерігач, обґрунтовує необхідність того, щоб в природознавстві все було пояснено природним чином. У роботах цього періоду було поставлене питання про розвиток у природі. Зокрема, в роботі «Всезагальна природна історія та теорія неба» (1775) була розвинена космогонічна гіпотеза, в якій на основі законів механіки пояснювалось, яким чином виникла сонячна система, які етапи вона пройшла. Надалі ця гіпотеза отримала назву теорія Канта-Лапласа, яка сприяла становленню історичного (еволюційного) підходу в природознавстві.

Праці «докритичного» періоду Кант перебувають під впливом раціоналістичної філософії Лейбніца. Він дотримується погляду, згідно з яким зв'язок між причинами і наслідками подій не відрізняється від логічного зв'язку між підставою та наслідком. Однак поступово Кант відмовляється від такої позиції під впливом філософії Юма. Для пояснення явищ природи Кант впроваджує телеологічний (цілепокладання) принцип. Кант починає визнавати, що зв'язок між причиною і дією має емпіричний характер (факт буття), а не характер логічного висновку. Тому логіки недостатньо для обґрунтування природознавства. Разом з цим Кант залишається на позиціях раціоналізму і наголошує, що наука (математика, природознавство), яка складається з положень загальних і необхідних, не може мати своїм джерелом досвід, який завжди є обмеженим, а тому не може бути підставою для універсальних узагальнень. Водночас джерелом для таких знань не може бути і розум сам по собі. А такі знання існують незалежно від того, що ми не здатні пояснити їхнє виникнення.

Необхідно наголосити на тому, що в даний момент прослідковуються майже сократичні роздуми про мудрість, яка народжується тоді, коли людина “занурюються” в істинні цінності, а не несправжні та швидкоминаючі. Для такої людини швидкоминаюче і перехідне є лише засобом для досягнення мети, а метою є підсилені духовні заняття, духовні цінності.

У подальшому в «Критиці чистого розуму» Кант визначає, що розум (людини) спрямований на створення синтетичних апіорних суджень, які стосуються об'єктів досвіду. Він відділяє апіорні форми сприйняття (час та простір) від апіорних категорій розуму (причина, існування, можливість

тощо). Визначено, що не світ існує до його суб'єктивного пізнання, а світ сам оформляється в розумі суб'єкта лише в мірі його явленості. Світ існує лише в чистих речах, які не можуть бути сприйнятими суб'єктивним розумом через те, що розум сам являється по відношенню до предметів [1, с. 114]. Етичний імператив – принцип підпорядкування дій загальній моральній законодавчості, що ґрунтується на засадах загальної дієвості та поваги до особистості. Особистість визначається як мета діяльності людини, як ціль, а не засіб. Правило поведінки повинно носити універсальний характер, коли його правильність визначає можливість формування з нього загального правила поведінки [2, с. 32].

В «Критиці практичного розуму» кантівський розум виступає як фактор обґрунтування моральних норм, обов'язковість яких не визначається інтересами, але виходить за межі досвіду. Визначається поняття гетерономії – дія з внутрішнього побудження категоричного імперативу, коли дія не є побудженням зовнішніх стимулів і не має мети використання ситуації задля вигоди. Практичний розум – дія без вимушеності на основі категорій чистого розуму [3, с. 11]. Естетика Канта визначає поєднання краси та гармонії, що сприяють створенню високої культурної середовища, у якій виховується здатність до моральності. Не співвідноситься з поняттям кантівській «трансцендентальної естетики» яка визначається критеріями часу та простору як внутрішнім станом суб'єктивного розуму. Естетика Канта – мораль, яка впливає з гетерономії. Стосується суто характеру взаємо поведінки людей [4, с. 145]. Теорія пізнання: Відокремлення сенсорних відображень від об'єктивної реальності, які виникають у свідомості через обробку інформації. Тобто, розум людини формує світ на основі трансцендентальних критеріїв часу та простору і даності «речі в собі», які в сукупності зливаються в об'єктивний світ [5]. Філософія історії: Всесвітній історії притаманні закономірності, які можна виявити та розкрити за допомогою розуму. Кант визначає, що історії не існує без того, щоб вона не існувала в суб'єктивному розумі [6, с. 242]. Політична філософія: Кант розвивав ідею республіканської держави, яка базується на праві людини на свободу та моральне законодавство [7, с. 14]. Ідея миру у філософії Імануїла Канта визначається як одна з найбільш вагомих тем, що базується на його морально-етичній концепції та світовій спільноті. За Кантом, мир є не просто бажаною, але необхідною умовою для досягнення максимального щастя людства [1, с. 10].

Висновок. Ключові аспекти філософської системи Канта вплинули на подальший розвиток світової філософії, науки та культури. Ідеї Канта справді сягнули глибоко в сучасну філософію, відбиваючись у широкому спектрі філософських галузей, включаючи етику, епістемологію, метафізику та політичну філософію. Його наголос на розумі, універсальності моральних принципів та межах людського пізнання і далі впливають на сучасні філософські дебати, а його твори залишаються

обов'язковими для читання всіма, хто цікавиться розумінням природи людського мислення, дії та суспільства.

ДЖЕРЕЛА

1. Кант, Іммануїл. Критика чистого розуму [текст] / Іммануїл Кант; [пер. з нім., примітки, Ігор Бурковський]. К. : Юніверс, 2000. 504 с. (Філософська думка).
2. Оргіш В. П. ГНОСЕОЛОГІЯ КАНТА І ТЕОЛОГІЧНИЙ МОДЕРНІЗМ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ГУМАНІТАРНИХ НАУК. 2021. № 3. С. 32–3. URL: <http://n.bipir.by/nauka/konferencii/11/3.pdf#page=33>
3. Гаєр, Манфред. Світ Канта: Біографія [текст] / Манфред Гаєр; [пер. з нім. Л. Харченко]. К.: Юніверс, 2007. 336 с. , іл. (Життєписи).
4. 2. Кант, Імануель. Критика практичного розуму [текст] / Імануель Кант; [пер. з нім., примітки, післямова Ігор Бурковський]. К. : Юніверс, 2004. 239 с. (Філософська думка).
5. Манфред Гаєр. Світ Канта. Пер. з німецької Лесі Харченко Київ: видавництво «Юніверс», 2007. 336 с.
6. В. Денисенко. Кант Іммануїл // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. с.313.
7. В. І. Гусев І. Кант Філософське обґрунтування ідеї миру. 2000. с. 8-16. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8d297d4b-17f2-4023-ba44-a037e53d6eab/content>
8. Історія філософії: Підручник / за ред. Володимира Івановича Ярошовця – К., 2002.

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФІЛОСОФСЬКОГО РОЗУМІННЯ ДУШІ У ВЧЕННІ ПЛАТОНА ТА АРИСТОТЕЛЯ

Нікіта Верецинський, студент спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність дослідження виникає з того, що в давньогрецькій філософії вперше сформулювалася ідея безсмертя душі що стала важливою складовою їхнього уявлення про світ та людину. Давньогрецькі філософи бачили душу як активне джерело життя, що пронизувало його емоційним досвідом. Пізніше християнські богослови взяли на озброєння ідею безсмертя. Тему душі досліджували та аналізували різні філософи. Геракліт висловив ідею безмежності простору душі, Демокріт розглядав душу як матеріальну речовину, а Піфагор висловив концепцію переселення душі в різних тілах після смерті. На відміну від своїх попередників, Сократ ставив

питання про сутність людини та принцип самопізнання в центр своєї філософії. Для нього сутність людини – це душа, що включає розум, інтелект та моральну поведінку. Ці ідеї також захоплювали Платона та Аристотеля.

Й досі праці Платона і Аристотеля залишаються основою вивчення філософії. Платон вважав ідеї вічно існуючими, в той час як матеріальні об'єкти були лише відблесками цих ідей. Все матеріальне минує, тоді як ідеї є незмінними, нерухомими і вічними. Платон вважав їх справжнім буттям і об'єктом справжнього пізнання. Для нього душа представляла світовий порядок і не належала до фізичного світу. Її можна було розглядати як рушійний початок і причину життєвого руху істот. Філософи вивчали область душі та етики, оскільки вони визначали характер людських дій, що безпосередньо впливає на стабільність суспільства і держави.

Праці Платона пронизані етичними проблемами, такими як природа вищого блага та дотримання цього блага у поведінці людей. Моральне світосприйняття Платона розвивалося від "наївного евідемонізму" до ідеї абсолютної моралі. Він закликав людей вийти зі "печери темряви і невігластва" і відкрити для себе світ істини. У відповідь Аристотель казав: ми не живемо в печері, ми живемо в реальному світі. Аристотель сказав, що наш шлях до знань проходить через логічне, методичне відкриття світу навколо нас. Аристотель наполягав, що світло істини знаходиться тут, в матеріальному світі, і робота людини полягає в тому, щоб зрозуміти і знайти своє місце в ньому.

Проблема досягнення щастя була і лишається однією з центральних проблем, що цікавлять людей. Стародавні мислителі, як правило, зверталися до трьох пов'язаних питань: що щастя?, які чесноти необхідні для його досягнення? і як можна придбати ці чесноти? У своїй «Політиці» Аристотель підкреслював що мета суспільства полягає в тому, щоб дозволити кожній людині досягти більш високих можливостей і кращого життя шляхом взаємної допомоги та співпраці. Для нього щастя – це розумна діяльність душі, керована чеснотами.

Отже, вивчення проблеми досягнення щастя залишається актуальною нині, як і в минулому. Робота з цими питаннями дозволяє забезпечити міцне і мирне існування як держави, так і особистості, створюючи здатність до аналізу і самостійних рішень, а також розуміння вигоди від співпраці. Тільки тоді держава має тверду основу свого існування. Тому тема даної роботи насущна і актуальна.

ДЖЕРЕЛА:

1. Черній А. М. Релігієзнавство: Навчальний посібник. – К., «Академвидав», 2005. – 352 с.
2. Філософія: підручник / В.С. Бліхар, М.М. Цимбалюк, Н.В.Гайворонюк, В.В. Левкулич, Б.Б. Шандра, В.Ю. Свищо. Вид. 2-ге,

перероб. та доп. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2021. 440 с.

<https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4251/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D1%85%D0%B0%20%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

3. Філософія : навч.-метод. посіб. для студентів спеціальності «Право» / [уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, Ю. Ю. Калиновський]. – Харків : Право, 2021. – 40 с.

<https://knushop.com.ua/image/catalog/pravoizdat/202307/pdf/4331.pdf>

4. Сучасна філософія : конспект лекцій / укладач Т. О. Козинцева. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 73 с.

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85916/1/Kozyntseva_philosophy.pdf;jsessionid=FCA3FE7A0FB3D33DC824E5D2564601FC

5. Шепетяк Олег, Шепетяк Оксана. ФІЛОСОФІЯ: Підручник. – Львів: Місіонер, 2020. – 784 с.

https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/35525/2/O_Shepetiak_Philosophy_IFF.pdf

КЛАСИФІКАЦІЯ НАУК АРИСТОТЕЛЯ

Патлайчук О. В., студент Машинобудівного навчально-наукового інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Ступак О. П., старший викладач кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Тема класифікації наук Аристотеля залишається актуальною і сьогодні через її важливість для розуміння фундаментальних принципів організації знань і наукового пізнання. Аристотель, як визначний філософ давнини, розглядав науку як систему знань, яка може бути упорядкована і класифікована на основі її об'єктів та методів.

Ця тема залишається актуальною в контексті сучасної науки та освіти з кількох причин:

1. **Методологічне значення:** Класифікація наук допомагає встановити системність і логічні зв'язки між різними галузями знань, що сприяє розвитку наукової методології та філософії науки.

2. **Навчальний аспект:** Вивчення класифікації наук Аристотеля є важливою складовою освіти в галузі філософії, історії науки та наукового методу. Це допомагає студентам зрозуміти еволюцію наукових дисциплін та їх взаємозв'язки.

3. **Науковий розвиток:** Хоча сама класифікація Аристотеля може вважатися застарілою з точки зору сучасних наукових дисциплін,

принципи, на яких вона ґрунтується, все ще залишаються актуальними. Вона надає базовий каркас для подальшого розвитку та рефлексії над організацією знань.

4. **Інтердисциплінарність:** Класифікація наук Аристотеля підкреслює важливість існування різних галузей знань та їх взаємозв'язків. Це особливо актуально в сучасному світі, де багато проблем вимагають комплексного підходу з використанням знань з різних галузей.

Отже, актуальність теми класифікації наук Аристотеля полягає в її значенні як для теоретичної філософії науки, так і для практичного застосування в сучасному науковому дослідженні та освіті.

Мета моєї роботи про класифікацію наук за Аристотелем полягає в дослідженні й розумінні філософської системи цього видатного давньогрецького мислителя та її впливу на сучасну науку. Аристотель є одним із найвидатніших філософів античності, чий внесок у розвиток наукового мислення залишається надзвичайно значимим. Вивчення його робіт має велике значення як для філософії, так і для численних інших галузей знань.

Класифікація наук у творчості Аристотеля має вирішальне значення. Він розділив науки на три великі категорії: теоретичні, практичні та продуктивні. Розуміння цієї класифікації допомагає краще усвідомити структуру наукового знання та їх взаємозв'язки, а також розуміти історію розвитку філософії та науки взагалі.

Я також планую дослідити критику та подальші розвитку класифікації наук від інших філософів та науковців пізніших епох. Це допоможе краще зрозуміти, як концепція Аристотеля вплинула на подальший розвиток наукового мислення.

Загалом, моя мета - аналізувати та розкрити ключові аспекти класифікації наук за Аристотелем з метою кращого розуміння його філософської системи та впливу на подальший розвиток науки.

Огляд літератури з теми класифікації наук Аристотеля включає як класичні твори, написані самим Аристотелем, так і сучасні дослідження та інтерпретації його праць. Ось кілька ключових джерел з цієї теми:

1. **"Метафізика" (Metaphysics)** - У цьому філософському творі Аристотель розглядає питання про природу та організацію знань, зокрема книгу VII "Загальна класифікація наук".

2. **"Нікомахова етика" (Nicomachean Ethics)** - У цій праці Аристотель досліджує мораль та етику в системі знань.

3. **"Політика" (Politics)** - У цьому творі розглядається природа політичної влади і суспільства, що також важливо для розуміння класифікації наук.

4. **"Органон" (Organon)** - Це збірка праць з логіки, що відображає методологічний підхід Аристотеля до організації знань.

5. **Сучасні інтерпретації та дослідження** - До них належать праці вчених, які розширюють класифікацію наук Аристотеля з різних точок зору.

Додатково, сучасні джерела з цієї теми включають такі книги:

1. **"The Aristotelian Method: Timeless Wisdom for Modern Science" by Carlo Cellucci** - Ця книга аналізує сучасний погляд на методологію Аристотеля та його класифікацію наук.

2. **"Classifying Science: Phenomena, Data, Theory, Method, Practice" edited by Bernard Schiele** - Ця колекція статей розглядає питання класифікації наук з різних точок зору.

3. **"Aristotle on the Nature of Science" by Helen Hattab** - Ця книга досліджує поняття науки в античній філософії, зокрема в творчості Аристотеля.

4. **"Aristotle's Empiricism: Experience and Mechanics in the 4th Century B.C." by Jean De Groot** - Ця книга досліджує вплив емпіричного методу на наукові дослідження в часи Аристотеля.

Ці джерела надають глибоке розуміння класифікації наук Аристотеля та його вплив на сучасну науку та філософію.

Аристотель, один з найвидатніших давньогрецьких філософів і вчених, народився в 384 році до н.е. в Стагірі. Він був учнем Платона та засновником Ліцею. Вивчавши різноманітні галузі знань, від філософії до біології, Аристотель створив першу систематичну систему наукового пізнання, базовану на спостереженнях та логіці. Його внесок у розвиток науки був надзвичайно значимим: в біології він класифікував тварин і досліджував їх поведінку, а в фізиці вперше висловив концепцію "чотирьох елементів" і розвинув теорію руху. Його філософські твори, такі як "Метафізика" та "Етика Нікомахова", вплинули на формування західної філософської традиції і відіграли ключову роль у розвитку мислення. Аристотель - вчений-універсал, чий внесок залишається актуальним й сьогодні, його методи і принципи стали фундаментом для подальшого розвитку наукового мислення.

Класифікація наук - це процес групування наукових дисциплін для систематизації та організації знань. Це сприяє кращому розумінню взаємозв'язків між галузями науки. Науки можна класифікувати за об'єктом дослідження (природничі, суспільні, технічні), методами (експерименти, аналіз даних) та ступенем абстракції. Ця система допомагає встановлювати порядок у наукових дисциплінах і сприяє їхньому розвитку.

У своїй роботі "Метафізика" Аристотель виділив основні групи наук, що стали основою для подальшого розвитку наукового мислення. Цей поділ відображав різноманітність підходів до пізнання світу і допомагав організувати наукові дисципліни за їхніми характеристиками. Ці групи наук відображають різні аспекти людського досвіду і стали важливим етапом у систематизації знань для прогресу в науці.

Теоретичні науки, як визначив Аристотель, є важливою групою досліджень, що вивчають загальні принципи та сутність реальності. Однією з ключових теоретичних наук, зауважених Аристотелем, є філософія, яка розглядає загальні принципи і основи існування. Другою є теологія, що досліджує природу та атрибути Бога. Ці науки мають велике значення для розвитку філософії та науки, оскільки спрямовані на розкриття причинно-наслідкових зв'язків у всесвіті та допомагають у розумінні світу навколо нас. Аристотель нагадує нам про постійну актуальність філософських питань та пошуків істини, які визначають напрямок розвитку науки та культури до цього часу.

Практичні науки, як визначив Аристотель, є важливою частиною наукового спектру, яка вивчає мораль, суспільство та діяльність людини в світі. Ці науки відрізняються практичною спрямованістю і досліджують проблеми реального життя та поведінку людей. Дві ключові практичні науки, які виділив Аристотель, - етика і політика. Етика визначає моральні принципи і допомагає визначити правильність дій на основі концепції "золотої середини". Політика вивчає умови створення та підтримки справедливого суспільства. Ці науки мають велике значення для розуміння моральних та політичних аспектів нашого життя і надають основи для розвитку суспільства. Аристотель нагадує про постійну актуальність моральних та політичних питань, які впливають на сучасне суспільство, і його ідеї можуть бути важливим джерелом натхнення для вирішення складних проблем сьогодення.

Поетичні науки, які визначив Аристотель, грають важну роль у розумінні та аналізі мистецтва, зокрема поезії та драми. Вони допомагають розкрити природу творчого процесу, виявити його закономірності та зрозуміти вплив мистецтва на суспільство та культуру. Аристотель виділив такі аспекти поетичних наук:

1. Поезія: Для нього поезія є виразом мистецтва, що імітує життя та відображає емоції та думки людей. Важливе значення мистецтва полягає для Аристотеля в його спроможності відкривати глибинні психологічні та філософські істини.

2. Драма: Вивчаючи драматичне мистецтво, він аналізував сюжет, характери та поетичний стиль. Він сформулював канони трагедії в своїй "Поетиці", описавши важливі аспекти створення драматичних творів.

Поетичні науки Аристотеля допомагають краще розуміти роль мистецтва в нашому житті, виявляючи важливість творчого виразу для культурного розвитку та формування світогляду. Його аналіз та рекомендації залишаються актуальними для сучасних митців і критиків і можуть служити джерелом натхнення та розвитку мистецтва у всіх його виявах.

Класифікація наук, яку запропонував Аристотель, базується на кількох ключових принципах, які відображають його розуміння природи та структури знань:

1. **Об'єкт дослідження:** Аристотель виділив природничі, технічні та суспільні науки, зосереджуючись на предметі їхнього дослідження.

2. **Метод дослідження:** Він враховував методи, що використовуються у науці, відрізняючи емпіричні та теоретичні підходи.

3. **Ступінь абстракції:** Аристотель розглядав рівень абстракції в науках, поділяючи їх на абстрактні та конкретні.

4. **Прикладна цінність:** Він враховував практичну користь науки, розрізняючи між теоретичними та практичними науками.

Ці принципи стали фундаментом для подальшого розвитку наукового мислення, відображаючи важливість систематизації знань для прогресу в науці. Аналізуючи їх, ми можемо краще зрозуміти методологічні засади наукового дослідження та їхній вплив на розвиток сучасної науки.

Класифікація наук Аристотеля, хоч і важлива, але лише один із підходів до розподілу дисциплін. Порівняємо її з іншими:

1. **Сучасна класифікація:** Більш широкий підхід, розділяючи на природничі, суспільні та технічні науки.

2. **Методологічна класифікація:** Орієнтується на методи дослідження, відмінюючи експериментальні та спостережні методи.

3. **Об'єктна класифікація:** Розрізняє науки за об'єктом дослідження, таким чином, відрізняючи медичні та фізичні науки.

Хоча класифікація Аристотеля важлива, сучасні підходи враховують більшу різноманітність і сучасніші методи.

Висновок:

1. Класифікація наук, запропонована Аристотелем, має велике значення для розвитку науки. Вона організує знання, допомагає в розвитку методології та сприяє взаємодії між науками. Ця система послужила основою для подальшого розвитку наукового мислення і нагадує нам про важливість систематизації знань та взаємодії між галузями досліджень. Значення класифікації Аристотеля для сучасної науки неоспориме, оскільки вона допомагає у формуванні наукової методології та визначенні шляхів досягнення нових знань і відкриттів.

2. Ідеї Аристотеля суттєво впливають на сучасну наукову класифікацію. Він систематизував науки за їхнім об'єктом та методами дослідження, що віддзеркалюється в сучасних класифікаціях. Також його розділення на теоретичні, практичні та продуктивні науки залишається важливою основою для розвитку наукових дисциплін. Методологічний підхід Аристотеля визначив принципи наукового дослідження. Його ідеї залишаються актуальними й допомагають систематизувати знання в сучасному науковому світі.

3. Дослідження класифікації наук Аристотеля залишається актуальним в сучасній філософії науки, пропонуючи кілька перспективних напрямків. Перш за все, аналіз сучасних дисциплін у контексті аристотелівської класифікації може розкрити, наскільки актуальними є його категорії в сучасному світі науки. Далі, дослідження класифікації може сприяти розвитку метафізики науки, досліджуючи основні принципи, які лежать в її основі. Також важливо досліджувати еволюцію класифікації наук з часом і відслідковувати зміни у розумінні наукових дисциплін від Аристотеля до сьогодні. У підсумку, дослідження аристотелівської класифікації наук відкриває широкий спектр можливостей для аналізу сучасної філософії науки, охоплюючи як структурні, так і онтологічні та епістемологічні аспекти наукового знання.

ДЖЕРЕЛА

1. Аристотель. Нікомахова етика / Пер. з давньогр. М. І. Рильського. – К.: Основи, 1994.
2. Аристотель. Політика / Пер. з давньогр. А. О. Білецького. – К.: Основи, 1998.
3. Аристотель. Метафізика / Пер. з давньогр. А. О. Білецького. – К.: Основи, 2002.
4. Barnes, J. (1984). *The Metaphysics of Aristotle*. Cambridge University Press.
5. Cooper, J. M. (1975). *Aristotle on the Categories: On Interpretation*. Hackett Publishing.
6. Frede, M. (2005). *Essays on Aristotles Metaphysics*. Hackett Publishing.
7. Guthrie, W. K. C. (1981). *A History of Greek Philosophy*. Cambridge University Press.
8. Jaeger, W. (1948). *Aristotle: Fundamentals of the History of His Development*. Oxford University Press.
9. Kraut, R. (1997). *Aristotle on the Human Soul*. Hackett Publishing.
10. Lear, J. (1988). *Aristotle: The Categories and De Interpretatione*. Hackett Publishing.
11. Owen, G. E. L. (1965). *Logic, Science and Metaphysics in Aristotle*. Hackett Publishing.
12. Ross, W. D. (1924). *Aristotle*. Methuen Co.
13. Sorabji, R. (1980). *Time, Creation, and the Continuum: Theories in Antiquity and the Middle Ages*. Cornell University Press.
14. Stanford Encyclopedia of Philosophy: Aristotles Metaphysics: <https://plato.stanford.edu/entries/aristotle-metaphysics/>

ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСКУСІЙ «ТЕХНООПТИМІСТІВ» І «ТЕХНОПЕСИМІСТІВ»

Сергій Грамс, студент спеціальності «Філософія» Факультету
суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені
Бориса Грінченка.

Актуальність теми дослідження. Тема штучного інтелекту (ШІ) викликає активні філософські дискусії в контексті майбутнього людства. Технооптимісти вірять, що ШІ сприятиме науково-технічному прогресу та покращить життя людей. Технопесимісти, навпаки, висловлюють побоювання щодо ризиків втрати робочих місць, підвищення соціальної нерівності та виникнення неконтрольованих систем.

Метою дослідження є вивчення філософських дискусій "технооптимістів" і "технопесимістів" щодо проблеми штучного інтелекту. Це дозволить узагальнити існуючі підходи до розуміння потенціалу та небезпек ШІ, а також сформулювати рекомендації для гармонійного розвитку цієї технології.

Виклад основного матеріалу. Технооптимісти та технопесимісти представляють два протилежних погляди на розвиток штучного інтелекту, аргументуючи свої позиції на основі ризиків та потенціалу технології. Технооптимісти вважають, що розвиток штучного інтелекту принесе значні переваги для людства у сферах економіки, науки та медицини. Вони наголошують на підвищенні продуктивності через автоматизацію, скороченні витрат виробництва та можливості розв'язувати складні наукові задачі за допомогою аналітичних можливостей ШІ.

Технопесимісти, навпаки, бачать серйозні ризики від надмірної залежності від ШІ, зокрема загрозу масового безробіття через автоматизацію праці та поглиблення соціальної нерівності. Вони побоюються, що використання ШІ в прогнозуванні рішень призведе до дискримінації та втрати приватності через масовий аналіз персональних даних. Масові витоки інформації та несанкціоноване використання даних компаніями типу Facebook та Cambridge Analytica служать цьому підтвердженням. [1], [2]

Прогнозування технологічного розвитку ШІ. Сценарії прориву в машинному навчанні та обробці даних передбачають значне вдосконалення моделей навчання, алгоритмів та архітектур, що вплине на ефективність і масштабність застосувань ШІ. Удосконалення оптимізаційних алгоритмів забезпечить швидший тренувальний процес для глибоких нейронних мереж і підвищить їхню точність. Це може призвести до появи моделей з мільярдами параметрів, які здатні вирішувати складні завдання в аналізі великих масивів даних. [2], [3]

Розвиток самообучення та безпілотного машинного навчання дозволить ШІ адаптуватися до нових задач із мінімальною людською участю, що розширить сферу його використання. Передбачається збільшення ефективності використання ресурсів при обробці масивів даних за допомогою вдосконаленої системи розподіленого обчислення, що прискорить процес аналізу та забезпечить масштабування.

Інтеграція обробки природної мови та комп'ютерного зору дасть змогу розробити системи, здатні краще розуміти контекст і взаємодіяти з людьми на більш високому рівні. Прогнозується розробка моделей ШІ, які зможуть автоматично розпізнавати складні патерни та кореляції в даних, що не піддаються виявленню за допомогою традиційних методів.

Потенційні загрози та сценарії негативного розвитку ШІ. Сценарії зловживання можливостями штучного інтелекту включають випадки, коли ці технології використовуються для дій, що порушують права, безпеку або стабільність суспільства. У військовій сфері автономні бойові системи, що керуються штучним інтелектом, можуть приймати рішення про атаки без прямого втручання людини, що підвищує ризик неконтрольованої ескалації конфліктів або помилкових ударів по цивільних об'єктах.

У сфері кібербезпеки ШІ може використовуватися для виявлення вразливостей у захисті комп'ютерних систем та інфраструктури, що дозволяє зловмисникам більш ефективно реалізовувати кібернапади, зокрема фішинг або крадіжку даних. Алгоритми машинного навчання можуть бути задіяні для маскуванню кіберзагроз і уникнення виявлення традиційними методами захисту.

Використання ШІ для маніпулювання інформацією становить іншу суттєву загрозу. Алгоритми для створення фальшивих зображень, відео або текстів можуть використовуватися для поширення дезінформації, підроблення ідентичності та шантажу. Це загрожує дестабілізацією суспільної думки та підривом довіри до ЗМІ.

У сфері приватності алгоритми ШІ можуть аналізувати великі обсяги персональних даних для визначення патернів поведінки або прогнозування особистих переваг. Це створює можливості для масового спостереження, профілювання людей без їхньої згоди та дискримінації на основі зібраної інформації.

У трудовій сфері автоматизація, підтримувана штучним інтелектом, може призвести до значної втрати робочих місць у деяких галузях, де завдання можуть бути передані автоматизованим системам, що знижує потребу у людській праці. Таке заміщення ставить під загрозу стабільність ринку праці та підвищує рівень безробіття. [1], [2]

Всі ці сценарії зловживання можливостями ШІ підкреслюють необхідність розробки етичних норм, стандартів та регулюючих механізмів, що забезпечать контроль над застосуванням технологій штучного інтелекту і мінімізують ризики їх зловмисного використання.

Висновки. Філософські суперечки між технооптимістами та технопесимістами навколо штучного інтелекту відображають фундаментальні розбіжності у світоглядах, які стосуються майбутнього людства та нашого сприйняття технологічного прогресу. У баченні технооптимістів ШІ сприятиме створенню нових робочих місць, інноваційним методам діагностики та лікування, підвищенню ефективності у різних галузях економіки та соціального життя.

Технопесимісти ж побоюються, що надмірний ентузіазм щодо ШІ може призвести до низки проблем. Серед основних загроз вони виділяють втрату контролю над критичними системами, збільшення соціальної нерівності через автоматизацію робочих місць, підвищену небезпеку для приватності даних та ризику, пов'язані з непередбачуваним розвитком штучного інтелекту, який може працювати не на користь людству.

У цих дебатах технооптимісти й технопесимісти представляють різні підходи до визначення цінностей та пріоритетів. Перші наголошують на необхідності постійного розвитку та адаптації суспільства до нових технологій, а другі закликають до обережності та формування чітких етичних меж. [4], [3]

Ці позиції відображаються і в культурних аспектах сучасних філософських обговорень. Оптимісти вірять у силу технологій та людської інноваційності для створення кращого майбутнього. Песимісти ж схильні скептично ставитися до обіцянок технологічного прогресу, підкреслюючи, що можуть виникнути непередбачувані ризики та соціальні проблеми.

ДЖЕРЕЛА:

1. Штучний інтелект: філософія розумних машин [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/370733065_STUCNIJ_INTELEKT_FILOSOFIA_ROZUMNIH_MASIN (дата звернення: 11.05.2024);

2. E-library. Електронна бібліотека [Електронний ресурс]. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47838/> (дата звернення: 11.05.2024);

3. Brainberry. Responsible Use of Generative AI in Education Technology [Електронний ресурс]. URL: <https://brainberry.ua/uk/newsroom/blog/responsible-use-of-generative-ai-in-education-technology> (дата звернення: 11.05.2024);

4. Єрмоленко В. О. Процес створення штучного інтелекту: тенденції та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/175.pdf (дата звернення: 11.05.2024).

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ РЕСЕНТИМЕНТУ Ф. НІЦШЕ У ФІЛОСОФІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Ольга Галяс, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Ф. Ніцше стверджує, що традиційна мораль претендує на абсолютну істину, яка не враховує різноманіття людського досвіду та цінностей. Ця система не може визнати існування інших, не менш важливих етичних систем, що ґрунтуються на різних життєвих контекстах та світоглядах.

На його думку, традиційна і прямо їй відповідна «рабська» мораль виникла як реакція на гноблення з боку панівних класів, і неможливість дати їм відсіч. Це відчуття стало основою ресентименту. Переосмислення та зміна оцінки цінностей, що було здійснено «рабами», спричинили інверсії моральної системи: все те, що раніше вважалось кращим (мужність, сила, багатство) здобувало гіршу інтерпретацію, а цінності «рабів» (підпорядкованість, співчуття, страх) постали у вигляді нових ідеалів. Таким чином у новій системі головними цінностями стали смирення, загальна рівність та співчутливість [5]. Звідси й радикальна критика Ф. Ніцше християнства, яке він пов'язує з «рабською» мораллю [3], та його концепція «волі до влади», розвинута у більш пізній період творчості [4].

Проте такий підхід має слабе місце: якщо слабкі створили «рабську» мораль, тоді чому вона стала домінуючою. Тобто, не пояснює, як сильні відмовилися від власної системи та прийняли систему слабких. Отже, не враховує внутрішніх чинників у середовищі «панів», які сприяли зміні моральних орієнтирів.

У свою чергу М. Шелер вирішує цю суперечність, розглядаючи ресентимент як складний емоційний стан, який виникає, коли індивід відчуває, що його несправедливо принижують або знецінюють. Філософ виділяє два типи ставлення до нерівності: шляхетної людини і звичайної людини. Шляхетній не потрібно постійне порівняння себе з кимось для визначення власної цінності, така впевненість дозволяє цінувати здобутки інших, не відчуваючи заздрощів чи ненависті. Звичайна ж людина, навпаки, відчуває свою цінність лише у порівнянні з кимось. Її самооцінка залежить від того, наскільки вона краща або гірша за інших.

Ресентимент формується під впливом різних факторів, таких як особистісні характеристики, соціальні умови та культурні впливи. Він виникає в суспільствах, де декларована рівність не відповідає дійсності. Люди, маючи формальні права, стикаються з нерівністю у владі, багатстві та доступі до освіти. Це породжує відчуття несправедливості та прагнення до помсти, яке з часом трансформується в злобу, заздрість та бажання принизити інших.

Концепція ресентименту набула актуальності в контексті української історії, позначеної тривалими періодами утисків і боротьби за самовизначення. У творах І. Франка це явище ресентимент виступає

рушійною силою змін, надихаючи людей на активні дії. У підходах М. Грушевського ресентимент постає складною мозаїкою емоцій, що поєднує в собі щирий біль за втраченим, тверезий аналіз історичних подій та віру в майбутнє українського народу. М. Хвильовий вважав ресентимент рушійною силою української революції: століття гноблення викликали в українців глибоке почуття несправедливості та обурення, ці емоції вилились у революційне насильство, спрямоване на знищення старого порядку та побудову нового, як вважалося, справедливого.

Та найглибше концепція розвинена у політичній філософії Д. Донцова і В. Липинського. Обидва мислителі підкреслювали руйнівний вплив ресентименту на українське суспільство, але разом із тим стверджували його потенціал у боротьбі за національне визволення. За Д. Донцовим, на світогляд якого мали значний вплив ідеї Ф. Ніцше, ресентимент - це почуття образи, гніву та ворожості, що виникає з усвідомлення власної слабкості та нездатності досягти успіху. Це почуття може бути спрямоване як на себе, так і на інших. У випадку з українцями, ресентимент породжений століттями поневолення та експлуатації з боку інших народів [1]. Ідея Д. Донцова полягає у відмові від спадщини рабської доби та в докорінному перегляді проблеми панування. Згідно з його підходом, нація, яка хоче панувати, повинна мати також панівну ментальність правлячого народу.

У свою чергу В. Липинський стверджував, що українці протягом більшої частини своєї історії перебували в стані пасивного ресентименту. Вони були роз'єднані та не мали сильної національної ідентичності. Однак з часом почало зростати почуття активного ресентименту, що призвело до зростання українського національного руху [2]. Пасивність має є викликом для нього, тому рух до самостійності потребує керівництва зверху.

Отже, ресентимент не обмежується певною історичною епохою, соціальною групою чи географічною детермінацією, він є універсальним явищем, що пронизує людську історію та присутнє в усіх верствах суспільства.

ДЖЕРЕЛА

1. Донцов Д. Вибрані твори у десяти томах. Т.4: Ідеологічна есеїстика (1933-1939). К. : Відродження, Дрогобич-Львів, 2013. 340 с.
2. Липинський В. Україна на переломі: 1657-1659. К. : Темпора, 2023. 612 с.
3. Ніцше Ф. Антихрист. К. : Фоліо, 2009. 192 с.
4. Ніцше ф. Воля до влади. К. : Навчальна книга – Богдан, 2021. 352 с.
5. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. К. : Літопис, 2002. 320 с.

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ К. ЮНГА У «ЧОРНИХ» ТА «ЧЕРВОНІЙ» КНИГАХ

Софія Рижак, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У «Чорних» та «Червоній» книгах Карл Густав Юнг досліджував глибокі аспекти психіки, пропонуючи унікальні філософські концепції та ідеї. Він заглиблювався у сфери снів, фантазій і видінь, залучаючи те, що він називав «активною уявою», щоб досліджувати вміст свого підсвідомого. Психолог описав процес, який призвів до створення «Червоної» книги, як «найважчий експеримент». Він мав на увазі свою постійну реакцію на серію «нападів» з боку його несвідомого, які, як він боявся, могли б пригнітити його. Цей досвід почався після розриву Юнга з Зигмундом Фройдом. [3]

У 1913 році, коли у Юнга відбувався потік апокаліптичних видінь, він почав їх записувати в шести чорних журналах, які пізніше стали відомі як «Чорні» книги, а потім він вніс їх у великий червоний шкіряний фоліант. До 1917 року він завершив більшість початкової композиції книги, але продовжував доповнювати її до 1930 року, редагуючи, додаючи коментарі та переглядаючи її. [4]

«Чорні» та «Червона» книги є одними з найцікавіших творів автора. У цих роботах він розкривав глибинні аспекти психіки, які розкривалися під час його фантазій, звертаючись до архетипів, символів, сновидінь та інших явищ, що допомагали розуміти людську свідомість та її зв'язок з колективним несвідомим.

«Чорні» книги це не особисті щоденники, а скоріше записи власного експерименту. Діалоги, які утворюють ці активні уяви, можна розглядати як форму мислення в драматичній формі. [2] «Чорні книги» Карла Юнга є важливим джерелом для розуміння внутрішнього світу та розвитку його аналітичної психології та архетипічної теорії. У цих записах він досліджував широкий спектр психологічних феноменів, включаючи архетипи, комплекси, сні, фантазії та інші аспекти його внутрішньої динаміки Юнг використовував «Чорні книги» для самопізнання, вивчення своєї особистості. Він проводив експерименти на власних психічних процесах, що дозволило йому розробити власні психологічні теорії та методи. У цьому творі ми можемо спостерігати за інтроспективною роботою автора. У кожній із частин «Чорних» книг простежується закон гегелівської діалектики, про єдність і боротьбу протилежностей. «Протиріччя приймають одне одного, зустрічаються віч-на-віч і змішуються. Вони визнають свою єдність в агонізуючому задоволенні» [5,466] – пише сам автор. Ці записи також дають можливість розглянути

Юнга як особистість, його досвід і переживання, що стало основою для розуміння його внеску в психологію і духовний розвиток.

«Червона» книга народилася з «Чорних» книг і є важливою працею, яка містить власні медитації, фантазії та роздуми Юнга. Ця робота відображає розуміння внутрішнього світу, підсвідомих процесів і архетипів, які він відкрив під час своїх досліджень. Головним закликком автора було занурення у себе, адже саме там є всі відповіді на наші питання та проблеми: «Нехай жах стане настільки великим, що поверне людські очі всередину, аби вони шукали себе не в інших, а в самих собі» [1,174]. Важливою ідеєю «Червоної» книги є доказ того, що загальні архетипи і міфи, які існують у колективному несвідомому, були універсальними для людей і були ключем до розуміння глибших шарів психологічних і культурних переконань.

У цих двох книгах Карл Юнг, окрім власних видінь, залишав різні зображення. Ілюстрації в щоденниках є ключовим елементом, що допомагає візуалізувати його концепції та філософські ідеї. Особливість ілюстрацій полягає в їхній символічності та містичності, яка відображає глибинні аспекти психіки та духовного життя. У «Червоній» книзі ілюстрації містять міфологічні образи, але основна увага приділяється символам та алхімічним зображенням. У «Чорних» книгах, ілюстрації часто представляють архетипи, міфологічні образи, символи та сновидіння, що допомагають відобразити несвідомі процеси. Ці малюнки у книгах Юнга є не лише візуальними прикрасами, але й ключем до розуміння його філософських концепцій та внутрішнього світу психіки.

Отже, підсумовуючи дану інформацію, можна зробити висновок, що через злиття «Чорних» та «Червоної» книг, Карл Юнг приніс унікальні та глибокі дослідження в сферу аналітичної психології та розуміння людської психіки в цілому.

ДЖЕРЕЛА

1. «Червона» книга Карла Юнга. G J. C. The red book =: Liber novus. New York : W. W. Norton & Co., 2009.

2. Червона книга К. Г. Юнга: Liber Novus. Відредаговано та представлено Сону Шамдасані, переклад Марка Кібурза, Джона Пека та Сону Шамдасані, передмова Ульріха Герні. <https://philemonfoundation.org/published-works/red-book/>

3. Червона книга Карла Г. Юнга: її походження та вплив. <https://www.loc.gov/exhibits/red-book-of-carl-jung/the-red-book-and-beyond.html>

4. Червона книга К. Г. Юнга: нотатки для початкового знайомства. https://www.jung.fun/2022/01/blog-post_05.html

5. «Чорні» книги Карла Юнга. Liebscher M., G J. C., Shamdasani S. Black Books. Norton & Company, Incorporated, W. W., 2020. 1648 p.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ СУСПІЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ ВІГІВ

Дмитро Прищепя, студент спеціальності «Філософія» Факультету
суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені
Бориса Грінченка.

Концепт суспільної модернізації та уявлення про прогресивний рух історії формувалися протягом тривалого часу під впливом різних філософських течій та політичних рухів [1]. Особливу роль у цьому процесі відіграла філософія історії вігів у Великобританії, яка ґрунтувалася на ідеях Просвітництва та прагненні до раціонального переосмислення суспільного устрою на засадах свободи, раціональності та науки [2, с. 11 – 106.]. Водночас, погляди представників вігівського напрямку на мету та спрямованість історичного процесу були неоднорідними, що породжувало дискусії та критику їхніх концепцій. Тому постає проблема всебічного аналізу та порівняння підходів до розкриття концепту суспільної модернізації в контексті філософії історії вігів, виявлення спільних і відмінних рис у їхніх поглядах, а також з'ясування впливу цих ідей на формування сучасного розуміння прогресивного розвитку суспільства.

Англійські ідеологи Просвітництва, такі як Дж. Локк, Ф. Бекон, Д. Юм, сприяли розповсюдженню освіти, науки та раціонального мислення [3]. У цей період у Великобританії ідеї історичного прогресизму стали набувати свого політичного забарвлення [3, с. 11 – 106.]. Саме тоді відбувається становлення двох основних партійних напрямів - Торі та Віги, які уособлюють розбіжності серед правлячих класів. Торі здебільшого складаються з прихильників короля, великих земельних власників, більшості англіканського духовенства, за ними стоїть більшість сільського населення. Віги, навпаки, представники великої буржуазії, антироялісти часів революції, у поєднанні з фінансистами та могутніми сільськими аристократами, усвідомлюють свою силу і не відчувають потреби шукати підтримки у короля. Їх підтримує міська середня та дрібна буржуазія, а також вільні селяни. Формується «історія Вігів» - погляд на британську історію як поступову еволюцію парламентських інститутів під керівництвом Вігів на шляху до прогресу. Ідеологами напрямку стали П. Рапен де Туара, Г. Галлам, Т. Макколей, Ч. Дж. Фокс, В. Стаббс та інші [4]. Про їхні погляди на суспільні зміни відомо з праці «Інтерпретація історії вігами» англійського історика і філософа історії Г. Баттерфілд.

Він критикував віговську інтерпретацію історії - тенденцію розглядати минуле через призму прогресу до сучасного лібералізму та демократії [5]. Баттерфілд вважав, що історія має позитивну спрямованість

у сенсі поступового руху людства до більшої раціональності, свободи, але критикував ідею телеологічного прогресу.

Підсумовуючи, можна сказати, що ідея суспільної модернізації та прогресивного розвитку історії сформувалася в епоху Просвітництва. Ці погляди стали ідеологічним підґрунтям для партії Вігів у Великобританії. Їхні ідеї заклали основи лібералізму та сприяли утвердженню парламентської демократії. Проте, пізніші мислителі, зокрема Г. Баттерфілд, критикували вігівську інтерпретацію історії як упереджену та телеологічну.

У ХХ ст. американський філософ історії Ф. Фукуяма хоч і визнавав позитивну спрямованість історичного процесу до ліберальних цінностей, однак застерігав про потенційну втрату сенсу людського існування після досягнення «кінця історії» [6, с. 14 – 210.].

Таким чином, філософія історії Вігів заклала основи модерного розуміння прогресу, проте її ідеї зазнали критики та переосмислення. Проблема мети та спрямованості історичного процесу залишається актуальною і нині, відкриваючи простір для подальших інтерпретацій та дискусій.

ДЖЕРЕЛА

1. de Voltaire. La Philosophie de l'histoire. Œuvres complètes de Voltaire, vol. 59, éd. par J. H. Brumfitt. Genève, 1969, p. 335.
2. Міл, Д. С. Про свободу: Есе / Пер. з англ. — К: Основи, 2001. — 463 с.
3. Локк Д. Два трактати про правління; пер. Павло Содомора — Київ: Наш Формат, 2020. — 312 с.
4. Mill J. S. Principles of Political Economy. Textual Editor J. M. Robson. London: University Of Toronto Press Routledge & Kegan Paul. 1965, p. 451.
5. Butterfield, H. The Whig Interpretation of History. New York: WW Norton and Company. 1965, p.144.
6. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York: The free Press, 1992, p. 418.

НАБУТТЯ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНЦЕПЦІЯХ К. ЮНГА ТА Е. ФРОММА

Даніло Коновал, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Ідентичність прийнято розуміти як невід'ємну характеристику людини, що виявляється, з одного боку, у визнанні своєї унікальності, а з

іншого, у відчутті приналежності до певної спільноти. Цей непростий процес був предметом дослідження багатьох науковців, і контексти його розгляду дуже різноманітні та пов'язані із процесами самоусвідомлення особистості, її позиціонуванням у соціумі та зв'язками, які формує людина в процесі вироблення такої позиції. Також дослідники, характеризуючи ідентичність, звертають увагу на фактори, які актуалізує для себе особа, опиняючись в різних життєвих контекстах.

Усі ці процеси набуття ідентичності можна виявити в двох відомих пояснювальних щодо людської природи схемах – теорії індивідуації К.-Г. Юнга та концепції індивідуалізації Е. Фромма.

К. Г. Юнг (1875-1961), засновник аналітичної психології, в своїй праці 1912 року «Психологія несвідомого (Wandlungen und Symbole der Libido)» вводить термін індивідуації. Це, на його думку, шлях до становлення індивіда, згідно із загальнолюдськими символічними образами та паттернами (архетипами), існуючими в колективному несвідомому, через інтеграцію архетипів до особистих характеристик індивіда, визначення цінностей та цілей з усвідомленням свого «Я» [1]. Тобто це інтеграція в культуру, яка формувалася в логічній послідовності етичних запитань (що правильно, а що ні), тим самим забезпечуючи існування та життя людства тисячоліттями.

Е. Фромм (1900-1980), започаткував гуманістичний психоаналіз, об'єднавши психоаналіз Зигмунда Фрейда з екзистенціалізмом. У своїй праці «Втеча від свободи (Escape from Freedom)» (1941) він уводить в науковий обіг термін індивідуалізації, яку визначає як процес формування особистої незалежності та відшукування у межах людської індивідуальності власних цінностей, цілей та ідентичності [2]. Усвідомлення власного "я" та внутрішніх процесів відбувається через внутрішній конфлікт, коли основні бажання людини, пригнічені культурою (те, що ми раніше назвали колективним несвідомим) вивільняються, відокремлюючись від культури.

Проаналізуємо обидві концепції у межах визначених нами вище тематичних підходів, пов'язаних із формуванням ідентичності.

Я, не я, самоідентифікація. Юнг вважає, що відокремлення власної особистості для її ствердження не може відділятися від інтеграції в різних аспектах психіки, архетипів, комплексів. Без влиття у контекст світу та самого себе неможливо побудувати в собі цілісність. Фромм же становлення бачив у певному революційному самоствердженні, наділяючи все оточення індивіда, особливо культуру, як те, що заважає досягти автономності.

Соціум. Юнг опирався на символіку, як спадок, залишений попередніми поколіннями, що вічно перебуває в несвідомості, фіксує єдність індивіда з предками, викликає несвідому гордість за єдність з майбутніми нащадками та допомагає людині закривати свої власні потреби

- від естетичних (статуї давньогрецьких творців, споглядання яких викликає до сьогодні естетичне задоволення) до тих, що прямо необхідні для людського виживання (статевий потяг, батьківський та материнський інстинкти, які виражаються у Юнга архетипом тіні). Чотири основні архетипи Юнга: персону (соціальна маска), тінь (сексуальний та життєвий інстинкт, що описується як темний бік психіки і уособлює дикість, хаос та невідомість), аніма/аніmus (жіночий/чоловічий образ), та самість (об'єднане несвідоме і свідомість індивіда). Фроммова інтерпретація полягала в тому, що соціальне оточення сковує індивіда, а соціальні норми, стереотипи та традиції можуть іти в розріз із тим, що називається свободою.

Взаємодія зі світом. Юнг вбачав у індивідуалізації процес, що мав на меті заспокоїти та гармонізувати бурхливий світ архетипів підпорядкуванням та об'єднанням різних частин психіки, їх урегулюванням, що призведе до свободи всередині себе. Фроммова індивідуалізація пов'язана з реалізацією зовнішньої свободи та звільненням від соціального контролю.

Цінності та цілі. За Юнгом, індивідуальне самовизначення може проходити лише в умовах узгодження з реальними можливостями індивіда, надаючи йому певний вибір у тому, на що здатне його тіло та його потік свідомості. Тому для дослідника важливо пов'язати індивіда з несвідомими аспектами психіки. Фромм наголошував на абсолютних можливостях індивіда та здатності досягати щастя за допомогою індивідуалізації, бо, на його думку, тільки вільна від оточуючого контексту людина може пізнати свободу, несвідомі сторони психіки. Фромм вважав, що внутрішні конфлікти між частинами психіки та архетипічні аспекти є нісенітницею, а невідоме - це стримуючий свободу людини субстрат, тісно пов'язаний зі структурою соціального навколишнього середовища; це стереотипи, які проникають у психіку людини через взаємодію з оточуючим середовищем. Слідування за безсвідомим для нього - це стримування власної свободи, спроба від неї втекти [2]. (Яскравий приклад – поведінка особи в умовах тоталітарного режиму: простіше підкоритися диктатору та виконувати все, що він скаже, знімаючи з себе відповідальність та здійснюючи вибір тоді, коли цього захоче інший індивід).

Таким чином ми розглянули два теоретичні способи суспільної ідентифікації особи описані відомими дослідниками, які мають вияв у повсякденному житті.

ДЖЕРЕЛА

1. Карл Густав Юнг. Заратустра, Ніцше, Записки до семінару 1934-1939. Відредаговано Джеймсом Л. Джаретом, 1989. С. 720
2. Фромм Е. Втеча від свободи. Харків: Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2019. С. 288.

Секція III. Аналітика соціальних і політичних процесів

ВІЙНА ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ГІБРИДНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ ЄВРАЗІЙСЬКОГО / ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Тетяна Пояркова, доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри політології та соціології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Російсько-українська війна актуалізувала проблему прогнозованості поведінки політичного режиму РФ у майбутньому. У цьому сенсі значущості набуває науковий напрямок, започаткований Г.Хейлом, де вводиться поняття «гібридний режим євразійського/пострадянського простору» [3]. Цей підхід відрізняється від поширеного й верифікованого трактування сутності «гібридності політичного режиму», як такого, що поєднує риси демократії й авторитаризму [1; 4; 5]. Гібридність політичних систем євразійських/пострадянських країн розглядається як поява нового типу режиму з специфічним типом функціонування й здатністю до трансформацій [6].

Еволюційні зміни у подібних режимах визначаються оформленням «єдиної піраміди» влади з проведенням регулярних виборів, які мають всі ознаки симуляції і супроводжуються показовим фальшуванням процесу волевиявлення громадян (часто у вигляді зухвалого вкидання вже заповнених бюлетенів під запис відеокамер). Важливим є й те, що для цього типу режимів громадська думка має виключне значення, яка втілюється у необхідності підтримки будь-яких дій влади з боку публічних осіб.

Важливим є те, що сутність гібридних режимів євразійського/пострадянського простору засновується на: 1) проведенні регулярних виборів, що виступає засобом легітимації процесу отримання й збереження найвпливовіших посад; 2) здійсненні управління через складні мережі патрон-клієнтських відносин. Це означає, що політичні трансакції гібридних режимів євразійського/пострадянського простору відбуваються не на загальних суспільних ідеях, а на конкретних домовленостях навкруги особистих стимулів і приватних вигод конкретних осіб. У свою чергу, ці обставини визначають «вертикаль влади» як поєднання «субпатронів» на підставі територіального чинника.

У цьому контексті прогнозування майбутньої поведінки гібридних політичних режимів євразійського/пострадянського простору зумовлює вирішення наступного кола питань, а саме: 1) наскільки життєздатними є

подібні режими; 2) яким чином такі режими долають внутрішні й зовнішні виклики.

Підрунтям, яке забезпечує життєдіяльність цих режимів виступає системна корупція, що має багатofункціональне застосування – від тиску до заохочення. Саме системна корупція сприяє об'єднанню найважливіших патрональних мереж нижчого рівня в одну велику загальнонаціональну політичну піраміду, де численні регіональні та корпоративні структури активно змагаються за підтримку центру. А вже виборчий процес стає запорукою оновлення домовленостей між центральною та регіональними елітами.

Найслабшою ланкою функціонування гібридних режимів євразійського/пострадянського простору є спадковість правлячої верхівки. Проблема виникає, коли регіональні еліти починають очікувати, що їхні покровителі можуть залишити посади з тих чи інших причин у найближчому майбутньому. Такі «передчуття змін», незалежно від ретельності механізмів моніторингу та покарання, починають послаблювати зв'язки між різними блоками піраміди.

Важливим для розуміння природи гібридних режимів євразійського/пострадянського простору є системна схильність долати зовнішні й внутрішньосистемні виклики через технології розв'язування військових конфліктів [2].

Отже, російсько-українська війна є наслідком функціонування «гібридного режиму євразійського/пострадянського простору», де ступінь контролю правлячої верхівки засновується на посадових призначеннях на підставі неформальних домовленостей. Використовування війни як засобу подолання внутрішньої слабкості такого типу гібридних режимів потенційно може погіршити стан політичної системи, оскільки війна є відображенням технологічних змін, запровадження яких вимагає економічного переформатування й переведення існування суспільства у надзвичайний стан. Проте, необхідність виживання «гібридного режиму євразійського /пострадянського простору» буде системно генерувати військову агресію і стимулювати пошук ворогів як зовні, так і з середини.

ДЖЕРЕЛА

1. Carothers T. The End of the Transition Paradigm. *Journal of Democracy*. January 2002. 13(1). P. 5-21. DOI:10.1353/jod.2002.0003.
2. Electing to Fight: Why Emerging Democracies Go to War. By Edward D. Mansfield and Jack Snyder. Cambridge, MA: MIT Press, 2005. 300 p.
3. Hale Henry E. Eurasian politics as hybrid regimes: The case of Putin's Russia. *Journal of Eurasian Studies*. January 2010. [Volume 1. Issue 1](#). P. 33-41. <https://doi.org/10.1016/j.euras.2009.11.001>

4. Poiarkova, T. "Others" in the Ukrainian Society as a Result of the Modern Russian-Ukrainian War. *European Journal of Sustainable Development*. 2022. 11, №1. P. 20-30. Doi:10.14207/ejsd.2022.v11n1p20 <https://doi.org/10.14207/ejsd.2022.v11n1p20>

5. Poiarkova, T. Coronavirus Covid-19 Like a Trigger of Sovereignization. *EJTS European Journal of Transformation Studies*. 2022. Vol. 10, No.2. P. 59-75. https://www.journal-transformation.org/docs/issues/EJTS_2022_Vol_10_No_2/EJTS_2022_Vol_10_No_2.pdf

6. Postcommunism and the Theory of Democracy. By Richard D. Anderson, Jr., M. Steven Fish, Stephen E. Hanson, and Philip G. Roeder. *Perspectives on Politics*. June 2003. 1(02). DOI: [10.1017/S1537592703650322](https://doi.org/10.1017/S1537592703650322)

САМООРГАНІЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Юрій Борецько, професор кафедри політології та публічного управління Волинського національного університету імені Лесі Українки,
професор, доктор філософських наук

У широкому розумінні самоорганізація означає здатність системи самостійно підтримувати та вдосконалювати рівень організації в умовах зміни зовнішнього або внутрішнього середовища. Як форма соціальної демократії самоорганізація населення сприяє удосконаленню рівня розвитку суспільства та підвищенню свідомості громадян. Самоорганізація населення на місцевому рівні – один із дієвих механізмів розв'язання проблем локального значення.

Мета дослідження – аналіз практик самоорганізації громадян як механізму розвитку територіальної громади.

Самоорганізація громадян на місцевому рівні – самостійна організація діяльності й поведінки мешканців громади, спрямована на реалізацію і захист їхніх прав та інтересів, а також розв'язання соціальних проблем локального значення [1]. Процеси самоорганізації громадян детермінують масштабні суспільно-політичні, соціально-економічні, воєнно-політичні, екологічні виклики в умовах неспроможності держави виконувати певні функції.

Основа самоорганізації полягає у спільних цілях, потребах, інтересах, ресурсах, які стають доступними внаслідок об'єднання зусиль. Важливими показниками рівня самоорганізації є волонтерський рух, соціальна діяльність, участь у процесах ухвалення управлінських рішень, інформування громадян, консультації з окремими жителями та їх групами, підтримка місцевих програм громадських ініціатив. Соціальні зв'язки

сприяють досягненню функціональної рівноваги у співпраці громадськості з державними структурами.

Динаміка розвитку самоорганізації населення в Україні на сучасному етапі постає здебільшого не як результат удосконалення соціальних взаємодій, а як адаптація до курсу реформ та реакція на проблеми, пов'язані з війною. Початковою ланкою розвитку територіальних громад в Україні є органи самоорганізації населення (ОСН) – колективна форма реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. ОСН створюються за ініціативою жителів на основі виборності органів управління, підзвітності мешканцям території та місцевій раді.

В Україні ОСН поєднують риси органів публічної влади і громадських організацій. Так, ОСН беруть участь в у вирішенні питань місцевого значення, мають певні повноваження, якими їх наділяє орган публічної влади – місцева рада, діють у межах відповідної території. Водночас ОСН функціонують на громадських засадах, на основі принципу добровільності. До ОСН належать будинкові, вуличні, квартальні комітети у населених пунктах, комітети мікрорайонів або районів у містах, товариства сусідів тощо. ОСН опікуються життєзабезпеченням частини території громади, обслуговують суспільні потреби, задовольняють культурно-побутові та інші запити мешканців [4].

У країнах розвинутої демократії самоорганізація громадян на місцевому рівні здійснюється через участь у діяльності інститутів неприбуткового сектору, до яких належать центри місцевих співтовариств або центри місцевої активності (community centers, village centers); сусідські співтовариства (neighborhood associations); сусідські трасти (neighborhood trusts); «мерії кварталу» або «мінімерії». Такі самоврядні утворення поширені у США, Великобританії, Франції виступають відповідниками органів самоорганізації населення, які функціонують в Україні [3].

Зауважимо, що вказані різноманітні форми місцевої самоорганізації не є складовою системи муніципального управління. Функціонування інститутів самоорганізації на місцевому рівні ілюструє наявність свободи дій у неприбуткових організаціях щодо розв'язання місцевих проблем. Сусідські трасти (neighborhood trusts) мають повноваження виконувати благодійницькі види діяльності, а також надавати мешканцям різноманітні послуги. Центри місцевих співтовариств задовольняють потреби мешканців мікрोगромади, реагуючи на проблеми та змінюючи види благодійницької діяльності. Центри місцевих співтовариств виконують такі функції: 1) надання послуг, зокрема популяризація інновацій та соціального підприємництва; 2) розвиток співтовариств, зокрема популяризація взаємодопомоги і сприяння розвитку особистості; 3) захист прав, зокрема шляхом мобілізації громадян на політичні дії, створення груп тиску; 4) надання ресурсів іншим інститутам добровільного сектору та координація їхніх дій [2, 154].

Важливим напрямком діяльності територіальних об'єднань громадян є покращення середовища проживання, передусім, благоустрою, озеленення, освітлення, збереження середовища проживання у разі реконструкції. Значна увага акцентується на дозвіллі громадян, удосконаленні соціальних послуг, покращенні іміджу території, зокрема для інвесторів, запобігання деградації локальних територій, створення робочих місць, покращення соціальних взаємодій між мешканцями громади.

Отже, самоорганізація громадян виступає одним із механізмів розвитку соціальних зв'язків шляхом використання практик, які, з одного боку, зумовлюють формування певних суспільних цінностей та норм, з іншого – сприяють розширенню контактів, зміцненню взаємодій та довіри. Основна сфера діяльності об'єднань громадян полягає у вирішенні питань, пов'язаних із розвитком території громади.

ДЖЕРЕЛА:

1. Зимогляд В. Я. Феномен «самоорганізації» в проблемному полі місцевого самоврядування. Вісник національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого». 2016. № 3. С. 247–251.
2. Мішина Н. В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження. Одеса: Друкарський дім, 2009. 298 с.
3. Олійник С. Л. Зарубіжний досвід місцевої самоорганізації населення для України. Економічна та соціальна географія. 2012. Вип. 54. С. 107–112.
4. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 254.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ НА ПЕРЕБІГ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ольга Науменко, кандидат політичних наук, доцент Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

Постановка проблеми. Політична еліта є важливим суб'єктом творення політичного процесу і прийняття основних політико-управлінських рішень. Виклики повномасштабного вторгнення спричинили вагому відповідальність за безпекову сферу та національні інтереси нашої держави. Російська агресія наклала правовий відбиток на перебіг політичного процесу. Зокрема, виборчий процес в Україні призупинився до повного завершення війни, що спричиняє питання щодо легітимації влади.

Мета. Розкриття сутності впливу політичної еліти України на політичний процес за умов правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Після повномасштабної війни Україна зазнала змін щодо перебігу політичного процесу, на який вагомий вплив здійснює політико-управлінська еліта України. Зокрема, політичний процес як діяльність суб'єктів політики здійснює розвиток і функціонування політичної системи.

Особливої актуальності становить питання дестабілізації державно-управлінських механізмів суспільно-політичної системи України після збройної агресії російської федерації на територію України в 2014 р., набувши особливого напруження після початку повномасштабної війни 24 лютого 2022 р. [2, 27].

Російська агресія внесла значні перетворення в політичне середовище України через зміни політичних пріоритетів країни і впровадження правового режиму воєнного стану, що потребувало зміни та структури органів державної влади, та їх функцій, зумовивши вплив на характер політичного режиму у цілому. Тому, сформувався екстремальний політичний режим, зумовлений Законом України «Про правовий режим воєнного стану в Україні» від 12.05.2015 р. № 389-VIII, що є тимчасовим, обумовлений захистом країни та швидким реагуванням на виклики, які викликані російською агресією (заміновані території, ракетні обстріли, біженці, внутрішньо переміщені особи, людські втрати) [1, 10-11].

Здійснення влади в Україні наразі спричинено дією правового режиму воєнного стану. Відповідно у структурі влади впровадився такий політичний інститут як «військове командування». Відбулося формування 25 обласних військових адміністрацій. Верховна Рада України працює в закритому режимі, в 2023 р. була найменша кількість з 404 народних депутатів України. На парламентських виборах 2019 р. не було обрано 26 народних депутатів в мажоритарних округах, через їх перебування на тимчасово окупованих територіях. 40 депутатів по різних причинах втратили мандати за період повномасштабного вторгнення.

Президент України В. Зеленський як Верховний Головнокомандувач в умовах дії правового режиму воєнного стану за формальними і фактичними повноваженнями з 24 лютого 2022 р. збільшив власні повноваження та Офіс якого здійснює значний вплив на зміст державної політики. Президент має можливості вирішального впливу щодо діяльності виконавчої влади. За «монобільшості» фракції партії «Слуга народу» у Верховній Раді України В. Зеленський здійснює повний вплив на діяльність законодавчого органу Верховної Ради України. Консолідація всієї повноти влади в руках Президента за умов воєнного стану є доцільною.

Після запровадження воєнного стану в країні Кабінет Міністрів України працював за власним регламентом в умовах воєнного стану. Відповідно до Регламенту Кабінет Міністрів розробив і увів в дію План

запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в деяких місцях України враховуючи загрози і особливості відповідної ситуації, що сталася.

Особливістю даної організації влади є головна мета держави це розв'язання зумовлених війною питань, які пов'язані з територіями. Задля швидкості ухвалення рішень певні питання, які раніше ухвалювалися рішеннями сільських, селищних і міських рад, набули одноосібного ухвалення за умов воєнного стану. Дані колегіальні ухвалення політичних рішень досить суттєво зменшили роль місцевих рад [1, 14-18]. Всі існуючі виклики щодо діяльності органів державної влади та впливу на них політичної еліти зумовили нові умови дій та прийняття політико-управлінських рішень за умов війни.

Висновки. Найбільш потужну владу має Президент України В. Зеленський зі спроможністю впливу як на парламент, так і на уряд. На демократичність політичної системи впливають різні чинники, як безпекові, питання виборчого законодавства, так і щодо повноважень органів державної влади. Зміни яких наразі зазнаватиме політичний процес зумовлять нові конструктивні трансформації діяльності органів державної влади та нових підходів політичної еліти для ефективного подолання викликів і загроз.

ДЖЕРЕЛА:

1. Зеленько Г. Трансформація політичного режиму в Україні під час повномасштабної російської збройної агресії // Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с. С. 10–39.

2. Старк І. Державно-управлінські механізми протидії дестабілізації суспільно-політичної системи України // Політичні наслідки війни російської федерації проти України та шляхи їх подолання: матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 26 травня 2023 р.) / за ред. Г. П. Ситника, Л. М. Шипілової. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2023. 54 с. С. 27–30.

МЕМИ ЯК ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Кирило Дзигора, аспірант спеціальності «Філософія» кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Історична пам'ять в соціальних мережах може набувати різноманітних форм, бо все що її обмежує – це лише технічні можливості

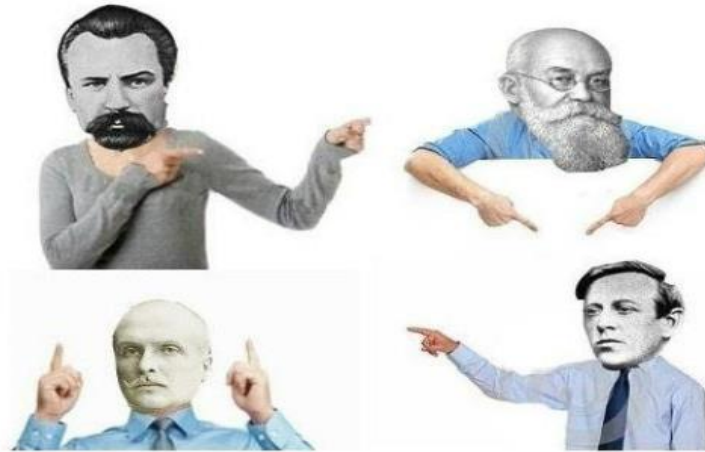
тієї чи іншої платформи. Характерною особливістю соціальних мереж є доступ до них широкого кола людей, які можуть не тільки активно споживати контент, а й також активно його генерувати. Саме тому в соціальних мережах залишаються сліди найрізноманітніших поглядів на минуле, тож вони здатні фіксувати актуальний стан історичної пам'яті суспільства та зміни які в ній відбуваються. Навіть більше, соціальні мережі, або навіть кіберпростір загалом, може сприйматись як втілення сліду Великого Іншого за Лаканом, а також, як зазначає Славою Жижек, «Складно не помітити моторошну схожість між «монадологією» Ляйбніца та кіберпросторовою спільнотою, яка виникає на наших очах, де дивовижним чином співіснують глобальна гармонія та соліпсизм»[1 с.132]. Тому для розуміння процесів в історичній пам'яті спільноти можна звертатись до соціальних мереж, що вони виступають певним глобальним архівом ментальних станів людства. Ці стани можна фіксувати за допомогою різних проявів інформаційної активності користувачів. Найпростіше їх це можна зробити за допомогою різних кількісних показників: переглядів, вподобайок або реакцій, коментарів. Але кількісні показники, попри їх зручність та наочність, не завжди можуть об'єктивно відображати стан суспільства, набагато краще його зображує сам популярний контент та реакції на нього.

Так, доволі цікаво можна дослідити прояви історичної пам'яті в інтернет-мемах, адже саме меми стають одним із найяскравіших проявів сприйняття суспільством дійсності навколо. Це дуже добре стало відчутно під час повномасштабного вторгнення, коли завдяки мемам можна було описати послідовність події [2]. Мем в соціальних мережах став одною із форм комунікації в спільнотах. Різні дотепні світлини, відео, анімовані зображення, аудіофайли використовують для передачі своїх емоцій з приводу різних життєвих обставин, політичних та культурних подій тощо. Саме через те, що меми стають певним емоційним висловом, до події теперішнього або минулого в них можна побачити прояви історичної пам'яті. На думку дослідника меми можна умовно розділити на три категорії за рівнем репрезентації історичної пам'яті:

1. Прямо зображають ставлення до якось історичної події;
2. Репрезентують якусь традицію, комеморативну або тілесну практику без прямої згадки історії;
3. Використовують для мема специфічний досвід, що притаманний конкретній спільноті.

Розглянемо ці три пунктах на прикладах

КОЛИ ЗАПИТАЛИ, ХТО ПРОВАЛИВ УКРАЇНСЬКУ РЕВОЛЮЦІЮ

Рисунок 1. Мем про Історію УНР

На рисунку 1 ми бачимо мем, що напряму стосується питання історії України та в гумористичному ключі зображує складне питання створення національної держави після революції та розпаду Російської Імперії. Цю світлину було взято з доволі симптоматичної статті під назвою «Наступний підручник з Історії України має бути з мемів або це буде мемопідручник», де автор пропонує вивчати історію за допомогою мемів[3]. Це також яскравий прояв історичної пам'яті, адже тут ми бачимо, що комплексний процес побудови національної держави зводиться до відчуття того, що в той період Україні не вистачило єдності для успішного завершення Української революції.

Рисунок 2. Мем про переосмислення 8 березня

На рисунку 2 крізь призму відношень кіногероїв стрічки «Приборкання норвистого» зображується зміна у відношенні до святкування 8 березня. Автори напряму не звертаються до історичного

контексту, але цей мем є частиною ширшого культурного контексту, що дозволяє його розшифрувати спираючись на попередній досвід.

Рисунок 3. Мем про зміну назви міста

На рисунку 3 зображено ставлення до зміни назви міста на Одещині в процесі деколонізації [4]. Такі мему розраховані на певну спільноту, оскільки використовують досвід, що набувся в результаті проживання певного часу в цій спільноті. Історична пам'ять в цьому випадку виступає тлом та прямо не присутня в тексті мему, але вона дозволяє вписувати інформацію з цього мему в загальний культурний контекст.

Зрозуміло, що дана класифікація мемів дещо умовна, адже ніхто не заважає авторам поєднати всі ці пункти в одному конкретному мемі, тож краще сприймати це як певні множини, що перетинаються, або навіть краще сприймати це як ступені або рівні прояву історичної пам'яті в конкретному жарті. Така класифікація дозволяє довести тезу про те, що мему можуть репрезентувати історичну пам'ять в зовсім різних формах. З одного боку, мему можуть мати позитивний характер впливу на суспільство розкриваючи певні хибні уявлення та абсурдні упередження через гумор. Доступність та легкість сприйняття можуть донести важливі повідомлення до широкої аудиторії. З іншого боку, мему не є достатньо глибокими аби говорити на важливі теми, скоріше навпаки: мем – це суцільна площина, що ділить світ на чорне і біле. Тому ця доступність та легкість обертається зброєю для поширення деструктивних та хибних поглядів. Як зазначає дослідниця Еліз Вайт, «Політичні та соціальні ідеї часто поширюються інтернетом у формі, здавалось би, безцільного контенту, як-от мемів, селфі, смішних відео, обговорень у коментарях і репостів з новими підписами» [5 с.74]. Мему дійсно є феноменом сучасних соціальних мереж, який постійно розвивається набуваючи найрізноманітніших форм, стаючи відображенням життя людей, але через свій формат цей феномен може викривляти реальність та змінювати відношення до речей. Саме тому продовження дослідження мемів є доволі перспективним та актуальним.

ДЖЕРЕЛА:

1. Славой Жижек. Як читати Лакана. Пер з англ. П.Швед. Київ:Комбук,2019 168с.
2. Доброго вечора everybody, цей день настав: ми підготували підбірку головних мемів 2022 року URL:<https://suspilne.media/culture/348110-dobrogo-vecora-everybody-cej-den-nastav-mi-pidgotuvali-pidbirku-golovnih-memiv-2022-roku/> (звернення 01.05.2024)
3. Антон Лягуша. Наступний підручник з Історії України має бути з мемів або це буде мемопідручник. URL: <https://suspilne.media/odesa/716676-port-anental-sampan-ta-novij-pariz-ak-i-koli-perejmenuut-mista-odesini/> (02.05.2024)
4. Михайло Кушнір. Порт-Аненталь, Шампань та Новий Париж: як і коли перейменують міста та села Одещини URL: <https://suspilne.media/odesa/716676-port-anental-sampan-ta-novij-pariz-ak-i-koli-perejmenuut-mista-odesini/>
5. Вайт Еліз Універсальна теорія котиків в інтернеті. Як культура впливає на технології і навпаки. Пер з англ. Є.Кузнєцова. Київ: Наш Формат, 2023. 144с.

ПРОБЛЕМАТИКА ДЕСТРУКТИВНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БЕЗПЕЧНОЇ ЗОНИ У ЖИТТІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Олександр Тюлькін, аспірант спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Постановка проблеми. Сьогоднішні події, що відбуваються в нашій країні змушують кожного українця задуматися про ряд важливих, своєчасних та інколи невідкладних речей. однією із таких речей, є питання безпеки, бо, з початком воєнних дій, саме безпека стала на ряду з самими бажаними цілями нашої держави, такими як цілісність, торжества справедливості тощо. Загалом питання безпеки зараз дуже актуальне, однак воно має достатньо широке розуміння, саме тому враховуючи цей масштаб, буде доцільним з нашої сторони дослідити тільки природу – безпечної зони. Це визначення однієї із форм безпеки, якій властиві сукупності характерних безпеці, але у межах певного простору.

Мета. Вивчити та зазначити особливості трансформації безпечної зони у житті переселенців в залежності від чинників, що впливають на її сучасний стан.

Осмилюючи цей аспект було узгоджено, що одними із важливих моментів, слід вважати первинні етапи поступового зменшення безпечної зони. Особливо це стосується переселенців, оскільки, ця війна дуже сильно

вплинула на них. І наша увага до них через те, що вони безпосередньо близько зіштовхнулися з військовою небезпекою, її руйнівною силою та жахливими наслідками. У такому разі, все починається з того, як саме міняється безпечна зона та її сприйняття мешканцями у місцях, які піддаються руйнації або тотальному знищенню.

Перед тим як продовжити, важливо не плутати безпечну зону з зоною комфорту, бо ці два поняття, хоч дуже схожі між собою, однак, чи можна вважати, що вони передаватимуть єдиний сакральний сенс? Ні, бо досвід показує, що безпечне місце ще не є зоною комфорту для людей, які потрапили під нищівний вплив війни. Безпечна зона виступає реальним простором, який щоденно міняє свої межі в залежності від навколишніх чинників. Зона комфорту, загалом є ментальним відчуттям безпеки та комфорту. І може не залежати від меж розповсюдження безпечної зони. Прикладом цьому є існування тисяч людей, які перебувають недалеко від активних бойових дій. Мова йде про їх відносне пристосування до непростих умов.

Слід розуміти, що таке пристосування притаманне цьому населенню (їх близьке співіснування з небезпекою), не через їх не усвідомлення страху смерті або ж іншу причину, а тому, що у разі повторення подібного на території нових областей, будуть ті ж самі ситуації. Так цілком буває, бо перед тим, як населення покине небезпечну зону і почнеться остаточне перевтілення місцевого пункту у тактичну оборонну позицію, пройде певний час. Бо є цілий ряд механізмів та факторів, які поступово це роблять.

Однак, говорячи про найголовніше, слід почати з самої трансформації безпечної зони у житті переселенців. Це визначення її меж, та їх подальша трансформація. Безпечна зона у момент вторгнення розповсюджується по межі області або за нею. На цьому етапі деструкції, ще не прослідковується кардинальна зміна життя та стану безпеки. Але, коли доходить до межі сусідніх поселень, передмістя, міста, то все закінчується відсутністю єдиного стовідсоткового безпечного місця у межах власної домівки.

Другим важливим моментом є те, як саме з позиції переселенців міняється безпечна зона при їх переміщенні!? Як нам відомо, безпечною зоною більшості людей, які покинули країну або переїхали подалі від воєнних дій, стає нова територія, яка буде тимчасовим місцем перебування та дистанцією від небезпеки. Процес змін відбувається за двома принципами: через розширення початкової безпечної зони; та через кардинальну зміну своєї первинної зони на іншу. Але, як показує сучасна практика, дистанціювання ще не є абсолютно гарантованим рішенням допоки йде війна. Не залежно від принципу зміни зони, її статус постійно буде мінливим.

З обох принципів, наслідки зменшення безпечної зони, можна сприймати, як відсутність необхідного контролю над бажаним образом життя через ряд зростаючих складних життєвих обставин. Які, на нашу

думку за своїм визначенням помітно походять на наукові позиції В.П. Галаганова (фізичні перепони; вік; хвороби; сімейні статуси; відсутність визначеного місця проживання; вимушене переселення та інші обставини) та В.М. Литвиненко (порушується нормальний спосіб життя; відбувається погіршення одного зі станів здоров'я та фінансової стабільності; спричиняється моральна шкода та ситуація ускладнюється до того, що її складно самотійно розрішити) [1, с. 155].

Так само, ці обставини призводять до: сильнішого фізіологічного навантаження на організм українців; втрати звичної роботи, яка призводить до ще більшого ускладнення економічної складової родин та держави; різних матеріальних збитків; втрати домівки та переселення до непідготовлених до постійного прийому переселенців територій (проблеми житла, соц підтримки...).

Чому до непідготовлених територій? Бо, в країні немає стільки місць, щоб розповсюдити всіх потребуючих людей. Це стосується саме підготовлених будівель, а не простору. Після двох років війни, ця задача лишається далекою від розрішення. І, як слід розуміти, її виконання позитивно посприяло б для очищення з небезпечної зони цивільних, тим самим спрощуючи воєнному керівництву та місцевій владі можливість оперативно діяти.

Ще у 2014 році українські дослідники писали про подібні потреби та зауважували на важливості їх виконання правильно. Це: Забезпечення тимчасовим і постійним житлом, Забезпечення прав зайнятості. Надання грошової матеріальної допомоги. Проблеми соціального забезпечення. Інституціональне забезпечення розв'язання проблем переселенців у країні. Забезпечення умов повернення до попередніх місць проживання [2]. Але, перераховані базові задачі, за 10 років різниці між двома знаковими періодами не були налагоджені відповідно до усвідомлення наукової спільноти. Звісно, це у першу чергу проблема грошей, але не слід забувати про непідготовленість структури, яка б керувала цими задачами паралельно іншим структурам, які боронять та підтримують країну.

Все це вимушує спеціального ставлення до переселенців через їх нестабільний стан. У межах іншої безпечної зони соціальні структури та населення повинні сприяти різним потребам переселенців, щоб вони правильно інтегрувалися в середину нового соціуму. Це фізіологічні, екзистенційні (безпека, стабільність), соціальні, духовні, іміджеві (робочі) та інколи індивідуальні. Все це зменшує процес біфуркації, яка призводить до особливостей ідентифікації та інтеграції цієї спільноти [3, с. 41-45].

В цілому, однією із сильніших травм є повна втрата безпечної зони. Особливо тяжко вона прогресує у разі знищення або окупації рідної оселі. З офіційних даних відомо, що більше двох з половиною мільйонів громадян втратили своє житло ще у 2022 році, а це два роки назад. Тому логічно визначити, що ця цифра вже збільшилася, а значить названої травми

піддається все більше і більше українців. Зважаючи на активну участь волонтерів та різних організацій (благодійних, адміністративних, приватні та ін.), проводиться відновлення фактичної безпечної зони для переселенців з різних областей країни [4]. І хоч, це не вирішує у повному обсязі проблему, врешті решт, сам процес тимчасового відновлення відбувається, а отже і збільшення безпечної зони також, у порівнянні з її станом у піковий період негативної деструкції.

Знаючи це, слід зазначити, що з ростом безпечної зони для переселенців та правильного контакту з ними, поступово відбувається резильєнтність, тобто відновлення їх психіки після набутих травм. Це іменується процес повернення до первинного стану, що був перед кризовим явищем або рядом складних життєвих обставин [5, с. 194-196].

Висновок. Чи можна сказати, що все це вирішує проблему трансформації безпечної зони у житті переселенців, яка призвела до негативних наслідків? Ні, проблема може продовжувати бути, бо наприклад, її причиною є певні індивідуальні особливості переселенців чи сторони яка їх приймає, або через ускладнення ситуації до тих пір поки не закінчаться воєнні дії. Однак, сама проблематика деструктивної трансформації безпечної зони у житті переселенців є цілком зрозумілим явищем, яке показало, що безпечна зона переселенців з зони бойових дій зазнає руйнівних наслідків, а її процес змін відбувається від більшого до меншого, коли відчуття безпеки зникає, так само як і реальна безпека. Враховуючи всі ті дії, які докладається після зміни зони проживання, безпеки знов стає більше, але її відчуття не є таким же. Через те, що їх психіка та сприйняття навколишнього світу були травмовані.

ДЖЕРЕЛА

1. Рудяк В.О. Щодо розуміння сутності поняття «Складні життєві обставини». *Соціальне право*. Київ. №1. 2019. С. 152–157.

2. Войналович І.А., Кримова М.О., Щетініна Л. В. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан та реалізація їх прав в Україні. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. Київ. № 2. 2014. С. 250–257.

3. Алексеєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Куниця Т.Ю., Бирик Д.Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. Монографія заред. Т.Ф. Алексеєнко. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. – 240 с.

4. Шпілева К. Ставлення українців до переселенців. Південноукраїнські наукові студії. Програма та матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених із міжнародною участю [«Південноукраїнські наукові студії»], (Одеса, 14-15 грудня, 2022 р.). Одеса, 2023. – 222 с.

5. Кетлер-Митницька, Т. С. Резильєнтність як чинник посттравматичного зростання в умовах війни. *Актуальні проблеми права, психології та педагогіки в умовах війни: матеріали міжнародної науково-практичної онлайн-конф.*, (13-14 квітня 2023 р.) Білоцерківський НАУ. Біла Церква, 2023. – С. 194–197.

ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЛІБЕРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯК РЕСЕНТИМЕНТ РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Артем Говоруха, магістр спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У світовому політичному дискурсі дедалі частіше можна почути про несприйняття Західних цінностей, нібито вони не універсальні і належать виключно культурам Заходу. Найчастіше такі гасла можна почути від країн так званого глобального Півдня. Амбасадором "руйнування міфу" про універсальність Західних цінностей у світі, стала Російська федерація.

Мета роботи – визначити генезис і причини російського ресентименту до лібералізму, як світоглядної системи.

Ігнорування основ міжнародного права, прав людини, свободи слова тощо. І це тільки маленький перелік протистояння ліберальним цінностям. Лібералізм, як основна політична ідеологія, починаючи з кінця 18 століття, є єдиною успішною, прогресивною ідеєю і до сьогоднішнього дня.

Головні постулати і цінності лібералізму це - свобода особистості, рівність перед законом, права людини, ринкова економіка, право на приватну власність, вільна торгівля. Беручи до уваги свободу думки, підприємництва, він відкриває нові обрії для розвитку індивіда в суспільстві, здорова конкуренція сприяє соціальному і науковому прогресу. Нові ідеї, якщо вони відповідають ліберальним цінностям і є ефективними, адаптуються і розвиваються, чим забезпечують його стабільність.

За переліченими вище цінностями можна зрозуміти, що лібералізм як ціннісно-світоглядна система має життєствердну позицію. Щоб домогтися результату в цій світо-системі, чи то макрорівень, де потрібно старанно дотримуватися міжнародного права, підтримувати світову репутацію держави, вести чесну торгівлю тощо, чи то мікрорівень, де, щоб досягти успіху, індивідові потрібно докласти максимум вкладених у нього біологічних і психічних зусиль, працюючи безперервно, заради свого щастя.

У нашому випадку Російську федерацію, яка заперечує всі ці цінності, поглинув декадентський, нігілістичний ресентимент.

Поняття ресентименту, Ніцше найповніше розкрив у своїй однойменній праці "Генеалогія моралі". У Ніцше ресентимент (фр.

ressentiment, трансліт. rəsãtimã, дос. "обурення, злопам'ятність, озлоблення") вважається проявом слабкості, неповноцінності та відчуття власного безсилля. Це почуття може виникати в тих, хто відчуває себе ображеними або неправильно зрозумілими, але не може висловити свою образу словами або діями. Натомість ресентимент розглядають як внутрішню реакцію, що призводить до внутрішньої злості, неповаги до себе та інших, а також до прагнення знищити джерело образи або несправедливості.

Легко зрозуміти, що у населення РФ присутній ресентимент до всього ліберального світу, внутрішня злість і ненависть до успішного Заходу, унаслідок чого виробляється внутрішня мораль, що намагається конкурувати з ліберальною, у якій вони від самого початку вищі. У вигаданій і невловимій "Духовності", "Русском мире", "Русской весне", "Особой миссией Российского народа" вони намагаються приховати свою нездатність до прогресу, вільної конкуренції, ліберальним цінностям. Перш ніж детальніше перейти до розгляду російського ресентименту, перейдемо до його історичної генези та причин появи.

Історично російський ресентимент почав свій шлях становлення з Жовтневого перевороту, до 1917 року Російська Імперія є, хоч і провінційною, але частиною Європи, в ній розвиваються капіталістичні відносини, вливається західний капітал, західний ліберальний вплив має серйозний вплив на еліти та великих підприємців. Все змінюється в епоху СРСР, аморальність, негативна селекція, відсутність вільної, чесної конкуренції. Там, де існує вища мета, заради досягнення якої всі засоби хороші, не залишається місця для етичних норм і правил. Жорстокість стає виконанням обов'язку. Колективісти, бачачи лише кінцеву мету, вважають права і цінності особистості перешкодою до її досягнення. З відданості ідеалу вони готові здійснювати аморальні дії. А оскільки вищі цінності встановлює верховний вождь, то функціонери не повинні мати моральних переконань. Від них вимагається лише беззастережне підпорядкування вождю. Буде багато "брудної" роботи, виконання якої стане перепусткою до кар'єри та влади. Люди, які мають внутрішні ідеали, відмовляться від її виконання, тоді як безпринципні - ні [1, с. 76].

Після мало не століття культивування негативних ідеалів, аморальної поведінки, після розпаду СРСР, суспільство розділилося на дві частини: колишня номенклатура, яка злочинним шляхом приватизувала собі державну власність, і основна частина народонаселення. Люди зіткнулися з новою реальністю, нічого про неї не знаючи. З цього моменту у російських людей почав накопичуватися ресентимент до ліберального світу. Вони перебували в амбівалентному стані, у суспільстві утворилася криза ідентичності. Більша частина народу населення, підкріплена державною пропагандою, колишньою номенклатурою, що має такий самий ресентимент, не домігшись успіху в капіталістично-ліберальній системі,

почала створювати собі нову мораль, мораль ображених. Повстання рабів у моралі починається з того, що ресентимент сам стає творчим і породжує цінності: ресентимент таких істот, що не здатні до дійсної реакції, реакції, яка виразилася б у вчинку, і які винагороджують себе уявною помстою [2, с. 203].

Найяскравіше принципи ресентименту можна простежити в післямові російського видання до праці М. Вебера "Протестанська етика і духу капіталізму".

"Росія, виправляючи своєю революцією вектор історії, що заводив Захід у глухі кути бездуховної машинної цивілізації, продемонструвала світові нову історичну перспективу, яка не пов'язана прямо з розвитком продуктивних сил і прагненням до володіння багатством, а впливає з духовного вдосконалення особистості" [3, с. 272]. У цих рядках, транспарентно проявляється ресентимент, у вигляді вироблення власної моралі. Прояв вищої духовності, порівняно із Західним світом, що замінює матеріальні блага, насправді, нездатність їх досягти. Що й казати, вони нині цілком узяли собі в оренду чесноту, ці слабкі й невиліковно хворі: "одні лише ми добрі, справедливі, - так кажуть вони, - одні лише ми суть *homines bonae voluntatis*" [2, с. 284].

"Росія дала світові покоління, життя яких славне не індустріальним багатством, а чесною працею і взаємною підтримкою. Ці паростки майбутнього міцно вкоренилися в характері росіян" [3, с. 273]. У зазначених реченнях, відмінна, універсальна й особлива історична місія, психічний розлад "месії всієї землі" від "глобального зла" - Заходу, як його антипода. Усім стражденним без винятку властива жахлива охочість і винахідливість у відшуканні приводів до болісних афектів; вони насолоджуються вже своєю підозрілістю, ламаючи голови над усілякими злими намірами і уявними ущемленими, вони риються у нутрощах свого минулого й теперішнього у пошуках темних, сумнівних історій, де їм дозволено сибаритувати серед надлишку болісних підозр і п'янитись отрутою власної злості [2, с. 288].

"Який застерігав народи Росії: якщо вони візьмуть за зразок шлях Заходу, то це стане нещастям для всього людства . Тому що прагнення до наживи не може нескінченно служити двигуном прогресу, а є цінності, як повітря необхідні всьому світу" [3, с. 273].

Останній етап, пряме протистояння об'єкту, що викликає ресентимент, у нашому випадку Західний ліберальний світ. Обравши як ворога Україну, державу, нація якої, максимально бажає долучитися до західної культурної ліберальної традиції.

Висновки.

Отже, можна зазначити, що соціум РФ через дегеративний шлях суспільства в системі СРСР, неспроможність досягти успіхів у ліберальній-капіталістичній реальності, виробили в собі ресентимент до країн Заходу,

носіїв цієї системи. Проявляється цей ресентимент через типові його діагнози за Ніцше. Прояви неполоноцінності, ресентиментарна "духовність", яка вище матеріальних благ. Внутрішня злість, образа, абсолютно універсальна й особлива історична місія. Вироблення власної, відмінної від об'єкта злості моралі, в якій вони вважають себе вищими за інших, пряме протистояння об'єкту, що викликає ресентимент, у нашому випадку Західний ліберальний світ. Проблема ресентименту та нігілізму в ньому, за Ніцше, можна вирішити ще більшим нігілізмом. Як релігійна віра в істину, переросла у віру в начучну істинність, відкинувши релігійну віру, так і російський нігілізм переросте в нігілізм, до створення нової, більш адаптованої та стійкої культурної ідентичності, здатної синтезувати як спадщину минулого, так і сучасні виклики та можливості.

ДЖЕРЕЛА

1. Гаек, Фрідріх. Шлях до рабства / пер. з англ. Сергій Рачинський. - К. : Наш Формат, 2022. - 208 с
2. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі/ Пер. з нім. А.Онишко. - Львів: Літопис, 2002. - 320 с
3. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Пер. з нім. - Івано-Франківськ: Іст-В'ю, 2002. - 352 с .

ГЕНДЕР: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ

Зарміна Заріфі, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Проблема гендеру є достатньо дослідженою серед сучасних філософів, соціологів, психологів та інших фахівців. З українських дослідників найбільше цій темі приділили увагу І. Жеребкіна, С. Жеребкіна, О. Забужко, Н. Зборовська, Н. Лавриненко, Л. Малес, С. Павличко, М. Рубчак, І. Тарасенко, Н. Чухим, Н. Хамітов. Загалом, вони сходяться на думці, що гендерна парадигма відображає систему уявлень та цінностей щодо розуміння відносин чоловіка та жінки, а також їх видозміну, історичний шлях та удосконалення обґрунтування. Деякі дослідники акцентують на тому, що гендерна парадигма формується у контексті методології соціального пізнання [1, с.28]. Тобто, уявлення про гендерні ролі, стереотипи та сприйняття статевих ідентичностей формуються і розвиваються в контексті того, як суспільство сприймає та аналізує світ через свої соціальні і культурні практики, а також за допомогою певних методів та технік пізнання. Методологія соціального пізнання означає

підхід або набір методів, які використовуються для вивчення соціальних явищ, процесів та взаємодій у суспільстві.

Найдавнішим підходом, який тривалий час визначав ролі чоловіка і жінки в суспільстві, є біологічний детермінізм, що об'єднав теорії біологічного диморфізму, що вказують на існування докорінних відмінностей між самцями і самками біологічних видів (насамперед, приматів). З поступовим виділенням в теоретичній традиції соціальних аспектів розвитку обох статей маскуліність і феміність виводять як похідну від наявних у суспільстві гендерних ролей, норм та стереотипів, що детерміновані насамперед соціокультурно і насаджуються людині у процесі гендерної соціалізації. Між тим, диморфічні теорії до сьогодні використовуються в гендерних дослідженнях для обґрунтування статевих проявів у різних сферах діяльності людей [див., напр. 4]. Це допомагає подолати статові відмінності у всіх аспектах суспільного життя. Також, це уможливорює формування нового світогляду і можливих шляхів вирішення перерозподілу влади й власності, зменшення відчуженості між чоловіком і жінкою, відкриває нові шляхи соціального порозуміння.

Гендер також часто розглядається як одна із соціальних конструкцій в теорії соціального конструювання і являє собою організовану модель соціальних відносин між жінками та чоловіками, яка формується ключовими інститутами суспільства [3]. Іншими словами, у формуванні гендеру використовуються два основні принципи: по-перше, гендер формується через соціалізацію, розподіл праці, систему гендерних ролей, вплив сім'ї та засобів масової інформації; по-друге, індивіди активно будують свою гендерну ідентичність на рівні свідомості, приймаючи соціальні норми й адаптуючись до них у вигляді одягу, зовнішності та манери поведінки. Гендерна приналежність виявляється у взаємодії індивіда з іншими людьми впродовж часу.

Наше розуміння гендеру і гендерних ролей ґрунтується на соціокультурних та соціально-пізнавальних процесах. Підтвердження такого розуміння ми знаходимо зокрема у Н. Грицяк, яка визначає гендер як «складний соціокультурний процес конструювання суспільством відмінностей чоловічих і жіночих ролей, поведінки, ментальних та емоційних характеристик» [2, с. 102]. Тобто, дослідниця наголошує на динамічності, конструктивності та цілеспрямованості процесу вибудовування соціальних ролей; про те, що соціальна поведінка чоловіків і жінок була, є та буде відмінною. Ці особливості пов'язані із неоднаковістю психоемоційної та раціональної сфери обох статей.

Аналіз історичних філософських та правових джерел підкреслює різне становище жінки у суспільстві навіть у стародавньому світі. Так, у міфологічній свідомості античної людини богині визначали владу нарівні з богами чоловічої статі. Зокрема, такі богині, як Гера (цариця богів і богиня шлюбу, жінок, пологів і сім'ї), Деметра (богиня врожаю, родючості,

сільського господарства, природи та пір року), Артеміда (богиня полювання, пустелі, цноти, захисту), Мінерва (богиня мудрості, ремесла та війни), Венера (богиня любові, насолоди, краси та бажання), Гестія (богиня домашнього вогнища, вогню, впорядкованого домашнього господарства і сім'ї). Можна сказати, що землеробство як панівний на той час спосіб життя та господарювання визнавав важливу роль жінки як члена людської спільноти та поважав материнство. Чоловічі архетипи були закріплені в образах таких богів, як Зевс (цар богів, бог порядку, блискавки), Посейдон (бог морів, води, бурі), Аполон (бог сонця, пророцтва, філософії), Арес (бог війни, чоловічих чеснот), Гефест (бог кузні, майстерності), Гермес (бог торгівлі, дипломатії, красномовства), Діоніс (бог вина, божевілля, театрального мистецтва). Тобто за богами чоловічої статі закріплювалась відповідальність за стратегічні сфери людського життя, що уможлиблюють подальший його розвиток. Відтак, у грецькій філософії виникла асоціація чоловічого з раціональним і жіночого з емоційним. А якщо так, то у публічній площині важливим питанням давніх греків щодо гендерного розподілу було можливість змішування такого функціонального розподілу, що походив від богів – наскільки можливо допускати жінок у сферу раціонального та прогресивного. Відомо, що Платон та Піфагор виступали за рівність жінок і критикували обмеження доступу афінянок до освіти. Цицерон підтримував участь жінок у суспільних справах, визнававши їхню важливість у громадянському житті, в той час, як Арістотель вважав, що жінка повинна бути виключена з публічної та громадянської сфер.

Найстаріші високорозвинені культури шумерів та Стародавнього Єгипту так само вражають високим статусом жінок, який знаходить відображення навіть у сучасних релігіях цих цивілізацій.

Формування держави в той час і далі, по мірі розвитку суспільства, визначало стереотипи стосовно ролі жінок і чоловіків, що не тільки визначали їхній статус, але й фіксувалися в концепціях та ідеях, що відбивали філософські думки того періоду. Ці стереотипи ставали частиною соціокультурного контексту, піддавалися змінам і трансформаціям протягом подальшої історії, відображали реакцію суспільства на людський прогрес.

Таким чином, дослідження феноменології гендеру по мірі розвитку людського знання та актуалізації різних теорій відбувалося в рамках біологічного, конструктивістського, соціокультурного та інших підходів.

Соціокультурний підхід зокрема пояснює розподіл жіночих та чоловічих ролей та функцій через культурні практики, що сформувалися та закріпилися ще в міфологічній свідомості давньої людини.

ДЖЕРЕЛА:

1. Ємець, Н. А. Сучасна гендерна парадигма: історико-філософський аналіз. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Вип. 1 (9). 2017. С. 27–33.
2. Грицяк, Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики : монографія. Київ : НАДУ, 2004. 384 с.
3. Краснопольська Т.М. Основні теоретичні конструкти гендера. Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Національний університет "Одеська юридична академія" : Південноукраїнський центр гендерних проблем, Вип. 44. 2012. С.236 - 244.
4. Bem, S. L. *The lenses of gender: Transforming the debate on sexual inequality*. New Haven, CT: Yale University Press, 1993.

НОМО ECONOMICUS ЯК СУБ'ЄКТ ФІЛОСОФІЇ БІЗНЕСУ

Марія Бачинська, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

XXI ст. можна по-істині назвати добою розквіту капіталізму. Адже споживання людиною природних ресурсів, товарів і продуктів людської праці ще ніколи не досягало такого рівня, як у наші часи. Із плином розвитку капіталізму цінності та традиції, що не сполучаються з вигодою та ефективністю, втрачають своє значення. Це все формує характеристики сучасного, а зокрема західного суспільства, як першою чергою економічного утворення. Адже ринок дедалі більше проникає в усі сфери нашого життя. Від економіки до культури, від освіти до особистих стосунків – вплив капіталізму є повсюдним і глибоким. Одним з найбільш очевидних проявів впливу капіталізму є сама економіка. Капіталізм процвітає за рахунок конкуренції та гонитви за прибутком, що змушує бізнес постійно впроваджувати інновації, розширюватися та шукати нові ринки. Це прагнення до максимізації прибутку часто призводить до експлуатації ресурсів, як природних, так і людських. Праця стає товаром, підвладним ринковим силам, а працівники часто опиняються у владі роботодавців, які ставлять прибуток понад усе.

Вважається, що станом на початок XXI ст. у найрозвиненіших країнах Заходу сформувався відповідний такому суспільству тип людини – “*homo economicus*” – людина економічна. **Актуальність** дослідження такого феномену, як “*homo economicus*” власне і зумовлюється контекстом, в якому ми живемо. Розробка проблеми людини економічної повинна допомогти усвідомити положення сучасної людини в світі та її місце в соціальних, економічних та бізнес-процесах, що протікають по всьому світі.

Метою роботи є дослідження феномену homo economicus як суб'єкта філософії бізнесу. Сама мета конкретизується в **завданнях**, котрі відображаються в основних розділах дослідження:

- прояснення теоретичних аспектів поняття homo economicus;
- здійснення огляду філософських концепцій бізнесу та роль самих homo economicus у бізнес-моделях та стратегіях;
- дослідження homo economicus у сучасному бізнес-середовищі.

Стислий виклад досліджуваної проблематики можна відтворити в основних тезах, котрі складають концептуальну та структурну суть дослідження.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади поняття homo economicus. Зокрема здійснюється історичний огляд центрального поняття людини економічної, виявляються основні її характеристики, що їх виводять економісти та філософи, а також приводиться критика поняття економічної людини та розглядається його зв'язок з філософією бізнесу. Зокрема до уваги береться праця Адама Сміта «Дослідження про природу та причини багатства народів». Саме в цій роботі закладається традиційний для класичної та неокласичної шкіл економічної теорії погляд на людську поведінку, виражену в моделі homo economicus, згідно з якою людина поводить себе раціонально, має повноту інформації та досконалі пізнавальні здібності, що дає їй змогу отримати максимальну користь в умовах заданих обмежених ресурсів.

У другому розділі розглядається багатоаспектна проблематика та роль homo economicus у філософії бізнесу. Зокрема звертається увага не лише на стратегічні аспекти homo economicus в сфері бізнесу, а й етичні норми її поведінки у бізнес-середовищі. У ході дослідження демонструється раніше згадана, але спрощена модель homo economicus Адама Сміта, яка передбачає, що вибір індивіда на користь кращої альтернативи, тобто тієї, що забезпечує максимальну різницю між граничними вигодами і витратами, відбувається виключно з економічних інтересів без урахування інших духовних та етичних мотивів. Звідси витікає поняття "homo economicus homini lupus est", що у перекладі з латині означає "людина економічна людині - вовк".

Також у другому розділі надано критичний аналіз поглядів Альфреда Маршалла та Карла Маркса на людину економічну та форми і різні аспекти її господарювання, що стали основами різних концепцій бізнесу.

Третій, заключний розділ демонструє емпіричні дослідження homo economicus у сучасному бізнес-середовищі. Спираючись на погляди впливових філософів та економістів, таких як Джон Стюарт Мілль, раніше згадані Карл Маркс, Адам Сміт та Альфред Маршалл, у дослідженні розглядаються припущення та наслідки концепції homo economicus як раціонального, корисливого, прагматичного суб'єкта прийняття економічних рішень. Зокрема увага звертається на ліберальний реформізм

Дж. Ст. Мілля, який був заснований на вірі в можливість поступово, засобами розумного законодавства трансформувати сучасний йому капіталізм у більш справедливе і гуманне суспільство.

ІМІДЖ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Сергій Черних, студент спеціальності «Політологія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті досліджуються проблеми формування та практичної реалізації іміджу політичного лідера в умовах російсько-українського протистояння. Розглядаються особливості впливу геополітичних та культурних чинників на імідж лідера, а також стратегії, які використовуються для його формування та підтримки в суспільстві.

В умовах гострого конфлікту між Росією та Україною імідж політичних лідерів має величезне значення для формування громадської думки та успішного ведення політичної боротьби.

Мета статті - проаналізувати основні проблеми, які виникають у формуванні та практичній реалізації іміджу політичного лідера в умовах російсько-українського протистояння, та виявити ефективні стратегії для подолання цих проблем.

У вирішальні моменти історії, коли політична напруга досягає критичної точки, імідж політичного лідера стає ключовим чинником, який визначає подальшу долю країни. Уміння лідера ефективно спілкуватися з громадськістю, маневрувати в складних політичних ситуаціях та мобілізувати суспільство може вирішити результати багаторічного протистояння.

Україна, знаходячись на перехресті інтересів Росії та західних держав, стала полігоном для випробування іміджу політичних лідерів. Прикладом може служити Володимир Зеленський, який у 2019 році став президентом України. Він вдало використовував свій комедійний талант та здатність комунікувати з громадськістю, щоб залучити увагу до своєї кандидатури та отримати значну підтримку виборців.

Проте, формування іміджу політичного лідера - це не лише публічні виступи та заяви, але й впровадження реальних політичних дій. Уміння зберігати стабільність в умовах кризи, ефективно взаємодіяти з іншими політичними гравцями та захищати національні інтереси є важливими аспектами успішного лідерства.

Ще одним прикладом може бути Володимир Путін, який вважається ключовим політичним лідером Російської Федерації. Він вдало

використовував підтримку інформаційних ресурсів та силових структур для зміцнення свого іміджу як лідера, а також для реалізації своїх політичних цілей у відношеннях з Україною та іншими країнами.

Проте, в умовах російсько-українського протистояння імідж політичного лідера може бути і серйозно пошкодженим. Наприклад, імідж Володимира Путіна в Західному світі постійно критикується за його дії в Україні, що веде до міжнародної ізоляції Росії та зменшення його авторитету.

Отже, проблеми формування та практичної реалізації іміджу політичного лідера в умовах російсько-українського протистояння є надзвичайно складними і мають вирішальний вплив на подальший хід подій у регіоні.

Висновки. У висновку слід зазначити, що імідж політичного лідера є ключовим фактором у сучасних політичних реаліях, особливо в умовах російсько-українського протистояння. Проблеми формування та практичної реалізації іміджу політичного лідера в цих умовах виявляються надзвичайно складними та багатограними. Вони включають в себе не лише публічні виступи та комунікацію з громадськістю, але й реальні політичні дії, стратегії та реагування на складні ситуації. Наслідки недостатньої уваги до іміджу можуть бути серйозними для подальшої політичної кар'єри лідера, а також для стабільності та розвитку країни в цілому. Тому важливо, щоб політичні лідери у цих умовах були свідомі своєї відповідальності, враховували інтереси своїх громадян і діяли на благо своїх країн, сприяючи мирному врегулюванню конфлікту та зміцненню міжнародної співпраці.

ДЖЕРЕЛА:

1. Шевченко, М. К., Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського*. Л: 2022. С. 6-15

2. Шимко, О. В. Імідж сучасного політика: від теорії до практики. К: 2023. 46 с.

3. Шихненко, Д. В. Інституціоналізація інноваційних політичних лідерів у якості сучасної еліти. *Public management 2*. К: 2017. 228-236 С.

4. Смолій, В. А., Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України 6*. К: 2022. 3-15 С.

5. Garrido-Vergara, L. (2014), "Elites, political elites and social change in modern societies", URL: https://www.researchgate.net/publication/273029631_Elites_political_elites_and_social_change_in_modern_societies/

ДО ПИТАННЯ ПОЧАТКУ ФІЛОСОФІЇ КІБЕРНЕТИКИ У РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ

Іван Богданов, Микола Крипак, студенти спеціальності «Безпека інформаційних і комунікаційних систем» Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Тетяна Купрій, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Період після Другої світової війни започаткував епоху кібернетики у СРСР. Але шлях її становлення склався дискусійний і тернистий, особливо на її початку. Кібернетика зустрілася із сильною критикою і була окреслена як «буржуазна лженаука, пустоцвіт, ідеологічна зброя імперіалістичної реакції, породження лакеїв імперіалізму». Значну участь у цьому цькуванні відіграли філософи. Які претензії на нової науки мало наукове товариство, - спробуємо дослідити.

У радянській науковій і науково-популярній публіцистиці після виходу однойменної праці про кібернетику як науку Норберта Вінера 1948 р. з'являються статті, що критикують її. І досі тривають наукові суперечки про доступ до ознайомлення з цією працею. Деякі науковці, як Е. Кольман описували у своїх спогадах, що з перешкодами знаходили переклад фундаментальної роботи у найбільших бібліотеках Москви та спеціалізованих НДІ. Вона йшла по списках *libri prohibiti* і знаходилася у особливому доступі, а вірніше не доступі до читача. Це в свою чергу викликало ще більший інтерес у зацікавлених. Основні вимоги до науки полягали в тому, що вона, на думку опонентів, претендувала на розв'язання всіх стрижневих наукових проблем і на порятунок людства від усіх соціальних лих. Також кібернетика була представлена як теорія, яка стверджувала схожість між мозком людини і сучасними складними машинами, що викликало відторгнення в радянському суспільстві. Особливо критикувалося те, що, один із засновників кібернетики, приділяв значну увагу військовому застосуванню цієї науки, що викликало звинувачення в мілітаризмі та спрямованості проти Радянського Союзу. А якщо врахувати яскраво виражену ідею аналізу ефективності політичних режимів, демократичних теорій та контролю держави, то модель, закладена Вінером у роботі набирала видимий характер і потрібно було «випускати» у публічних простір не стільки спеціалістів-технарів, скільки підготовлену ідеологічну еліту.

Цей імператив антиамериканізму змусив редакторів радянських газет розпочати хворобливий безглуздий пошук тем для критики, щоб заповнити ці пропагандистські ніші. Першим, хто взявся за кібернетику, був науковий журналіст Борис Агапов, вказуючи на повоєнний інтерес США до розробок комп'ютерних технологій. На обкладинці номера «Time» від 23 січня 1950 року було зображено антропоморфну карикатуру на Harvard Mark III під

гаслом «Чи може людина побудувати супермена?». 4 травня 1950 року Агапов опублікував у Літературній газеті статтю, «Марк III, калькулятор», висміюючи американське хвилювання з приводу «солодкої мрії» про військове та промислове використання цих нових «мислячих машин», і критикував Вінера як взірць «шарлатана та мракобіса».

Якщо розібратися в сенсі даної активності, то сутність суперечки була зовсім не технічною. Ніхто з тих, хто сперечався, не заперечував, що обчислювальну техніку потрібно розвивати. Дискусії велися про природу мислення – про те, чи можна засобами математики змодельювати людську свідомість. Щоб вирішити це питання, потрібно було як мінімум розуміти, що таке людина і що таке мислення. Для цього недостатньо було бути просто хорошим консервативним філософом, для цього потрібно було бути ще й марксистом. Розуміти, що структуру людського мислення потрібно шукати не в його мозку, а у структурі суспільних відносин. Відповідно, моделювати потрібно людські відносини щодо виробництва та розподілу, ті відносини, продуктом яких і є людина. Істина в цих суперечках наперед не могла бути досягнута, оскільки основним предметом були питання виключно філософського, світоглядного характеру (яка природа живого, чи відрізняється воно від неживого, чи має місце вічна передача незмінного спадкового матеріалу від одного індивіда до іншого – у біологів, і питання про те, чи може машина мислити, тобто фактично питання про природу людського мислення – у кібернетиків). Всі, хто сперечався, спочатку відмовлялися від філософії, покладаючись виключно на емпіричні факти і можливості розумового мислення, тим самим автоматично потрапляючи в обійми позитивізму як форми суспільної свідомості.

Протиставлення метафізичного, механістичного підходу кібернетиків до питання про природу мислення та можливості його моделювання та відтворення в машині радянські філософи зробили не менш метафізичний та наївно-матеріалістичний підхід фізіологів зі школи І. П. Павлова про нервову систему. Найцікавіше, що критика проводилася не з позицій філософії: у статті із філософів там згадується лише Лейбніц та Ламетрі, як представники механіцизму і один раз Маркс, але не у зв'язку з досліджуваним питанням.

Початок 50-х рр. – період не тільки бурхливих дискусій, але і час пошуку якнайкращого застосування наукових здобутків. Здебільшого у наукових колах математиків та філологів СРСР почали усвідомлювати потенційну користь і важливість цієї науки для розвитку різних галузей, включно з економікою та обороною. Кібернетика могла інтегруватися в радянську наукову парадигму, особливо в галузі обчислювальної техніки та автоматизації процесів управління.

Натомість інформатики, біологи та філософи сприйняли вихід на наукову сцену нового учасника навіть не критично, а вороже. Останні діяли під егідою партії та ідеології. До десяти публікацій, точково і предметно,

орієнтованих у масових наукових та науково-популярних журналах «Природа», «Наука і життя» та «Техніка – молоді», «Вісник Московського університету», в кінцевій філософській крапці - у центральному ідеологічному органі «Питання філософії», 1953 р. у № 5, вийшло за 4 роки. І як завершальний акорд кампанії – стаття, ініційована технічними опонентами кібернетиків, у «Короткому філософському словнику», що дало остаточну офіційну марксистко-ленінську оцінку новій науці. Все це з усією очевидністю свідчило про скоординованість кампанії у пресі. Синхронність появи цих публікацій у пресі скоріше підказувало про те, що їхні автори діяли не з власної ініціативи, а виконували замовлення. Так би мовити виявилися інструментом у реалізації гонінь та цькувань.

У 1951 р. Інститут філософії очолив публічну кампанію проти філософії «семантичного ідеалізму», що на їх думку представляв основну ідею Н. Вінера, та кібернетики загалом. Задумливі міркування Вінера про «другу промислову революцію» та «складальну лінію без людей» були спотворені, щоб затаврувати його як «технократа», який бажав, щоб «виробничий процес здійснювався без робітників, тільки за допомогою машин». Весь суспільний устрій мав контролюватися «гігантським мозком комп'ютера без страйків та страйкових рухів, і тим паче без революційних повстань».

Відповідальності з філософів та ідеологів ніхто не знімає, але бенефіціарами в цьому процесі виявилися батько-засновник першої радянської ЕОМ академіка С.А. Лебедєв та його помічниця Є. А. Шкабара.

Кампанія викриття мала зовсім незвичайний характер – на відміну від погромних акцій в економіці, генетиці, мовознавстві та інших науках вона була превентивною. Якщо в названих науках удар прямував проти конкретних людей, наукових колективів і сформованих у рамках традиційних наук шкіл, то в кампанії проти кібернетики було зовсім інакше. Адже в країні ще не з'явилися ні кібернетика, ні кібернетики.

Відлига з середини 50-х пішла не тільки у самій країні рад, але і у середовищі кібернетики. У 1955 році в журналі «Питання філософії» вийшла стаття Кітова, Соболева та Ляпунова «Основні риси кібернетики» і в журналі «Природа» – стаття Ісаака Брука «Про керуючі машини», після чого вона була нарешті визнана та трансформована з «лженауки» на один із головних пріоритетів наукового і технологічного розвитку країни. Дані публікації відображали не лише зміну наукової риторики, але й зміцнення переконання, що кібернетика як теорія управління може стати потужним інструментом для реалізації комуністичної ідеології, зокрема в плануванні економіки та управлінні промисловістю. Вона відкрила шлях для використання кібернетичних методів у найрізноманітніших сферах — від промислового виробництва до соціального управління, від оборони до космічних досліджень.

ДЖЕРЕЛА

1. Глушкова В.В., Жабін С.О., Коробкова Т.В., Богемська З.В. Про першу асоціацію користувачів цифрової обчислювальної машини серії «Мир». *Cybernetics and Computer Technologies*. 2022, No.4 с. 5-13
2. Хоменко Л.Г. Рання історія кібернетики в СРСР (1945-1959). *Наука і наукознавство*, 2007, № 4 С. 13-26.
3. Gerovitch S. *From Newspeak to Cyberspeak: A History of Soviet Cybernetics*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2002. 387 p.
4. Gerovitch S. «Russian Scandals»: Soviet Readings of American Cybernetics in the Early Years of the Cold War // *Russian Review*. October 2001. Vol. 60. Pp. 545-568.
5. Kolman A. The Adventure of Cybernetics in the Soviet Union. *Minerva*. 1978. Vol. 16. № 3. Pp. 416-424.
6. Malcolm D.G. *Review of Cybernetics at Service of Communism*. *Operations Research*. 1963. Vol. 11. P. 1012

ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ ГІЛБЕРТА РАЙЛА І ЙОГО ЛОГІЧНИЙ БІХЕВІОРИЗМ

Павло Логунков, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Філософія пізнання Гільберта Райла і його логічний біхевіоризм відіграли значну роль у розвитку різних наукових дисциплін, зокрема психології, філософії мови, логіки та когнітивних наук. Його ідеї вплинули на методологію досліджень і відкрили нові напрямки в науковому пізнанні. Логічний біхевіоризм також вплинув на розвиток логіки, починаючи з принципів формальної логіки, що допомагає у розв'язанні складних логічних завдань. Крім того, він мав важливе значення для розвитку когнітивних наук, в яких аналіз мови та мовної поведінки став важливим інструментом для розуміння когнітивних процесів та функцій мозку.

Підхід біхевіоризму знайшов своє застосування в психології, особливо в багатовимірному аналізі поведінки, де спостереження зовнішньої поведінки стало основою для вивчення психічних процесів. Він дозволив зробити психологію більш об'єктивною та експериментальною, адже експериментатор може спостерігати та реєструвати лише зовнішні вчинки і реакції об'єкта дослідження. Цей підхід отримав назву «біхевіоризм», який відкидає поняття внутрішніх психічних станів та звертає увагу на спостережену поведінку як єдиний предмет наукового дослідження [5, 91].

Логічний біхевіоризм Гільберта Райла детально розглядає способи використання мови та її вплив на поведінку. Згідно з цим підходом, мова та

мовні висловлювання отримують своє значення через свою функцію в організації поведінки. Отже, мова розглядається як інструмент або знаряддя, що допомагає вирішувати завдання поведінки. Гільберт Райл у своїй філософії пізнання запропонував переглянути традиційний підхід до розуміння психічних явищ, замінивши акцент на внутрішні стани свідомості на спостереження за зовнішньою поведінкою. Райл переконував, що мовна поведінка та вчинки людини є єдиними спостережуваними фактами, на яких можна будувати науку. Цей підхід відкриває нові перспективи для аналізу мови, сприяючи розвитку сучасних теорій семантики та синтаксису. Він також стимулює розвиток методів вивчення мови, таких як аналіз мовної поведінки та мовленнєвих актів, що дозволяє краще розуміти природу мови та її вплив на поведінку [3, 80].

У філософії пізнання, Райл розглядає мову як основний засіб сприйняття та взаємодії з навколишнім світом. Він стверджує, що мова не лише відображає реальність, а й активно участь у її конструюванні. Таким чином, аналіз мови та мовних конструкцій відкриває нові можливості для розуміння природи світу та способів, якими люди інтерпретують своє середовище. Такий підхід відкриває нові можливості для розуміння та інтерпретації не лише мови, але й самого світу навколо нас. Додатково, аналіз мови дозволяє виявити різні аспекти культурного та соціального контексту, в якому ми функціонуємо. Вивчення мови може допомогти розкрити стереотипи, уявлення та впливи, які формують наше розуміння світу та взаємодію з ним. Такий аналіз є важливим для побудови більш об'єктивної та відкритої культури спілкування та розуміння [4, 47].

Сучасні дослідження у галузі філософії пізнання та логічного біхевіоризму відображають низку тенденцій, включаючи інтердисциплінарний підхід, застосування новітніх методів дослідження та зосередження на складних питаннях, таких як природа свідомості та мовленнєвих актів.

По-друге, це застосування новітніх методів дослідження, таких як нейронаука та комп'ютерне моделювання, для вивчення когнітивних процесів та мовленнєвих актів. Ці методи дозволяють отримувати нові дані та перевіряти гіпотези, що розширює наше розуміння природи пізнання та мови.

Нарешті, сучасні дослідження в цій галузі зосереджені на складних питаннях, таких як природа свідомості, роль емоцій у пізнанні та етичні аспекти використання мови. Це дозволяє вченим виявляти нові тенденції та розвивати нові напрямки досліджень для подальшого розвитку наукового пізнання та філософських дебатів [7, 54].

Аналіз мовної поведінки може допомогти виявити шаблони думок та переконань, що лежать в основі психічних проблем, та розробити стратегії їх корекції. Також цей підхід може мати застосування у вивченні соціальної поведінки та комунікації. Крім того, логічний біхевіоризм може бути

корисним і в бізнесі. Аналіз мовленнєвої поведінки партнерів у переговорах чи співробітників у команді може допомогти виявити певні паттерни та стратегії взаємодії, що сприятиме побудові ефективних відносин та досягненню успіху в діловій сфері [2, 87].

Деякі філософи і психологи вказують на обмеженість логічного біхевіоризму у поясненні складних психічних процесів, таких як емоції та мотивація. Інші висловлюють сумніви щодо можливості повністю зведення ментальних станів до зовнішньої поведінки, адже багато психічних явищ не можуть бути адекватно описані через спостереження зовнішньої поведінки. Ця обмеженість логічного біхевіоризму може мати важливі наслідки для розвитку психології та філософії. Вона стимулює дослідників до пошуку нових підходів та теорій, які б урахували як зовнішні, так і внутрішні аспекти психічного життя. Такий розвиток дозволить створити більш повні та комплексні моделі людського пізнання та поведінки [8, 118].

Логічний біхевіоризм Гільберта Райла спонукає до дискусій щодо природи свідомості та внутрішніх станів. Хоча цей підхід став основою для розвитку експериментальної психології та когнітивної науки, де дослідники активно використовують методи спостереження зовнішньої поведінки, він також став об'єктом критики. Даний концепт Гільберта Райла викликав критику з боку тих філософів та психологів, які вважають, що він не враховує важливі аспекти внутрішніх психічних станів, таких як думки, переживання та емоції. Ця критика спонукає до подальшого дослідження та обговорення природи свідомості та ментальних процесів. При цьому важливо враховувати, що логічний біхевіоризм має свої плюси, зокрема, він допомагає в розв'язанні практичних завдань, таких як терапія та психологічне консультування. Аналіз зовнішньої поведінки може надати корисну інформацію для розуміння причин та механізмів психічних порушень та їх корекції [1, 76].

Філософія пізнання Гільберта Райла і його логічний біхевіоризм мають велике значення для сучасного суспільства, допомагаючи розуміти природу людського мислення, сприяючи розвитку наукових досліджень та формуючи методологічні основи для аналізу мови та поведінки. Розуміння цих концепцій може мати велике значення для розвитку освіти та педагогіки, де може бути використано для покращення навчального процесу та підвищення успішності навчання. Крім того, вони допомагають формувати критичне мислення та розвивати аналітичні навички, що є важливими для сучасного інформаційного суспільства [6, 53].

ДЖЕРЕЛА

1. Браун К. Критика логічного біхевіоризму та її наслідки для сучасної психології. Журнал філософії та психології. 2021.10(2). С. 67-84.

2. Джонс Л. Застосування аналізу мовної поведінки в психології та бізнесі: нові можливості та перспективи. Журнал психології та бізнесу. 2018. 12(2). С. 78-95.
3. Райл, Г. Філософія пізнання. Відень: Springer. 1948. С. 75-92.
4. Райл, Г. Філософія пізнання. Відень: Springer. 1956. С. 45-62.
5. Скіннер, Б. Ф. Наука та людина-поведінка. Нью-Йорк: Мак-Гроу-Хілл. 1953. С. 87-104.
6. Сміт Дж. Вплив філософії пізнання Гільберта Райла на освіту та сучасне суспільство. Журнал сучасної філософії. 2020. 8(3). С. 45-62.
7. Сміт Дж. Сучасні тенденції у філософії пізнання та логічному біхевіоризмі. Філософський журнал, 2020. 25(3). С. 45-62.
8. Сміт А. Критика логічного біхевіоризму: обмеженості та перспективи. Журнал філософії та психології. 2019. 8(4). С. 112-129.

СТОЛІТТЯ ВЕЛИКИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ (1914-2014 рр.) ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРОНОСУ І КАЙРОСУ

Вікторія Кишук, студентка спеціальності «Філософія» Факультету
суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені
Бориса Грінченка.

Постановка проблеми. Протягом століття 1914-2014 рр. Україна пережила значні соціокультурні зміни, вплив яких важко оцінити без врахування контексту часу та важливих історичних моментів.

Мета. Дослідити вплив великих історичних подій та процесів на соціокультурні трансформації в Україні протягом століття, використовуючи концепції Хроносу (лінійного часу) і Кайросу (важливого моменту) для глибшого розуміння динаміки цих змін та їхнього впливу на розвиток українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Століття від 1914 до 2014 року в Україні відзначилося значними соціокультурними змінами. Цей період, розглянутий через призму концепцій Хроносу і Кайросу, допомагає краще зрозуміти динаміку та вплив цих трансформацій на суспільство. Хронос відображає лінійний плин часу, де відбувалися ключові події в історії України, тоді як Кайрос позначає сприятливі моменти, коли відбувалися значні соціокультурні зміни. Цей період став випробуванням національної ідентичності, культурних традицій та прагнення до незалежності перед численними викликами та загрозами.

Перша світова війна викликала розпад Російської імперії, включаючи українські землі, і сприяла зародженню українського національного руху. Українська революція 1917-1921 років, яка народилася після падіння царського режиму, спрямовувалася на досягнення незалежності. Хоча

проголошення Української Народної Республіки в 1917 році символізувало ці прагнення, зовнішні та внутрішні труднощі завадили її стабільності. Радянська влада, яка наступила після цього, відкрила новий розділ в історії України.

Протягом радянського періоду відбувалася політика русифікації та придушення української культури. Спочатку політика "коренізації" сприяла розвитку української мови та культури, але згодом перетворилася на жорстку централізацію. Сталінські репресії та Голодомор 1932-1933 років стали трагедією для українського народу [3, 348-349].

Друга світова війна завдала нищівного удару Україні. Окупація нацистською Німеччиною призвела до масових вбивств цивільного населення та знищення культурних пам'яток. Радянське визволення також призвело до людських втрат та руйнувань. Після війни відбулося певне послаблення тиску на українську культуру, але рух за незалежність України продовжував розвиватися.

У 1980-х роках перебудова в СРСР, ініційована Михайлом Горбачовим, сприяла посиленню національно-визвольного руху в Україні. Це призвело до створення масових організацій, таких як Народний Рух України, які виступали за суверенітет та демократизацію. Після провалу путчу в Москві у 1991 році, Верховна Рада України проголосила незалежність країни, ознаменувавши початок нового етапу в історії.

Проголошення Української Народної Республіки в 1917-1921 роках стало одним із таких моментів, який дав поштовх українському національному відродженню. Незважаючи на її недовговічність через військову інтервенцію, УНР заклала основи для формування української державності, розбудови національних інституцій, армії та культурної ідентичності.

Період "Розстріляного відродження" в 1920-х роках став культурним ренесансом для України завдяки політиці "коренізації" радянської влади. Творчість Миколи Хвильового, Михайла Семенка, Лесі Українки, Олександра Довженка та інших митців сприяла формуванню модерної української культури, але цю добу жорстоко перервали сталінські репресії проти інтелігенції [2, 48-49].

Дисидентський рух у 1960-1980-х роках був ще одним сприятливим моментом для боротьби за права людини та збереження української культури. Діяльність дисидентів, таких як Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, Іван Світличний та інші, сприяла пробудженню національної свідомості, критиці радянського тоталітарного режиму та прагненню до свободи, закладаючи підґрунтя для майбутніх демократичних змін.

Революція на граніті у 1990 році стала важливим етапом на шляху до незалежності України, підсилюючи тиск на радянську владу через

студентський страйк та масові протести проти закону про обмежене використання української мови.

Помаранчева революція у 2004 році кульмінувала боротьбу за демократичні цінності та європейський вибір України. Масові акції протесту на Майдані Незалежності в Києві відобразили силу громадянського суспільства та прагнення до змін, роблячи Помаранчеву революцію важливим кроком на шляху демократичної трансформації країни [4, 649].

Революція Гідності у 2013-2014 роках стала вирішальним моментом для утвердження демократичних цінностей в Україні, перетворившись на масштабне народне повстання проти авторитарного режиму Януковича. Незважаючи на спроби придушення, мирні демонстранти вистояли, змусивши президента втекти з країни. Ця Революція Гідності стала символом прагнення українців до свободи, гідності та європейських цінностей.

Еволюція української ідентичності переходила від малоросійської провінційної ідентичності до національної самосвідомості. Боротьба за незалежність, збереження культурної спадщини та прав і свобод були ключовими факторами у формуванні сучасної української ідентичності, попри періоди русифікації та утисків.

Розвиток української мови та культури від заборон до статусу державної мови в 1991 році став результатом наполегливих зусиль письменників, культурних діячів та активістів. Твори класиків української літератури, таких як Шевченко та Франко, зберегли національну ідентичність.

Збереження культурної спадщини було пріоритетом протягом століття, і завдяки зусиллям митців та інтелігенції вона пройшла через різні періоди утисків і репресій. Відродження народних ремесел та образотворчого мистецтва стало ключовим для відновлення ідентичності.

Церква, особливо УГКЦ, була осередком збереження ідентичності в складних часах утисків. Відновлення релігійного життя після незалежності сприяло зміцненню духовних цінностей [1].

Українська діаспора відігравала важливу роль у збереженні культурної ідентичності та підтримці України, відкриваючи школи та видавництва та створюючи осередки української культури за кордоном.

Висновок. Протягом століття 1914-2014 рр. Україна пережила глибокі соціокультурні трансформації, що було випробуванням для національної ідентичності, культурних традицій та прагнення до незалежності. Крізь призму концепцій Хроносу (лінійного часу) та Кайросу (сприятливих моментів) ми можемо побачити, як ключові історичні події, такі як світові війни, революції, встановлення радянської влади та здобуття незалежності, формували динаміку цих змін. Незважаючи на періоди русифікації та

утисків, український народ зберіг свою самобутність, розвинув мову, літературу та культуру, досягнувши в підсумку омріяної державності.

ДЖЕРЕЛА

1. Запорожченко О. Соціокультурні аспекти соціальної взаємодії й ідентифікації в мультикультурному регіоні / О. Запорожченко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2015.
2. Маркова С.В. Суспільні та політичні трансформації в українському селі в контексті формування тоталітарної системи (1917–1933 рр.): монографія / С.В. Маркова. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. – 544 с.
3. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колективна монографія / [відп.ред. В.М. Даниленко]. – К.: Ін-т іст. Укр., 2014. – 697 с.
4. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / В.А. Смолій, Ю.А. Левенець та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 1028 с

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОЛІТИЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НА РІВНІ ЄС

Артем Лисюк, студент спеціальності «Політологія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті розглядаються глобальні виклики, з якими стикається Європейський Союз, а також механізми політичного регулювання на рівні ЄС для їх вирішення. Здійснюється аналіз попередніх досліджень з даної тематики, а також огляд актуальних стратегій та інструментів, які використовуються ЄС для забезпечення стійкості та ефективності в умовах глобалізації.

Актуальність теми полягає в тому, що Європейський Союз знаходиться в середині численних глобальних викликів, таких як зміна клімату, міграційні та безпекові проблеми, торгові конфлікти, інноваційні та технологічні зміни тощо. Дослідження цих викликів та розробка ефективних політичних стратегій та інструментів для їх вирішення має велике значення для майбутнього ЄС та його членів.

Мета статті - проаналізувати ці виклики та розглянути, як ЄС реагує на них шляхом політичного регулювання на рівні спільної політики та стратегій.

У світі, де межі затухають і виклики перетинають національні кордони, Європейський Союз стоїть як знак співпраці та стійкості. Однак, оскільки сили глобалізації продовжують формувати наші суспільства, ЄС

опиняється на передовій у вирішенні численних глобальних викликів, водночас навігуючи складнощами політичного регулювання.

В основі цього завдання лежить фундаментальне визнання: проблеми, що стикається сьогодні Європа, виходять далеко за межі її безпосередньої околиці. Чи то це зміна клімату, міграція, економічні розбіжності, чи технологічні зрушення, ці питання вимагають колективних заходів та інноваційних рішень на глобальному рівні.

У коридорах Брюсселя та залах Європарламенту політики борються зі складним завданням гармонізації різноманітних інтересів та пріоритетів серед держав-членів. Саме здатність досягти тонкого балансу між єдністю та різноманітністю лежить у самому серці ЄС, забезпечуючи тим самим те, що голоси всіх націй будуть почуті та поважені.

Проте, серед цієї складності, ЄС виявив себе майстерним у створенні міцних механізмів політичного регулювання. Від установа спільних політик та директив до виконання суворих регуляцій, Союз впливає на формування траєкторії глобальних подій.

Візьмемо, наприклад, проблему зміни клімату. Розпізнавши існуючу загрозу, що створюють підйомні температури та екологічний руйнування, ЄС виступив лідером у боротьбі зі зміною клімату, ініціюючи такі проекти, як Паризька угода та впровадження амбітних цілей зі зменшення викидів вуглецю.

Так само, у сфері міграції, ЄС прагне підтримувати співпрацю та солідарність між державами-членами, встановлюючи рамки для справедливого розподілу біженців та осіб, що шукають притулок, та вирішуючи причини масових переміщень через допомогу в розвитку та дипломатичні зусилля.

Проте, виклики лишаються, і перед нами стоїть непевний шлях. Зростання популістських рухів, геополітичні напруження та наслідки глобальних пандемій ставлять серйозні перешкоди перед візією єдиної та процвітаючої європейської інтеграції.

Висновки. Тим не менш, як показала історія, Європейський Союз має надзвичайну здатність адаптуватися та розвиватися в умовах випробувань. Через діалог, співпрацю та непохитну відданість спільним цінностям, ЄС залишається вірним своєму завданню вирішувати глобальні виклики та будувати краще майбутнє для всіх.

Заключно, перехрестя глобальних викликів та політичного регулювання в Європейському Союзі представляє як складне завдання, так і неповторну можливість. Під час подолання складнощів 21 століття не забуваймо, що наша колективна сила полягає у нашій єдності, нашій стійкості та нашій непохитній відданості яскравому завтра.

ДЖЕРЕЛА:

1. Hix S., Hoyland B. The Political System of the European Union. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, UK : Palgrave Macmillan, 2011. 416 p., p. 13–14].
2. Kreppel A. Bicameralism and the balance of power in EU legislative politics. The Journal of Legislative Studies. 2018. No 24(1). Pp. 11–33.
3. Legislative procedures [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0016_en.htm (дата звернення 9.11.2023, с.83).
4. Lelieveldt H., Princen S. The politics of the European Union. Cambridge : Cambridge University Press, 2015.

ЛОБІЗМ В БАЛТІЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ: КРОКИ ДО ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Ярослав Зайка, студент спеціальності «Політологія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Лобіювання як процес впливу на прийняття державних рішень з боку зацікавлених сторін є важливою складовою демократичного процесу. У Балтійських державах це порівняно нове явище, яке лише недавно почало набувати стійких форм. Це у свою чергу зумовило подальше інституціональне оформлення лобізму як чинника реалізації публічної політики держав Балтії.

Дослідження має на меті виявити кроки, які вживаються в Латвії, Литві та Естонії для інституціоналізації лобізму, зокрема правові рамки регулювання, рівень прозорості й звітності та деякі етичні, а також соціокультурні аспекти.

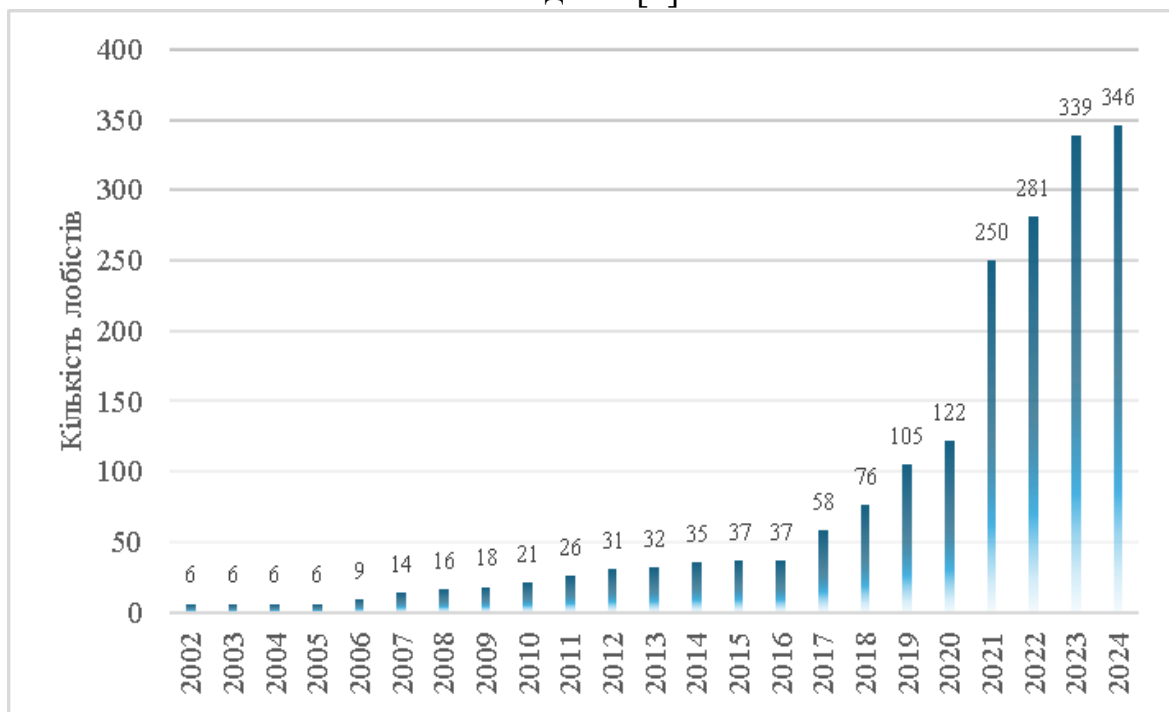
Литовська Республіка одна з перших європейських держав спеціальним законом врегулювала лобіювання. Робота над цим почалася ще в 1992 році, і невдовзі після кількох спроб та дискусій Сейм Литви 27 червня 2000 року прийняв Закон «Про лобістську діяльність».

Характерними рисами литовського законодавства є використання англосаксонської моделі регулювання лобізму. Так, право на здійснення лобістської діяльності надається лише особам, внесеним до Реєстру лобістів, які у свою чергу зобов'язані дотримуватися Етичного кодексу. Закон встановлює обов'язковість звітування про лобістську діяльність. Існує також заборона фінансування лобізму з державного бюджету. Примітним є те, що литовське регулювання передбачає вплив лише на законодавчий орган влади.

Недоліком Закону «Про лобістську діяльність» вважають відсутність дієвих норм і положень, що передбачали б відповідальність за його порушення. Це, а також вузьке визначення лобістської діяльності та лобіста,

довгий час дозволяло багатьом суб'єктам лобіювання уникати реєстрації, а тому закон практично не діяв. Зважаючи на це, в 2017 році була здійснена спроба вдосконалити його, в результаті чого через два роки кількість оприлюднених депутатами зустрічей з лобістами зроста майже в 1,5 рази. Вагомі зміни до регулювання були внесені також в 2021 році – зокрема, було запроваджено перехресне декларування лобістської діяльності, що виявилось досить ефективним та відобразилося на зростанні чисельності зареєстрованих лобістів (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка зміни кількості зареєстрованих лобістів у Литві, згідно з [2]

За даними Transparency International Lithuanian в останні роки найбільш активними суб'єктами лобіювання є зареєстровані лобісти, на другій позиції – представники бізнесу, третіми за активністю є асоціації. Традиційно найчутливішими до лобіювання в Литві є фармація, будівництво, енергетичний сектор, охорона здоров'я та алкогольний ринок. Засобами впливу залишаються особисті знайомства, неофіційні зустрічі та фінансові винагороди [3].

Попри певну успішність регулювання лобізму в Литві, його інституціоналізація все ж зіштовхується з проблемами. До прикладу, правове регулювання не охоплює виконавчий орган та рівень місцевого самоврядування, не враховується питання непрямого лобізму. Варто також розуміти, що в литовському суспільстві панують соціокультурні стандарти, успадковані від радянської системи, а тому деякі сегменти корпоративності та релікти клієнтелізму все ще мають місце в політичній культурі Литви та здійснюють вплив на її публічно-політичний процес.

Подібні процеси характерні і для Латвійської Республіки. До вступу в ЄС країна демонструвала найбільші в Східній Європі ознаки захоплення влади через вплив олігархів. А тому лобіювання тут асоціюється із політичною корупцією, що підсилюється досить низькою довірою суспільства до державних інституцій. Уже в постперехідний період Латвією було здійснено чимало успішних кроків, спрямованих на подолання корупції та підвищення прозорості державного управління. В державі забезпечується нагляд за дотриманням потужної системи антикорупційного законодавства, що, варто зазначити, опосередковано підвищує прозорість лобістської сцени.

Спроби законодавчо врегулювати лобіювання в Латвії робилися з 2008 року, проте справжній поступ відбувся з 2019 року, коли комітет Сейму почав тривалу законотворчу роботу. Результатом стало прийняття 13 жовтня 2022 року Закону «Про прозорість представництва інтересів», який набрав чинності 1 січня 2023 року, а з 1 вересня 2025 року повинен запрацювати реєстр лобістів. Закон визначає поняття представників інтересів (лобістів), обов'язок їхньої реєстрації, та систему декларування лобістської діяльності.

Лобіювання в Латвії має свою специфіку. Основними суспільними акторами, залученими до лобістської діяльності, є корпорації, галузеві асоціації та громадські організації. Корпоративне лобіювання традиційно має місце в секторах, що піддаються державному регулюванню, зокрема будівництво, енергетика, фінанси, сільське господарство, алкогольний ринок, фармація та ІКТ.

У державі існує налагоджений соціальний діалог, основними суб'єктами якого виступають Конфедерація роботодавців Латвії, що об'єднує близько 70 організацій та компаній, та Вільна профспілка Латвії, під егідою якої діють 20 галузевих профспілок. Важливими посередниками між державою і суспільством виступають різні неурядові організації, найбільш впливовими з них є Латвійська торгово-промислова палата, Рада іноземних інвесторів у Латвії та Фінансова латвійська асоціація.

Певних успіхів у легалізації лобізму за рахунок інституційних реформ з подолання корупції досягла Естонська Республіка. Нині управління антикорупційною політикою в державі перебуває на найвищому рівні, результати чого відображуються в Індексі сприйняття корупції, за яким Естонія займає 12 місце у світі (2023 р.). Однак, попри ці значні досягнення, в державі досі залишається відсутньою прозора лобістська діяльність.

На відміну від Латвії та Литви, в Естонській Республіці відсутнє спеціальне законодавство, яке б регулювало лобізм. Це пов'язано з тим, що багато антикорупційних норм та випадки конфліктів інтересів визначаються в Законі «Про боротьбу з корупцією». Та попри це, тривалий час в державі не було вирішене питання саме прозорості лобіювання. Transparency International Estonia зазначало такі проблеми лобізму, як

приховане прийняття рішень в парламенті, складнощі з відстеженням законодавчих процедур, відсутність визначення понять лобістської діяльності та лобіста [1].

Серйозні політичні дискусії щодо нормування лобізму вперше виникли в 2012 році, але зрушення відбулися в березні 2021 року, коли уряд затвердив нормативний акт «Керівні принципи лобіювання для державних службовців», що встановлював обов'язковість інформування чиновниками про проведені зустрічі з лобістами. Так, вже за перший рік після ухвалення норми 23 органи виконавчої влади опублікували дані про понад 700 таких зустрічей. При цьому слід зазначити, що держава не закріплює обов'язків лобістів, лобізм в парламенті, на відміну від уряду, залишається нерегульованим, відповідно цілковито непрозорим, відсутній також реєстр лобістів. Такий стан справ переважно пояснюється відсутністю політичної волі депутатів Рійгікогу до підвищення доброчесності діяльності парламенту.

При розгляді лобізму в Балтійських державах варто навести дані оцінки суспільної доброчесності Організації економічного співробітництва та розвитку [4]. До третього індикатора оцінки «Підзвітність формування державної політики» ввійшли 9 субіндикаторів прозорості лобістської діяльності та запобігання неправомірному впливу. Виявлено, що жодна з Балтійських держав не відповідає всім цим субіндикаторам. Так, серед них лідирує Литва, яка виконала 7 субіндикаторів, за нею – Естонія (6) та Латвія (2).

Таким чином, можна констатувати, що для Латвії, Литви та Естонії притаманний публічний зі значною часткою тіньового тип лобіювання. За останні роки балтійськими державами було зроблено низку кроків для прийняття законодавства про лобістську діяльність, створення реєстрів лобістів та запровадження звітування й етичних норм лобіювання. Попри це, становлення інституту лобізму тут все ще перебуває на ранній стадії. Нині існує ряд викликів, які необхідно подолати, в тому числі шляхом посилення інституційних реформ та не в останню чергу глибинних змін в ціннісних орієнтаціях суспільств країн Балтії.

ДЖЕРЕЛА:

1. Concealed decision-making processes and opaque lobbying undermine democracy in Estonia. *Transparency.org*. URL: <https://www.transparency.org/en/press/concealed-decision-making-processes-and-opaque-lobbying-undermine-democracy>.

2. Skaidris - Information system of legislative transparent processes. *skaidris.vtek.lt*. URL: <https://skaidris.vtek.lt>.

3. Transparency International Lithuanian. Backstage politics? Deconstructing lobbying in Lithuania / ed. by S. Muravjovas. Vilnius, 2020. 15 p.

4. OECD - Public Integrity Indicators. *OECD - Public Integrity Indicators*.
URL: <https://oecd-public-integrity-indicators.org>.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ЛІДЕРСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Віталій Беляєв, студент спеціальності «Менеджмент» Державного
торговельно-економічного університету.

Тетяна Бондар, доцент кафедри філософії, соціології та політології
Державного торговельно-економічного університету.

Війна породжує в людях цілий спектр почуттів, навіть у тих, чиїх близьких і знайомих вона, на щастя, торкнулась мінімально. Це відчуття жаху, відчаю, невпевненості, розгубленості, втрати сенсу. Звичайно, що ці почуття знаходять своє вираження в усіх сферах життя: соціальній, економічній, культурній, політичній. У ці важкі часи, неоціненну роль грають соціальні зв'язки; всі соціальні інститути, в основі яких – люди, об'єднуються однією метою: вистояти та перемогти з найменшими втратами.

Це дослідження – продукт інституту науки – має на меті проаналізувати вклад соціальних інститутів та лідерства в забезпечення гуманітарної безпеки в умовах війни. Така мета доцільна, оскільки будь-які координовані дії суспільства залежать від функціонування цих великих соціальних систем, і розуміння їх ролі підвищить цілеспрямованість державних та благодійних заходів, підприємницьких рішень щодо забезпечення гуманітарної безпеки нації.

Соціальний інститут – це історично сформована, стійка форма організації та регулювання спільної діяльності людей, що закріплена комплексом правил, норм, цінностей, культурних взірців і спрямована на задоволення фундаментальних суспільних потреб[1].

Гуманітарна безпека – це стан захищеності національних цінностей, традицій, укладу життя, культурної та духовної спадщини народу, фізичного та психічного здоров'я нації, вільної самоідентифікації громадян, суспільних груп і країн[3].

Інститут сім'ї є дуже важливим для індивідів в умовах війни, оскільки для більшості це безпосереднє оточення, люди, які постійно й тісно взаємодіють. Члени сім'ї спільно розпоряджаються майном і фінансами, планують та обговорюють спільні дії. Часто вони більш за всіх зацікавлені в благополуччі одне одного, і виступають першим джерелом психологічної підтримки.

Батьки несуть відповідальність за дітей, виступають важливим фактором їх соціалізації, бо передають суспільні й сімейні цінності, принципи, життєві навички, культуру. Для багатьох батьків, виховання

дітей стає моральним пріоритетом в житті. Брати й сестри мають спільну історію і середовище зростання, тому добре розуміють і знають одне одного. Зазвичай, батьки виконують в сім'ї сумісну лідерську роль, як доросліші й стійкіші, створюючи атмосферу безпеки в будь-якій ситуації, особливо в кризовій.

На жаль, по-перше, не всі мають повну сім'ю, по-друге, не всі мають гарні сімейні стосунки. Перше обумовлює збільшене коло обов'язків і навантаження, а у випадку сирітства – заміну функцій сім'ї органами опіки та піклування, яким складно забезпечити еквівалентний рівень розвитку й підтримки. А друге – нерозв'язані конфлікти в сім'ї – призводять до стресу й самотності.

Для розв'язання вищенаведених проблем, державі й організаціям актуально спонсорувати центри психологічної підтримки; збирати прохання й пропозиції сиріт, та проводити відповідні тренінги й інструктажі для опікунів.

Іншим важливим інститутом є освіта. Заклади освіти всіх рівнів проводять інформування молоді про стан війни, історичні, політичні та інші передумови війни, проводять первинний військовий вишкіл, зокрема з надання медичної допомоги тощо. Загалом, заклади освіти створюють для молоді безпечну спільноту, забезпечують всебічний розвиток, не дивлячись на загрозу.

Вчителі для учнів, а викладачі – для студентів виконують лідерську роль, вони подають приклад досвідченої людини, яка приймає до уваги потреби інших і надає допомогу, формують професійну орієнтацію, виховують патріотизм.

Інститут праці забезпечує в першу чергу матеріально-технічні й економічні аспекти гуманітарної безпеки, шляхом виробництва благ, у тому числі суспільних, і забезпечення потреб людини у самореалізації та визнанні.

В сучасному суспільстві, механізм змішаної економіки досить ефективно підлаштовується до воєнних потреб навіть без втручання державної влади – на основі інституту споживання. Гарним прикладом є те, як при пошкодженні енергетичної інфраструктури України підприємства швидко збільшили обсяг виробництва та імпорту генераторів і стабілізаторів напруги.

Проявом лідерства в економіці є впливовість власників, директорів та менеджменту підприємств. Так, наприклад, завдяки патріотичній позиції Ріната Ахметова та його ініціативі «Сталевий фронт», суттєво збільшилося постачання на фронт металевої продукції[4]. SpaceX надали Україні для військових потреб супутники; Microsoft, Google, та інші корпорації проводять благодійні акції для гуманітарної підтримки України тощо.

Інститутом права забезпечується регулювання всіх областей суспільного життя на основі норм та санкцій, здійснюється уніфікація

загальної політики й вилучення деструктивних елементів. Факт збройної агресії є злочином проти міжнародного права, і може розглядатися як його дисфункція[1]. В умовах війни, законодавство може суттєво коригуватися державою, не встигаючи досягти консенсусу з громадськістю, хоча ці зміни є необхідними.

Критичною є роль інформаційних інститутів, зокрема – інституту масової інформації. Саме від їх діяльності залежить, яка інформація доходить до більшості населення, яка не є свідками подій та ситуації в країні й світі. Від цієї інформації залежить думка громадськості, та репутація влади й організацій.

Попри сучасність технологій, поширення дезінформації залишається суттєвою проблемою, тому завжди актуальне створення офіційних каналів, а для правоохоронних органів – діяльність з викриття організацій, що створюють фейки. Недаремно війну росії проти України називають гібридною[2].

В інституті масової інформації також помітна роль лідерства у вигляді неформального авторитету відомих осіб, блогерів, аналітиків, бо їх авторитет досягається не субординацією, а відповідністю громадським цінностям.

І звичайно, неоціненною є роль інститутів держави та президентства. Без них навряд чи можливі координовані дії національного масштабу, а роль голови держави є ще й символом нації для населення, джерелом надії та патріотизму – роль президента найкраще демонструє прояв лідерства в соціальних інститутах. Основною проблемою політичних інститутів є корупція; проте дискусії щодо її рівня та ефективності антикорупційної політики виходять за межі даної доповіді.

Отже, кожний соціальний інститут, всі вони разом, та феномен соціального лідерства забезпечують гуманітарну безпеку нації в умовах війни. Певні стратегії поведінки в межах соціальних інститутів виявляються в цьому особливо ефективними. Вивчення можливостей, формування та реалізація стратегій підтримки кожного інституту є пріоритетними завданнями державної влади нарівні з військово-політичним управлінням.

ДЖЕРЕЛА:

1. Арістова А. В. Соціальний інститут // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Соціальний_інститут
2. Горбатенко В. П. Гібридна війна // Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Гібридна_війна
3. Неймарк, О. Публічне управління забезпеченням гуманітарної безпеки: основні наукові підходи. Наукові перспективи. 2021. № 9(15). С. 172–184
4. Сталевий фронт Ріната Ахметова. URL: <https://steelfront.scm.com.ua>

ІМІДЖ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА В УМОВАХ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Євген Бондар, аспірант Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.

Політичне лідерство займає в сучасних умовах особливе положення у зв'язку з тим, що воно зримо і значуще впливає на хід політичних подій. На сьогодні існує значна кількість наукових досліджень, основною метою яких було вивчення окремих аспектів даної проблематики, що пояснюється популярністю теми та наявністю достатньої фактологічної бази. Однак ситуація повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну актуалізує цілий ряд проблем, пов'язаних з політичним лідерством. В такий час збільшується політична активність без виключення всіх верств суспільства, відбувається зіткнення інтересів, свобод та позицій. І однією з найактуальніших наразі є проблема іміджу політичного лідера в умовах війни. **Мета даного дослідження** – проаналізувати найхарактерніші його риси, звертаючись не лише до сучасності, а й до історичних прикладів минулого, адже історія, яку ми спостерігаємо у великих особистостей епохи, надає нам уроки про те, як ми повинні поводитися у сучасній політиці.

Управління країною в період війни вимагає не лише стратегічних рішень, але й вміння ефективно керувати іміджем політичного лідера. Історія насичена прикладами таких лідерів, які зуміли впевнено виступати перед громадськістю та мобілізувати суспільство в часи воєн. Основне завдання політичного лідерства - висловлювати загальні інтереси та забезпечувати авторитетне керівництво в політичній сфері. У контексті політичного лідерства системні дослідження почалися відносно нещодавно, крім оцінок, що мають багатовікову традицію, конкретних керівників.

Слово "лідер" (англ. leader) означає "ведучий", а це передбачає існування "ведених". Всередині еліти окремі її представники відрізняються від інших явно більшим впливом на суспільство і своїх колег. Виникає необхідність визначення відмітних властивостей лідера, які можна подати в такому визначенні: лідер є особа, яка здійснює постійний і вирішальний вплив на суспільство, державу чи організацію. В цій дефініції наведені три масштаби впливу лідера. В той же час інші ступені впливу на навколишнє мікро - і макросоціальне середовище не роблять особу лідером. Але лідера формує його особистий політичний та соціальний імідж.

Імідж – це стихійно чи цілеспрямовано формований образ, який справляє емоційно-психологічний вплив на оточуючих. Довідкові видання трактують це поняття як цілеспрямовано сформований образ; як емоційно забарвлений образ, що склався в масовій свідомості і набув характер

стереотипу; як набір певних якостей, які люди асоціюють з певним індивідом; як уявлення чогось, що раніше зустрічалося, конкретне чи абстрактне, і яке щось дуже нагадує в уявленні про інше [1]. Коли ми згадуємо Франкліна Рузвельта під час Другої світової війни, завжди заходить мова про його вражаючі якості лідера, які сформовані завдяки багатьом особистим властивостям таким як харизма, емпатія та здатністю зберігати спокій у дуже скрутних становищах і саме ці та інші особисті якості особи ми можемо назвати іміджем політичного лідера.

З усіх дослідників А. Уїлнер пішла далі всіх при виявленні тих характерних рис, які властиві харизматичній владі. Вона перераховує чотири виміри: імідж лідера, згоду, згуртованість та емоції [4, с.77]. А.Уїлнер визначає кожен з цих рис і виявляє, яким чином кожна з них проявляє відносини харизматичного лідера та його послідовників. Імідж лідера означає, пише А.Уїлнер, що «прихильники вірять або в надлюдські якості лідера, або в якості, високо цінні в даній культурі» [4,с.83]. Згода означає, що «прихильники вірять заявам, зробленим лідером, і ідеям, які він висловив, просто тому, що саме лідер їх зробив і висловив» [4,с.83]. Далі прибічники об'єднуються лише тому, що їм достатньо команди лідера. Що стосується емоцій, то «шанувальники відповідають лідеру своєю відданістю, звеличенням, сліпою вірою, тобто майже тими самими емоціями як у релігійній вірі» [4,с.84].

Порівнюючи стриманість, непорушність та виваженість характеру Рузвельта, варто згадати імідж не менш важливої постаті його сучасника Шарля Де Голя. На противагу стриманості та емпатії Рузвельта, Де Голь характеризується як різкого та імпульсивного, із різкою неприязню до союзників, що викликало дзеркальну відповідь. Тим не менш не залежно від аспектів, що сформували лідерський імідж, народна підтримка обох була колосальною.

Шарль де Голь відомий своєю непохитною рішучістю та силою в умовах війни. Після німецької окупації Франції він відмовився визнавати колабораційний режим та виступив проти нього, оголошивши себе головнокомандувачем вільних французьких сил. Це рішуче керівництво відновило надію французького народу на відновлення незалежності та свободи. Він був здатний об'єднати різні фракції французького суспільства навколо ідеї відновлення державного суверенітету та боротьби за вільну Францію. Шарль де Голь відображав надію на майбутнє Франції під час війни. Його лідерство і відданість ідеї відновлення вільної та сильної держави дозволили французькому народу вірити в краще майбутнє, навіть у найтемніші часи. Де Голь досяг дипломатичних успіхів стосовно руху «Вільна Франція» майже власними силами, постійно виявляючи невдячність, нестриманість, “лютий сарказм” та “вулканоподібні вибухи зневаги” [2,с.138]. І ця різкість створила його знаменитий політичний імідж.

В той самий історичний період Б.Муссоліні створив імідж сильного та рішучого лідера, що був готовий взяти на себе відповідальність за долю нації. Він прагнув створити враження міцності та несхибності, щоб надихати підтримку та віру серед своїх послідовників. Але не без допомоги потужної пропагандистської машини та популістських заяв, через які активно просував культ своєї особистості, зображуючи себе як великого лідера, здатного вести Італію до величі. Він створив образ владаря, який має безмежну силу та владу та всяко просував цю ідею в маси, місцями штучно підтримуючи позиції. Б.Муссоліні славився як засновник та незаперечний лідер "праворадикального руху фашизму".

В контексті проблематики теми варто розглянути шостого президента України Володимира Зеленського, президента який не просто увійде в історію як попередні очільники держави, а людину яка наразі цю історію створює. Досить яскраво виражений імідж В.Зеленського на початку каденції як людини з добрим гумором та дещо «мрійливими» ідеями змін в політичному та соціальному житті країни, легким сарказмом до опонентів і наївно добрим ставленням до деяких сусідніх держав. Та як різко змінився імідж з початком війни. «Я займаюся війною та дипломатією, але дипломатією для того, щоб було чим воювати» - про цей принцип В. Зеленського згадують два співрозмовники Forbes. Різка чітка та розмірена інтонація при зверненнях до народу, зневажливо-агресивний тон у виступах згадуючи країну-агресора, мілітарі стиль одягу як свого часу у У. Черчіля, що також опинився в полум'ї великої війни та став надією на виживання цілої нації. Промови У.Черчіля та виступи вражали силою та впевненістю, надихаючи людей на подальші зусилля у боротьбі за перемогу.

Однак, У.Черчіль також часто був критикований за свої вчинки та рішення. Наприклад, деякі з його стратегій під час Другої світової війни викликали суперечки та сумніви щодо їх ефективності. Тим не менше крапки над «і» розставила історія і наразі чітко зрозуміло, що насправді тоді було важливо.

Ця різка та кардинальна зміна політичного іміджу В.Зеленського - один з небагатьох випадків історії, коли один і той самий лідер та прихильник більше соціально-ліберального підходу до влади став лідером країни, що воює в наймасштабнішій війні Європи за декілька десятиліть.

У низці досліджень дані компоненти особистостей пов'язуються з лідерством. Однак у них немає ключа до розуміння того, які з цих компонентів сильніше пов'язані з лідерством, не кажучи вже про те, на яке місце кожен з них повинен бути поставлений щодо інших. Вказується, що такі риси, як розум, самовладання, впевненість у собі, прагнення результату, товариськість і енергійність, позитивно корелюються з лідерством. Лідери, ймовірно, відбираються з найенергійніших і найрозумніших; із тих, хто хоче досягти найбільших результатів; хто чітко орієнтований на досягнення своїх цілей; із тих, хто здатний спілкуватися з

іншими; з тих, хто, як вказував Р.Стогділл, має «здатність структурувати системи соціальної взаємодії в ім'я близької мети» [2,с.103]. Б.Бесс стверджує, що ці властивості дозволяють «відрізнити лідерів від послідовників, ефективних лідерів від неефективних, лідерів вищого ешелону від лідерів нижчих ешелонів» [3, с.21]. Проте, для більш точної оцінки необхідно провести аналіз впливу різних особистісних рис формуючих імідж. Важливо зрозуміти, як цей вплив проявляється в реальних ситуаціях та як взаємодіють різні чинники, враховуючи конкретну групу лідерів. Сформований багатьма роками позитивний політичний імідж в загрозливих для існування держави ситуаціях може бути нівельований, так як формуючись в мирний час і відповідаючи політичним потребам мирної держави, нові обставини потребують нових якостей. Створення політичного іміджу лідера під час воєнного конфлікту не лише сприяє досягненню політичних цілей цього політика, але й безпосередньо впливає на хід бойових операцій, підтримку союзників і загалом має велике значення для отримання підтримки від міжнародного співтовариства.

ДЖЕРЕЛА:

- 1.Кривошеїн В. В. Іміджова складова політичного світосприйняття: структура елементарного рівня // Грані. – Д., 2002. – № 4.- с.28-34]
2. Робертс Е. Лідерство в часи війни. Головні уроки від творців історії/Пер.з англ.Я.Войтка. – К.:Видавнича група КМ-БУКС, 2021. – 216 с.
3. Bass В.М., Avolio В.І. Op. cit. (1990); Shatter the glass ceiling: Women may make better managers // Center for Leadership Studies Report. 1992.]
4. Willner А.Р., The Rise and Role of Charismatic Leaders, Annals of the Ameri" can Academy of Political Science, 1965. P. 5.].

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ

Марія Юхненко, студентка спеціальності «Маркетинг» Державного торговельно-економічного університету.

На сьогодні соціальні мережі активно використовуються у політичній комунікації як громадянами, так і політичними діячами. Дана активність пов'язана зі значними перевагами у використанні соціальних медіа, а саме: доступність, зручність комунікації, асинхронність, широке охоплення аудиторії, невелика кількість шумів, що погіршують сприйняття інформації. Люди транслюють у соц. Мережах свої думки з приводу тих чи інших подій та змін у політичній системі, обмінюють новинами та інформацією, звертаються та органів влади, створюють спільноти та організують різноманітні заходи. Політичні структури в свою чергу доносять та поширюють важливу інформацію серед населення, тримають зв'язок з аудиторією, формують власний імідж.

Метою дослідження є розглянути сфери впливу соціальних мереж на перебіг політичних процесів, звертаючи увагу на зростання значення медіа у зв'язку з війною.

Соціальна мережа – веб-сайт або інша служба у Веб, яка дозволяє користувачам створювати публічну або напівпублічну анкету, складати список користувачів, з якими вони мають зв'язок та переглядати власний список зв'язків і списки інших користувачів. [2]

Соціальні мережі виконують низку різноманітних функцій, які впливають на політичні процеси. Ось деякі з них:

- Мобілізація та організація;
- Поширення інформації;
- Залучення громадян до політичних процесів;
- Аналіз громадської думки;
- Вплив на вибори.

Перш за все, варто зазначити, що соціальні мережі роблять політику більш доступною та інтерактивною для громадян. Їхній вплив на політичні рухи полягає у здатності створювати масову мобілізацію, координацію та комунікацію між активістами та прихильниками. Тут доречно навести приклад початку Революції Гідності. Народний депутат Мустафа Наєм 21 листопада 2013 року на своїй сторінці у фейсбук та твіттер розмістив пост: «Зустрічаємося о 22:30 під монументом Незалежності. Одягайтеся тепло, беріть парасольки, чай, кава, і друзів. Перепост всіляко вітається!». Ця подія показує як буквально одина публікація у соціальній мережі може згуртувати величезну кількість людей зі спільними поглядами та ідеями. [4]

Фактично, описані вище події започаткували революцію, яка протягом декількох місяців розгорталася перед очима мільйонів користувачів Інтернету. Ця революція відобразила вплив соціальних медіа на суспільство і, зворотно, вплив суспільства на соціальні медіа, оскільки кожна особа стала активним творцем контенту для цих медіа. Крім того, ці події підкреслили важливість соціальних мереж як інструменту для об'єднання, а іноді й формування громадянського суспільства.

Початок повномасштабного вторгнення остаточно показав усю важливість комунікацію влади з народом, зокрема через соціальні мережі. Інформаційна війна є невідомою частиною нашого сьогодення, інструментами якої виступають соціальні медіа. Після 24 лютого 2022 року сторінки у соціальних медіа українців переповнені новинами, зборами, світлинами з акцій протесту. Дані публікації, що висвітлюють тему війни, набирають мільйони переглядів не лише в Україні, а й у всьому світі.

Беззаперечним лідером серед соціальних мереж в Україні у 2022-2023 роках є Телеграм: саме тут найшвидше публікуються гарячі новини та подробиці. Одними з найбільш популярних телеграм-каналів є «Труха» та «Лачен пише», які відзначилися величезною кількістю корисної та важливої інформації та численних зборів. Такі джерела постійно тримають людей в

курсі подій, не дають падати духом та мобілізують величезну кількість сил та ресурсів на допомогу армії. [3]

Також варто відзначити, що популярність Інстаграму та ТікТоку серед українських користувачів також зростає. Ці соціальні мережі стають платформами для спілкування, висловлення думок та вираження підтримки, особливо серед молоді. Їхні можливості для розповсюдження інформації та мобілізації громадської думки роблять їх важливими інструментами у сучасних політичних процесах. [1]

Отже, соціальні мережі, такі як Телеграм, Інстаграм та ТікТок, відіграють ключову роль у комунікації влади з народом та в мобілізації суспільства на підтримку різних ініціатив. Їхній вплив на політичні процеси стає все більш помітним і визначальним для українців.

Варто зазначити, що в цей період соціальні медіа також стали об'єктом для розповсюдження дезінформації та пропаганди з боку різних сторін конфлікту. Це підкреслює важливість критичного мислення та перевірки джерел інформації, особливо в умовах інформаційної війни.

У цьому контексті важливо, щоб влада, як і громадяни, були свідомі впливу соціальних мереж на політичні процеси та дотримувалися принципів відкритості, прозорості та дотримання прав людини в цифровому просторі. Також потрібно розвивати механізми контролю за розповсюдженням дезінформації та забезпечувати доступ до достовірної інформації для всіх громадян.

У підсумку, соціальні мережі справді мають значний вплив на політичні процеси. Вони надають платформу для широкого спілкування, обміну інформацією та мобілізації громадян, що змінює традиційні підходи до політичної комунікації та участі. Впродовж кількох останніх років зростає їх значення і для українського інформаційного простору. Соціальні медіа стали не лише засобом комунікації, але й майданчиком для висловлення думок, розповсюдження проблеми війни, підняття важливих політичних питань, обговорення ситуації та підтримки.

Проте важливо враховувати, що існують певні виклики та ризики, пов'язані з використанням соціальних мереж у політичних процесах, такі як поширення дезінформації, фільтрування інформації та порушення приватності. Тому необхідно постійно аналізувати та вдосконалювати підходи до використання соціальних мереж у політичних кампаніях з метою забезпечення їхньої ефективності та демократичності.

ДЖЕРЕЛА:

1. Війна змінює життя українців, а вони задають тренди в соцмережах: що про це думають експерти? URL: <https://uatv.ua/uk/vijna-zminyuye-zhyttya-ukrayintsiv-a-vony-zadayut-trendy-v-sotsmerezah-shho-pro-tse-dumayut-eksperty/>

2. Вікіпедія. Соціальна мережа (Інтернет). URL:
https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service
3. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 р. URL:
<https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/Ukrainski-media-stavlennia-ta-dovira-2023r.pdf>
4. Mustafa Nayyem. URL:
<https://twitter.com/mefimus/status/403599728904241153>

Секція IV. Актуальні проблеми етики, естетики та філософії культури

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В АКсіОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

Тетяна Кононенко, професор Донецького державного університету внутрішніх справ (Кропивницький), професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1

Декларація принципів толерантності [1], яка прийнята резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року, визначає толерантність як сприйняття, повагу різноманіття культур і форм самовираження особистості. Це єдність у різноманітті. Її основою виступають: знання, відкритість, спілкування, свобода думки, совісті та переконань, все те, що сприяє переходу від культури війни до культури миру. Це пріоритет прав і свобод людини, плюралізму, демократії, норм міжнародного права. Толерантність означає визнання того, що люди відрізняються зовнішнім виглядом, соціально-економічним станом, мовою, поглядами, поведінкою, і вони мають право на існування цього різноманіття. Стаття 1 наголошує: «Стосовно поважання прав людини виявлення толерантності не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або прийняття чужих переконань. Це означає, що кожен може дотримуватись своїх переконань і визнає таке саме право за іншими. Це означає визнання того, що люди з природи своєї відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою і мають право жити в мирі та зберігати свою індивідуальність. Це також означає, що погляди однієї людини не можуть бути нав'язані іншим» [1]. На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судовопроцесуальних й адміністративних норм, доступність економічних і соціальних можливостей для кожної людини без будь-якої дискримінації. Це рівність прав і можливостей для всіх груп і кожної окремої людини.

Сучасна антропологія представляє нового суб'єкта, який акцентує духовний розвиток, цілісність і гармонійність життя. На перший план виходить етичний зріз розуміння життєдіяльності, самореалізація як самовдосконалення, що передбачає відповідальність у прийнятті рішень. Людина стає більш організованою, критичною до себе, передбачає наслідки своїх дій і відповідає за них. Йдеться про формування гуманістичного типу особистості з принциповою громадянською позицією, поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності,

дискримінації за будь-якими ознаками, культури демократії. Саме така особистість, що будує власну життєдіяльність відповідно до категоричного імперативу, виявляється здатною легітимізувати право як безумовну цінність.

Починаючи з епохи Просвітництва, філософія апелює до природних, невідчужуваних прав. За своїм сенсом вони, по-перше, забезпечують кожній людині її автономію та самореалізацію; по-друге, надають можливість функціонувати в суспільному просторі та брати участь у суспільній справі; по-третє, забезпечують захист від посягань з боку державної влади. Фундаментальним є прагнення зберегти своє «Я», свою екзистенцію й ідентичність. Воно становить головний антропологічний сенс. Мінімальною умовою здійснення цього виступає відмова від насильства, що означає визнання права Іншого, його цінності та гідності.

Загальна декларація прав людини [2], прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, проголошує: кожна людина народжується вільною, рівною у гідності та правах, вона має всі права і свободи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового або іншого становища. Кожна людина має право на життя, особисту недоторканність і свободу. Ніхто не повинен бути в рабстві, зазнавати тортур. Ніхто не може зазнавати втручання в особисте чи сімейне життя, посягання на честь, репутацію, тайну кореспонденції, недоторканність житла та майна. Кожна людина має право на свободу та вільне виявлення переконань, соціальне забезпечення, здійснення необхідних для підтримання гідності та вільного розвитку особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях.

Підсумовуючи, констатуємо, що антропоцентризм, тобто ставлення до людини, її прав і свобод як до найвищої цінності, поєднання моральної та правової свідомості, домінанта справедливості, законності, відповідальності перед суспільством і державою, культури повинні виступати основними координатами діяльності сучасної особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf>
2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

НЕОФІТИ І ДЕМІУРГИ. ПАРАДИГМА СУЧАСНИХ ЕТИКО - ЕСТЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ Й СВІТІ

Олена Лобанчук, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри етики та естетики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Контакт розмаїтих культур, швидкі технологічні зміни, розвиток засобів масової інформації, девальвація багатьох цінностей попередніх поколінь, антиномічність суджень та переосмислення історичних подій, питання спілкування та його значення для особистості, вплив негативних змін навколишнього середовища на здоров'я людини – подібні виклики стоять перед світом сьогодні; основний етичний виклик для України – закінчення бойових дій на всій території країни та вихід із гуманітарно-економічної кризи, яка пов'язана з тривалою пандемією та жахливими втратами війни.

Останнім часом зростає кількість наукових досліджень присвячена взаємозв'язку питань глобалізації і пов'язаним з нею глобальним викликам, Індивідуальні та колективні дослідження здійснюються у межах відповідних міжнародних мереж. Основи цього підходу висвітлено у працях Шалмалі Гуттала, який одним із перших виділяє універсальні цінності, які властиві всім світовим культурам – добродійність, верховенство права, самоуправління, заохочення, владна та соціальна безпека, традиція та універсалізм тощо. Разом з тим він наголошує на зростанні гомогенізації споживчих смаків, зміцненні й розширенні корпоративної влади, різке збільшення багатих і бідних, а також «зростання скрізь ліберально- демократичних ідей – це все в тій чи іншій формі належить до глобалізації» [5, с.523-531].

У сфері культури глобалізація пов'язана з розвитком мереж зв'язку, зі знанням і з ідеологічним дискурсом навколо глобалізації як необхідного кроку на шляху до глобального щастя.

Глобалізація зумовила розвиток загального способу життя і споживчих звичок. Культурна глобалізація також впливає на висвітлення у засобах масової інформації, в результаті чого людські трагедії потрапляють до нашої пильної уваги і відбувається мобілізація сумління світу в світлі величезних потоків населення. Великі монополії контролюють наші ключові глобальні засоби масової інформації з усіма ризиками упередженості і необ'єктивності, які вони можуть мати.

В умовах глобалізації «міжкультурний діалог став потребою для міжнародної солідарності, а також для загальної поваги прав людини. Не останню роль глобалізація відіграє для розвитку опору культур до неї та рухів до “іншого світу”» [5].

Сьогодення України вимагає компаративного переосмислення суспільно-культурного середовища в Європейському контексті. Проблема

порівняння еволюціонувала від метафізичного уявлення про будову світу до логічного її осмислення у сучасній філософії. Філософи визнавали існування об'єктивної й універсальної підстави для порівняння в межах просторово- метафізичного підходу. Метою даного дослідження є аналіз історії філософських дискурсів про просторово-метафізичні виміри європейського світоглядного компаративу. Формуванню компаративістики сприяли німецький дослідник Т. Бенфей, українські вчені Михайло Драгоманов, Микола Дашкевич, Іван Франко. Як відомо, величезний вплив на світоглядні зрушення мають авторитетні погляди й теорії, особливо концепції розвитку естетичної свідомості. На основі загально-естетичних теорій формується «художній метод, що позначає історично зумовлений спосіб створення взірців мистецтва, який ґрунтується на певному усвідомленні та раціонально визначеній системі добору, узагальнення й художнього перетворення життєвого матеріалу. Нерідко ототожнювалися поняття художнього методу і творчого методу, де творчий метод є характеристикою індивідуального творчого процесу, а художній метод характеризувався конкретно- історичними особливостями художнього процесу, саме художній метод розглядаємо в одному ряду із поняттям художня епоха, художній стиль, художній напрям» [3, с. 681-690].

Як відомо, взаємозв'язок естетики і філософії полягає в тому, що теоретичні принципи й науковий метод естетики залежить від світоглядних позицій, методології, філософської концепції конкретного філософа або певного філософського напрямку. Естетика через ідею калокагатійності активно взаємодіяла з етикою. Це ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості завжди служило засобом виховання людини [6, с.473].

Сучасне мистецтвознавство зосереджує увагу на дослідженні мистецтва в контексті духовної культури. Структура науки характеризується комплексністю, яка об'єднує загальне і часткове. Як система знань про окремі види мистецтва, мистецтвознавство теоретично взаємодіє з немистецтвознавчими науковими знаннями, методологічними підходами, спостереженнями і судженнями. З цього погляду особливо значущими є, наприклад, психологія художньої творчості, соціологія мистецтва, культурологія, семіотика тощо.

Головним пріоритетом і цінністю, суб'єктом культури і життя є особистість, тому гуманістично зорієнтована педагогіка, яка спрямована на випереджувальне, цілісне, фундаментальне розв'язання основних проблем навчання, покликана синтезувати основні напрями освітнього процесу: 1) компетентнісне навчання, 2) креативність, 3) особистісний розвиток.

Компетентнісний підхід до навчання і виховання успішно здійснюється засобом інтеграції, оскільки учень сам здатний обирати базові знання з різних предметів як у процесі навчання, так і в більш широкій взаємодії із довкіллям.

Принцип інтеграції відповідає психічній та фізіологічній природі дитини, сутності мови як суспільного явища в його взаємозв'язках з усіма аспектами багатогранного світу.

Опанування мови і мовлення є могутнім засобом не тільки спілкування, а й естетичного розвитку особистості на всіх етапах формування її духовності. Першопочатковим забезпеченням цього може стати навчання й виховання на основі органічного поєднання різних видів творчості, прилучення до духовної культури [1, с.67].

Провідною тенденцією проникнення культури в освіту і освіти в культуру є мовленнєвий розвиток як визначальний засіб інтегрованої художньої діяльності.

Етичне та естетичне виховання має особливе значення в період початкової освіти, коли формується особистісна культурна ідентичність, відбувається сингулярний розвиток індивідуальності. Особливістю даного віку є посилена пізнавальна активність: відбувається соціальна адаптація до сформованих у соціумі етичних та естетичних цінностей, усвідомлення громадянськості, формуються певні культурні компетентності. Важливо, щоб цей процес був послідовним та когерентним за змістом та способами пізнавальної діяльності й мав продовження у наступній ланці здобуття освіти.

У такому разі етико-естетичне виховання набуватиме цілісності та послідовності. Дуже важливо, щоб виклад навчального та супровідного матеріалу був цілісним та доступним з огляду на вікові особливості, а зацікавлене ознайомлення з культурно-історичними феноменами сприятиме формуванню щирого почуттєво-емоційного ставлення до дійсності та, без сумніву, вплине на світоглядне зростання особистості.

Кожний народ, кожна сучасна нація й країна шукає себе в світовому просторі, вступає в діалог з представниками інших культур та цивілізацій з питань неповторності й унікальності. Сучасній країні надається право самовизначення, реалізації ментального духу суспільства.

Ухвалене рішення щодо європерспективи звучить наступним чином: «Європейська Рада визнала європейське прагнення та європейський вибір України». Як зазначено в Угоді про асоціацію 28 лютого 2022 року президент України, реалізуючи право України обирати свою долю, подав заявку України на вступ до Європейського Союзу. Україна обрала шлях європейської інтеграції у 2014 році, підписавши угоду про асоціацію. Тепер Єврокомісія готує свій висновок, в Брюсселі опрацьовують відповідні документи [7].

Отже, світоглядна концепція сучасного суспільства і епохи в цілому потребує дуже швидких змін. Компетентнісний підхід є основою реформування освітнього процесу на підставі концепції Нової української школи інтегрованої у концепцію розвитку освітянської галузі XXI ст.

Використання сучасних методологій у навчальному процесі дає поштовх для природної трансформації мислення, світогляду особистості, що допомагає відбутися процесам самоідентифікації, переосмислення набутих знань для визначення життєвих пріоритетів суспільно адаптованої людини.

У першій половині ХІХ ст., з розпадом німецького, насамперед Гегелівського вчення, панівною течією в філософії стає позитивізм, такий філософський напрям, який єдиним джерелом істинного знання проголошує емпіричний досвід. Філософія «позитивного» знання - одна із найвпливовіших течій останніх півтора століть. Видозмінюючись від позитивізму до неопозитивізму, позитивізм багато в чому визначив духовне обличчя людства сучасної епохи.

Знання неминуче долає три стадії: 1) теологічну, 2) метафізичну та абстрактну, коли за явищами вбачають абстрактні субстанції, 3) наукову або позитивну, коли між явищами відкриваються незмінні закони, вважав Огюст Конт.

Герберт Спенсер, один з найдавніших позитивістів «першої хвилі», став творцем концепції еволюції як універсального явища. Він наголошував на трьох важливих моментах еволюції:

- 1) інтеграції або концентрації елементів (утворившись, розвиватись);
- 2) диференціації, тобто переході від однорідного стану до різнорідного;
- 3) зростанні порядку (від невизначеного до визначеності).

Порушені Г. Спенсером проблеми упорядкування хаосу є предметом вивчення нової науки - синергетики, його можна вважати одним із її попередників.

Неопозитивісти, зокрема представники Віденського гуртка, такі як Моріц Шлік, Рудольф Карнап, Філіп Франк, ранній Людвіг Вітгенштайн та ін., порушили проблеми неоднозначності наукових досліджень.

Українські вчені Д.Вілланський (Кавунник) і М. Максимович стали першими послідовниками Шеллінга, застосували ідеї натурфілософії, розвиваючи фізіологію, фізику, медицину та історію, яку вважали провідною наукою в системі філософського мислення. Учені звертаються до джерел культури українського народу.

З філософськими ідеями німецького романтизму пов'язана творчість українського вченого, філолога, фольклориста, етнографа, професора Харківського університету, автора теорії «філософії мови» О. Потебні.

Яскравим представником української естетичної думки у середині ХІХ ст. вважають славетного українського Кобзаря Тараса Шевченка.

Друга половина ХІХ ст. відзначається особливим розвитком передусім літературних процесів, а саме корифеїв української літературної творчості І.Франка, М.Коцюбинського, Лесі Українки, О.Кобилянської, В.Винниченка.

Філософ української літератури І.Франко залишив величезну художню і літературно - критичну спадщину. Він увів у науковий обіг термін «змисл».

Письменник розглядає «змисл» і як естетичне почуття, і як художній образ, і як стимул творчості.

І.Франко наголошує на дворівневій свідомості, підтримуючи теорію західних інтуїтивістів, роз'яснивши її на свій лад: рівні свідомості можна порівняти з інтелектом - вищим рівнем та інстинктом (інтуїцією) - нижчим рівнем. Лише той може бути художником, у якого розум та інтуїція і він може осягнути духовну пам'ять свого часу[3].

Кожний народ, кожна сучасна нація й країна шукає себе в світовому просторі, вступає в діалог з представниками інших культур та цивілізацій з питань неповторності й унікальності. Сучасній країні надається право самовизначення, реалізації ментального духу суспільства.

На фоні історичних подій сьогодні, ми бачимо непримиренну боротьбу добра і зла, віру в добро та істину, віру людей у Вічні цінності.

ДЖЕРЕЛА

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Львів, Літопис, 1996: 633 с.
2. Hegel, G.W.F. Phenomenology of Spirit, 2012.
3. Lobanchuk, O. Synchronic approach to comparative research of Ukrainian cultural space in European context. Beytulhikme. An International Journal of Philosophy. 2018. No 8(2): 681-690.
4. Lobanchuk, O. Transcendental approach to development of humanistic worldview by means of integration of ethical and esthetical influences. European Humanities Studies: State and Society. Kraków. 2019. No 1(II): 156-166.
5. Шалмалі, Гуттал. «Глобалізація» в розвитку на практиці. Vol. 17 No. 4/5, August 2007: 523-531. URL: www.jstor.org/stable/25548249
6. Шейко, В.М.; Богуцький, Ю.П.; Германова де Діас, Е.В. Культурологія. Харків: ХДАК, 2011. 473 с.
7. Тиховська О.М. Етнопсихологічна специфіка образів деміургів у космологічних колядках українців//Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2021. Т.32(71).<5>Ч.2. С.155-159.
8. Ambelain R. La notion gnostique du Demiurge dans les Ecritures et les traditions judeochretiennes. Paris: Bussiere, 2002. 140
9. Doherty K.F. The Demiurge and the Good in Plato//New Scholasticism. 1961. Vol. 35 (4). P.510-524.
10. World Stories. Deutsche Welle. 06.05.2022.

MEDIA COMMUNICATION IN CONFLICT: IMPLICATIONS FOR HUMANITARIAN SECURITY IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

A. A. Ishchuk, PhD, Associate Professor Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv.

O. M. Ishchuk, Associate Professor Ukrainian-American Concordia University.

In the landscape of modern conflict, the role of media communication as a tool of influence has become increasingly apparent. This study aims to delve into the multifaceted dynamics of communication within the media sphere amidst the ongoing Russian-Ukrainian war, intertwining this analysis with the critical aspect of humanitarian security.

As we witness the unfolding of the Russian-Ukrainian conflict, it becomes evident that media platforms are not only battlegrounds for opposing factions but also conduits for shaping public perceptions and policy decisions (Ishchuk O. & Ishchuk A., 2023). Actors involved in this conflict, whether state entities, rebel groups, or concerned citizens, wield significant influence over societal narratives, strategically disseminating information to manipulate public opinion and further their strategic objectives. This phenomenon highlights the imperative for meticulous planning in strategic communications, as emphasized by Stavridis (2007), stressing the importance of providing accurate and tailored information to specific audiences (Schoemaker & Stremlau, 2014).

It is necessary to underscore the critical role of media communication in shaping public opinion and policymaking, particularly during times of conflict. It emphasizes the pressing need to comprehend and counteract media manipulation, advocating for ethical practices and media literacy to safeguard the integrity of public discourse and democracy. Also, it is imperative to continue exploring the evolving dynamics of media communication to mitigate its potential detrimental effects on humanitarian security and societal well-being.

In addition to traditional media platforms, social media increasingly plays a pivotal role in conflict and contentious politics, serving as a powerful tool for communication among various actors, including politicians, leaders, insurgents, and protestors. Moreover, scholars have turned to social media as a valuable source of new data on conflict, offering unique insights into its complexities. This study acknowledges the significance of social media's influence on conflict and humanitarian security, providing a framework for understanding its impact through four key points. Firstly, social media reduces the costs of communication, enabling actors to disseminate information rapidly and effectively. Secondly, it accelerates the speed and dissemination of information, amplifying its reach and impact. Thirdly, scholars should focus on the strategic interaction and competitive adaptation of actors in response to changes in communication technology, recognizing the dynamic nature of conflict in the digital age. Finally, the new data provided by social media not only serve as an important resource for researchers but also fundamentally alter the information available to conflict actors, thereby shaping the conflict itself. In sum, social media's influence on

conflict defies simplistic explanations, challenging notions that it solely privileges incumbents or challengers (Zeitsoff, 2017). By integrating insights from social media analysis into our understanding of conflict dynamics, we can gain a more nuanced perspective on its complexities and implications for humanitarian security.

Furthermore, the ongoing Russian-Ukrainian conflict vividly illustrates the detrimental effects of fake news and manipulation propagated through social media platforms. Platforms like X (formerly Twitter) and various Telegram channels have emerged as primary sources of information for Ukrainian people, covering a wide range of topics from air raid alerts to political developments. However, amidst this influx of information, there is a proliferation of fake news and manipulation, contributing to misinformation, confusion, and heightened tensions within Ukrainian society. This underscores the urgent need for media literacy and critical thinking skills to discern credible sources from misinformation, particularly in conflict zones where the spread of false information can have dire consequences.

The adverse effects of fake news and manipulation on social media extend beyond mere misinformation; they pose significant threats to humanitarian security. In conflict-affected regions like Ukraine, where tensions are already high and trust in traditional institutions may be eroded, the dissemination of false information can exacerbate existing vulnerabilities and fuel further instability. Misleading reports about humanitarian aid efforts, false alarms regarding ceasefires, or misinformation about the intentions of opposing factions can hinder the delivery of essential services, impede humanitarian access, and escalate hostilities, putting civilian lives at risk.

Moreover, the rapid dissemination of information on social media platforms can influence public perceptions and shape policy decisions, thereby impacting the effectiveness of humanitarian responses. Misinformation or propaganda that portrays certain groups as aggressors or victims can influence public opinion and alter the course of diplomatic efforts or peace negotiations. As such, the manipulation of media communication in conflict zones not only undermines trust in information sources but also compromises the ability of humanitarian organizations to operate effectively and impartially, ultimately endangering the safety and well-being of affected populations.

In this context, media literacy, critical thinking, and digital literacy emerge as critical components of humanitarian security efforts. Strengthening individuals' ability to evaluate information critically and discern fact from fiction is essential for mitigating the impact of misinformation and manipulation on public perceptions and decision-making processes. Additionally, humanitarian actors must adapt their communication strategies to navigate the complex media landscape, ensuring that accurate, timely, and impartial information reaches affected communities, thereby promoting transparency, trust, and stability amidst conflict.

REFERENCES:

1. Ishchuk, O. M., Ishchuk, A. A. Communication in the media space and manipulation during wartime. 267–268. *Proceedings of the II International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference "Open Science of Ukraine: Visionary Discourse in the Context of Martial Law"*, 27–29 September 2023. <https://shorturl.at/rsBKU>
  2. Schoemaker, E., & Stremlau, N. (2014). Media and conflict: An assessment of the evidence. *Progress in Development Studies*, 14(2), 181–195. <https://doi.org/10.1177/1464993413517790>
  3. Stavridis, J. (2007). Strategic Communication and National Security. *JFQ*, Issue 46, 1–7. <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA575204.pdf>
- Zeitsoff, T. (2017). How Social Media Is Changing Conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 61(9), 1970-1991. <https://doi.org/10.1177/0022002717721392>

CUSTOMS TARIFF REGULATION ANALYSIS IN THE SHADOW ENVIRONMENT AND ITS IMPACT ON HUMANITARIAN SECURITY

M. A. Ishchuk, Senior Lecturer Department of Customs Affairs and Commodity Science, State Tax University, Irpin

In an era of increasing global interconnectedness, the concept of security has evolved beyond traditional military concerns to encompass the protection of fundamental human rights, societal well-being, and economic stability. At the heart of this evolution lies humanitarian security, a critical element ensuring the preservation of life, health, and dignity for individuals, communities, and nations. Amidst this landscape, the economic dimension emerges as a pivotal force shaping both the contours of humanitarian security and the broader trajectory of national prosperity (Дацко, 2015; Ейтутич & Попова, 2018).

However, despite the intrinsic link between humanitarian security and economic well-being, challenges persist at their intersection. One significant challenge arises from the proliferation of the shadow economy, characterized by illicit economic activities that undermine legitimate trade, exacerbate socio-economic disparities, and endanger vulnerable populations. Moreover, deficiencies in customs and tariff regulations compound these challenges, facilitating the illicit flow of goods and capital while impeding efforts to uphold humanitarian security standards.

The prevalence of shadow activities in Ukraine largely stems from an unfavorable market environment characterized by limited competition, constrained access to financial resources, opaque market transactions, and lax regulatory enforcement (Ishchuk, 2023a). Economic instability acts as a catalyst, intensifying the hurdles associated with humanitarian security. During economic

crises, individuals and communities face heightened vulnerability, diminished access to essential resources, and exacerbated socio-economic disparities, creating fertile ground for the proliferation of the shadow economy.

The intertwined relationship between economic instability and humanitarian security becomes evident as economic downturns lead to widespread unemployment, poverty, and food insecurity, further weakening the resilience of vulnerable populations. Scarce financial resources and strained public budgets hinder governments and humanitarian agencies' ability to respond effectively to crises and address emerging challenges. Within this context, the shadow economy thrives on the margins of formal economic systems, exploiting individuals grappling with economic hardship. Illicit activities such as smuggling, counterfeit goods trade, and informal labor markets flourish in environments characterized by weak regulatory oversight and enforcement mechanisms, undermining legitimate economic activities and fostering corruption.

Addressing the nexus between economic instability, humanitarian security, and the shadow economy requires a comprehensive approach. Efforts to promote economic stability, foster inclusive growth, and strengthen social safety nets are crucial for mitigating the adverse effects of economic crises on vulnerable populations. Similarly, enhancing regulatory frameworks, improving governance structures, and combating corruption are vital steps toward curtailing the proliferation of the shadow economy and upholding humanitarian security principles.

Ukraine's customs policy represents a comprehensive framework designed to regulate the movement of goods across its borders (Ishchuk, 2023b). This policy aims to streamline customs operations, safeguard national interests, regulate foreign trade, and ensure state security. Central to Ukraine's customs policy is the facilitation of customs operations, promoting efficiency and compliance with regulatory requirements. The policy also plays a crucial role in safeguarding national interests, promoting fair trade practices, and preventing the influx of illicit goods. Regulating foreign trade ensures compliance with international agreements and domestic laws, promoting fair competition and safeguarding national sovereignty. Furthermore, Ukraine's customs policy intersects with state security concerns, aiming to prevent illicit activities such as smuggling and trafficking through enhanced border security measures and collaboration with law enforcement agencies.

In conclusion, the complex interplay between humanitarian security, the shadow economy, and customs and tariff regulations underscores the multifaceted challenges of maintaining societal well-being and economic stability. Effective regulation and governance mechanisms are imperative for mitigating the adverse effects of economic crises, combating the shadow economy, and safeguarding the integrity of customs and tariff systems. By adopting a comprehensive and multi-dimensional approach that addresses the root causes of economic instability while promoting inclusive growth and

strengthening regulatory frameworks, societies can strive towards building more resilient, equitable, and secure futures for all.

REFERENCES:

1. Дацко О. І. Гуманітарні імперативи зміцнення економічної безпеки України. Львів, 2015. 672 с.
2. Ейтутіс Г. Д., Попова Д. В. Дослідження складових економічної безпеки України для сталого розвитку держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 29–36.
3. Ishchuk, M. (2023a). Uncovering the dynamics of the shadow economy in Ukraine: factors and remedial measures. *Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи: теорії та пропозиції: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 13–14 жовтня 2023 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 27–29. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-324-1-5>
4. Ishchuk, M. (2023b). Customs policy and shadow processes: a study on Ukraine's scrap metal industry. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, Запоріжжя, 10 листопада 2023 р. С. 19–20. https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2023/conf/1.7/STSEPtAIS_2023_proc.pdf#page=20

ТРАНСГУМАНІЗМ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Андрій Касков, магістрант спеціальності «Філософія» 4 курсу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У цій статті досліджується трансгуманізм як концепція, що активно розвивається в сучасній культурі. Демонструється бажання трансгуманізму розширити можливості людини та переосмислити етичні аспекти удосконалення людської природи за допомогою технологій. Водночас висвітлюються виклики, що виникають у зв'язку з цим, такі як етичні дилеми, соціальні наслідки та потенційні ризики для людства.

Актуальність теми. Трансгуманізм, як філософський напрям, у своїй сутності втілює бажання покращити людську природу за допомогою сучасних технологій. Він ставить перед собою завдання створити нову форму людства, яка була б вільною від хвороб, старіння та смерті. Його ключові аспекти, такі як штучний інтелект, генна інженерія та нейротехнології, допомагають досягати цієї мети. Штучний інтелект дозволяє розробляти нові засоби та методи для розвитку людських можливостей. Генна інженерія спрямована на лікування генетичних

захворювань та покращення фізичних та когнітивних характеристик людини. Нейротехнології відкривають можливості з'єднання мозку з комп'ютером, що може привести до значних змін у розумінні свідомості та сприйнятті.

Сьогодні трансгуманізм стає однією з найактуальніших тем нашого часу, оскільки технологічний прогрес стрімко змінює людську природу. У постіндустріальному суспільстві, де інновації стають на кожному кроці, трансгуманізм стає предметом активних дискусій і роздумів. Його вплив не обмежується лише філософськими дебатами, а стає суттєвим фактором у суспільному та особистому житті. Питання етики, соціальних відносин та релігійних переконань, які виносяться на порядок денний у контексті трансгуманізму, стають об'єктом уваги не лише науковців, але й громадськості загалом. У цьому контексті важливо зазначити, що трансгуманізм виступає як відповідь на сучасні виклики та можливості, що виникають в контексті технологічного прогресу. Його здатність перетворювати наші мрії у реальність і розширювати горизонти можливостей створює нові перспективи для людства. Проте разом із цими можливостями виникають і питання, пов'язані з етикою та мораллю.

Трансгуманізм порушує складні питання, пов'язані з обмеженнями та ризиками, які супроводжують технологічний прогрес. Він вимагає уважного аналізу та обговорення з метою забезпечення етичного та відповідального використання технологій для блага суспільства та кожного індивідуума. Таке обговорення є не лише актуальним, але й необхідним для забезпечення сталого та гармонійного розвитку нашої цивілізації.

Мета дослідження полягає у глибокому та всебічному вивченню трансгуманізму як філософського напрямку, зосередження уваги на його теоретико-методологічних засадах та аналізі впливу на моральні принципи та етичні конструкти сучасності. Як зазначає Нік Бостром, «трансгуманізм - це не просто абстрактне переконання, що ми ось-ось подолаємо наші біологічні обмеження за допомогою технологій; це також спроба переоцінити всю людську ситуацію, як її традиційно розуміють» [1]. Повноцінне розглядання соціальних перспектив застосування трансгуманізму також є однією з основних цілей даної дослідницької роботи. В результаті проведеного аналізу визначено історичні, теоретичні та практичні аспекти трансгуманізму з метою виявлення його сутності та значущості у формуванні культурного та соціального ландшафту сучасного світу. Для досягнення цієї мети проведено ретельний аналіз філософських основ трансгуманізму, вивчення його історичного контексту та методологічних підходів. Виявлено вплив трансгуманізму на моральні та етичні цінності сучасного суспільства. Аналіз соціальних перспектив застосування трансгуманізму допоміг зрозуміти, як цей філософський напрямок впливає на суспільні відносини та розуміння індивідом своєї ролі в сучасному світі.

В обширному ландшафті філософських тем трансгуманізм виступає як маяк, який освітлює перехрестя технологій, еволюції людини та прагнення до трансценденції. Визначений глибоким вивченням підвищення людських можливостей через технологічні засоби, трансгуманізм перетворився на багатогранний рух з корінням глибоко в інтелектуальній ґрунті різних дисциплін. Трансгуманізм, покликаний змінити не лише фізичні параметри людського буття, але й його соціокультурний ландшафт, спрямований на створення нового етапу еволюції. Цей рух активно розглядає вплив технологій на спосіб життя, міжособистісні відносини та суспільні структури. Він сприяє формуванню нового світогляду, в якому людство взаємодіє з технологією як з інтегральною частиною свого існування. Однією з основних концепцій трансгуманістичної думки є відмова від ідеї незмінності людської природи [1]. Зазначається відсутність чого-небудь абсолютно святого як у природі загалом, так і, зокрема, у фізичній природі людини. Трансгуманісти відкидають критику, спрямовану на спроби змінити природу, розглядаючи це як спробу «грати в Бога» або вияв гордості в повноваженнях [1].

Трансгуманізм витікає з глибокого аналізу людської природи та прагнення до досягнення вищих ступенів потенціалу, що спочатку може бути приховано в обмеженій природі людини. У витoku цього руху закладено бажання розвиватися і вдосконалюватися, виходячи за межі того, що дано природою. Він знаходить своє втілення в концепції перетворення людської екзистенції через використання передових технологій та філософських підходів. Це візійне прагнення випереджати власні обмеження та формувати власний шлях еволюції виходить за рамки звичайних стереотипів і спонукає до пошуку новаторських рішень у зміцненні інтелекту, подовженні тривалості життя та покращенні фізичних можливостей. Трансгуманізм втілює в собі вбачення, що людство може та повинно пристосовувати свою природу за допомогою наукових та технологічних досягнень, вдосконалюючи тим самим свій екзистенційний стан.

Але також слід відзначити виклики, які несе трансгуманізм демократичним принципам розвитку суспільства. Трансгуманістичні технології ставлять під сумнів основні принципи демократії, такі як рівність і представництво. Нерівномірний розподіл удосконалень може посилити існуючу нерівність і підірвати демократичний принцип рівного голосу і можливостей для всіх громадян.

Отже, поява трансгуманістичних технологій є перспективним філософським напрямком і вектором суспільного розвитку, але, в той же час, він створює значні виклики демократичним принципам, особливо щодо рівності, представництва та захисту прав особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Bostrom N. What is Transhumanism? URL: <https://nickbostrom.com/old/transhumanism>.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЛЬНИХ КАМЕНЯРІВ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Каріна Арльонок, магістрантка спеціальності «Філософія» 4 курсу
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблематики дослідження масонства горить вічним вогнем в зарубіжному і вітчизняному науковому просторі, продовжуючи приваблювати своєю універсальністю різнобічністю та унікальністю. Масонські ложі – це філософські та соціально-психологічні об’єднання, які ставили перед світом надзавдання еволюційної зміни людини – її шлях до самовдосконалення та самопізнання.

Об’єктом дослідження є феномен масонства на території України, його вплив на суспільно-політичну, релігійну та філософську сферу.

Метою дипломної роботи є розробка нового бачення і сприйняття щодо теми масонства.

Завданнями дослідження є:

- аналіз історичних та міфічних аспектів розвитку вільномулярства на теренах України;
- висвітлення ідей масонства, їх конструкції вірувань, як гностичний та дуалістичний міф;
- вибудувати позицію християнського ставлення

Методи дослідження. У теоретико-методологічному аспекті існує три види вивчення і трактування масонства: конспірологічний, академічний та езотеричний. До першого відносяться дослідники, які глобалізують масонський рух та впевнені в теорії змови. Представники академічного напрямку розглядають історію масонства, бібліографічні джерела, його значення у вдосконаленні суспільства та науки. Езотеричний вид трактування синтезує в собі два попередніх напрямки трактування. Водночас, в праці використаний гіпотетичний метод, який характерний для аналізу наукових припущень і древніх легенд для пояснення походження масонства. Також, порівняльно-історичний метод дозволяє провести межу між різними періодами становлення таємного ордену. Герменевтичний метод потрібний в тлумаченні знаків, ритуалів та постулатів масонства.

Історичний ракурс таємних товариств. Походження вільномулярства і його значення.

Масонство в Україні бере початок ще з XVIII століття. Як відомо, на той час його неможливо було назвати суто українським явищем через те, що країна була плацдармом конфлікту двох країн – Польщі і Росії, які

врешті розділили її на зони впливу. Тому масонство на теренах України діяло лише польське та російське.[Литвин Н. М, 2016р, 19-20 с.]. В ХІХ столітті масонство стало центральним джерелом відображення інтересів українського і російського дворянства. Українська еліта прагнула до вільнодумства, самовдосконалення суспільства, що несло за собою ліберальні настрої під покровом каменярів Російської імперії. Ця рушійна, інтелектуальна сила стала початком політичного лібералізму в країні та європеїзації існуючого режиму. Вільні мулярі тісно переплетені с подіями Української революції та тогочасною політикою взагалі. Відомий український історик, людина-епоха М.Грушевський вважався російським масоном. До цього ж числа рахуються М. Василенко і С. Петлюра, які конкурували в плані поглядів на майбутнє держави.

Постулати і принципи масонства. Символічний храм.

Щоб відчути фантастичну історію таємничого Ордену, варто осягнути всі елементи храму, його регалії та стилістику. Храм має прямокутну форму, стеля ніби нічне сяюче небо, обсипана зорями, а підлога нагадує двокольоровий шаховий візерунок. Перед входом в храм його підпирають дві колони. Ліворуч Боаз, що символізує північ, праворуч – Яхін, південь. Вони відокремлюють священний простір від мирського. Там же стоять два камені. На Сході встановлений трон Майстра, який керує в ложі. Біля трону знаходиться меч, інші важливі предмети. Східна частина прикрашена протиставними небесними світилами Сонцем і Місяцем, а також ініціалами в пам'ять Великому Архітектору (масонське бачення Всевишнього). У центрі храму трикутний вівтар, на якому знаходяться Біблія, косинець і циркуль. Біблія розкрита на першому розділі Євангелія від Івана, де йдеться про божественне Слово. [М. Маромарко, 1989, 11ст.].

Ідейна сторона масонства як строкатий конгломерат суперечностей.

Філософські погляди масонства характеризуються комбінацією безлічі протирічних вчень і течій, вони асимілювали елементи єдиногобожжя, піфагореїзму, гностицизму, каббали, дуалізму, середньовічного окультизму, західноєвропейських містиків.

Великий Архітектор Всесвіту. Ставлення ортодоксії.

Масонське бачення Бога пронизане гностичною ідеєю існування всевладного Деміурга(зображення Ісуса Христа з циркулем), який символізує Єдиного Творця і ремісника, який здатен створити будь-яку річ. Не зважаючи на тривалість існування масонства, воно залишається надто конспірологічним, загадком явищем, до якого вороже ставиться ортодоксія. Все через наявний окультизм, магічність, синтез заборонених вчень.

Висновки. Кінцеві прагнення масонства - об'єднання високоінтелектуальної, інтелігентної верстви населення в позацерковній та позаполітичній течії. Для створення нового просвітленого суспільства, не обмеженого в своєму розвитку та пізнанні.

ДЖЕРЕЛА

1. Литвин Н. М. Масонство України та національні рухи першої половини ХІХ ст. / Н. М. Литвин. // Історичні науки. – №105. – С. 19–22.
2. Маромарко М. Масонство в минулому та сьогодні. / М. Маромарко.. – 128 с.
3. Димчук А. В. Соціально-філософська парадигма масонського руху / А. В. Димчук. // Філософія історії, культурна антропологія. – С. 34–39.

ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНЦЕПТ «СТАТУЇ» ЕТЬЄНА ДЕ КОНДІЛЬЯКА

Дмитро Козлов, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Сенсуалізм - це філософська доктрина, яка визнає чуттєвий досвід як основу для отримання знань та розуміння світу. У контексті сенсуалізму віра в те, що всі наші ідеї, уявлення та концепції виникають з вражень, отриманих через наші чуття, стає центральною. Ця філософська течія виникла у відповідь на питання про походження знань та розуміння природи людського розуму, а також є протиставленням раціоналізму та ідеї про вродженні знання. Сенсуалізм став популярним в епоху Просвітництва і відіграв значну роль у формуванні наукового підходу до вивчення людської психології, освіти та когнітивного розвитку. Його принципи були використані та розвинуті у різних напрямках філософії та психології, зокрема в позитивізмі та біхевіоризмі.

Основною метою сенсуалізму є підкреслення значущості чуттєвого досвіду як фундаменту для всіх форм знання і розуміння світу. Ця доктрина прагне пояснити, як із первинних чуттєвих даних формуються складні ментальні структури та знання, спираючись на ідеї, що розум людини активізується та розвивається через чуттєві враження.

В своєму дослідженні я розкриваю антропологічні аспекти концепції французького сенсуаліста Етьєна де Кондільяка. Основні цілі філософської антропології – розуміння людської природи, вивчення культурного різноманіття, підвищення міжкультурного розуміння. Майже всі представники сенсуалізму Нового часу відштовхувалися від філософсько-антропологічних питань у дослідженні принципів пізнання. Джон Локк, англійський філософ та один з ключових представників британського емпіризму, у своєму творі «Трактат про принципи людського знання» спробував дослідити джерела та межі нашого знання та розуміння світу.

Однією з головних тез його трактату є твердження, що наш розум народжується як «чиста дошка», яка на початку є пустою, а знання набуваються через досвід. Він виступав проти концепції інатизму, що передбачала наявність вроджених ідей у розумі, і стверджував, що усі ідеї походять з чуттєвого досвіду. Це спричинило його твердження про те, що розум людини народжується, як «чистий аркуш паперу», на якому формуються ідеї за допомогою чуттєвого досвіду.

Також одним з основних представників сенсуалізму є Джордж Берклі, котрий в «Трактаті про принципи людського знання» розвивав ідею, що бути – значить бути сприйнятим, стверджуючи, що матеріальний світ існує лише в сприйняттях. Реальність існує тільки у свідомості спостерігача, тобто буття залежить від сприйняття. Берклі заперечував існування матеріального світу незалежно від спостерігача і стверджував, що реальність складається з ідей та сприйняття, а не з матеріальних об'єктів.

Клод Адріан Гельвецій, французький філософ і педагог, теж являє собою одного із представників даного напрямку. У своїй роботі «Про людину, її здібності та виховання» він розглядав питання про виховання та розвиток людини з позицій емпіризму та пізнання через досвід. Гельвецій вважав, що навчання повинно бути природним та спрямованим на розвиток усіх здібностей людини. Томас Гобс, англійський філософ і політичний теоретик, у роботі «Левіафан» розглядав питання про природу держави та правові засади суспільства. Він стверджував, що держава має бути заснована на договорі між людьми для забезпечення порядку і безпеки, а центральна влада має бути сильною та авторитарною, щоб запобігти хаосу і конфліктам. Гобс у даній праці викладав матеріалістичний погляд на людину, стверджуючи, що всі людські дії та соціальні установки випливають з фізичних потреб та відчуттів.

Шотландський емпірист Девід Юм у трактаті «Дослідження про людський розум» досліджував природу людського розуму та його можливості до пізнання світу. Юм стверджував, що всі наші ідеї та поняття походять з досвіду, і відкидав можливість існування вроджених ідей. Він також досліджував питання про причинно-наслідкові зв'язки і висунув концепцію «звичайного об'єднання досвіду», яка стала важливим внеском у розвиток епистемології. Суть концепції полягає в тому, що люди мають тенденцію сприймати та сполучати події у світі в певній послідовності або порядку. На основі постійного повторення певних послідовностей досвіду людський розум формує звичайні зв'язки між подіями та стає схильним до утворення певних звичаїв, вподобань та звичайних способів мислення.

Етьєн Бонно де Кондільяк – французький філософ, політик та публіцист епохи просвітництва. У «Трактаті про відчуття» він аргументував, що всі розумові процеси є результатом відчуттів та перцепцій, перетворених через діяльність уваги, порівняння, та судження. Він досить детально дослідив питання людського «Я» і людську природу,

завдяки своїй концепції «людини-статуї». «Якщо людиною - як представником людського роду, виду *Homo sapiens* – народжуються, то особистістю стають» [1]. Тобто особистість, або ж «Я», формується протягом нашого життя під час взаємодії із навколишнім середовищем. В своїй сутності «Я» представляє сукупність спогадів про те, яким воно було раніше і те, яким воно є на даний момент.

Важливо зазначити, що даний трактат є унікальним, адже тут Кондільяк наділяє статую фізичними відчуттями, паралельно аналізуючи її діяльність та розвиток. Цей розвиток нагадує ефект віддзеркалення, де за допомогою фізичних відчуттів свідомість отримує досвід, після чого цей досвід поступає назад до фізичних відчуттів, котрі знову і знову взаємодіють із навколишнім середовищем, тим самим набуваючи знань і розвиваючись. Таким чином можна сміливо стверджувати, що тіло не здатне снувати без душі, так само, як і душа без тіла, усе є взаємопов'язаним. «Ні Арістотель, ні Платон, ні Декарт не роз'яснять, що таке душа, але безперечним є той факт, що душа і тіло – це єдине ціле й окремо їх можна уявити хіба що в абстракції» [2]. Кондільяк описує статую як новонароджене дитя. На самому початку існування немовлята не відчують смаків, дотиків, не чують звуків, та народжуються сліпими, однак вони мають здатність дихати, відповідно – відчувати запахи. Після чого немовля поступово розвиває в собі нові відчуття й здобуває нові знання та навички, наприклад, вміння ходити на ногах. Також більшість дій новонароджених дітей для нас незрозумілі, бо ми уже маємо ті знання, котрих ще немає у немовляти. І найголовніше, як описує Кондільяк, наші відчуття на початку відрізняються від тих, котрі ми відчуваємо зараз. Його приклад про сліпонародженого, у котрого зняли катаракт, досить детально пояснює ці перші відчуття. Адже сліпонароджений, якому зняли катаракт, почав бачити плоску картинку. У його очей не було ідеї простору, тому усе здавалося йому плоским. Проте йому підносили сфери, давали їх потримати, аби була зрозуміла їх форма, і потім відносили на деяку відстань, поступово збільшуючи її, та змінюючи розмір сфер. Після цих тренувань сліпонароджений почав бачити своїм оком, як звичайні люди.

Кондільяк аналізує різні відчуття на прикладі статуї. Розрізнення відчуттів і пам'яті спонукає філософа прослідкувати процес того, як відчуття залишаються у пам'яті людини. Зародження пам'яті у статуї Кондільяка відбувається під час етапу, коли статуї доступне лише одне відчуття – нюх. Запах, що вона відчуває, не зникає повністю після того, як тіло, котре є джерелом запаху, припинило діяти на орган чуття. Увагу, яку викликав аромат, затримує його і залишається те чи інше враження. Це і є пам'ять.

Таким чином Етьєн Бонно де Кондільяк описав не просто людську природу, а першопочаток існування людини та її подальший розвиток, на

протязі якого вона здобуває знання за допомогою відчуттів та взаємодії із навколишнім середовищем.

ДЖЕРЕЛА

1. Сидоренко Л.І. Філософське осмислення людини. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/sid-phil-human.htm>.
2. Махній М. Історія психологічної думки. Авторський науково-освітній проект. “*HOMO PSYCHOLOGICUS*”. 4.7. Ж. Ляметрі й Е. Кондільяк: “мисляча машина” чи “чуттєва статуя”? URL: <https://makhnii-history.blogspot.com/2018/05/47.html>.

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СЕМІОТИКИ КОЛЬОРУ В ПРАВОСЛАВНІЙ ІКОНОГРАФІЇ: ІКОНІЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО В МАТЕРІАЛЬНІЙ ФОРМІ

Крістіна Бінківська, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Православна іконографія являє собою надзвичайно цінну та унікальну форму сакрального мистецтва, що виходить далеко за межі суто матеріальної зображальності. Ікони постають своєрідними «вікнами у вічність», через які здійснюється епіфанія, тобто явлення трансцендентної духовної реальності в матеріальному світі. У цьому контексті колористична семіотика іконопису набуває виняткового феноменологічного значення, постаючи як особливе поле зустрічі видимого та невидимого, тимчасового та вічного, земного та божественного.

Феноменологічний підхід виявляє, що колір в іконографії виходить за межі суто емпіричного сприйняття барв, перетворюючись на особливий спосіб буттєвого самовираження трансцендентного змісту через матеріальну форму. Він перестає бути лише фізичною характеристикою матеріалу, а набуває статусу конституюючого феномену, який активно долучається до формування іконічного способу буття.

Кольори в іконописі постають як динамічні та живі символи, котрі резонують в людській душі на глибинному рівні архетипів та духовних інтуїцій. Вони не просто зображують певні образи, а безпосередньо присутні як носії сакральних смислів, активно залучаючи глядача до переживання вищої духовної реальності. Колір виступає своєрідним медіатором зустрічі людини зі сферою божественного, опосередковуючи переживання сакрального через відчутну матеріальну форму.

Феноменологічний аналіз розкриває глибинний зв'язок між колористичною семіотикою та догматикою православної традиції. Кожен колір та поєднання відтінків на іконах несуть у собі багатозначну семантику, пов'язану з християнськими догматами, есхатологічними

уявленнями та містичними переживаннями. Створюється складна ієрархія буття, де матеріальне та духовне існують у нерозривній єдності.

Наприклад, золотий колір символізує божественне світло, що осяває всесвіт. Червоний - уособлює жертвну любов Христа та кров мучеників. Синій - небесну благодать та присутність Святого Духа. Зелений - надію на воскресіння та вічне життя. Білий - чистоту душі та безгрішність. Чорний - зло, гріх та відсутність істинного світла. А коричневий - марноту тлінного фізичного існування.

Ця складна колористична символіка творить герменевтичний код, запрошуючи глядача до активного розкодування прихованих трансцендентних смислів через роздуми над кольорами та їхніми поєднаннями на іконах. Колір у такий спосіб стає провідником сакральної герменевтики, відкриваючи шлях до досягнення глибинних істин християнської віри через видиму матеріальну форму.

Феноменологічний підхід виявляє, що в іконописі колір набуває неповторного онтологічного статусу, перетворюючись на унікальну іконічну форму буттєвої маніфестації трансцендентного змісту в межах матеріального. Його феноменологічна природа виходить за межі суто зображальної функції, колір стає способом буттєвої присутності сакрального у профанному, вічного у тимчасовому. Саме через кольори відбувається епіфанія, доступна для містичного переживання глядачем.

Феноменологічний аналіз розкриває унікальний онтологічний режим існування кольору в іконографії. Кольори виступають не просто декоративними елементами, а динамічними живими символами, що втілюють у собі вічні духовні істини православ'я. Колористична семіотика відкриває шлях до переживання трансцендентної реальності через іманентну матеріальну форму, поєднуючи емпіричний життєвий світ із вищими духовними істинами. Колір набуває статусу конституюючого феномену іконічного способу буття, перетворюючись на канал передачі надприродних смислів через матеріальну оболонку.

Таким чином, православні ікони постають як особливий феноменологічний простір епіфанії невидимого у видимому, безкінечного у скінченному. І все це стає можливим завдяки іконічній природі кольору, що виступає провідником сакральної герменевтики, розкодовуючи приховані духовні смисли через відчутну матеріальну оболонку. Колористична семіотика перетворює іконопис на унікальну форму буттєвого самовираження трансцендентного в матеріальній площині, долучаючи людину до містичного переживання вічності через скінченні чуттєві форми.

ДЖЕРЕЛА:

1. Дротенко В. (2021). Семіотика іконопису та стилістика ікони в контексті культурно-мистецької традиції. Молодий вчений, 3 (91), 135-140. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-30>
2. Остащук І. (2014). Сакральний символізм у формуванні національно-культурної ідентичності. Науковий вісник Чернівецького університету. Філософія, 726-727, 207-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2014_726-727_41
3. Пресіч О. (2012). Вивчення символізму в українському іконописі: методологічні зауваги. Всесвіт. Український журнал іноземної літератури, 7–8. URL: <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/1009/41/>

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ЕТИЧНА ЧЕСНОТА ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЕКЗИСТЕНЦІАЛ

Наталія Коваленко, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Справедливість є однією з фундаментальних категорій етики та соціально-політичної філософії. Вона визначає уявлення про належне, правильне і гідне у взаєминах між людьми, групами та суспільством загалом.

Як етична чеснота, справедливість формує ядро моральної свідомості. Вона відображає прагнення людини до встановлення гармонійних, збалансованих стосунків на основі поваги до прав та гідності кожної особистості.

У соціальному вимірі справедливість виступає вихідним принципом організації суспільного устрою. Вона регулює розподіл благ, можливостей, обов'язків та відповідальності між членами спільноти.

Питання справедливості завжди було в центрі уваги філософів, соціологів, правознавців та політологів. Ще з часів Платона, Аристотеля та Томи Аквінського справедливість розглядається як одна з ключових етичних чеснот, що регулює відносини між людьми та суспільними інститутами [1; 2; 3].

Аристотель у своїй "Нікомаховій етиці" визначав справедливість як вершину моральних чеснот, що дозволяє встановлювати гармонійні стосунки в суспільстві. Томас Аквінський розглядав справедливість як постійну й незмінну волю віддавати кожному належне, підкреслюючи її ключову роль у регулюванні соціальних відносин [3].

Іммануїл Кант, своєю чергою, обґрунтовував ідею категоричного імперативу як універсального морального закону, заснованого на

принципах справедливості. На думку Канта, моральна поведінка має ґрунтуватися на максимах, які можуть стати загальними законами [4;5].

У сучасному світі проблема справедливості набуває особливої гостроти. Праці Джона Ролза, Амартії Сена та Майкла Волзера наголошують на необхідності побудови справедливих соціальних інституцій, які б забезпечували рівність можливостей, справедливий розподіл благ та повагу до плюралізму соціальних сфер [6;7;8].

Так, Джон Ролз у своїй "Теорії справедливості" пропонує принципи справедливості, що мають бути покладені в основу організації соціальних інститутів. Амартія Сен акцентує на необхідності забезпечення справедливих можливостей для реалізації людського потенціалу, наголошуючи на ролі освіти, охорони здоров'я та інших соціальних благ. Майкл Волзер, своєю чергою, обстоює плюралістичний підхід до справедливості, який передбачає різні сфери розподілу соціальних благ.

Водночас особливої уваги заслуговують питання процедурної справедливості у функціонуванні органів влади та механізмів вирішення конфліктів. Як свідчать дослідження Джона Тібо, Лоуренса Уокера та Тома Тайлера, сприйняття людьми процедур прийняття рішень як чесних та підзвітних є ключовим чинником забезпечення довіри до влади та легітимності її дій [9;10;11].

Отже, справедливість постає не лише як фундаментальна етична чеснота, а й як ключовий соціальний екзистенціал, що визначає стабільність і сталий розвиток суспільства. Забезпечення справедливості вимагає комплексного підходу, який передбачає створення та функціонування ефективних інституційних механізмів, здатних втілювати принципи справедливості в реальне суспільне життя.

ДЖЕРЕЛА:

1. Платон. (2000). Держава (Д. Коваль, Перекл.). Київ: Основи.
2. Аристотель. (1994). Нікомахова етика. Київ: Аквілон-Прес.
3. Аквінський, Т. (2000). Сума теології (Т. 1, Переклад з латини). Київ: Видавничий дім «Альтернативи».
4. Кант, І. (2004a). Основи метафізики моралі. Київ: Юніверс.
5. Кант, І. (2004b). Критика практичного розуму. Київ: Юніверс.
6. Rawls, J. (1971). A Theory of Justice. Harvard University Press.
7. Sen, A. (2009). The Idea of Justice. Penguin Books.
8. Walzer, M. (1983). Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality. Basic Books.
9. Thibaut, J., & Walker, L. (1975). Procedural Justice: A Psychological Analysis. Lawrence Erlbaum Associates.
10. Tyler, T. R. (1988). What is Procedural Justice?: Criteria Used by Citizens to Assess the Fairness of Legal Procedures. Law & Society Review, 22(1), 103-136.

11. Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). *The Social Psychology of Procedural Justice*. Springer.

КУЛЬТУРА ТА РЕЛІГІЯ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

Яна Фіх, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Сучасна культова філософська течія екзистенціалізму виникла в першій половині ХХ ст. у період загального занепокоєння і воєн і відбиває самопочуття людини, що гостро відчуває межу між життям і смертю, буттям та небуттям. Незважаючи на велику кількість різноманітних екзистенційних течій, існують загальні інтегрально-осьові теми, які концептуально об'єднують філософів протилежних напрямів в екзистенціалізмі. До них можна віднести онтологічну парадигму, яка становить важливу ланку теоретичного фундаменту екзистенціалізму і становить інтерес для багатьох класиків-екзистенціалістів. У той самий час екзистенційна онтологія залишається на периферії світової філософської рефлексії. Дисонанс посилюється ще й тим, що у вітчизняній філософській думці нині помітно зріс інтерес до екзистенціалізму як філософської течії в цілому та до екзистенційних питань буття зокрема [1, с. 102].

Першим представником екзистенційної філософії можна назвати датського філософа С. К'єркегора. Онтологічний аспект його екзистенціалізму полягає у розумінні екзистенції як внутрішнього буття людини у світі. Оскільки предметне зовнішнє буття виражає собою «несправжнє існування», то екзистенція передбачає вирішальний екзистенційний вибір, з допомогою якого людина переходить від споглядально-чуттєвого буття, детермінованого зовнішніми чинниками соціального середовища, до єдиного та неповторного буття «самого себе» [3, с. 150].

Ще одним попередником екзистенційної філософії вважають Б. Паскаля. Він сприймав буття людини як екзистенційну втраченість «в глухому кутку, у комірчині Всесвіту», балансування на межі двох проваллів – нескінченності та небуття. Сама людина, порівняно з нескінченністю, є «серединою між усім і нічим». Пізнання своєї буттєвості в «людських якостях», на думку Паскаля, нерозривно пов'язане з глибоким внутрішнім надрином, який зумовлений екзистенційним відчуттям смерті.

Онтологічно смерть невіддільна від відповідного рефлексивного страху смерті з усіма його супутніми атрибутами та наслідками, але боротьба зі смертю визначає власне людське призначення. Вічність існує, і Паскаль приходиться до висновку: смерть, яка відкриває ворота вічності та

загрожує людям кожен мить, обов'язково поставити їх перед жахливою неминучістю або вічного буття, або вічних мук [2, с. 120].

Екзистенціалісти відрізняються від мейнстріму способом мислення та дій; що узгоджується з визначенням субкультури Генфлера, який стверджує, що вони повинні мати «відмінні значення навколо певних ідей, практик». «Ідеї» стосуються цінностей і вірувань, спільних для членів субкультури, а «практика» стосується спільних звичаїв. Оскільки екзистенціалізм пов'язаний із самим собою, від його членів не очікується, що вони будуть мислити певним чином, їх просто заохочують спрямовувати своє мислення на досягнення двох основних цілей: автентичності та свободи. Ця суб'єктивність, оскільки кожна істота буде мати свій власний спосіб знайти своє справжнє я, допускає різні точки зору та вирази. Наприклад, всупереч поширеній думці, екзистенціалізм і теїзм не виключають один одного.

Насправді К'єркегор сам був дуже релігійним. Деякі екзистенціалісти переконані, що Бог існує, деякі не впевнені, а інші впевнені, що Бога немає. Але всі вони погоджуються, що всі ми відповідальні за те, ким ми є, і за вибір, який робимо. Хенфлер фактично підкреслює, що хоча члени субкультури дотримуються однакового етосу, «це зовсім не означає, що всі прихильники конкретної субкультури поділяють однакове розуміння цих речей».

У контексті релігії британська письменниця Аніта Брукнер стверджує: «Екзистенціалізм — це бути святим без Бога; бути власним героєм, без будь-яких санкцій і підтримки релігії чи суспільства» [2, с. 122]. По суті, їх не дуже хвилює те, що передує їхньому власному існуванню, бо істина існує лише в становленні самого себе. Більшість людей, які дотримуються релігії, керуються Богом або засвоюють уроки та «факти» про життя з релігії, але екзистенціалісти відкидають цю залежність від вищої істоти, яка їх веде.

Екзистенціалістам не приписують ні релігії, ні атеїзму; це відхилення від відповідності домінуючим релігійним інституціям слідує духу субкультури та відображає те, до чого вони зрештою прагнуть: індивідуальність. Цю саму різницю у переконаннях можна побачити через призму екзистенціалістів у політиці. Вони прагнуть до індивідуальної свободи; в якій би формі це не відбувалося. Екзистенціалісти, які знаходять свободу в членстві в комуністичній партії, оскільки це знімає стрес від пошуку їжі та житла та дозволяє зосередитися на собі, прагнути до нього. Однак більшість екзистенціалістів уникали б гнітючої політики та політичного жаргону. Вони обрали б самоврядування замість правління суспільства. Частиною екзистенціалізму є усвідомлення свободи вибору та здатності творити власне життя, не піддаючись зовнішньому тиску конформізму. Отже, якими б не були їхні переконання, якщо члени спільноти діляться «ідеями» та застосовують однакові практики мислення

(вкорінені в індивідуалізмі) до різних сфер свого життя, вони відповідають цьому критерію субкультури.

Подібно до того, як готи виражають себе через темне мистецтво, а панки через панк-музику, екзистенціалісти також висловлюють свої переконання через своє мистецтво та літературу. Ці ідеї та фокус на індивідуальності часто призводили до драматичного самовираження та відчаю. Оскільки екзистенціалізм - це проголошення автентичності, члени хочуть «уникати будь-якої видимості створення системи». У цьому випадку «система» - це освітня, політична чи соціальна система.

Через те, що мистецтво є таким інтерпретаційним і різноманітним сектором, важко сказати, що екзистенціалізм кидає виклик «нормі». Тим не менш, розумно припустити, що екзистенціалістське мистецтво послідовно відображає цінності та вірування його прихильників.

Останній критерій для субкультури за Генфлером полягає в тому, що вона має «відчуття маргіналізації або опору передбачуваному «традиційному суспільству». Екзистенціалісти відкидають ширшу культуру беззаперечного конформізму і, у свою чергу, є єдиною культурою. Один із способів, яким вони явно відкидають цю культуру, полягає в їх девіантному стилі одягу через індивідуальну естетику.

Субкультури мають відрізнитися за способом одягу тих, хто їх практикує. Наприклад, готів можна впізнати за темним одягом і макіяжем, щоб виділити себе. Екзистенціалісти також дотримуються цього критерію, хоча й більш витончено. Спочатку і чоловіки, і відомі люди носили картаті сорочки та носили довге волосся. Пізніше вони почали носити чорне – особливо у формі водолазок – усі члени дотримувались одностатевого одягу. Можна з упевненістю припустити, що наголос на одностатевому одязі спрямований на протидію гендерним очікуванням, які були й досі є поширеними в нашому суспільстві. Існує припущення, що вибір кольору був результатом їхньої заклопотаності смертю та страхом життя. Прикладом їхньої «уніформи» є Жюльєт Греко, відома французька актриса, яка вважала себе екзистенціалісткою та часто носила чорний макіяж і повністю чорний гардероб [1, с. 105].

Підсумовуючи, можна зазначити, що при глибшому розгляді екзистенціалістів можна вважати субкультурою, оскільки вони поділяють (розсіяні) соціальні мережі, спільні цінності та є нонконформістами, а отже, поза домінуючою культурою. Субкультури розвиваються та змінюються з часом, і екзистенціалізм нічим не відрізняється. Субкультура екзистенціалістів пережила свій розквіт у паризькому богемному кафе наприкінці 1940-х років і з тих пір поступила місцем і вплинула на зростання інших субкультур, таких як Beat Generation і нещодавно хіпстери. Подібно до екзистенціалізму, ці субкультури цінують цінності індивідуальності та автентичного вираження: біт-покоління подарувало світові Боба Ділана, Аллена Гінзберга та Вільяма Берроуза.

ДЖЕРЕЛА

1. Булатов М. Антропологічні ідеї та тенденції розвитку в історії західноєвропейської філософи. Курс лекцій / М. Булатов. К.: Либідь, 2003. 432 с.
2. Головка Б. А. Філософська антропологія / БА. Головка. К.: ІЗМН, 1997. 240 с.
3. Петрів О. Феномен людини у філософії західноєвропейського екзистенціалізму / О. Петрів *Проблеми гуманітарних наук*. Випуск 25. Філософія. 2011. С 144-155.

СУЧАСНА ЕСТЕТИКА: ВИВЧЕННЯ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ

Софія Усачова, студентка спеціальності «Маркетинг» Державного торговельно-економічного університету.

Естетика, як наука, відкриває шлях до розуміння та аналізу того, як ми сприймаємо красу, мистецтво та навколишній світ. Вивчення цієї дисципліни дозволяє нам розкрити внутрішній світ людини через призму її сприйняття краси. Сучасна естетика не обмежується теоретичними питаннями, активно інтегрується в усі сфери нашого життя, розширюючи свої горизонти новими напрямками. У даній роботі ми детально розглянемо ключові аспекти сучасної естетики та її роль у розвитку суспільства.

Естетика - це наука, що вивчає еволюцію та культуру людських почуттів. Це визначення впливає з об'єднання двох основних аспектів:

- 1) специфіка естетичного сприйняття людиною світу як цінності;
- 2) творча діяльність людини в мистецтві.

У першій частині досліджується природа естетичного сприйняття, смаку, ідеалу, а також його творчий потенціал і категорії, такі як прекрасне, трагічне, комічне. Друга частина зосереджена на мистецтві, вивчаючи його структуру, функції, художній талант, жанри та стилі. Предметом естетики є весь світ в його естетичному вимірі.[1]

Сучасна естетика проявляється у наступних аспектах:

- Використанням вільного напівхудожнього філософствування;
- Відкиданням будь-яких догм;
- Закликом до переосмислення всіх цінностей;
- Активним розвитком естетичної проблематики у теорії мистецтва, художній критиці, психології, соціології, семіотиці, лінгвістиці.

Естетика досліджує природу загальнолюдських цінностей, їх походження та розвиток, основні принципи естетичного сприйняття людиною світу через мистецтво та повсякденне життя. Вона також аналізує сутність і прояви естетичного в мистецтві та дійсності, а також природу і закони художньо-естетичної творчості, вплив кращих зразків світового мистецтва на формування сучасної естетичної культури. Насьогодні термін

"естетика" використовується не лише в науці, але й у різних сферах життя, включаючи побут, працю, особисті людські стосунки і т. п. [2]

Центральним поняттям естетики є взаємодія "людина-світ", яка сприяє розумінню сенсу життя. Естетика відображає універсальний духовний пошук буття і допомагає зрозуміти природу людства і мистецтва. У сучасному світі вона стає засобом вирішення загальнолюдських проблем, а нові підходи до неї розширюють поняття естетики новими аспектами, такими як тілесність і пластика, збагачуючи сприйняття і розуміння естетики. Однак історія естетики віддає належне походженню її від давніх міфологічних текстів, де обговорювалася взаємодія між людиною і світом за допомогою виразних форм. Принципи чуттєвої виразності та взаємодія з емоціями та почуттями підкреслювалися через поняття краси, яке є ключовим в естетиці. Усі інші аспекти естетики були виражені через співвідношення з цією категорією. Таким чином, ключові аспекти естетики базуються на понятті "прекрасне".

Більшість видатних філософів, які розробляли детальні естетичні системи, були знайомі з конкретними творами мистецтва і розуміють історичну специфіку художніх стилів і напрямків. Це дало підстави стверджувати, що естетика, як наука, немає визначеної сфери застосування, а предмет дослідження постійно змінюється відповідно до суб'єктивних уподобань дослідників. У такому контексті естетика, яка є одночасно частиною загального філософського аналізу та результатом досліджень у мистецтвознавстві, не має власної чіткої наукової області. Згодом стало зрозуміло, що специфіка естетики як науки полягає в її міждисциплінарному характері. Визнання естетичного знання є складним через його подвійну природу - від логічної структури і високих узагальнень до реальних проявів художньої творчості та парадоксів мистецького життя.

Сучасна естетика є важливим інструментом для розуміння сенсу та значення нашого існування. Вона не лише допомагає нам розкрити глибину нашої культурної спадщини, але й стимулює нас до творчого та критичного мислення. За допомогою естетики ми можемо краще зрозуміти навколишній світ та нашу взаємодію з ним, відкриваючи нові шляхи до розвитку та самовдосконалення. Таким чином, сучасна естетика залишається не лише важливою галуззю науки, але й невід'ємною частиною нашого культурного досвіду та особистісного розвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк. Естетика. 2010 р. -6 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Levchuk_Larysa/Estetyka.pdf
2. Естетика - філософська наука. Виникнення та розвиток. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: веб-сайт. 2023 р. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5958>

ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ

Хода В. М., аспірант Навчально-наукового інституту автоматики та електротехніки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Патлайчук О. В., кандидат філософських наук, доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Анотація: Було досліджено предмет філософії техніки, звертаючи увагу на її вплив на сучасне суспільство. У роботі проаналізовано роль технологій у формуванні культури, етики, економіки та мистецтва. Також досліджено вплив технічного прогресу на соціальні відносини та спосіб міжособистісного спілкування. Висвітлено важливість розуміння взаємозв'язку між технікою та природою у контексті збереження середовища. Автори визначають основні аспекти філософського аналізу технологічного прогресу для покращення якості життя.

Ключові слова: філософія техніки, технологічний прогрес, суспільство, культура, етика, економіка, мистецтво, взаємодія, соціальні відносини, міжособистісне спілкування, природне середовище, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Полягає у визначенні основних аспектів, що становлять об'єкт дослідження в галузі філософії техніки. Вона включає в себе виявлення та аналіз ключових проблем, пов'язаних з впливом технічного прогресу на сучасне суспільство, культуру, мистецтво, етику, взаємодію з природою та соціальні відносини. Ретельне висвітлення цих аспектів дозволяє краще розуміти взаємозв'язок між технікою та суспільством і виявляти пріоритетні напрямки досліджень у цій галузі.

Мета роботи. Розкрити сутність та значення філософії техніки для сучасного суспільства, проаналізувати роль техніки у культурі, мистецтві, етиці та взаємодії з природою.

Актуальність роботи. Полягає в необхідності розуміння впливу технологій на різні сфери життя сучасного суспільства. Швидкий розвиток технологій породжує нові етичні, культурні та соціальні виклики, що вимагають глибшого аналізу та розуміння.

Сутність проблеми філософії техніки. Філософія техніки виникла з необхідності розуміти вплив технологій на життя людини та суспільства, що стало особливо актуальним у ХХ столітті. Наукові конгреси, такі як зібрання німецьких філософів Х. Ленка та Г. Рополя, а також філософа Ж. Еллюля, дозволили розглянути техніку як складний феномен, що впливає як на культуру, так і на соціальні аспекти суспільства [1]. Сучасна філософія техніки, як стверджує Герд Леонгард, відкриває нові виклики з розвитком

штучного інтелекту та інших передових технологій, вимагаючи переосмислення етичних, соціальних та культурних аспектів використання технологій. Таким чином, філософія техніки залишається важливим напрямком філософського дослідження, спрямованим на розуміння та аналіз впливу техніки на сучасну цивілізацію.

Поняття техніки і розуміння технології. Поняття техніки та розуміння технології є ключовими для розуміння сутності та ролі технологічного розвитку в сучасному світі. Широкий підхід до техніки охоплює будь-які допоміжні засоби діяльності, але філософські рефлексії розкривають різні аспекти її сутності, включаючи взаємодію з природою та роль у підвищенні ефективності людської діяльності. Розуміння технології допомагає вирішувати складні виклики сучасності та розвивати технології, які відповідають потребам суспільства та забезпечують його стале зростання [2].

Роль техніки у сучасному суспільстві. Проблема штучного інтелекту визначається великим питанням: чи можуть машини думати? Це етичне дилема, що привертає увагу вчених, філософів та розробників технологій. Запитання, поставлене Аланом Тюрінгом ще у 1950 році, відкрило шлях до вивчення можливостей розумних машин та їх потенційного впливу на суспільство. У 40-х роках минулого століття Тюрінг вже почав досліджувати ці проблеми, що в сучасному світі перетворилися на ключову тему, відому як штучний інтелект. Це питання стоїть перед суспільством не лише як академічна дискусія, але і як проблема, яка впливає на розробку технологій, розвиток етичних стандартів та способи регулювання. Тому проблема штучного інтелекту не лише стимулює наукові дослідження, але й викликає необхідність уважного розгляду її наслідків для суспільства [3].

Результати дослідження. Досліджено вплив технічного прогресу на сучасне суспільство та його культурні, етичні, економічні та мистецькі аспекти. Обговорено взаємозв'язок між технікою, природою та способом міжособистісного спілкування, а також важливість розуміння цього зв'язку для збереження середовища та покращення якості життя.

Висновки. Підкреслюють необхідність глибокого аналізу впливу технологій на різні сфери життя сучасного суспільства. Розуміння цього впливу допомагає вирішувати етичні, культурні та соціальні виклики, що виникають в контексті швидкого технологічного розвитку. Важливо продовжувати філософські дослідження для розвитку технологій, що сприятимуть сталому зростанню та забезпечать гармонію між людиною, технікою та природою.

ДЖЕРЕЛА

1. Мельник В. П. Філософські проблеми технікознавства. – Львів, 1994
2. Петрушенко В.Л. Історія світової філософії. Фундаментальні проблеми філософії. Навчальний посібник – Львів: НУ “ЛП”, 2001

3. Алан Тюринг «Обчислювальна техніка та інтелект», 1950

4. Патлайчук О.В. Філософія розвитку суспільства в умовах четвертої промислової революції. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 42. С. 95-100.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ НАУКОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ

Угольніков Г.Г., студент Навчально-наукового інституту автоматичної та електротехніки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Герасін О. С., кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютеризованих систем управління Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова.

Протягом історії людства, світогляди та розуміння різних аспектів життя зазнали непередбачуваних змін. Від давніх часів, коли винайдено колесо, до сучасних досягнень у галузі квантових обчислень, людство продовжує рухатися вперед, здійснюючи великі кроки у розвитку різних сфер життя. Цей неперервний шлях розвитку супроводжувався постійними зусиллями філософів та вчених у пошуках істини, у формуванні більш повного розуміння навколишнього світу.

Серед цих великих змін, які відбувалися протягом історії, є такі, які можна б назвати революційними, але вони не завжди отримують цей статус. Питання, що стоїть перед нами, полягає в тому, як визначити революційність в науці. Які критерії слід використовувати для того, щоб визначити наукову революцію? Чому саме це поняття викликає так багато плутанини і складнощів у визначенні? Ретельний аналіз різноманітних аспектів цього явища дозволить отримати більш глибоке розуміння та апробувати різні підходи до розгляду наукових революцій.

Ключові слова: наукова революція, визначення, парадигма, класифікація, вплив на суспільство, приклади революцій, історичний контекст.

Мета роботи полягає в розгляді поняття наукової революції, а також у вивченні історії та критеріїв визначення цього поняття. Шляхом дослідження цих аспектів ми намагатимемося краще зрозуміти сутність наукових революцій та їхнє значення у розвитку науки та суспільства.

У сучасному науковому світі поняття наукової революції відіграє важливу роль у розвитку науки та визначенні її ключових моментів. Наукова революція - це періодичне явище, що полягає у радикальних змінах у поглядах, концепціях та методах наукового пізнання[1]. Цей термін використовується для опису значущих змін у науковій парадигмі, які суттєво перетворюють спосіб розуміння світу.

Історичний контекст виникнення поняття наукової революції пов'язаний з іменами видатних науковців, таких як Томас Кун, який вперше вжив термін "наукова революція" у своїй праці "Структура наукових революцій"[2]. Однак ідеї про радикальні зміни у науці були вже висловлені раніше, зокрема, Френсіс Бейкон та Ісаак Ньютон внесли свій внесок у розвиток цього поняття.

Основними рисами та ознаками наукової революції є зміна парадигми, перегляд установок та методів дослідження, а також поява нових концепцій та теорій[3]. Наукова революція виникає у результаті накопичення нев'язкостей та протиріч у дотеперішній парадигмі, що призводить до її кризи та змушує шукати нові шляхи розв'язання проблем.

Існують альтернативні концепції наукової революції, серед яких виділяються соціологічний та епістемологічний підходи[4]. Соціологи розглядають наукову революцію як соціокультурне явище, що виникає у результаті взаємодії наукових спільнот, тоді як епістемологи акцентують увагу на змінах у способах побудови знання та його обґрунтування.

Щодо видів наукових революцій, можна виділити кілька типів змін у науці. Концептуальні зміни у науці передбачають перегляд основних концепцій та моделей, що лежать в основі наукового пізнання. Методологічні зрушення та відкриття означають появу нових методик дослідження та практик, які дозволяють отримати нове знання[5]. Вплив наукової революції на суспільство та культуру полягає у поширенні нових ідей, змінах у технологічному прогресі та перетворенні культурних цінностей.

Приклади наукових революцій свідчать про значущий вплив цих подій на розвиток науки та суспільства. Коперниківська революція в астрономії викликала перегляд уявлень про структуру Сонячної системи та місце Землі в ньому[6]. Теорія платонівських тіл Кеплера спричинила зміни у математичних моделях орбіт планет[7]. Революція в біології, пов'язана з дарвінізмом, привела до перегляду уявлень про еволюцію живих організмів[8]. Квантова революція в фізиці спричинила появу квантової механіки та нових фундаментальних закономірностей макроскопічного світу[9].

Революція Ньютона в фізиці спричинила перегляд класичної механіки і стала основою для подальшого розвитку фізичної науки[10]. Генетична революція в біології дала поштовх для подальших досліджень у генетиці та біотехнологіях. Теорія релятивності Альберта Ейнштейна змінила уявлення про час і простір, викликавши радикальні зміни в фізичних теоріях[11]. Хімічна революція призвела до створення нових матеріалів та технологій, що мали значущий вплив на промисловий розвиток[12].

Електромагнітна революція спричинила появу нових способів передачі енергії та комунікацій, що суттєво змінило суспільство[13]. Ці приклади свідчать про значущий вплив наукових революцій на подальший розвиток

науки, технологій та культури.

Отже, поняття наукової революції є ключовим для розуміння динаміки наукового пізнання та його впливу на суспільство. Розгляд видів та прикладів наукових революцій дозволяє краще зрозуміти значення цих подій для сучасної цивілізації.

Висновки. Наукова революція є складним та багатогранним явищем, яке відображає важливі зміни у наукових підходах, методології та концепціях. Вона впливає на всі сфери життя суспільства, включаючи культуру, технології та економіку.

Поняття наукової революції визначається як радикальна зміна в науковому світогляді, що призводить до перегляду прийнятих концепцій, парадигм та методології. Історичний контекст виникнення цього терміну пов'язаний з діяльністю видатних науковців, таких як Коперник, Кеплер, Дарвін, Ньютон, Ейнштейн та інших, які запропонували нові підходи до розв'язання наукових проблем.

Основними рисами та ознаками наукової революції є зміна парадигм, розвиток нових концепцій та теорій, а також вплив на суспільство та культуру. Альтернативні концепції наукової революції вказують на різноманітність підходів до розуміння цього явища.

Види наукових революцій можна класифікувати за різними критеріями, такими як галузь науки, часовий період, глибина змін тощо. Кожен вид наукової революції супроводжується концептуальними змінами у науці, методологічними зрушеннями та впливом на суспільство та культуру.

Приклади наукових революцій, такі як Коперниківська революція, дарвінізм, квантова революція в фізиці та інші, ілюструють значущий вплив цих подій на розвиток науки та суспільства. Вони спричинили глибокі перетворення в наукових уявленнях, що мали далекосяжні наслідки для людства.

У висновку слід зазначити, що наукова революція є невід'ємною частиною історії розвитку науки та суспільства. Вона визначає нові шляхи досліджень, сприяє появі нових технологій та методик, а також формує новий світогляд у суспільстві. Розуміння цього явища допомагає краще усвідомити сутність наукового прогресу та його вплив на людське життя.

ДЖЕРЕЛА

1. Патлайчук, О. В., Ступак, О. П., & Томашевська, Т. В. (2021). Революція та еволюція: філософський аналіз концепцій розвитку науки. Publishing House "Baltija Publishing".
2. Горобець, С. В., Горобець, О. Ю., & Хоменко, Т. А. (2010). Основи біоінформатики.
3. Клочков, І. В. (2013). Наукова революція XV-XVII століть і філософські погляди І. Ньютона.
4. Толстов, І. В. (2015). Філософія науки.

5. Копилов, Г. (2010). Про природу" наукових революцій".
6. Roberts, A. (2009). The copernican revolution. In *The Routledge companion to science fiction* (pp. 3-12). Routledge.
7. Russell, J. L. (1964). Kepler's laws of planetary motion: 1609–1666. *The British journal for the history of science*, 2(1), 1-24.
8. Rogers, J. A. (1972). Darwinism and social Darwinism. *Journal of the History of Ideas*, 33(2), 265-280.
9. Healey, R. (2017). *The quantum revolution in philosophy*. Oxford University Press.
10. Hall, A. R. (1982). *Newton's revolution*.
11. Pauli, W. (2013). *Theory of relativity*. Courier Corporation.
12. Perrin, C. E. (2020). The chemical revolution. In *Companion to the history of modern science* (pp. 264-277). Routledge.
13. Mautz, J. R., & Harrington, R. F. (1977). *Electromagnetic scattering from a homogeneous body of revolution* (p. 0088). Syracuse, NY: Department of Electrical and Computer Engineering.

ПРИНЦИПИ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ НАУКИ

Олександр Побережець, студент факультету економіки моря Національного університету кораблебудування імені Адмірала Макарова.

Єфімова Г.В., д.е.н., професор Національного університету кораблебудування Адмірала Макарова.

Анотація. Досліджено принципи постнекласичної науки. Проаналізовано їх зміст, структуру та взаємодію. Зроблено висновок, що людина є особливим компонентом в складній системі постнекласичної науки.

Ключові слова: постнекласична наука; нелінійність; принципи постнекласичної науки; міждисциплінарність; самоорганізація; синергетика; біфуркація; коеволуція; універсальний еволюціонізм; методологічний плюралізм; співвіднесення знань з ціннісно-цільовими структурами; людиновимірність.

Постановка проблеми визначається необхідністю систематизації та аналізу існуючих принципів сучасної постнекласичної науки з метою її всебічного розгляду.

Актуальність.

Сучасна епоха потребує нової раціональності, нового образу мислення, релевантного в умовах світу, що безперервно змінюється та ускладнюється.

Сучасна постнекласична наука в центр своїх досліджень поставила

унікальні, складні системи, що історично розвиваються, особливим компонентом яких є сама людина.

Постнекласична наука постає як етап розвитку сучасної науки й водночас як нова характеристика науки, пов'язана зі зміною її об'єктів, їх пізнання і знання та методології наукового дослідження. Постнекласична наука характеризується глобальною трансформацією системи виробництва знання в науці та способу відношення науки до суспільства.

Мета даної роботи – проаналізувати філософські принципи постнекласичної науки.

Виклад результатів дослідження.

Постнекласична наука, характеризує новий тип об'єктів, методологічних підходів, постнекласичної раціональності, організації пізнавальної діяльності організації наукових досліджень, демонструє праксеологічну спрямованість на методологічному, організаційному та онтологічному рівнях, стає підґрунтям формування нових моделей наукової раціональності, які утворюють сучасне світоглядне й концептуальне поле постнекласики. Різноманітні моделі постнекласики розширюють концептуальний і методологічний арсенал сучасної науки [1].

Особливим видом середовищ є мережа як складне нелінійне утворення, що формується на основі певного типу мережевої взаємодії [2].

Нелінійність - це фундаментальна властивість усіх без винятку соціоприродних об'єктів і явищ. У навколишньому світі не буває лінійних процесів, які підкорялися б однозначним законам. Світ сам по собі нелінійний. Нелінійність -

це залежність, яка існує між аргументами і функцією, яка не описується однозначними рівняннями. При нелінійності системи процеси в ній не розглядаються ізольовано від зовнішніх чинників, враховують «відгуки» середовища, яке оточує систему

Нелінійність передбачає заперечення однозначних розв'язків, визнання їхньої багатоваріантності і ймовірного розвитку подій. [3].

До основних принципів постнекласичної науки можна віднести такі:

- міждисциплінарність;
- самоорганізація;
- коеволюція;
- універсальний еволюціонізм;
- методологічний плюралізм;
- співвіднесення знань з ціннісно-цільовими структурами.

Міждисциплінарна комунікація постає як мережева комунікація чи самоорганізуюча комунікація – як форма впровадження міждисциплінарної методології, трансдисциплінарних норм та цінностей, інваріантів та універсальної наукової картини світу [2].

Міждисциплінарність часто вживається також як синтез теоретичного знання і технологій, знання і умінь, причому і ті, й інші

побудовані на певних когнітивних стратегіях, тобто епістемологічний контекст міждисциплінарних досліджень є невід'ємною їх складовою. Саме в цьому сенсі міждисциплінарними є сучасні біотехнології і нанотехнології[2].

Існує багато способів розмежування типів міждисциплінарних підходів. Одна класифікація розрізняє міждисциплінарний, міждисциплінарний і трансдисциплінарний підходи. Мультидисциплінарні підходи передбачають простий акт зіставлення частин кількох традиційних дисциплін з метою отримати ширше розуміння якоїсь спільної теми чи проблеми. Міждисциплінарні підходи передбачають реальну взаємодію між загальноприйнятими дисциплінами, незважаючи на ступінь спілкування; таким чином, поєднання, синтез або інтеграція концепцій та/або методів значно відрізняються. Міждисциплінарні підходи, тим часом, включають сформульовані концептуальні рамки, які прагнуть вийти за рамки більш обмежених світоглядів спеціалізованих традиційних дисциплін [5].

Самоорганізація — термін, який вживається для визначення процесів виникнення складних структур при відсутності нав'язаного зовнішньою дією порядку. Процес, в ході якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи [6].

Концепція самоорганізації одержує поширення не тільки в природознавстві, але й у соціально-гуманітарному пізнанні. Оскільки більшість наук вивчають процеси еволюції систем, то вони змушені аналізувати й механізми їхньої самоорганізації. Наприклад, органи самоорганізації населення — представницькі органи, що створюються жителями, які проживають на законних підставах на певній території, населеному пункті, для вирішення окремих питань місцевого значення [6].

Процеси самоорганізації вивчає сучасний міждисциплінарний розділ науки — синергетика [6].

Синергетика (грец. «працювати разом») — це міждисциплінарна галузь досліджень, започаткована Германом Хакеном у 1969 році [7].

На рівні знання синергетика стає трансдисциплінарною основою системної експлікації об'єктів різної онтологічної природи в різних науках та формування нового способу репрезентації цих об'єктів на основі концептуальних засад синергетики: як нерівноважних, дисипативних систем, що включають нелінійні процеси та процеси самоорганізації.

Синергетика як теорія самоорганізації досліджує складні самоорганізуючі системи, виявляючи внутрішні властивості систем як джерело їх саморозвитку. Нелінійні процеси взаємодії системи із зовнішнім середовищем, спираючись на нелінійні математичні моделі, розкривають нове відношення до проблеми цілого і частини, виходячи із складності цілого та голізму – переваги цілого над частиною. Одним із проявів цієї переваги цілого над частиною є вплив системи на саму себе. Н. Кочубей

розкриває нелінійність «як здатності складної системи впливати на саму себе, тобто здатності до самодії, до самовпливу, самодобудовування, що дає змогу для ширшої експлікації у предметній області різних наук».

Синергетика переосмислює поняття хаосу. Так В. М. Найдиш конкретизує умови при яких хаос набуває конструктивної сили, а саме у нелінійних (нерівноважних, відкритих) системах постійно діє дисипативний, розсіювальний, хаотизуючий чинник. Проте, в силу вибірковості такої системи, її різної чутливості до різних дій (і зовнішніх, і внутрішніх) дисипативний чинник діє також вибірково: він розсіює одні утворення і посилює інші, сприяючи тим самим їх структуризації і локалізації. Тож хаос сприяє стабілізації і самоструктуруванню нелінійного середовища, проявляє себе як творче начало. [9].

Біфуркація (або точка біфуркації) - це точка фазового перетворення, максимально хаотичний стан системи, в якому починають виникати нові центри її організації. Деякі з цих нових центрів стають атракторами системи. Різні атрактори визначають різні можливі варіанти майбутнього стабільного (протилежного до біфуркації) стану системи, тобто такого стану, до якого система може еволюціонувати за певних умов (за певних значень головних, керуючих параметрів). Кожний атрактор - це своєрідний центр тяжіння (можна сказати й фокус) усіх умовно можливих траєкторій руху системи до стану її динамічної стійкості. В розвитку культури і суспільства, роль атракторів, як правило, відіграють нові ідеї, які стають спільними, об'єднують людей у нову спільноту з новою метою, ідеалами і т.д.

Отже, суть точки біфуркації в тому, що досягнення максимальної дисипації, ентропії породжує свою протилежність - креативно-структурувальні процеси. Безпосередньо в точці біфуркації можливими є різні траєкторії подальшого розвитку системи (тобто можливий вибір різних атракторів), але коли вже система отримує (чи обирає) той чи інший атрактор, то вона обов'язково еволюціонує до заданого цим атрактором сталого стану. Іншими словами, до сфокусованої атрактором мети "стягуються" всі траєкторії еволюції системи [10].

Біфуркація виявляє подальші розгалуження еволюції, наявність множинності її «ходів», альтернативних потоків тощо. Еволюційний підхід передбачає невизначеність ситуації майбутнього, його емерджентність, фундаментальність випадковості. В еволюції можливі не тільки шляхи ускладнення та поступу, а й тупикові шляхи, які закінчуються «нічим», або деградацією системи [2].

Слід також зазначити, що хоча вибір майбутнього в точці біфуркації є випадковим, він здійснюється тільки з наявного обмеженого набору можливостей, які, в свою чергу, визначаються наявними для даної системи атракторами (станами, до яких потенційно "притягуються" траєкторії еволюції системи)[10].

Дослідження структур-атракторів дає уявлення про складність системи. Складноорганізована система має велику кількість різних структур-атракторів.

Наявність у системі потенціальних структур-атракторів – різних варіантів її майбутнього – характеризує зростаючу складність складових і способи їх об'єднання у цілісність, що еволюціонує, визначаючи, як вважає В. Белавін, закони еволюції.

Коеволюція, процес взаємних еволюційних змін, що відбувається між парами видів або групами видів, коли вони взаємодіють один з одним. Діяльність кожного виду, який бере участь у взаємодії, чинить селекційний тиск на інші [8].

Те, як відбувається взаємодія між видами, залежить не лише від поточного генетичного складу залучених видів, але й від нових мутацій, що виникають, популяційних характеристик кожного виду та контексту спільноти, в якому відбувається взаємодія [8].

Принцип коеволюції також складає методологічні засади постнекласичної науки. Він орієнтує дослідників розглядати об'єкти в контексті узгоджених, взаємообумовлених змін систем або частин всередині цілого. Будучи біологічним за походженням, пов'язаним з вивченням спільної еволюції різних біологічних об'єктів і рівнів їхньої організації, поняття коеволюції охоплює сьогодні узагальнену картину всіх еволюційних процесів. Це поняття характеризує як матеріальні, так і ідеальні (духовні) системи, тобто є універсальним. Важливо підкреслити, що поняття «коеволюція» тісно пов'язане з поняттям «самоорганізація». Якщо самоорганізація має справу зі структурами, станами системи, то коеволюція з відносинами між системами, що розвиваються, з кореляцією еволюційних змін, відносини між якими узгоджені, взаємоадаптовані. Полярні рівні коеволюції –молекулярно-генетичний і біосферний. Принцип коеволюції гостро ставить питання про синтез знань, про необхідність поєднання різних рівнів еволюції, різних уявлень про коеволюційні процеси, виражених не тільки в науці, а й в мистецтві, релігії, філософії тощо. Коеволюція відбувається в єдності природних і соціальних процесів. Тому на сучасному етапі розвитку науки потрібна тісна єдність і постійна взаємодія природничо-наукового і гуманітарного знання з метою більш глибокого дослідження механізму коеволюційних процесів. Більше того, сьогодні йдеться вже про вплив ідеї коеволюції на формування засад екосупільної практики [4]

Уявлення про універсальність процесів еволюції у Всесвіті реалізується в сучасній науці в концепції глобального еволюціонізму М. Мойсеєва, системного еволюціонізму Е. Янча, універсальної історії А. Назаретяна та інших дослідників. Принцип універсального еволюціонізму забезпечує екстраполяцію еволюційних ідей, які отримали обґрунтування в біології, астрономії та геології, на всі сфери дійсності та розгляд неживої,

живої і соціальної матерії як єдиного універсального еволюційного процесу. Ухвалення діалектики цілісності, включеності людини в систему – одне з найвагоміших наукових досягнень постнекласичної науки і цивілізації в цілому. Сучасний погляд на світ полягає у єдності суспільства, біосфери, ноосфери, і взагалі, світобудови. Один з проявів цілісності полягає в тому, що людину дослідник має розглядати не поза досліджуваним об'єктом, а всередині нього. Вона завжди лише частина, що пізнає ціле [4].

У сучасному пізнавальному процесі маємо виходити з принципу методологічного плюралізму, тобто усвідомлення обмеженості, однобічності будь-якої методології – в тому числі раціоналістичної (включаючи діалектико-матеріалістичну). Цю ситуацію чітко висловив свого часу американський методолог науки Пол Фейєрабенд: «Все дозволено». Звідси ідея не тільки методологічного плюралізму, але і методологічного анархізму, що викладена в роботі Фейєрабенда «Проти методу. Нарис анархістської теорії пізнання». Великий фізик В. Гейзенберг наголошував на тому, що треба осягати дійсність усіма дарованими нам органами. Але не можна, підкреслював він, обмежувати методи свого мислення однією-єдиною філософією. Разом з тим неприпустимо будь-який метод проголошувати єдино вірним, принижуючи або взагалі відмовляючи (неважливо, на яких підставах) іншим методологічним концепціям. У сучасній науці не можна обмежуватися лише логікою, діалектикою, епістемологією, а ще більше, ніж раніше, потрібні інтуїція, фантазія, уява та інші пізнавальні здібності як засоби осягнення дійсності [4].

Одним з провідних принципів постнекласичної науки є принцип співвіднесення знань з ціннісно-цільовими структурами. Це означає широке включення до проблемного поля науки людської діяльності, по'єднання об'єктивного світу і світу людини, подолання розриву між об'єктом та суб'єктом пізнання. Уже на етапі некласичного природознавства стала очевидною необхідність співвіднесення наукових досліджень із засобами пізнання. На цьому акцентували А. Едінгтон, Е. Шредінгер та інші. Один із засновників квантової механіки В. Гейзенберг зазначав, що слід вже говорити не про картину природи, що складається в природничих науках, а про картину наших відносин з природою. Тому поділ світу на об'єктивний хід подій у просторі та часі і душу, в якій відображаються ці події, вже не може бути вихідною ідеєю науки ХХ століття. В центрі уваги постнекласичної науки вже не природа сама по собі як така, а «мережа взаємин людини з природою» [4].

Людиновимірність, що є однією з основних характеристик постнекласичної науки, була уведена як характеристика, що виражає специфіку об'єктів наукового дослідження. У концепції В. Стюпіна людиновимірність систем постає у вигляді об'єкта постнекласичної науки.

Як риса постнекласичної науки вона розкривалась у дослідженні систем, що функціонують і що розвиваються.

Людиновимірність постає як визнання особливого статусу людини в системі. Нові прояви співвідношення людини і неживих об'єктів розкриваються у межах розуміння людини як спостерігача. Проте положення класичної раціональності – визнання незалежності спостерігача долається на основі включення присутності людини в систему. На онтологічному рівні людиновимірність систем розкривається не тільки як об'єкт, а й як невикорінна, істотна складова самої системи, що характеризує її специфіку. Праксеологічність постнекласичної науки розкривається з позицій переведення її із суто гносеологічної, пізнавальної площини взаємодії суб'єкта та об'єкта і введення пізнавальних дій у практичну площину перетворення системи на основі результатів її дослідження [2].

Людиновимірні системи включають людино-машинні системи, людино-інформаційні, людино-технологічні, людино-природні, соціально-природні, людино-ситуаційні комплекси (біологічні, біотехнологічні комплекси, людино-техніко-технологічні системи, комп'ютерні мережі, всі соціальні об'єкти).

У людиновимірних системах по-новому розкривається спрямованість науки на практичний результат. Відбувається якісне розширення спектра очікуваних від науки результатів, які включають не тільки техніку й технологію, а й наукове знання, наукові прогнози, сценарії, науково-аналітичні розробки, когнітивні продукти, моделі тощо.

Осягнення впливу людини на систему пов'язане з розглядом її людиномірності. У сучасній науці погляд на людиномірність як слабкість системи та як прояв недосконалості людини поступається місцем розкриттю впливу людського фактора на формування майбутнього. Людський вимір пов'язується з визначенням смислу. Людиномірні системи на рівні корпорацій, організацій, проектів розглядаються з точки зору впливу людського виміру системи на визначення її місії і стратегії розвитку.

Важливим проявом людиномірності систем, що вивчає наука, є дослідження їх когнітивного потенціалу. Когнітивне моделювання експертного знання у системах сприяє формуванню погляду на систему як таку, що самонавчається. Рефлексивний підхід до управління виявляє значення дослідження представлень-репрезентацій, які є в учасників певних процесів та можливостей впливу на них. Когнітивний підхід до управління спирається на когнітивне моделювання та розробку когнітивних карт. Урахування ролі та значення когнітивного фактора сприяє розвитку досліджень з когнітивної економіки.

Висновки

Характерною ознакою постнекласичної науки є перехід до дослідження відкритих систем, врахування цілісності системи у процесі її дослідження.

Постнекласична наука характеризує трансформацію виробництва наукового знання, яка охоплює різні науки та науку в цілому.

Осними з важливих складових постнекласичної науки є:

- людиновимірність;
- міждисциплінарність;
- постнекласична трансформація методології;
- синергетики та ін..

Людиновимірність є однією з основних складових постнекласичної науки, що визначає людину як невід'ємну частину системи, з особливим статусом, в процесі наукового пізнання.

ДЖЕРЕЛА

1. Фурад Джакумов Постнекласична наука як етап формування в трансформуванні сучасної - Nov 12, 2022 - Date uploaded on [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.scribd.com/document/60701514397-2>
2. О. Рубанець .Постнекласична наука та її значення у формуванні інформаційного суспільства/ Рубанець О. М.// Філософські проблеми наукового пізнання. – Київ, 2013, – С. 21 – 33
3. С. Гончаренко ФОРМУВАННЯ НЕЛІНІЙНОГО (СИНЕРГЕТИЧНОГО) МИСЛЕННЯ УЧНІВ, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/707143/18F.pdf>
4. О. Намкіна Принципи постнекласичної науки як відображення інтеграції сучасного знання, 2021 - ГРААЛЬ НАУКИ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/351676404>.
5. Raymond C. Miller Interdisciplinarity: Its Meaning and Consequences [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-92>
6. Scholarpedia is supported by Brain Corporation Synergetics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scholarpedia.org/article/Synergetics>
7. John N. Thompson, John P. Rafferty Coevolution - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/science/coevolution>
8. Л. Рідченко БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ НЕЛІНІЙНОСТІ ПОСТНЕКЛАСИЧНОГО ЗНАННЯ, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/83152/1/Ridchenko_Bahatoaspekty_neliniinosti.pdf
9. MegaLib.com.ua Поняття нелінійної науки, самоорганізації та синергетики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://megalib.com.ua/content/7940_Ponyattya_neliniinoi_nayki_samoorganizacii_ta_sinergetiki.html
10. Samodryn A., Patlaichuk O., Morgun V., Mokliak O., Aronova R., Lebedyk L. Methodological Foundations of Noosphere Education:

ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ДОБРА І ЗЛА ЯК ПРОБЛЕМА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

Анна Бурдак, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Взаємовідношення добра і зла давно є однією з ключових проблем у філософії. Ця тема відображається у багатьох релігійних та філософських системах і знаходить своє відображення в різних аспектах, таких як мораль, етика, метафізика та інші.

«Добро» є одним із найзагальніших понять моралі й категорією етики. Розуміння, спосіб тлумачення, аргументації й сутності добра і зла істотно впливають на визначення інших категорій етики і на всю етичну концепцію, оскільки ці категорії основні, фундаментальні. У них найповніше виявляється специфіка моралі, бо саме за допомогою категорій «добро» і «зло» виділяється, окреслюється моральний аспект діяльності, людської свідомості, поведінки, взаємин людей, їх ставлення до природи.

Філософські думки щодо цього питання різняться в залежності від конкретного підходу до моралі. Деякі філософи вважають, що добро і зло є об'єктивними реальностями, які існують незалежно від суб'єктивних переживань і думок. Інші вважають, що це поняття відносне і залежить від контексту, культурних норм і індивідуальних переконань.

Однією з класичних позицій у цьому питанні є моральний релятивізм, який стверджує, що добро і зло визначаються кожним суспільством або культурою, і не існує об'єктивних моральних принципів. Інші підходи, такі як моральний об'єктивізм, стверджують існування універсальних моральних принципів, які визначають добро і зло незалежно від культурних чи суб'єктивних уподобань.

Багато філософів також розглядають проблему зла у контексті теодіцеї, тобто спроби знайти відповідь на питання, яким чином може існувати зло в світі, якщо вірується в доброго і всемогутнього Бога. Це приводить до різних теорій вирішення цієї проблеми, таких як теорія компенсації, теорія виховання та інші.

Добро – найвища, абсолютна вселюдська цінність, причетність до якої наповнює життя людини сенсом, воно стає самоцінним, а не служить для досягнення інших цілей; уявлення про добро в органічному взаємозв'язку з ідеалом суспільства і особистості.

На відміну від прекрасного (абсолютно вселюдської цінності) добро адресується людині не в художньому образі, а в натуральному вияві.

Людині постійно доводиться вдаватися до категорій «добро» і «зло», оскільки без співвіднесення з ними джерелом і критеріями моральних вимог не може бути ні її свідомість, ні громадська думка. За словами В. Соловйова, щоб спромогтися на здійснення добра, необхідно знати, чим воно є насправді. В іншому разі будь-які намагання зробити це будуть лише механічною дією.

В історії людства відомо немало подій і фактів, коли хибні уявлення про добро і зло призводили до трагічних наслідків (хрестові походи, інквізиція, фашизм).

У широкому значенні слова добро і зло позначають позитивні та негативні цінності взагалі. Ми вживаємо ці слова для позначення різних речей: «добрий» означає просто хороший, «злий» - поганий. Традиційно Добро пов'язують із поняттям Блага, якого відносять те, що корисно людям. Відповідно, не є благом те, що марно, нікому не потрібно чи шкідливо. Однак як благо є не сама користь, а лише те, що приносить користь, так і зло – не сама шкода, а те, що спричиняє шкоду, призводить до неї.

Благо існує у вигляді різних речей. Благом називають книгу та їжу, дружбу та електрику, технічний прогрес та справедливість. Що ж об'єднує ці різні речі в один клас, як вони схожі? Вони мають одну спільну ознаку: вони мають позитивне значення у житті людей, вони корисні задоволення їхніх потреб – життєвих, соціальних, духовних. Благо щодо: немає нічого такого, що було б лише шкідливим, як і такого, що було б корисним. Тому благо в одному відношенні може бути злом в іншому. Благо для людей одного історичного періоду може бути таким для людей іншого періоду. Блага мають неоднакову цінність й у різні періоди життя індивіда (наприклад, у молодості та старості). Не все те, що корисне одній людині, буває корисною іншій.

Гегель писав: «Оскільки передо мною стоять добро і зло, то я можу зробити між ними вибір, можу зважитися на те і на інше, можу прийняти в свою суб'єктивність як те, так і інше. Природа зла, отже, така, що людина може його хотіти, але не потрібно його хотіти».

Важливий аспект взаємовідношення добра і зла полягає в їхній взаємодії в житті кожної людини. Багато філософів вважають, що людська природа має потенціал для як добрих, так і поганих дій, і що наші вчинки залежать від різних чинників, включаючи виховання, середовище, життєвий досвід та інші.

Для багатьох людей питання добра і зла виникає на особистому рівні, коли вони стикаються з моральними дилемами або приймають важливі рішення в своєму житті. У таких ситуаціях люди можуть долати внутрішній конфлікт між своїми моральними цінностями і зовнішніми обставинами.

Крім того, добро і зло часто розглядаються як сили, що борються одна з одною в суспільстві і в історії. Багато конфліктів і війн мають коріння в різних уявленнях про мораль та справедливість. Такі ситуації ставлять під

сумнів наші уявлення про добро і зло, а також спонукають нас до пошуку способів мирного вирішення конфліктів і побудови справедливого суспільства.

Отже, взаємовідношення добра і зла відображається на різних рівнях нашого існування, від особистого до загальнолюдського, і вивчення цієї проблематики допомагає нам краще розуміти себе і світ навколо нас.

ДЖЕРЕЛА:

1. В. І. Гусев І. Кант Філософське обґрунтування ідеї миру. 2000. С. 8-16. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8d297d4b-17f2-4023-ba44-a037e53d6eab/content>
2. Шиманова О. Етика і професійна етика : навч-метод. Посібник / О. Шиманова. – Л.: ПП Сорока Т. Б., 2013. – 132 с. [https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3441/1/POSIBNYK_ETYKA\(Shymanova\).pdf](https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3441/1/POSIBNYK_ETYKA(Shymanova).pdf)
3. Августин Аврелій. Сповідь. М., 1991 URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Augustinus_Aurelius/Spovid.pdf
4. Малахов Віктор Аронович Етика. – К.: Либідь, 2001. – 384с. https://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Etyka_Malakhov.pdf

ПОЛІКОНТЕКСТНІСТЬ ВИЯВУ ФЕНОМЕНУ СОВІСТІ В ЦІННІСНОМУ ПРОСТОРІ ВІЙНИ І МИРУ

Аліна Марущак, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність теми дослідження. Військова пропаганда існує вже давно, але останнім часом обсяг медіа, які використовуються під час війни, зріс у вазі та складності. Для вирішення питань збору інформації до, під час і після бойових дій, а також під час конфлікту створюються спеціальні підрозділи. Це вважається необхідним, особливо в той час, коли демократичні суспільства сприймають тотальну цензуру як неприйнятну форму політичного тиску та більше шкідливу, ніж корисну для війни.

Сьогодні на Землі продовжують відбуватися військові суперечки та насильницькі протистояння, а випадки тероризму набирають силу. Пропаганду часто документують як частину процесу впливу на свідомість людей, історію та формування якого неодноразово досліджували такі вчені, як Т. Андрущенко, яка зосереджувалася на психології політичної пропаганди. А. Баровська задокументувала труднощі, пов'язані з гібридною війною, зокрема зміст, методи та заходи протидії. І. Валюшко описав розвиток інформаційних воєн, їх історію та сучасність, Н. Васильєва задокументувала роль пропаганди в інформаційно-комунікаційній політиці

та як потенційну загрозу національній безпеці; Н. Городиська описала теорію та методологію гібридної війни; В. Жадько задокументував історію та сучасний двійник інформаційної війни; У. Коруц описав міжнародні механізми боротьби з пропагандою війни; У своєму дослідженні В. Лизанчук задокументував просвітницький і зловмисний характер пропаганди в контексті нинішнього конфлікту між Росією та Україною.

Пропаганда – це форма комунікації, яка передбачає передачу інформації, аргументів, чуток та іншої пропаганди з метою просування певного явища або створення певної громадської позиції. Пропагандистська інформація часто вибирається для сприяння конкретним узагальненням (навіть якщо ці узагальнення не зовсім точні або хибні).

Найпоширенішою характеристикою пропаганди є її цільова аудиторія: вона завжди спрямована на колектив людей, а не на конкретну людину. По-друге, довгостроковий характер кампанії - процес довгостроковий і зазвичай передбачає певну послідовність; по-третє, чітко сформульована мета, яка стосується конкретного явища, події, особи, ситуації тощо.

Розрізняють такі види пропаганди: офіційну, неофіційну, пряму, непряму, наукову та ідеологічну. Пропаганда може бути розділена на три типи залежно від її мети впливу:

- інформаційна пропаганда, яка передає об'єктивну інформацію;
- дезінформаційна пропаганда, що поширює хибну чи недостовірну інформацію;
- пропаганда впливу, спрямована на зміну або маніпуляцію думками та переконаннями аудиторії.

Під час війни пропаганда є основною формою комунікації, яка передає ідеологічні концепції, аргументи тощо у більшому масштабі з наміром змінити точку зору громадськості на користь конкретної політичної філософії з метою досягнення бажаного результату.

Методи ведення військової пропаганди зазвичай застосовуються під час ведення військової кампанії, збройного конфлікту, і основні засоби: упередженість передачі; інформаційна блокада; дезінформація та маніпулювання фактами; мовчазні події, що шкодять владі; упереджений відбір свідків подій; та активне використання Інтернету для інформаційної війни.

Російська Федерація використовувала такі механізми пропагандистської поведінки, як: розвиток надійних стосунків із цільовою аудиторією, створення ілюзії незалежності від інтелектуальних зусиль, робота з великим об'ємом матеріалу, використання образу персонажа енциклопедії, який переливається з інформації, створення «потоплення в документах» (маніпулювання документальними матеріалами, результатами досліджень) та опис подій у великих медіа та літературних формах, односторонні виклади замість вичерпних пояснень того, як відбувалося те

чи інше явище.

Політтехнологи в Росії використовують класичні принципи пропаганди: людей, які думають, ігнорують, коли мішенню є прості люди, акцент робиться на кількох простих ідеологіях («Росії загрожує зовнішній ворог»), кожен проблема зводиться до найменшого спільного знаменника, який може повторити і запам'ятати найменш освічена людина («наша справа на Донбасі – священна»), а історичні події використовуються для її просування. Після початку повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації в Україну російські пропагандисти посилили інтенсивність своєї пропаганди, активно погрожуючи мирному населенню України на телебаченні, створили численні Telegram-канали, дописи у Facebook, використовувалися для проведення інформаційно-психологічних операцій з населенням як України, так і Російської Федерації, що сприяло посиленню бажання жителів Російської Федерації брати участь у військових діях та поваленні «гегемонії Заходу».

Було проведено опитування, за результатами якого більшість учасників вважають, що російська пропаганда так чи інакше впливає на емоційно-психологічний стан. Значну роль ворожої пропаганди визнали майже половина респондентів. Крім того, у багатьох опитаних є друзі, які здатні на такий вплив, що свідчить про використання російської пропаганди в різних формах та негативні наслідки для всього населення України.

ДЖЕРЕЛА:

1. Андрущенко Т. В., Зеленін В. В. Психологія політичної пропаганди. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 89 с.

2. Баровська А. В. Стратегічні комунікації vs пропаганда та контрпропаганда. Інформаційне суспільство в Україні: стан, проблеми, перспективи: Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Дні інформаційного суспільства-2015», Київ, 19-20 травня 2015 р. / за заг. ред. д. держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. «Видавництво «Тезис», 2015. С. 60–63.

3. Баровська А. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2016. 109 с.

4. Городиська Н. Філософія та психологія гібридної війни. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: матер. І міжнар. наукової конференції. 2021. С. 102-105.

5. Гриник Р. О., Пилипенко В. А. Особливості спецпропаганди Японії у другій світовій війні. Віртуальний університет. 2016. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_97345454.pdf#page=136

ФЕНОМЕН КРАСИ В ПОЛІВЕКТОРНОМУ ПРОСТОРИ ЕСТЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ

Єлизавета Бантши, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Ця робота досліджує феномен краси з різних точок зору, враховуючи культурні, філософські та історичні аспекти. Мета дослідження - аналізувати теорії краси та її вплив на людське сприйняття та психологію, а також вивчати роль технологій у формуванні нашого естетичного досвіду. Ми зосередимося на розгляді краси як багатогранного явища, яке формує наше бачення світу і взаємодії з ним у полівекторному просторі естетичного осмислення.

Краса завжди привертала увагу у світі поезії, що відображається в різних культурах та епохах через порівняння з природними явищами. Різні філософські школи і епохи відображали різні уявлення про красу. Платон розглядав прекрасне як "одвічну ідею", в той час як Арістотель підкреслював гармонію і пропорції. У сучасному світі, підходи, такі як структуралізм, феміністична естетика та деколонізована естетика, додають нові перспективи на розуміння краси. Розвиток технологій відкриває нові можливості для її сприйняття та відображення.

Концепції краси відображаються в різних підходах: об'єктивізм наголошує на існуванні об'єктивних критеріїв, тоді як суб'єктивізм стверджує, що краса є суб'єктивною. Теорія пропорцій, емоціональний підхід та інші підходи додають нові аспекти в розуміння краси. Важливо враховувати, що краса є динамічним явищем, що змінюється з часом та культурою, і розуміння її є суб'єктивним для кожної особи.

Сприйняття краси значною мірою залежить від культурних умов, соціальних норм і індивідуальних особливостей. Культурні особливості формують уявлення про красу відповідно до історичних та традиційних цінностей. Соціальні фактори, такі як медіа та мода, активно впливають на прийняття стандартів краси. Індивідуальні переваги, зумовлені особистим досвідом та вихованням, також грають ключову роль у формуванні сприйняття краси.

Емоції та когнітивні процеси істотно впливають на сприйняття краси. Емоційні реакції можуть включати захват чи задоволення від сприйняття естетичних об'єктів, тоді як когнітивні процеси охоплюють сприйняття, порівняння та аналіз. Психологічні чинники, такі як настрій і особистісні риси, також впливають на оцінку краси.

Краса в мистецтві маніфестується через різні стилі та епохи. У Відродженні, як у творах Леонардо да Вінчі, краса асоціювалася з гармонією і пропорціями. В епоху Бароко, на прикладі творів Рембрандта, вона здобуває драматичність і емоційність. Сучасне мистецтво, з його

різноманітністю від абстракції до мінімалізму, підкреслює експеримент і індивідуальність виразу.

Природа вражає автентичністю та гармонією, запрошуючи до споглядання та відчуття з'єднання. Мистецтво ж пропонує більшу варіативність у виразі та інтерпретації, дозволяючи художникам та аудиторії взаємодіяти на різних рівнях. Обидва джерела краси надихають та викликають роздуми.

Сучасні технології, як віртуальна реальність та штучний інтелект, змінюють способи нашого сприйняття краси, розширюючи можливості для творчості та взаємодії. Вони пропонують нові формати для мистецтва та дизайну, збагачуючи наш естетичний досвід і роблячи його більш інтерактивним і доступним.

Соціальні мережі значно впливають на формування сучасних стандартів краси, постійно виставляючи на показ ідеали та модні тренди, які формують уявлення мільйонів людей. Платформи, як-от Instagram та Pinterest, не тільки впливають на моду та уявлення про привабливість, але й створюють суспільний тиск, підштовхуючи людей до стремління відповідати часто нереалістичним стандартам. Важливо аналізувати ці впливи, щоб розвивати більш здорові способи сприйняття себе та інших.

Глобалізація сприяє уніфікації естетичних уявлень, змішуючи культурні ідеали та створюючи загальноприйняті стандарти краси. Однак вона також дає можливість культурному обміну та взаємопроникненню, що може збагачувати індивідуальні та колективні уявлення про красу. Важливо розуміти та балансувати ці впливи, аби зберегти культурну різноманітність і сприяти взаєморозумінню між народами.

Це дослідження підкреслило, як широко та глибоко варіюються сприйняття краси в залежності від культурних та соціальних контекстів, технологічного прогресу та глобалізації. Соціальні мережі та масова культура сформували нові виклики для індивідуальної самооцінки, водночас відкривши нові можливості для творчого самовираження. Глобалізація, зі своїм змішуванням та поширенням культур, вимагає від нас збереження власних унікальних традицій, при цьому беручи найкраще з інших культур. Усвідомлення цих процесів дозволяє краще розуміти, як формується сучасне сприйняття краси та яким чином можна позитивно впливати на це сприйняття.

ДЖЕРЕЛА

1. "Why You Don't Really Have a 'Type'." Ponti C., BBC. September 20, 2018. <https://www.bbc.com/future/article/20180918-online-dating-is-changing-our-perceptions-of-beauty>
2. "The Way of the Artist." Shetty S., Posted by Kurush Dordi, April 20, 2017. <https://library.acropolis.org/the-way-of-the-artist/>

3. "Бути собою: чому краса буває різною." The Village Special, 6 лютого 2018. <https://www.village.com.ua/village/service-shopping/specials-style/267951-beauty-philip-martins>
4. "Власне тіло кожного: дозволимо людям бути всякими." Пономаренко О., Vogue Ukraine, 28 лютого, 2021. <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-gid/lichnoe-telo-kazhdogo-pozvolim-lyudyam-byt-lyubymi-43442.html>
5. "Краса не потребує жертв: новий підхід до прийняття себе." Селезньова А., Vogue Ukraine, 24 вересня, 2021. <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-gid/krasota-ne-trebuuet-zhertv-novyy-podhod-k-prinyatiyu-sebya-45850.html>
6. "10 years challenge: як змінилася б'юті-індустрія за останню декаду." Vogue Ukraine, 12 січня, 2020. <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-gid/10-years-challenge-kak-izmenilas-byuti-industriya-za-poslednyuyu-dekadu-39190.html>
7. "Б'юті-образи в картинах П'єра Огюста Ренуара." Vogue Ukraine, 25 лютого, 2024. <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-gid/byuti-obrazy-v-kartinah-pera-ogyusta-renuara-39764.html>
8. "Б'юті-образи в картинах Сандро Боттічеллі." Vogue Ukraine, 1 березня, 2019. <https://vogue.ua/article/beauty/byuti-gid/byuti-obrazy-v-kartinah-sandro-botichelli-33459.html>
9. "П'ять технологічних трендів, що змінюють індустрію краси." Деніел Т., BBC, 31 травня, 2019. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48470642>
10. "Сучасні тенденції розвитку індустрії краси." Браїлко І., КНУКІМ, 26 січня, 2023. <https://knukim.edu.ua/suchasni-tendenciyi-rozvytku-industriyi-krasy/>

РОЛЬ І МІСЦЕ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анна Семеренко, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Сучасне суспільство, переповнене різноманітністю і динамікою, визначається складними взаємозв'язками, що охоплюють культурні, соціальні, технологічні та політичні аспекти. У цьому контексті роль і місце суспільної свідомості стає ключовими компонентами розуміння, формування та трансформації сучасного громадянського простору. Ця концепція є не лише відображенням, але й активним агентом, що визначає спільні цінності, ідеали та шляхи розвитку суспільства.

Віддзеркалюючи динаміку сучасних змін у глобальному та

локальному масштабах, суспільна свідомість стає сутнісним структурним елементом, що надає сенс та спрямованість соціокультурному розвитку. Спробуємо розглянути важливість вплив суспільної свідомості в сучасному світі, а також визначати її роль у формуванні спільного розуміння, цінностей та гармонії в громадянському суспільстві.

Роль і місце суспільної свідомості в сучасному суспільстві визначаються не тільки як рефлексія, але і як активний фактор, що визначає колективні уявлення, цінності та ідеології. У глобалізованому та динамічному світі, де інформаційні потоки переплітаються, а культурні та соціальні трансформації є неабиякими, суспільна свідомість стає ключовим механізмом формування спільного розуміння та сприйняття [1, с. 24].

Роль суспільної свідомості полягає у створенні спільних ментальних карт, які об'єднують індивідів у групи, спільноти та нації. Вона визначає, які цінності та ідеї визнаються загальноприйнятими, а які можуть бути відхилені. Суспільна свідомість виступає своєрідним кермом, яке впливає на мислення, поведінку та взаємодію людей, а також на формування інституцій та політичних систем.

Місце суспільної свідомості є важливим у процесі становлення громадянського суспільства, адже вона допомагає формувати спільний знак, який об'єднує громадян і спрямовує їхню увагу на спільні завдання та виклики. У сучасному світі, де різноманітність інформації та точок зору стає невід'ємною частиною, суспільна свідомість виступає як мостик, який з'єднує різні соціокультурні групи і сприяє взаєморозумінню [3, с. 65].

Розгляд ролі і місця суспільної свідомості в сучасному суспільстві важливий для розуміння та адаптації до викликів, які виникають у контексті глобалізації, технологічного розвитку та культурних змін. Вона визначає курс розвитку суспільства, формує громадянську свідомість та сприяє створенню стійкої та гармонійної соціокультурної обстановки.

Продовжуючи думку, можна відзначити, що сучасне суспільство стикається з рядом складних викликів, таких як розмаїття культур, глобальна комунікативність та стрімка зміна соціальних парадигм. Ф. Шандор зазначає, що «у цьому контексті суспільна свідомість виступає не тільки як відображення суспільного буття, але й як активний учасник у формуванні нових стратегій взаємодії та вирішенні актуальних проблем» [4, с. 23].

Одним із важливих аспектів ролі суспільної свідомості є її вплив на формування громадянської відповідальності та активності. Вона сприяє вихованню громадян, які не лише сприймають існуючий соціальний порядок, але й активно беруть участь у його трансформації та удосконаленні. Суспільна свідомість має потужний вплив на формування громадянської свідомості та сприяє виникненню ініціатив, спрямованих на покращення суспільства.

Вплив суспільної свідомості на сучасне суспільство охоплює

широкий спектр аспектів, визначаючи його культурні, соціальні та політичні контури. Основні аспекти цього впливу можна розглядати в такому контексті:

1. Формування колективних цінностей: суспільна свідомість визначає систему цінностей, які вважаються загальноприйнятими у конкретному суспільстві. Ці цінності впливають на вибори, стиль життя, етику та ідеологію індивідів, визначаючи спосіб, яким вони сприймають світ.

2. Формування громадянської свідомості: суспільна свідомість впливає на рівень громадянської активності та участі в політичних та громадських процесах. Вона формує уявлення про громадянські обов'язки та права, сприяє розвитку політичної культури та визначає ставлення до влади.

3. Культурний вплив: суспільна свідомість є джерелом культурних норм, традицій та стереотипів. Вона визначає, які види мистецтва, літератури та розваг є популярними. Культурні цінності, що виникають з суспільної свідомості, впливають на формування ідентичності та культурного обличчя суспільства.

4. Адаптація до змін: суспільна свідомість визначає готовність суспільства до змін. Її ставлення до нових ідей, технологій та соціокультурних трансформацій визначає спроможність суспільства адаптуватися та розвиватися.

5. Формування історичної пам'яті: суспільна свідомість впливає на сприйняття минулого і формування історичної пам'яті. Визначаючи, які події важливі та як їх слід тлумачити, вона впливає на формування національної ідентичності та громадянської самосвідомості.

6. Спільнота та взаєморозуміння: суспільна свідомість визначає способи взаємодії між різними соціокультурними групами та сприяє формуванню спільної свідомості. Вона може об'єднувати або, навпаки, роз'єднувати суспільство [2, с. 65].

Ці аспекти взаємодії суспільної свідомості та сучасного суспільства визначають складний і взаємозв'язаний характер їх взаємодії, який має глибокий вплив на розвиток та функціонування сучасної громади.

Отже, аналізуючи основні аспекти впливу суспільної свідомості на сучасне суспільство, можемо зробити висновок про значущість цього фактору в формуванні культурних, соціальних та політичних контекстів. Суспільна свідомість виступає не тільки як рефлексія суспільного буття, але й як активний конструктивний елемент, що формує цінності, норми, та ідеї, які визначають спосіб життя та взаємодії внутрішніх індивідів.

ДЖЕРЕЛА

1. Гринів О. Історія філософії. Курс лекцій для аспірантів. Львів, 2015. 559 с.

2. Джемісон Ф. Постмодернізм і суспільство споживання. Логос 2000. С. 63-77
3. Культура масова і популярна: теорії та практики. Т. В. Лютий, О. А. Ярош ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. К.: Логос, 2007. 124 с.
4. Мамардашвілі М. Проблема свідомості і філософське покликання. Психологія і суспільство. 2015. № 4. С. 19-27

ФЕНОМЕН ГЕНОЦИДУ ЯК ПРОБЛЕМА ПОЛІКОНТЕКСТНОГО ДИСКУРСУ

Валерія Зайцева, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблеми феномену геноциду в контексті поліконтекстного дискурсу полягає в кількох аспектах: Збереження міжнародного миру і безпеки: Геноцид, як масове винищення людей за їхніми груповими характеристиками, продовжує бути серйозною загрозою міжнародній безпеці та стабільності. Права людини та гуманітарні цінності: Поняття геноциду напряму пов'язане з порушенням прав людини та загальнолюдськими цінностями, такими як право на життя, свободу, та безпеку. Політичні конфлікти та етнічні напруги: Багато політичних конфліктів та воєн, зокрема ті, що базуються на етнічних або релігійних розбіжностях, можуть призвести до ситуацій геноциду. Історичний та культурний контекст: Розуміння геноциду відрізняється залежно від історичного та культурного контексту, що створює складнощі в розумінні і визначенні цього явища. Розвиток міжнародного права та правосуддя: Поліконтекстний підхід до розуміння геноциду може вплинути на розвиток міжнародного права та механізмів правосуддя, спрямованих на протидію геноциду.

Визначення терміну "геноцид" згідно з міжнародним правом та науковою літературою базується на конкретних критеріях, які були визначені у міжнародних документах та наукових дослідженнях. Основне визначення геноциду було сформульоване в Конвенції про запобігання та покарання злочину геноциду, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році. Згідно з цією Конвенцією, геноцид визначається як будь-які з таких дій, здійснених з метою знищення цілої або частини національної, етнічної, расової або релігійної групи: Умисне вбивство осіб, що належать до групи; Плановане викорінення групи шляхом умисного створення умов, що призведуть до її фізичної знищення (наприклад, голодомор, відмова від медичної допомоги тощо);

Соціально-політичний контекст геноциду.

Ідентичність і принципові різниці: Етнічні та релігійні конфлікти часто базуються на відчуттях ідентичності та принципових різниць між різними групами. Це може створювати ворожнечу та обліковувати інші групи як "інші", що сприяє дискримінації та конфліктам. Поширення міфів і стереотипів: Конфлікти часто посилюються через поширення міфів, стереотипів та неправильної інформації про інші групи. Це може підтримувати ненависть та дискримінацію. Конкуренція за ресурси чи владу: Етнічні або релігійні конфлікти часто виникають через конкуренцію за території, ресурси або владу. Це може сприяти насильству та агресії між групами. Політична маніпуляція: Політичні лідери можуть використовувати етнічні або релігійні розділи в суспільстві для зміцнення своєї влади або мобілізації підтримки. Це може призвести до ескалації конфлікту та насильства. Беззаконня та безкарність: Відсутність правової держави та безкарність за насильство можуть стимулювати розвиток конфліктів та загострювати напруженість між групами.

Міжнародний вимір геноциду: Транснаціональний підхід розглядає геноцид як явище, що перевищує національні межі та має міжнародні наслідки. Він аналізує реакцію міжнародного співтовариства на геноцид, включаючи дії міжнародних організацій, держав та цілеспрямованість їхніх заходів у запобіганні та припиненні таких злочинів. Транснаціональні наслідки: Цей підхід визнає, що геноцид може мати далекосяжні наслідки, які виходять за межі території, де відбуваються масові порушення прав людини. Наприклад, геноцид може призвести до масової міграції, міжнародних конфліктів, економічних зрушень та інших глобальних наслідків. Міжнародне право та механізми відповідальності: Транснаціональний підхід досліджує роль міжнародного права та механізмів відповідальності у запобіганні та припиненні геноциду. Він аналізує ефективність міжнародних судів, трибуналів та міжнародних стандартів у боротьбі з цими злочинами. Глобальні стратегії запобігання: Транснаціональний підхід сприяє розробці глобальних стратегій запобігання геноциду. Він розглядає важливість міжнародного співробітництва, дипломатичних зусиль та міжнародних санкцій у формуванні ефективною відповіді на геноцидні загрози. Транснаціональна співпраця та мережі: Цей підхід підкреслює значення транснаціональної співпраці та формування мереж та коаліцій для запобігання геноциду. Він визнає, що боротьба з геноцидом потребує спільних зусиль держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства. Цей підхід відображає потребу у глобальному підході до запобігання та реагування на геноцид, оскільки цей злочин має серйозні міжнародні наслідки і вимагає глобальної координації дій. Транснаціональний підхід допомагає врахувати комплексність проблеми геноциду та розвивати ефективні стратегії для його запобігання та припинення.

Вплив глобалізації на розуміння і реакцію на геноцид є складним і має

кілька аспектів:

Збільшена увага та обізнаність: Глобалізація сприяє зростанню доступу до інформації та комунікаційних технологій. Це дозволяє широкій глобальній громадськості стати більш обізнаною щодо випадків геноциду, що відбуваються у різних країнах світу. Громадськість може стати джерелом тиску на уряди та міжнародні організації для реагування на такі ситуації.

Міжнародне співробітництво: Глобалізація підвищує значення міжнародного співробітництва в боротьбі з геноцидом. Міжнародні організації, такі як ООН, можуть використовувати свій вплив для мобілізації міжнародних ресурсів та координації зусиль у протидії геноциду.

Політичний та економічний тиск: Глобалізація також може створити економічний та політичний тиск на уряди, щоб вони дотримувалися міжнародних норм та стандартів у сфері прав людини. Міжнародні санкції та економічні обмеження можуть бути застосовані проти країн, де відбуваються геноцидальні дії, як засіб тиску на їхні уряди.

Глобальна мобілізація та громадянська активність: Завдяки глобалізації, громадськість може швидко мобілізуватися та об'єднатися в міжнародних рухах протесту, спрямованих на протидію геноциду. Соціальні мережі та інтернет-платформи стають місцем обміну ідеями та організації акцій у підтримку жертв геноциду.

Міжкультурний діалог: Глобалізація сприяє розвитку міжкультурного діалогу та взаєморозуміння. Це може допомогти зменшити етнічні та релігійні конфлікти, які часто лежать в основі геноциду, і сприяти мирному вирішенню конфліктів.

У цілому, глобалізація змінює контекст реагування на геноцид, роблячи його більш свідомим, координованим та мобільним. Однак важливо також враховувати те, що глобалізація може мати як позитивний, так і негативний вплив на ситуацію прав людини та боротьбу з геноцидом, і потрібно уважно аналізувати всі аспекти цього явища для ефективного реагування.

· **Поліконтекстуальний підхід до дослідження геноциду: переваги та обмеження**

Поліконтекстуальний підхід до дослідження геноциду означає врахування широкого спектру контекстів - культурних, історичних, політичних, соціальних, етнічних та інших - для кращого розуміння цього тяжкого порушення прав людини. Ось деякі переваги та обмеження поліконтекстуального підходу:

Переваги поліконтекстуального підходу:

Глибше розуміння причин і наслідків: Поліконтекстуальний підхід дозволяє досліджувати геноцид не лише як ізольований подію, але і в контексті більших процесів, таких як соціальні конфлікти, політичні

системи, культурні динаміки тощо. Це допомагає отримати глибше розуміння причин і наслідків геноциду.

Уникнення узагальнень: Поліконтекстуальний підхід допомагає уникнути узагальнень і спрощень. Врахування різноманітності контекстів дозволяє виявити різні форми геноциду та різні способи його виявлення та наслідків.

Забезпечення комплексного підходу: Дослідження геноциду з поліконтекстуальної перспективи дозволяє включити різні дисциплінарні підходи, такі як історичний, соціологічний, політологічний, юридичний та інші, що сприяє комплексному розгляду проблеми.

Збагачення методології дослідження: Поліконтекстуальний підхід сприяє розвитку нових методів дослідження, включаючи транснаціональний підхід, порівняльний аналіз та інші, що дозволяє збільшити ефективність та об'єктивність аналізу.

Обмеження поліконтекстуального підходу:

Складність аналізу: Врахування багатьох контекстів може зробити дослідження більш складним і витратним у часі. Потрібно бути обережним, щоб не розсіюватися і зосереджуватися на ключових аспектах.

Підвищення складності порівнянь: Порівняння різних контекстів може бути складним через їх різноманітність. Це може ускладнити формулювання загальних висновків та узагальнень.

Неоднозначність висновків: Різноманітність контекстів може призводити до різних інтерпретацій і неоднозначних висновків. Важливо розрізняти між контекстом як причиною та контекстом як наслідком.

В цілому, поліконтекстуальний підхід до дослідження геноциду має багато переваг, таких як глибше розуміння причин і наслідків, комплексний підхід до аналізу та розвиток нових методів дослідження. Проте, він також повинен бути обережно застосований, щоб уникнути складнощів у порівняннях та неоднозначності висновків.

Розглядаючи геноцид у поліконтекстуальному дискурсі, ми розуміємо, що це не лише ізольована подія, але і результат взаємодії складних чинників у різних суспільних, історичних та політичних умовах. Важливо враховувати етнічні, релігійні, політичні конфлікти, культурні динаміки та міжнаціональні відносини, оскільки вони можуть впливати на зростання напруженості та насильства, що може перетворитися на геноцид.

Застосування поліконтекстуального підходу до вивчення геноциду допомагає уникнути узагальнень і спрощень, сприяє розкриттю різних форм геноциду в різних культурних та історичних контекстах. Такий дослідницький підхід є ключовим для ефективного запобігання геноциду та забезпечення захисту прав людини в умовах глобалізації та складних міжнаціональних відносин.

Отже, розгляд геноциду як проблеми поліконтекстного дискурсу дозволяє глибше зрозуміти цей явище та розробляти ефективні стратегії

запобігання та реагування на цей найжахливіший злочин проти людства.

· Але це все думка яку нам на в'язали із фактів які самі і сторили люди. Люди думають що вони живуть в рівновазі. Але самі не розуміють до чого приводить ці "копромиси" "закони" "вимоги".

Я вважаю що природа людини не така, все щоб вона не робила їй буде усе не так. Люди сами зробили геноцид, вони його і заслуговують. Господа немає та сітла з темрявою теж.

ДЖЕРЕЛА:

1. Карп'юк, О. В. (2015). Геноцид як предмет поліконтекстуального дослідження. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (2), 118-125.
2. Майкл Ман, "Соціологія насильства і геноциду".
3. Звіт Міжнародного Суду ООН у справі про геноцид у Сербії та Боснії.
4. Публікації Human Rights Watch, Amnesty International та інших організацій щодо випадків геноциду та прав людини.
5. Історичні документальні фільми та матеріали про реальні випадки геноциду.
6. Lemkin, Raphael. "Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress." The Lawbook Exchange, Ltd., 2005.
7. Power, Samantha. "A Problem from Hell: America and the Age of Genocide." Basic Books, 2002.
8. Левінсон, М. (2013). "Політичний контекст геноциду: Вплив ідеологій та режимів" (Political Context of Genocide: Impact of Ideologies and Regimes). Yale University Press.
9. Кіннер, Р. (2008). "Геноцид та соціальний контекст: Перспективи соціологічного аналізу" (Genocide and Social Context: Perspectives of Sociological Analysis). University of California Press.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ГАЙДЕГГЕРОВСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Антон Топчий, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Філософія Мартина Гайдеггера може бути розглянута як низка ключових концепцій, які не тільки розкривають сутність істини та буття, але й перетворюють наш спосіб сприйняття світу і самих себе. Його фундаментальна онтологія відкриває нові глибини розуміння існування та

закликана переосмислити основи сучасної філософії.

Для початку, розглянемо концепцію *das Sein*, що перекладається як «буття». Ця ідея стоїть в основі філософського уявлення Гайдеггера. Відмінність між *das Seiende* (існуючим) та *das Sein* (буттям) є суттєвою для його мислення. Коли мислення робить перший, часто непомітний крок, воно стверджує (хоч і неявно), що є. Це не є проблемою або питанням, але стає основою думки. Той, хто просто мислить, завжди робить цей першорух. Але коли мислячий починає роздумувати про те, як він мислить, тобто роздумує про думку, рефлексія над сущим набуває зовсім іншого характеру і розгортається на іншому, вищому рівні свідомості. Рефлексуючи над власним мисленням, ми, так чи інакше, приписуємо до нього властивість сущого. Хоча це може бути не так чітко, як у Декарта з його "*Cogito, ergo sum*" ("я думаю, отже, я існую"), але щось подібне розуміли вже давні філософи. Цього разу це вимагає постановки сущого під питання, щоб, принаймні, відокремити властивості того сущого, про яке мислить мислячий, від властивостей того сущого, яким є мислячий. Це, за Гайдеггером, є "провідним питанням філософії"

"провідне питання філософії", є саме буття. Воно розуміється через суще, але як щось відмінне від сущого, хоча й пов'язане з ним. Генезис цього питання може мати як емпіричний, так і раціоналістичний шлях. Емпірично це може бути двома етапами після довгих спостережень над даними сущим. Перший етап - просте констатування того, що є. Другий етап - спроба узагальнити спостереження над сущим, систематизувати його та ієрархізувати його властивості. Спостерігаючи за сущим, свідомість починає помічати певні закономірності, а на певному етапі (наприклад, в Античності) розвивається уявлення про спільні властивості сущого. Так виникає уявлення про буття та відповідне питання: "що це за буття?" або "яке воно?"

Другий шлях до того ж питання може пройти через думку про думку з поступовою переконаністю в тому, що суще, яке може мислити про інше суще, є сущим вищого порядку, і його існування вимагає іншої, вищої форми. Ця вища форма сущого також порівнюється з загальним у сущому і призводить до проблематики "що є буттям сущого?"

Отже, буття як *das Sein*, з'являється в області мислення у той момент, коли мислення починає думати про щось, що перевищує думку про те, що існує. Це і є початок філософії, вихід за межі первинних розумових констатацій зі сфери "суще є".

Однак там, де починається роздум про буття, розпочинається філософія. Ця межа відокремлює просто думку від філософської думки.

Все сказане вище про суще і буття не містить у собі нічого нового або специфічного, окрім, можливо, пильного спостереження за буттям і сущим. це відношення (das Bezug) є найважливішою проблемою для всієї філософії Гайдеггера. Приблизно так описується онтологічна проблематика класичної історії філософії, розглядаючи її як загальний консенсус. Радикальна новизна Гайдеггера полягає в тому, що він від самого початку своєї феноменологічної діяльності висловлював явне незадоволення самим формулюванням "провідного питання філософії". Він має підозру, що початковий філософський фундаментал у обґрунтуванні буття як загальної якості сущого є фатальною помилкою, недоуважністю до чогось найголовнішого, що не так просто виразити або описати, але що він інтуїтивно розуміє як поворотний момент в світовій історії.

1 Що таке фундаментальна онтологія

Під час вивчення природи онтологічної проблематики, Гайдеггер висуває тезу: "Sein ist das Seiende nicht", що перекладається як "буття не є сущим". Це твердження, з одного боку, здається очевидним, оскільки мислення про буття сущого має відведення нас від сущого. Проте, це веде нас не туди, куди слід.

Гайдеггер у своїй основній праці "Sein und Zeit" вводить три рівні онтології, щоб розглянути проблему відношення сущого до буття з іншого ракурсу.

Перший рівень він називає "онтологічним". Цей рівень описує пряме сприйняття розумом навколишнього світу з його різноманіттям і відмінностями, не задаючись при цьому питанням про буття сущого або сутність сущого. Мислення на цьому рівні полягає у порівнянні одного сущого з іншим, без виходу за межі розумової топіки. Це мислення в словах, а не в поняттях, оперує очевидностями, а не абстрактними концептами. Для Гайдеггера цей рівень мислення є важливим, оскільки саме з нього починається філософія.

Цей античний спосіб мислення може бути розглянутий як підготовчий етап до філософського мислення. Воно базується на простих очевидностях, словах та речах, а не абстрактних концептах. Для Гайдеггера розуміння того, як саме філософія виходить з цього підґрунтя і рухається далі, має вирішальне значення для розвитку філософської думки.

Гайдеггер визначає другий рівень як власне онтологічний. Тут

починається саме онтологія, коли ставиться «провідне питання філософії»: що таке буття суцього, яка є сутність суцього в цілому? Це рівень, на якому розглядається якісна різниця між суцим і буттям, і онтологія ґрунтується на розумінні структури та якості відношення між ними. Тут саме питання буття стає у центрі уваги, відокремлюючи себе від мислення як такого і виходячи на новий рівень, де відбувається пошук істинної природи буття суцього та його відмінності від сутності суцього.

За Гайдеггером, основи онтології, так само як і самої філософії, були закладені досократиками, розвинені Платоном і Аристотелем, і ці ідеї перейшли до християнського богослов'я та філософії Нового часу. Ця онтологія розглядає буття суцього як ідентичне сутності суцього, але водночас визнає відмінність між буттям і суцим. Гайдеггер вважає, що ця онтологія з перших своїх кроків відхиляється від правильного шляху. Вона не веде до відкриття суцього як основи буття, але розглядає буття як сутність суцього, що породжує «фіктивну трансцендентність», що не забезпечує філософії справжньої фундаментальності.

Давайте перейдемо до головного аспекту філософії Гайдеггера. Критика онтології (і метафізики) як хибної форми онтології та ідентифікація коренів основної помилки у початкових стадіях грецької філософської думки (які визначили подальший розвиток західноєвропейської філософії) вже натякають на наявність альтернативи.

Гайдеггер поводить нас до наступної ланки розмірковувань. Питання онтичного мислення - це природне мислення, яке ще не ставить собі питання про буття суцього - залишається базою, на якій будується філософія надалі. Але з розвитком цієї філософії і з формуванням все більш складної та важливої онтології (метафізики), ми віддаляємося від онтичного, замінюючи його онтологічним. Під впливом техніки природа витісняється, а штучні продукти суспільства вирішують питання. Онтологія охоплює все, включаючи його онтичні основи.

Дійшовши до онтичного та очистивши його від онтології, ми опиняємось у тій же позиції, що й творці західноєвропейської філософії, які заклали основні шляхи її майбутнього розвитку. А отже, перед нами ті ж самі проблеми і питання. Однак, починається різниця. Ми повинні по-новому відповісти на основні питання розвитку логосу, але при цьому самі основні питання мають бути поставлені знову. Гайдеггер стверджує, що якщо "провідним питанням філософії" було питання про сутність (як загальної властивості) суцього, то "основним у підставі питанням філософії"

має стати питання про істину буття.

Гайдеггер заохочує нас зосередитися на цьому пункті. Повернутися до онтики у її первісному стані недостатньо; ми повинні пройти через спалах логосу знову, пережити новий досвід. Цього разу, на основі гіркого досвіду фатальної помилки, ми маємо сформулювати питання про буття безпосередньо, а не через існуючі реалії (Seiende) та тупиковий шлях есенціалізму. Онтологічна диференціація повинна бути проведена радикально, з філософською увагою, спрямованою безпосередньо на саме буття Sein, тобто на буття, яке не є і яке, отже, є ніщо. Відштовхуючись від онтичного (від суцього), ми маємо цього разу піти в іншому напрямку: не підноситися над суцим, залишаючись прив'язаними до нього і руйнуючи його цим двозначним відношенням, як у випадку європейської метафізики. Ми повинні заглибитися під суще, у його праоснову, де нічого немає, де є ніщо. Проте це ніщо не просто є несущим (з точки зору суцього). Це ніщо, що робить суще суцим, не стаючи ним. Це життєдайне ніщо, що конститується своєю тихою могутністю всього.

Це і є "фундаменталь-онтологія" – онтологія, побудована на принципово нових формах, ніж вся попередня філософія. У цій "фундаментальній-онтології" має засяяти новий логос, цього разу зосереджений не на суцому, а на ніщо.

Філософія Мартіна Гайдеггера – це філософія переходу до побудови "фундаменталь-онтології".

ДЖЕРЕЛА

1. Brelage M. Studien zur Transzendentalphilosophie.– Berlin, 1965.– 256 s
2. Хайдеггер М. Буття і час. Пер. з нім. В.В. Бибіхіна, вступна стаття І. В. Мінакова. Видавець: Харков: "Фоліо" (Philosophy). 2003.
3. Honderich, Ted (1995). Oxford Companion to Philosophy (Second ed.). Oxford. p. 375
4. Husserl, Edmund (1997). Psychological and transcendental phenomenology and the confrontation with Heidegger (1927–1931)
5. Справа Мартіна Гайдеггера.//Філософська думка, — № 1, 2020. — С. 5—92.
6. Гайдеггер М. Дорогою до мови / Пер. з нім. В. Кам'янця. — Львів: Літопис, 2007. — с. 9
7. Kant and the Problem of Metaphysics, translated by R. Taft, Bloomington: Indiana University Press, 1929/1997

8. The Basic Problems of Phenomenology, translated by A. Hofstadter, Bloomington: Indiana University Press, 1982.
9. Letter on Humanism”, translated by F. A Capuzzi and J. Glenn Gray, in D. F. Krell (ed.) Martin Heidegger: Basic Writings, revised and expanded edition, London: Routledge, 1993, pp. 217–65.
10. “On the Essence of Truth”, translated by John Sallis, in D. F. Krell (ed.) Martin Heidegger: Basic Writings, revised and expanded edition, London: Routledge, 1993, pp. 115–38.
11. “The Origin of the Work of Art”, translated by A. Hofstadter with minor changes by D. F. Krell, in D. F. Krell (ed.) Martin Heidegger: Basic Writings, revised and expanded edition, London: Routledge, 1993, pp. 143–212.
12. Hinman, L., 1978, “Heidegger, Edwards, and Being-toward-Death”, *Southern Journal of Philosophy* XVI(3): 193–212.
13. Hinman, L., 1978, “Heidegger, Edwards, and Being-toward-Death”, *Southern Journal of Philosophy* XVI(3): 193–212.
14. Mitchell, A. J., 2010, “The Fourfold”, in B. W. Davis (ed.), *Martin Heidegger: Key Concepts*, Durham: Acumen, pp. 208–18
15. Pattison, G., 2000, *The Later Heidegger*, London: Routledge.
16. Richardson, W. J., 1963, *Heidegger: Through Phenomenology to Thought*, The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff Publishing.
17. Kiverstein, J. and Wheeler. M. (eds.), 2012, *Heidegger and Cognitive Science*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
18. Hinman, L., 1978, “Heidegger, Edwards, and Being-toward-Death”, *Southern Journal of Philosophy* XVI(3): 193–212

Секція V. Аналітика релігійних процесів

ФЕНОМЕН КІБЕРРЕЛІГІЇ В СУЧАСНУ ЦИФРОВУ ДОБУ

Ірина Ломачинська, доктор філософських наук, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми дослідження. В умовах динамічних перетворень сучасної цифрової доби людство поступово входить в реалії життя онлайн, адже все більше аспектів людського життя опосередковується цифровими технологіями – навчання, робота, відпочинок, здоров'я, соціальна та особистісна самореалізація тощо. Однак, не лише світська, але й духовна сфери людського буття поступово знаходять своє відображення у цифровій реальності. У сучасній науковій релігієзнавчій думці актуалізується проблема кіберрелігія - це термін, що описує релігійні практики, які здійснюються в цифровому просторі. *Метою* аналізу є визначення основних напрямів реалізації кіберрелігії у сучасну цифрову добу. Мета зумовлює наступні *завдання*: визначення сутності кіберрелігії її віртуальних проявів; аналіз основних форм та вираження духовності у цифровому світі; дослідження позитивних і негативних проявів кіберрелігії в сучасну цифрову добу.

Релігію в епоху Інтернету можна розглядати у двох широких, але взаємопов'язаних аспектах: як релігія в Інтернеті та Інтернет-релігія, де релігія в Інтернеті представляє інформацію про релігійні установи та групи за допомогою Інтернету, тоді як Інтернет-релігія розуміється як здійснення релігії через Інтернет-канали. Кіберрелігія, або цифрова релігія, є феноменом, який виник в результаті злиття релігійних практик із цифровими технологіями. Її поява зумовлена глобалізаційними процесами, що сприяли змішуванню різних релігійних традицій та створенню нових форм вірувань. У світі, який стає все більш технологізованим та індивідуалізованим, люди часто шукають способи для духовного поєднання з іншими та задля розуміння власного місця в універсумі, і кіберрелігія може відповідати цим потребам, надаючи вірянам спільноту та духовне наповнення через цифрові канали. Поняття кіберрелігії також може охоплювати віртуальні обряди, медитації, спільноти в інтернеті, духовні поради, а також використання технологій, наприклад віртуальної реальності, для збагачення власного релігійного досвіду. Кіберрелігія може бути адаптацією традиційних релігійних практик до цифрового середовища, або ж втілюватися у нових формах духовності, що виникають у зв'язку з розвитком технологій.

В умовах становлення цифрової доби розвиток інформаційних

технологій вивів місійне служіння на якісно новий рівень, адже всесвітня мережа виступає не лише джерелом інформації, а також потужним засобом впливу на суспільну думку. Зокрема, завдяки активному використанню Інтернет християнські конфесії отримують нові можливості не лише реалізації місійних практик, спрямованих на поглиблення духовних цінностей серед вірян своїх релігійних громад, але й переваги у поширенні релігійних ідей, цінностей, переконань серед нехристиян.

Вихід релігії в Інтернет загострює проблему реалізації принципу свободи совісті, зокрема, значна увага приділяється правам людей використовувати Інтернет для сповідання своєї релігії чи переконань без втручання з боку держави чи приватних осіб. Відповідно, феномен кіберрелігії має як свої позитивні сторони, так і негативи.

Інтернет, мобільні додатки, віртуальна реальність та інші технології надають нові можливості для виконання релігійних обрядів, медитацій, спільнот та навіть поклонінь. Інтернет сприяє трансформації форм вираження релігійності, завдяки можливості участі в різних інтернет-співтовариствах людина отримує «другу релігійну ідентичність» - адже вона вже не лише член конкретної релігійної громади, але й член світового співтовариства, що веде дискусії з суспільно-релігійних питань, і віртуальне життя в означеному випадку може бути більш інформаційно та духовно насиченим, ніж життя реальне [2]. Свобода релігії або переконань в Інтернеті також дозволяє особам з обмеженими фізичними можливостями або тим, хто не може дозволити собі подорожувати на релігійні зібрання або місця поклоніння, брати участь у культово-обрядових діях чи здійснювати популяризацію власних релігійних практик.

Однак, цифровізація релігії також породжує цифровий авторитаризм, переслідування інакодумців, сектантство, а різноманітні маргінальні групи вірян отримують можливість поширювати власний вплив та маніпулювати суспільною думкою. Участь у кіберрелігійних громадах може призвести до ізоляції від реальних міжособистісних стосунків та суспільної активності, а занадто інтенсивна взаємодія з кіберрелігійними спільнотами або платформами може призвести до залежності від онлайн-медіа та шкідливо впливати на емоційний та психологічний стан особистості. Віртуальне середовище дозволяє людям приховувати свою особистість та створювати альтернативні персонажі, що може призвести до втрати справжності та спотворення реальної самоідентифікації. В Інтернеті є можливість створення сайтів-симулякрів, на сторінках яких від імені певної релігійної громади можуть виступати угруповання, що переслідують зовсім протилежні ідейні та ідеологічні цілі.

М.Петрушкевич характеризує цифрову християнську комунікацію як таку, що повністю вписується у тенденції світських мас-медіа, але внутрішні принципи її конструювання базуються на канонічних методах зв'язку в релігійній громаді. Повсякденність комунікації в цифрових медіа,

особливо соціальних мережах, на перший погляд, знецінює її зміст та силу впливу. Але саме з простих тверджень та ідей творяться найсильніші способи впливу та маніпуляції. Релігійний дискурс тут найчастіше відбувається на вітальному рівні, який фактично є непохитним [5].

Також у мережному просторі через анонімність та легкість у створенні кіберрелігійних спільнот існує ризик поширення екстремістських ідей. Віртуальні релігійні спільноти можуть підтримувати сектаризм та конфлікти через відмінності в інтерпретації віри та особистих переконань. У своїй доповіді за 2019 рік Спеціальний доповідач ООН з питань свободи релігії чи переконань Ахмед Шахід заявив, що «поява «цифрового авторитаризму» через посилення стеження, посягання на приватне життя та широкі обмеження вираження поглядів, пов'язаних з релігією чи переконаннями, перетворило кіберпростір на небезпечне місце для розкольників і релігійних меншин. Окрім того, соціальні медіа можуть використовуватися задля розпалювання ненависті проти релігійних громад або мобілізації ворожої чи насильницької реакції на образливі висловлювання [1].

Також у кіберпросторі активно поширюється цифрове шахрайство: кіберрелігійні сайти можуть стати мішенню для атак з боку хакерів, що може призвести до втрати довіри та розчарування у віруючих.

У кіберрелігійних спільнотах легко поширювати помилкові інтерпретації релігійних текстів або вчень, що може призвести до помилок і спотворень віровчення.

Висновки. Кіберрелігія - це досить новий дослідницький напрямок, який досліджує взаємозв'язок між релігійним досвідом та цифровими технологіями. Основним чинником її розвитку є дотримання принципу свободи совісті, вільного висловлювання своїх релігійних переконань з урахуванням толерантного ставлення до цінностей інших релігій. Позитиви кіберрелігії реалізуються у доступності її місійних практик, залученні значної масової аудиторії. Кіберрелігійні спільноти можуть бути більш адаптовані до сучасного способу життя, використовуючи інтерактивність, здатність до активної групової взаємодії завдяки використанню соціальних мереж, використання цифрових технологій для приваблення нових прихильників та залучення їх у релігійну практику. Серед небезпек кіберрелігії – маніпуляції, кібершаррайство, цифровий авторитаризм, втрата традиційних цінностей загроза нівелювання власної ідентичності, Розвиток кіберрелігії залежатиме від того, які технології будуть доступні в майбутньому, а також від того, які потреби та очікування будуть у релігійних спільнот та їхніх членів.

ДЖЕРЕЛА

1. Ashraf C. Exploring the impacts of artificial intelligence on freedom of religion or belief online, *The International Journal of Human Rights*, 2022, №

26 (5), С.757-791, DOI: 10.1080/13642987.2021.1968376

2. Lomachinska I., Grebenyuk P. The phenomenon of missionary activity of Christian churches in the virtual space. *Схід*. 2020. № 5 (169). С.54 – 59

3. Melnychuk M. Cyberreligion in the perspective of postmodern trends: religious and cultural view. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. 2020. № 2 (88). DOI 10.35433/Philosophical Sciences.2(88).2020.50-58

4. Ломачинська І.М., Ломачинський Б.Г. Роль медіакультури в інформаційних війнах сучасності. *SKHID*. 2022. 3(3). С.66 – 73

5. Петрушкевич М. Можливості моделювання релігійної комунікації у мас-медійному середовищі. *Українське християнство в цифровому світі: виклики та перспективи* Фі. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С.9 – 38

АКТУАЛІТЕТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Микола Стадник, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Демократичні перетворення в українському суспільстві, сучасна військова агресія рф впливають на формування української нації, нині цей процес є складним і суперечливим. В його основі є сутнісні зміни політичної, економічної та соціокультурної систем, тому все це зумовлює численні спроби пошуку нової ідентичності як на рівні окремих індивідів, так і держав загалом. Проблема української ідентичності є вкрай гострою, вона перебуває в силовому полі суперечливих геополітичних тенденцій – глобалізації та національно-етнічного, державного уособлення, модернізації й вибору зовнішньополітичної стратегії, релігійних процесів. Набуття Україною незалежності передбачає вироблення державної політики, направленої на формування цілісної громадянсько-політичної, самоідентифікованої спільноти, спроможної протистояти військовій агресії рф й іншим внутрішнім та зовнішнім викликам.

У широкому контексті під національною ідентичністю розуміють індивідуальне й колективне відчуття належності до певної національної спільноти, ототожнення з її символами, цінностями, культурою, історією, територією, державними та правовими інституціями, політичними й економічними інтересами. Професор Варшавського університету О. Гнатюк визначає національну ідентичність як «комплекс спільних переконань, позицій і вірувань, вироблених у процесі формування

окремішності спільноти, який поєднувався з акцептацією політичних прагнень певної політичної групи або акцептацією держави» [1, с. 56]. Таке відчуття належності людини до виокремленої спільноти може зазнавати різноманітних змін, тому, зазначає дослідниця, видається більш доцільним пошук динамічної моделі ідентичності. Однак зазначена дефініція передбачає існування сталих і незмінних елементів, із яких складається національна ідентичність. Саме означений аспект розуміння національна ідентичність зводиться до заданої національної уяви і національної історії, основною ідеєю якої є соціум у певну історичну епоху. Ідентичність несе в собі відповідь про сутність свого народу, нації, її місце, роль і завдання у світовій історії та ідеальні форми її існування [2, с. 1]. Дослідники виділяють наступні типи національної ідентичності, причому дають їм різні назви: громадянський та етнічний, або політичний і культурний, або революційний і трайбалістський, або ліберальний та інтеграційний, або раціонально-асоціативний і органічно-містичний, або громадянсько-територіальний і етнічно-генеалогічний, – або просто патріотизм і націоналізм.

Національна ідентичність з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є найбільш інтеграційною, такою, що чітко «вписує» індивіда в ту чи іншу національну спільноту. Інші типи колективної ідентичності – класова, родова, етнічна, релігійна – можуть накладатися на національну ідентичність або поєднуватися з нею. У такому розумінні національна ідентичність «сьогодні не тільки глобальна, а й усепроникна». Нація, по суті, привласнює елементи інших видів колективної ідентичності, що зумовлює не лише спосіб, завдяки якому національна ідентичність може поєднуватись з тими іншими різновидами ідентичностей – класовою, релігійною, етнічною – а й хамелеоноподібні перетворення націоналізму як ідеології та інші ідеології, як-от лібералізм, фашизм, комунізм. Здатність національної ідентичності акумулювати в собі інші форми і види ідентичностей закономірно веде до того, що на неї, ніби на своєрідну «матрицю», накладаються компоненти інших самоствей, що виокремлюють індивідуальну автентичність.

Отже, національна ідентичність в сучасних дослідженнях розглядається переважно у двох основних формах: як ідентичність соціально-політична або громадянська і як етнонаціональна ідентичність, основу якої становить той або інший етнос і його культура. Цим двом формам ідентичності відповідають два типи самосвідомості нації. Перший тип є завершеною політичною формою розвитку титульного етносу, етнічність і культура якого поглинають етнічності та культури меншин, тобто піддають їх структурній асиміляції, другий - будується на основі використання організаційних, ідеологічних, формоутворюючих ресурсів держави, що надає перевагу соціально-політичному змісту національної ідентичності.

Важливими чинниками для українського суспільства, що впливають на формування національної ідентичності є територія, єдиний економічний і політико-правовий простір, мова, культура і релігія, спільні міфи та історична пам'ять. Історична територія, на якій розміщується національна спільнота в часі й просторі, забезпечує її «святими місцями», об'єктами духовного та історичного поклоніння, розкриває неповторність «духовної географії» тієї чи іншої нації. Прив'язаність до певних територій або у їхніх межах має міфічний і суб'єктивний, емоційно забарвлений характер. Часто для ідентифікації більше важать прив'язаність та асоціації, ніж фактичне проживання на певній землі або володіння нею. Священні місця притягують до себе членів спільноти або надихають їх і тоді, коли ті перебувають у вигнанні. Навіть давно розлучившись із рідним краєм, спільнота може зберігатися завдяки сильній ностальгії та духовній пов'язаності. У складний процес збереження ідентичності влітається й економічний чинник. Господарські зв'язки, що історично формуються в економічному комплексі, складають основу існування національних держав, і в цьому сенсі «економіка – фундамент національного буття» [3].

Висновки. За всього розмаїття форм господарювання в межах окремої країни формуються специфічні риси господарської діяльності, типові саме для цього народу особливості економічної поведінки. Економічна «ойкумена» нації як культурно-історична цілісність є необхідною передумовою збереження національної ідентичності, захисту її від руйнівних асиміляційних процесів.

ДЖЕРЕЛА

1. Гнатюк О. Прощання з імперією : українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. К.: Критика, 2015. 528 с.
2. Багряний Є. Зась, чужинцю! / Є. Багряний // Українська газета плюс. – 2017. 19 – 25 квітня. С. 1.
3. Svistunov, O, Panchenko, A., Stadnyk, M., Li M. (2020) Strategic management of intellectual capital of the enterprise in the framework of informatization of the economy. Academy of Strategic Management Journal, Volume 19, Issue 1, URL: <https://www.abacademies.org/articles/Strategic-management-of-intellectual-capital-of-the-enterprise-in-the-framework-of-informatization-of-the-economy-1939-6104-19-1-488.pdf>

ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ В ОСНОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЦЕРКВИ АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ

Ольга Недавнія, кандидат філософських наук, старший науковий

співробітник відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.
Сковороди НАН України

Актуальність проблеми. Практична участь вірних Церков і релігійних організацій у справі відсічі нападницькій та загарбницькій війні Російської Федерації проти України обумовлюється, у першу чергу, тими богословськими настановами, що прийняті у їх Церквах та проголошуються у душпастирській діяльності священнослужителів. Для того, щоб зрозуміти відповідні позиції та їх практичні втілення серед віруючих різних релігійних організацій, варто проаналізувати чинні документи останніх, де розглядаються питання війни. Це, насамперед — офіційні документи, у яких представлені соціальні концепції Церков. З огляду на те, що у загальній українській віруючій саме серед протестантів (особливо - адвентистів) менше бажаючих брати в руки зброю, слід з'ясувати, чим вони при тому керуються, порівнюючи відповідні настанови Основ соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня з положеннями та настановами про війну, що містяться в аналогічних документах інших Церков. Дослідження даної проблематики, відтак, є дуже актуальним для релігієзнавців.

Віддаючи належне численним працям з попередніх років про соціальні настанови та їх втілення у служіннях адвентистів, зокрема — авторства В.Любашенко, П.Яроцького, В.Докаша, Є.Буга та інших, відзначимо ті дослідження, котрі написані науковцями у період з початку збройної агресії Російської Федерації проти України. Серед них — доробок В.Куриляк [5] і М.Балаклицького [11, 268-287], котрі зосередились саме на Церкві Адвентистів сьомого дня, П.Павленка [10, 75-85] та І.Луцана [12], які розглядають її настанови та діяльність серед діяльності інших протестантських Церков в Україні. Також цінними для вивчення заявленої теми є праці, де студіюється ставлення до війни в богословських поглядах і рекомендаціях різних Церков і релігійних організацій, здійснюється відповідний порівняльний аналіз: це, зокрема, дослідження Л.Моїсеєнко [6], Р.Голика [1, 51-63], І.Загребельного [2; 3]. Однак, праць, що фокусуються на розгляді проблематики війни саме у чинній соціальній концепції адвентистів, наразі бракує, тож метою даної статті є з'ясування даної питання.

Проблематика війни висвітлюється в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня у розділі “Війна і мир” [9, 202-208], що складається з кількох підрозділів, більша половина яких присвячена аспектам миротворчості. Питання війни і миру визнається одним із найскладніших питань сучасності, в умовах накопичення зброї масового знищення. У цьому можна відзначити суголосність з соціальними концепціями Католицької Церкви та Російської Православної Церкви, як і в наступному: що Церква Адвентистів сьомого дня переконана — війни є наслідком гріха, і диявол постійно провокує народи на війни [9, 202]. Також

відносно неминучості воєн висловлюється твердження: з моменту гріхопадіння людини роздори й ворожнеча стали неунікними прикметами її існування [9, 202]. З посиланням на думку однієї із засновниць цієї Церкви, Олени Уайт, зазначається, що всі акти жорстокості й насилля є частиною Вселенської війни, вічної боротьби добра і зла [9, 203]. Останнє майже дослівно можна знайти і в Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви [8, 26]. Разом з тим, Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня звертається увага на те, що і у Старому, і у Новому заповіті містяться обітниця завершення порочного кола війн і терору, коли зброя буде перекована на сільськогосподарські знаряддя, і настане мир Божий. Щоправда, відразу після цього уточнюється, що радше йдеться про часи по другому пришестю Господа, бо здійснити таку переміну доступно тільки йому [9, 207].

Окремо виділений в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня, як і в Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви [4, 313-314], підрозділ про тероризм [9, 202-204]. Прикметно, що в обох цих документах при засудженні тероризму, у тому числі — організованого міжнародного тероризму, звертається увага на притягнення терористами релігійних мотивів у виправданні власної злочинної діяльності. В Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня констатується: хто прикриває релігією свій терор, для тих тільки власні мотиви мають абсолютне значення, а вбивство інших людей — цілком виправдовується. Називаючи себе Божим правосуддям, терористи цілком викривляють поняття про стуність Бога та його великої любові до людей. Також міжнародний тероризм суперечить ідеї релігійної свободи, позаяк у його основі знаходиться екстремізм (політичний та/або релігійний) і фундаменталістський фанатизм, які привласнюють собі право нав'язувати певні релігійні переконання чи світогляд, знущуючи тих, хто їх погляди не поділяє. Як бачимо, це досить точне визначення для російських агресорів, які діють терористичними методами.

Отже, присутній в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня акцент щодо тероризму й терористів, як і аналогічний наголос у Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви (хто прикриває ім'ям Бога свої напади - святотатствує), виявилися в сучасній війні Російської Федерації проти України дуже актуальними, зважаючи на всі триваючі дії російських військових — вихованців російської православної традиції, включно з руйнуванням в Україні храмів не їх Російської Православної Церкви та переслідуваннями й убивствами священослужителів і вірян не з Української Православної Церкви, по суті підлеглої Московському Патріархату, і аж до проголошення керівництвом цієї Церкви раніше названої спеціальної воєнної операції — Священною війною [7].

Проте, в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого

дня стверджується, що використання державами для захисту від насилля й терору лише насильницьких засобів не здатне забезпечити вирішення глибоких соціальних проблем та розбіжностей на довгий строк. Натомість наголошується, що для встановлення надійного миру потрібні комплексні заходи. Серед останніх — миротворчі зусилля та забезпечення соціальної справедливості. На справедливій соціальну політику та економічну стратегію, які забезпечують прийнятні соціальні умови життя, покладається надія миробудівництва, тоді як несправедливість — провокує війни. Таке міркування можна прикласти, утім, радше до спіжиття народу всередині власної країни, а у стосунках міждержавних воно має більш обмежену функціональність, бо ж у них діють не менш потужні інші фактори. Загалом же, зазначається: для міцного миру необхідні такі чотири складові, як діалог, справедливість, примирення і прощення, що й розглядається у підрозділі “Фундамент миру” [9, 204-205].

Наразі залишаючи поза докладнішим аналізом цей підрозділ (а також два наступних “Миротворча місія Церкви” та “Майбутнє миротворства”), зауважимо, що у ньому ствердується думка, котру історична та сучасна практика багаторазово спростовувала. А саме: що надійний мир досягається не насильством, а перемовинами, котрі неunikно ведуть до політичних компромісів, і що розумні переговори у цьому більш впливові, ніж сила зброї. Адже багато воєн в історії людства завершувались повним розгромом, підкоренням, асиміляцією чи й винищенням одних народів іншими, а якщо мали місце перемовини — то як правило після поразки однієї із сторін військового конфлікту, і не на кращих, справедливих умовах для переможених.

На відміну від присутнього як у Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви, так і в Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви докладного аналізу умов законного захисту (в першому документі [4, 305]) та умов справедливої війни (у другому [8, 27]), в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня певна конкретика в настановах, дотичних ситуації війни, знаходиться лише в останньому підрозділі “Служба в армії” [9, 207-208]. На його початку наголошується, що, хоча у Старому заповіті є приклади участі Божого народу у війні, у Новому заповіті пропонується принцип миротворства. Виходячи з цього, визнається, що істинний християнин належно виконує громадянські обов’язки та лояльний до влади (без уточнення, яка це влада у країні, де християни живуть), а тому адвентисти як чесні громадяни мають служити своїй країні, не порушуючи Божих заповідей. Тож Церква Адвентистів сьомого дня рекомендує молоді, яку призивають в армію як у мирний, так і у воєнний час, йти в ті частини, які не беруть участь у актах насилля та кровопролиття. Зазначається, що адвентисти не служать в армії за наймом, а якщо військова служба є обов’язковою воїнською повинністю, вони просять надати їм право служити без застосування зброї. Водночас, ця

Церква покладає на совість кожного віруючого вибір ним виконання свого громадянського обов'язку. Наголошується, що адвентисти як правило надають перевагу військовій службі у медичних частинах або альтернативній громадянській службі, й під час війни це може бути піклування про поранених та помираючих.

На завершення констатується, що у своєму повсякденному служінні Церква Адвентистів сьомого дня завжди молиться за воїнів, захисників Батьківщини, та в міру своїх можливостей піклується про їх благополуччя [9, 208].

Висновки:

— В Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня питання війни розглядаються разом з питаннями миру та його забезпечення, причому другі питання подаються докладніше, а війна лише засуджується, без спроб визначення її характеристик у реальних випадках, як це робиться у Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви та в Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви. Натомість, як показує практика, виписані у адвентистському документі настанови щодо засобів забезпечення миру без війни та насилля — не реалістичні.

— Єдине питання, дотичне ситуації війни, котре детальніше висвітлюється в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів, стосується можливої та прийнятної для адвентистів участі у виконанні громадянського обов'язку у воєнний час — це, як правило, служба без зброї (медична чи інша) або альтернативна невійськова служба.

— В Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня, як і в Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви, актуально наголошується ставлення до тероризму, що прикривається релігійними мотиваціями та ім'ям Бога, як до святотатської діяльності. Також в адвентистському документі підкреслено, що такий тероризм заперечує релігійну свободу.

— В цілому в Основах соціальної концепції Церкви Адвентистів сьомого дня війна представляється як така, що буває серед всяких людей, які підпали гріху, однак адвентисти заявляються миротворцями, до яких війна може мати стосунок радше як щось зовнішнє, а вони лише мають визначити своє правильне до неї і її викликів ставлення, типове для пацифістів та водночас відповідальних громадян. У цьому адвентистський документ відрізняється від аналогічних православного та католицького. Відтак, поміркована позиція адвентистів в Україні під час війни цілком зрозуміла з огляду на ті настанови з проблематики війни, котрі сформульовані в Основах соціальної концепції їх Церкви. Оцінки такої позиції можуть бути різні, водночас при їх здійсненні варто враховувати увесь контекст: що не всі віруючі, з адвентистами включно, керуються лише і в точності настановами своїх Церков (чи вони однозначно патріотичні, чи

ухильні, чи й “рускомірівські”), що для перемоги у війні потрібні зусилля як військових зі зброєю, так і всіх, хто на тих чи інших посадах і місцях забезпечує їх місію, і що довгострокова практика переконливо доводить для кожної особи (і кожного народу) міру успішності вибору різних стратегій і тактик виживання та/або боротьби.

ДЖЕРЕЛА:

1. Голик Р. Віра як зброя: війна та релігія в культурній пам’яті ХХ – початку ХХІ ст. *Науковий щорічник “Історія релігій в Україні”*. Інститут релігієзнавства, філія Львівського музею історії. Т.1 № 32, 2022. 51-63. URL: <https://religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1464/1452> .
2. Загребельний І. Апостольство меча. Християнство і застосування сили. Видання 3, Київ: Видавничий дім Руслана Халікова, 2024. 206 с.
3. Загребельний І. Християнське ставлення до війни. Політична теологія. URL: <https://politteo.online/materialy/hrystyuyanske-stavlennya-do-vijny/>
4. Компендіум соціальної доктрини Церкви. Київ: Кайрос, 2008. 549 с.
5. Куриляк В. Соціальне вчення та практики церкви адвентистів сьомого дня в Україні. *Вісник НГУУ “КПІ” Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 4 (48), URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/232666>
6. Моїсеєнко Л. Проблеми війни та миру в трактуванні християнських конфесій. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*, 2018, Вип. 28, Ч. II. URL: <http://religio.org.ua/index.php/religio/article/view/252/250>
7. Наказ XXV Всесвітнього російського народного собору “Сьогодення та майбутнє руського міра”. Релігійно-інформаційна служба України. 28 березня 2024. URL: https://risu.ua/nakaz-xxv-vsemirnogo-russkogo-narodnogo-sobora-nastoyashchee-i-budushchee-russkogo-mira_n147172 .
8. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. URL: https://www.scribd.com/fullscreen/28004295?access_key=key-1tmrtxsej3i0sqo5cw8t
9. Жукалюк Н., Любащенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. Київ: Джерело життя, 2003. 319 с. С. 115-313.
10. Павленко, П. Дискурс війни в євангельському віровченні у контексті нинішньої агресії Росії проти України (протестантський погляд). *Філософська думка*, № 1 (2023). С. 75-85. URL: <https://dumka.philosophy.ua/index.php/fd/article/view/655/611>
11. Kuryliak V. Balaklytskyi, M. (2021). Armed Conflict and Protestant Volunteering in Eastern Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 41: Iss. 4, Article 20*. P. 268-287. <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss4/20>

12. Lutsan I. (2023). Models of Social Activity of Protestant Churches In The Context of Russia's Military Aggression Against Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 43: Iss. 8, Article 4. URL: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss8/4>

РЕЛІГІЙНИЙ ВИМІР БІОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Руслана Мартич, кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

На сьогодні одним із найважливіших напрямів реалізації установок аксіологічної парадигми вчення про життя та «живе» як форму її прояву є біоетика. Вона є галуззю наукового знання, що виникла в останній чверті ХХ століття як сфера пізнання, що вивчає та аналізує моральність людських дій, насамперед у сфері медико-біологічних заходів. Завдання біоетики – через призму моральних норм та імперативів відповідати на питання про межі існування «живого» та визначати моральні можливості впливу (розширювати чи звужувати) на ці межі [1, р. 101].

Генезис біоетики – природна реакція у відповідь на тривожні колізії науково-технічного прогресу та соціального розвитку другої половини ХХ – початку ХХІ ст., насамперед викликані бурхливим розвитком біомедичних технологій. Етико-аксіологічний підхід в оцінці наукових інновацій, що радикально змінюють ставлення людини до світу і до самого себе, не встигає формувати нові ціннісні орієнтири, ініціюючи сенсожиттєві конфлікти та проблеми, що стосуються існування людини як біологічного виду. Для відновлення рівноваги та гармонії природи та людини необхідні додаткові зусилля. Відповіддю на такий запит і стала біоетика як нормативна дисципліна, і як прикладна етика, що регулює моральне ставлення людини до всього живого [2, р. 96].

Однією із фундаментальних проблем біоетики є проблема життя як цінності. Сакральність життя передбачає ставлення до феномену «живого» як до об'єкта виняткової значущості, неминущої цінності і на цій підставі, що вимагає благоговійного до нього відношення. Найбільш яскраво та повно такий підхід у біоетиці представлений сучасним релігійним дискурсом. У даному контексті слід також відзначити, що з урахуванням наявності наукових нестиківок етико-правового характеру у поглядах на проблему «живого» в контексті науково-технічного прогресу, істотну роль набуває повернення до синкретичних основ людського знання, до розуму як мудрості, в якій раціональне та когнітивне пов'язане із практичною філософією. У цьому сенсі принципи біоетики перегукуються з постулатами представників християнської церкви. Що, своєю чергою,

визначає те що, що істотну частину сучасного біоетичного дискурсу займає дискурс сучасної християнської теології, має свої особливості прояви у різних течіях християнства. Такі особливості взаємного дискурсивного синтезу виявляються, по-перше, у твердженні християнським персоналізмом об'єктивного онтологічного статусу людської особистості. По-друге, у вченнях християнських теологів, які стверджують красу і праведність життя, створеного Богом, а природа і людина в ньому розуміються як сакральне, а тому дії, викликані проти них – грішні і неприпустимі. По-третє, основа людського життя корениться у духовному світі самої людини, співвіднесеної з божественною трансценденцією [3, р. 101-105].

Серед біоетичних проблем найбільш дискусійною у релігійному дискурсі є проблема полегшення людині життя, у тому числі її фізичних страждань під час хвороби. Сприймати чи ні всі блага цивілізації, які забезпечують у разі потреби більш комфортну життєдіяльність, визначає саме віровчення. Розглядаючи в нашому випадку лише християнство, можемо констатувати оновлені підходи до біоетичних проблем, особливо радикально наголошується в протестантизмі. Протестантизм, орієнтований автономію особистості, моральну автономію, зводить ці постулати в фундаментальні принципи поваги до автономії пацієнта. У такому разі етика життя зводиться до етики відповідальності. Укорінену у філософії Іммануїла Канта, протестантські теологи трактують її як фундаментальний моральний принцип про те, що людина повинна розглядатися як мета, і до неї потрібно ставитися як до мети, а не як до засобу досягнення якоїсь іншої мети, навіть найблагополучнішої.

Особливим біоетичним дискурсивним статусом відзначено християнську полеміку про евтаназію, оскільки дана проблематика замикається на питання самовизначення людини [4, р. 86-93]. Життя усвідомлюється як дар людині, вона оберігає і охороняє його, тому людина має дбайливо ставитися до неї, підтримувати, лікуватися за необхідності. За цією логікою, переривання життя є неприпустимим з погляду протестантських Зважившись взяти на себе відповідальність у питанні добровільного переривання життя, людина висловлює не дану йому «автономію особистості», а «самонадіяння перед Богом». Позиція протестантизму у цьому питанні полягає в тому, що вибір евтаназії людина робить через страх перед болем та залежністю від інших. Тому, виходом з цієї колізії пропонується всіляка підтримка хворого, у тому числі і моральна, а також різними болезаспокійливими засобами, які має в своєму розпорядженні сучасна медицина.

Католицька церква заявляє про невтручання виходячи з певної компетенції (*on the basis of particular competence*) в сферу експериментальних наук, однак, враховуючи дані цих досліджень і технологій, має на меті висунути, в силу своєї євангельської місії та

апостольського обов'язку, моральне вчення, що відповідає гідності людини та її інтегральному покликанню [5, р. 66-68]. Католицький біоетичний дискурс загалом визнає, що наука та техніка можуть допомогти людині як ресурс, але вони самі по собі не можуть бути сенсом існування та людського прогресу. Медична допомога завжди була невід'ємною частиною християнської культури (за переказами, апостол Лука був лікарем). Однак, медична, як і будь-яка інша науково-технічна діяльність, вимагає безумовного дотримання критеріїв морального закону: вони повинні служити людській особистості, її невід'ємним правам, її справжньому та цілісному благу за задумом та волею Творця.

Особливістю сучасного православного біоетичного дискурсу слід визнати усунення акцентів у проблемі розуміння «живого» від онтологічного та гносеологічного до аксіологічного та етичного [6, р. 63-69]. Біоетичний дискурс є у поглядах православних теологів на проблематику «живого» у контексті визнання його людської сутності. Щодо традиційних спроб лікарів робити все можливе для підтримки життя хворого організму і таким чином перешкоджати його смерті, сучасне православ'я виходить із доцільності таких дій. Хірургічне втручання, медичне використання наркотиків і навіть штучних органів вважається доцільним тоді, коли є досить висока ймовірність повернення організму до нормальної або близької до нормальної діяльності. Разом з тим, у ситуації, коли навряд чи доводиться чекати відновлення життєвих функцій організму, православна етика не підтримує практику евтаназії, відкидає саму можливість навмисного переривання життя вмираючого пацієнта, розглядаючи цю дію як особливий випадок вбивства, якщо воно відбувається без відома хворого, або самогубства якщо з його відома [7, р. 33-37]. Важливий момент заперечення евтаназії у православному біоетичному дискурсі полягає у неможливості проведення межі між «нестерпними» та «нестерпними» стражданнями, особливо з урахуванням надання православ'ям великого сенсу можливості духовного зростання через страждання.

ДЖЕРЕЛА

1. Horban, O. & Martych, R., (2017). Basic approaches to the definition of the essence of the concept of “living”. *Studia Warmińskie*, № 54, pp. 93–103. <https://doi.org/10.31648/sw.37>
2. Horban, O. & Martych, R., (2018). Axiological determinants of the doctrine of “living” in modern bioethic discourse. *Studia Warmińskie*, № 55, pp. 93-106. <https://doi.org/10.31648/sw.3064>
3. Horban, O., & Martych, R., (2020). The Idea of Living in Religious-Philosophical Discourse. *Studia Warmińskie*, № 57, pp. 101-115. <https://doi.org/10.31648/sw.6008>

4. Horban, O., & Martych, R. (2022a). The Basic Approaches to the Value of Life in Bioethical Discourse. *Studia warmińskie*, № 59, pp. 87-96. <https://doi.org/10.31648/sw.8328>
5. Horban, O., & Martych, R. (2023a) Conceptualising the Value of Life in Bioethical Discourse: Sanctity vs Quality of Life. *Studia warmińskie*, № 60, pp. 61-70. <https://doi.org/10.31648/sw.9563>
6. Horban, O., & Martych, R. (2022b) The dynamics of bioethical discussion in religious and philosophical doctrines about the living. *SKHID* Vol. 3 (4), p. 63-69. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(4\).269436](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(4).269436)
7. Horban, O., & Martych, R. (2023b) Sanctity and quality as the conceptual basis of the value of life doctrine in the bioethical discourse. *SKHID* Vol. 4 (2), p. 33-37. [https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4\(2\).290301](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4(2).290301)

ЖІНОЧІ СПІЛЬНОТИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ І ВИЯВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТОК: АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД

Олена Алексеєнко, аспірантка спеціальності 031 Релігієзнавство
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Агресія росії по відношенню до України, зокрема анексія Криму у 2014 році та конфлікт на сході країни, мала значний вплив на суспільство та проблематику релігійної самоідентифікації в Україні. Війна з росією стимулювала українців переосмислити свою національну ідентичність і активніше визначати себе як громадян України, що веде до посилення внутрішнього самоусвідомлення. Багато людей почали звертатися до своїх релігійних корінь, зокрема православ'я, греко-католицизму, протестантизму тощо, як символу національної ідентичності. Крім того, війна спричинила релігійні перетворення серед населення, оскільки деякі віруючі переселялися до інших регіонів країни або шукали підтримку в різних конфесіях залежно від їх ставлення до конфлікту. Крім того, війна спричинила релігійні перетворення серед населення, оскільки деякі віруючі переселялися до інших регіонів країни або шукали підтримку в різних конфесіях залежно від їх ставлення до конфлікту.

Як повідомила директорка Агентства ЄС з питань притулку Ніна Грегорі виданням німецької медійної групи Funke, у Європі перебувають понад 4,1 млн українських шукачів притулку. На кінець жовтня 2023 року в ЄС було зареєстровано 4,16 млн українців, які користуються тимчасовим захистом. Це на 320 тис. осіб більше, ніж у січні того ж року. На кінець жовтня тільки у ФРН перебувало близько 1,17 млн українських біженців, у Польщі, яка була на другому місці, перебували 957 тис. українців. За даними Е. Лібанової з Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, демографічні втрати внаслідок повномасштабної

війни коливаються в межах від 500-600 тисяч до 5-6 мільйонів людей. Вказані цифри відображають лише діапазон можливих втрат [1, с.55-61].

4 березня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила Імплементативну директиву про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту для переміщених із України осіб. Це значно спростило легалізацію українців, які шукали прихистку від війни, але на практиці дія Директиви досить різниться від країни до країни. Деякі країни можуть застосовувати положення директиви швидше та ефективніше, забезпечуючи легальний статус і захист для українських біженців на відповідних умовах. У цих країнах українцям може бути надано доступ до різних видів підтримки, таких як медична допомога, освіта, соціальне забезпечення та інші соціальні послуги.

Проте, в інших країнах реалізація директиви може бути менш ефективною або повільною через різні причини, такі як бюрократичні перешкоди, недостатність ресурсів або політичні обмеження. Це може призвести до того, що українські біженці не отримають достатньої підтримки та захисту, які є необхідними для їхнього успішного відновлення та інтеграції в суспільство. У будь-якому випадку, важливо, щоб країни Європейського Союзу працювали над ефективним впровадженням цієї директиви, забезпечуючи достатню підтримку і захист для українських біженців, які шукають притулок в їхніх країнах.

Тим часом очевидно, що пошукачки тимчасового захисту мають багато проблем: деякі з них — спільні майже для всіх країн, деякі — дуже специфічні. Для того, щоб визначити їх чіткіше, а також, що дуже важливо, сформулювати рекомендації для європейських урядів і української влади, Український незалежний центр політичних досліджень у рамках Національної платформи стійкості та згуртованості провів 22 глибинних інтерв'ю, охопивши 12 країн [2]. Усі без винятку респондентки зазначили, що вони виїхали до Європи через повномасштабне вторгнення росії. Ніхто не готувався до вимушеної міграції заздалегідь, а отже не вивчав спеціально законодавство та умови перебування у приймаючих країнах. Це дуже відрізняє так звану «нову діаспору» від попередніх.

Українські мігранти також можуть зіштовхуватися зі специфічними проблемами, такими як культурний шок, мовні бар'єри, доступ до медичної допомоги тощо. Біженці можуть відчувати брак підтримки та інформації від урядів країн-приймачів щодо їхніх прав та можливостей, а також стосовно соціальних та культурних аспектів життя в новій країні. І при цьому війна та вимушена міграція можуть призвести до психологічних травм та стресу, тому важливо забезпечити мігрантам доступ до психологічної підтримки та консультування.

Українські громадські організації за кордоном та неформальні спільноти допомагають ЗСУ і співвітчизникам, які залишилися в Україні, а також іншим представникам діаспори. Зазвичай ці українці добре

соціалізовані, мають сталі контакти з приймаючою громадою і навіть намагаються впливати на політичні рішення щодо біженців.

Проте між такими спільнотами досі не склалася достатня комунікація. Навіть у тих країнах, де є дійові українські ГО, їм бракує координації «всередині» та інформування про себе «назовні». Учасниці обговорення, проведеного вже після опитування й ініційованого Національною платформою, пропонували створювати централізовані громадські представництва для полегшення контактів із владою, поліцією тощо, а також надання юридичних та фінансових консультацій українцям. [2]

Як відомо, велика кількість українців перебуває в Великобританії навіть за умов візового режиму та обмежень щодо отримання статусу біженця або тимчасового захисту. Програми Ukraine Family Scheme та "Дім для України", надають деякі можливості для українців, які бажають приїхати до Великобританії.

Ukraine Family Scheme дозволяє українцям з'єднатися з родичами, які вже перебувають у Великобританії, і отримати відповідний статус проживання. Це може бути корисно для тих, хто має родичів або близьких, які вже мешкають у Великобританії та можуть виступити спонсорами.

Програма "Дім для України" також надає можливості для українців приїхати до Великобританії за умови, що вони мають спонсора, який забезпечує їхнє поселення та матеріальну підтримку. «Схема «Житло для українців» дозволяє громадянам України та членам їхніх сімей приїхати до Великої Британії на запрошення спонсора. Спонсор, якого іноді називають приймаючою стороною, - це особа, сім'я або громада, яка може запропонувати вам місце для проживання і готова підтвердити це у вашій візовій заяві. Ця схема дозволяє українцям перебувати у Великій Британії протягом 18 місяців з можливістю продовження візи, коли її термін закінчиться», - зазначається на ресурсі програми [3].

У Іспанії система тимчасового захисту надає можливість отримати посвідку на тимчасовий захист, що діє протягом трьох років. Цей статус надає деякі важливі переваги, такі як дозвіл на проживання, роботу, медичне обслуговування, освіти для дітей та доступ до соціального забезпечення. На початковому етапі можливо отримати безкоштовне житло та продукти харчування.

Гуманітарні організації та фонди надають допомогу українським біженцям в різних аспектах їхнього життя та потреб. Зазвичай ці організації співпрацюють з урядовими структурами, міжнародними організаціями та місцевими партнерами, щоб забезпечити комплексну допомогу українським біженцям у найбільш ефективний та координований спосіб.

Save the Children - це міжнародна гуманітарна організація, що працює в галузі захисту прав дітей та надання допомоги дітям по всьому світу. Вона була заснована в 1919 році в Сполученому Королівстві і в наступні роки стала однією з найбільших та найбільш впливових організацій, які

працюють на благо дітей. Мета Save the Children - забезпечити безпеку, захист, освіту та медичну допомогу для дітей по всьому світу, особливо тих, хто опинився у найважчих умовах: в зоні конфліктів, бідності, природних катастрофах або інших надзвичайних ситуаціях. Save the Children дійсно знаходиться на передовій гуманітарних дій під час кризових ситуацій, коли діти стають найбільш вразливими. Їх команди волонтерів співпрацюють з партнерами, щоб надавати необхідну допомогу дітям та їх сім'ям. Ця допомога може включати постачання харчів, води, наборів для особистої гігієни та створення безпечних місць для дітей.

Крім того, Save the Children надає грошові субсидії сім'ям, щоб допомогти їм забезпечити свої основні потреби. Команди спеціалістів організації працюють над забезпеченням дітям доступу до безпечної, інклюзивної та якісної освіти. Вони також виробляють програми, спрямовані на допомогу дітям у подоланні психологічних наслідків конфліктів і насильства. Грошова та гуманітарна допомога Save the Children надається через благодійні організації, які підтримують їхню роботу та сприяють збору коштів для надання допомоги дітям у найбільш потребуючих районах.

Крім загальновідомих організацій «Червоний хрест» та Український Центр Прав Людини, з жінками, які вимушені покинути свої домівки через агресію росії, правами та проблемами біженців опікуються такі міжнародні організації, як "Високий комісар ООН з питань біженців" (UNHCR) в Україні та Карітас Україна.

Так, Український Центр Прав Людини (УЦПЛ) надає різноманітну допомогу жінкам, які вимушені покинути свої домівки та знаходяться в Європі внаслідок конфліктів, переслідувань або інших небезпечних обставин.

Одна з міжнародних організацій, яка активно працює над захистом жінок - це "Amnesty International". Amnesty International є глобальною неурядовою організацією, яка займається захистом прав людини. Вона активно працює над виявленням та документуванням випадків домашнього насильства, а також сприяє усуненню причин цього явища та забезпеченню доступу до захисту та підтримки для жертв.

Крім Amnesty International, існує також інші міжнародні та національні організації, які спеціалізуються на захисті жінок, такі як UN Women, Human Rights Watch, International Rescue Committee та багато інших. Кожна з цих організацій має свої програми та ініціативи, спрямовані на надання підтримки та захисту жінкам.

В Німеччині Громадське об'єднання «Рідне слово» допомагає дітям та підліткам з України відчувати себе в рідному домі, хоч на хвилику забути проблеми, поневіряння, тугу... Дії "Рідного слова" можуть допомогти в усвідомленні німецької громадськості про унікальність української культури, її цінності та внеску у світову спадщину. Підтримка контактів з

Україною також є важливою, оскільки це сприяє обміну ідеями, культурою та знаннями між народами, що сприяє розумінню та мирному співіснуванню.

Заходи "Рідного слова" включають організацію культурних заходів, виставок, лекцій, а також сприяють мовним програмам та обміну міжнародними студентами. Це все сприятиме зміцненню позитивного іміджу України у Німеччині та збереженню української ідентичності серед української діаспори. Також можна зазначити діяльність Української Суботньої Школи в м. Мюнхен, заснованої під патронатом Об'єднання Українських Жінок у Німеччині (ОУЖ), має значний історичний контекст і відіграє важливу роль у житті української діаспори в Німеччині [7].

Історично Україна має довгу та різноманітну релігійну спадщину, включаючи православ'я, греко-католицизм, католицизм, протестантизм, іудаїзм, іслам та інші. Ця різноманітність відображається в сучасному релігійному пейзажі країни. Різноманітність конфесій та високий рівень релігійності роблять Україну цікавим об'єктом дослідження та вивчення релігійної толерантності та взаєморозуміння.

На думку Хосе Казанова, наша держава – унікальна в Європі, яка не відповідає моделі, де домінує одна релігія (рідко дві конфесії – католицька і протестантська), а інші менші деномінації толеруються. В Україні ситуація є ближчою до американської – існує багато різних деномінацій, і жодна з них не є панівною [4, С.264]. Релігійність українців – одна з найвищих у світі. За підрахунками Хосе Казанови, лише 6-7% жителів України не вірять в Бога. Православними себе вважають 72-75% українців, ще 9% належать до греко-католиків. Через історичні та геополітичні обставини, Україна не стала монорелігійною державою, і релігійні конфесії мали складний взаємозв'язок з політичною владою [5, С.348].

Висновки. Враховуючи ці важливі аспекти, розуміння унікальності та складності впливу релігії на суспільство в Україні є ключовим для подальшого розвитку країни та сприяння мирному та гармонійному співіснуванню всіх релігійних та культурних спільнот.

ДЖЕРЕЛА:

1. Лібанова Е.М. Щодо повоєнного відродження України (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 14 грудня 2022 р.). *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 2. С. 55-61.

2. Каплан Ю., Тищенко Ю. Соціологічний звіт за результатами проведення глибинних інтерв'ю з громадянами України, які перемістилися до європейських країн у пошуку тимчасового захисту внаслідок повномасштабної війни РФ проти України. URL: https://drive.google.com/file/d/1wEP6R06pGtxAgQsm_uQUfzM8RdQNGbY/view

3. Homes for Ukraine (2022, 10 березня). Дім для України. URL: <https://homesforukraine.org.uk/ukr/find-a-sponsor-useful-information/>
4. Казанова Х. По той бік секуляризації. Релігійна та секулярна динаміка нашої глобальної доби / пер. з англ. О. Панич. Київ: Дух і Літера, 2017. 264 с.
5. Казанова Х. Релігія в сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація / пер. з англ. Романа Скакуна. Львів: Вид-во УКУ, 2019. 348 с.
6. Филипович Л. О. Релігійні і секулярні світи: проблеми взаємин з огляду на суспільні трансформації ХХІ ст. *Історія релігій в Україні: актуальні питання*. Львів : Логос, 2019. С. 192-197.
7. Шкільне товариство «Українська Суботня Школа м. Мюнхен» (2024 квітень). URL: <https://ua-schule.de/>

РОЛЬ ВІЗАНТИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕРКОВНІЙ КУЛЬТУРІ

Євген Дейнега, аспірант спеціальності 031 Релігієзнавство
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Протягом історії релігія та освіта виступали ключовими чинниками формування ментальності українського народу – одного з типів слов'янського світу [4]. З часів прийняття християнства в Х ст. й до тепер, православна релігійна традиція домінує в регіоні. Актуалізується необхідність обґрунтування культурно-цивілізаційної належності українських земель через призму візантизму. *Мета* тез полягає у визначенні ролі візантійських елементів у житті місцевої Церкви, розгляді їх соціально-культурних репрезентантів (церковної ієрархії, богослужіння, богослов'я тощо).

Важливо пам'ятати, що давньоруська історія складається з «двох окремих релігійних, а й відтак і культурних епох» – язичництва та християнства» [7, с.56], що сформувало специфічне «розуміння догматично-канонічних основ християнства», яке полягало не тільки в «дотриманні православних візантійських обрядів, але й їх інтенсивній адаптації до конкретних історичних умов і дохристиянських традицій» [2].

Східні слов'яни не будували храмів для поклоніння своїм численним богам; не було й «складної духовної ієрархії», але «з прийняттям християнства поширилася нова, витончена та складно організована релігія» [7, с.56], яка долучила праукраїнські землі до візантійського цивілізаційного кола.

Поширення християнства на давньоруських землях сприяло формуванню територіальної цілісності, в якій церковні інституції виступали репрезентантами цієї території за візантійським зразком, керуючись принципом ієрархії та адміністративного поділу [8].

Митрополит Іларіон (проф. І. Огієнко) говорить про прищеплення Візантією українцям особливої «духовної культури» – православної, яка була творчо осмислена українським етносом і з часом отримала специфічне народне «забарвлення», що природньо для культурних запозичень [6, с.10]. Ототожнення себе з православною культурою – один з елементів ідентичності українців, який сприяв створенню «національного образу Бога» [1].

На думку Я. Калакури, «прийняття християнства було першою спробою прорватися з доосьового часу в осьовий», а культурно-історичні наслідки цієї події «невід’ємні від розвитку української <...> освіти, літератури, мистецтва й народної творчості» [3, с.175].

На відміну від слов’янства, генезис та основні риси якого нерідко є дискусійними, сутність візантинизму більш зрозуміла, і прослідковується на кількох рівнях: релігійному, державному, морально-філософському, мистецькому [5].

В державній площині візантинизм проявляється у вигляді самодержавного правління, а в релігії – це специфічний тип християнства, відмінний від церков західного світу. Морально-філософські аспекти візантинизму полягають у розчаруванні в земному житті, важливості тілесно-духовної чистоти, а також відкиданні можливості загального благоденства народів, і є «антитезою ідеї земної рівності та свободи». Візантинизму властива й особлива естетика, яка прослідковується у звичаях, одязі, архітектурі тощо [там само].

Вплив Візантії на слов’янські народи неможливо переоцінити, оскільки вона протягом 15 століть була «центром православного світу, і дала йому науку віри, богослужіння, обряди, церковну філософію, свята, ікони, календар та ін.». Головні Отці Церкви – вихідці з Візантії, і саме вони створили «всю богословську науку, всю християнську догматику». Вселенські Собори також проходили виключно у Візантії. Церковна поезія (канони, тропарі, кондаки, ірмоси) – «окраса православних богослужінь» – це також відлуння Візантії, і є результатом творчості таких православних поетів як Іван Дамаскін, Роман Солодкоспівець, Андрій Критський та ін [6, с.11].

Висновки. Вся церковна «архітектура» сучасної української Церкви – візантійська, що об’єднує численні покоління вірян в лоні православної культури та утворює тяглість релігійно-духовної традиції Східної Церкви в українському регіоні. Дискусії щодо співжиття православних деномінацій на українських землях повинні спиратися на усвідомлення їх належності до спільної історичної традиції та необхідності збереження християнського універсалізму.

ДЖЕРЕЛА

1. Гачев Г. Г. Національні картини світу. М.: Радянський письменник, 1988. 448 с.
2. Ігнатуша О.М. Історичний поступ українського православ'я: пошук нової парадигми. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2001. Вип.ХІІІ
3. Калакура Я. С. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.
4. Костомаров М. Дві руські народності. Лейпциг, 1906. 111 с.
5. Леонтьєв К. Візантизм і слов'янство. Азбука віри [електронний ресурс]. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Konstantin_Leontev/vizantizm-i-slavjanstvo/#0_1 (Дата звертання: 15.04.24)
6. Огієнко І. Візантія й Україна. Українське наукове православне богословське товариство. Вінніпег, 1954, 96 с.
7. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 1991. 512 с.
8. Толочко О. Роль Церкви і монастирське життя в Київській Русі URL: <https://www.youtube.com/watch> (Дата звертання: 12.04.24)

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІАЛЕКТИКИ ДЗЕН-БУДДИЗМУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Олександр Донець аспірант спеціальності 031 Релігієзнавство
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Дзен-буддизм – це не релігія, а скоріше набір медитативних практик, направлених на досягнення об'єктивно-психологічної сутності людини. Такі практики уможливають віднаходження внутрішнього й зовнішнього балансу – заспокоєння розуму й тіла. Однак дзен-буддизм не є суто езотеричним або містичним світосприйняття, і не є відірваним від реалій сьогодення. Буддійське просвітлення відновлює цілісність особистості і допомагає уникнути виключно матеріального світосприйняття – людина відкривається світу у своїх відчуттях та почуттях. Дихотомія «матеріальне-нематеріальне» відходить на другий план, відкриваючи нові горизонти буття індивіда. Відбувається відокремлення людини від «універсальних цінностей» глобалізації, створюючи тим самим простір для вивчення дзен-буддизму як індивідуалізованої системи самопізнання. *Мета* аналізу полягає у розкритті духовного потенціалу діалектики дзен-буддизму в контексті глобалізаційних викликів сучасності.

Одна з найхарактерніших рис сьогодення полягає у відчутному прискоренні темпу життя – професійного й приватного. Глобалізаційні процеси висувають низку вимог до сучасної людини, як-от мобільність, постійне навчання, лояльність до певних універсальних цінностей тощо.

Може скластися враження, що духовна сфера занепадає і світський компонент повністю контролює повсякденне життя громадян. Наприклад О. Хакслі, розмірковуючи про сучасників, говорив про культурно-психологічну кризу – результат послаблення духовного компоненту в суспільстві. Однак коріння наявних в людині проблем, як правило, створені нею самою. Таким чином, вдосконалення потребують думки, пріоритети, режим дня та спосіб життя загалом [4, с. 47–55].

Завдання дзен-буддизму полягає в розширенні знань людини про світоустрій. Науково-технічний прогрес суттєво спростив життя людини в контексті фізичного комфорту, однак суспільство зіштовхнулося з труднощами емоційного характеру – неможливістю впоратися з тиском навколишніх процесів. В результаті багато людей втрачають почуття щастя та захищеності. Дзен-буддизм відповідає за емоційну сферу людини, коректує і спрямовує її в необхідному напрямі. Задача-максимум – це створення щасливої людини [1].

Згідно О. Хакслі, людина повинна позбутися властивих їй викривлень сприйняття себе та оточуючої дійсності, що своєю чергою має на меті повернення до бачення світу таким, яким він є. Автор звертає увагу на медитацію, яка «долає її настільки досконало, що її індивідуальна свідомість, девербалізуючись, стає єдиною із всеосяжністю свідомості як такої» [4, с. 47–55].

Витоки буддійської доктрини просвітлення знаходяться у вченні Махаяни під впливом ідей даосизму. Махаяна стверджує, що «раптове прозріння істини в момент просвітління неможливо виразити концептуальними й вербальними засобами. Під час медитації варто зберігати мовчання, адже лише в мовчанні можна досягнути істини. Єдиним способом осягнення істинної реальності вважається погляд у глибину власної душі» [3].

Висновки. Практики дзен-буддизму дозволяють провести своєрідну межу між особистими потребами та нав'язуваними глобалізацією думками, оцінками, прагненнями загального уявлення про «нормальне» та «бажане».

Духовний інструментарій дзен-буддизму може допомогти людині віднайти себе, трансформувати світобачення й досягти гармоній в усіх сферах діяльності. Дзен-буддизм – це своєрідний оберіг унікальності людини, що надзвичайно важливо з урахуванням глобалізаційних тенденцій до універсальних цінностей, точок зору, смаків тощо [2].

Перспективними є дослідження практик дзен-буддизму як набору коупінг-стратегій, направлених на збереження психологічного та фізичного здоров'я. Головна привабливість дзен-буддизму в його людиноцентричності та можливості індивідуальних практик, дотичних до ідей індивідуалізму, які доволі популярні в сучасному світі.

ДЖЕРЕЛА

1. Александрова О.А. Диалектика дзен как стратегия жизни. *Образовательные ресурсы и технологии*. 2019. № 2 (27). С.103-107.
2. Донець О. Б. Духовні практики дзен-буддизму в умовах глобалізаційних викликів сучасності / О. Донець // Схід = Skhid: аналітично-інформаційний журнал. - 2022. - Том 3, № 4. - P57-62.
3. Ломачинська, І., Донець, О. (2021). Містико-інтуїтивні практики дзен-буддизму. Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», 43, 83–88, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.1>
4. Хаксли О. Заметки о дзэн. Антология дзен. Санкт-Петербург: Наука, 2004. С. 47–55.

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ МАГІЇ ЕРОСУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ЙОАНА КУЛІАНУ

Данііл Палій, магістрант спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблеми дослідження. Професор Йоан Петру Куліану, часто відомий як учень Мірчи Еліаде, - румунський історик релігії та європейської магічної культури, розробив внесок у вивчення гностицизму, ренесансної магії та еросу. Його роботи заглиблювалися в аспекти містики, включаючи магію ероса, яка досліджує перетин любові, бажання та духовності. На тлумачення магії ероса, Куліану вплинули як історичні дослідження, так і сучасні психологічні уявлення. Хоча його робота ґрунтується на судженнях різної ступені науковості, він активно поглиблюється у міждисциплінарні перспективи, спираючись на психологію, антропологію та гностичні теорії, щоб пролити світло на перетворюючу силу любові та бажання в людському досвіді. Така робота була успішно проведена в праці Куліану «Eros et magie a la Renaissance» (Ерос і магія в добу Відродження) [1, 10]. *Мета* – розкрити роль магії еросу в структурі досліджень релігієзнавця Йоана Петру Куліану. До виконання мети виконуємо такі *завдання*: провести аналітику змін в уявленні та інтерпретації магії ероса, що відбуваються в сучасних дослідженнях; виявити зв'язки ренесансної еротичної магії з сучасною добою; оцінити внеску Йоана Куліану в розвиток сучасних досліджень магії.

У широкому сенсі, авторські пошуки румунського професора відображають ширий інтерес до впливу еротичної магії, пристрасті та емоційного зв'язку на людську психіку і суспільство загалом у історико-релігієзнавчому вимірі. Насьогодні, науковий аналіз магії еросу охоплює безліч аспектів, зокрема соціологічні, психологічні, політичні, релігійні та культурні перцепції. Міждисциплінарні розуміння магії еросу вимагає

сутнісного галузевого огляду таких наук як психологія, філософія, релігієзнавство, соціологія, політологія та культурологія. Дослідження магії еросу здебільшого побудовано на рефлексії поглядів італійських гуманістів Марсіліо Фічіно та Джордано Бруно – ренесансних практичних магів, одних з авторитетних фахових дослідників феноменів любові. Без них вичерпне розуміння структур любові неможливе, бодай неповне.

«Еротична магія Бруно націлена на те, щоб дати можливість маніпулятору контролювати окремих людей і людські маси. Головна її передумова полягає в існуванні потужного інструменту маніпуляцій, і це є ерос у найширшому розумінні: все те, що ми любимо, від фізичних задовольень до абсолютно неочікуваних речей, зокрема багатство, влада і так далі». [Culianu , Eros, p.205]. Ідея еротичної магії була описана та розроблена ренесансним магом Джордано Бруно в структурі його світоглядних пошуків. Саме знання магичної діяльності дало ренесансному світу імпульс до формування тогочасних магичних теорій. Для історії релігії Дж. Бруно – це один із небагатьох великих і помітних постатей в історії магії, що виділився в окрему величину завдяки сміливим теоретичним твердженням та змістовному поглибленні в космологічний порядок речей (див. трактат Дж. Бруно «Про зв'язки як такі»).

Спираючись на роботи Куліану, розуміємо, що він застосовує когнітивну психологічну методологію для розуміння магії еросу. Це передбачає дослідження несвідомих мотивацій, потягів і конфліктів, що лежать в основі людських бажань і стосунків. Психоаналітичні теорії, започатковані Фройдом та Юнгом, аналізують те, як любов і бажання формують індивідуальну ідентичність, поведінку та емоційне благополуччя. [5, 6] Культурні норми, цінності та уявлення впливають на вираження і переживання любові та несвідомі бажання суспільства складає предмети соціально-політичну магії. Сюди входить аналіз того, як гендерні ролі, сексуальна орієнтація та динаміка влади формують владні стосунки та фантазми бажаного. Вивчаючи перетин ідентичності та бажання, реальним видається отримати уявлення про різноманітні прояви магії еросу в структурі свідомості особистостей та натовпу. Щепанський зауважує, що проф. Куліану турбують «доволі цікаві проблеми світового релігієзнавства» [10, с.183].

Недарма поняття любові як еросу асоціюється з давньогрецьким богом Еросом – богом любові та сексуальної привабливості. Однак помічаємо, сила любові та сила влади забезпечується однією й тією ж самою енергією еросу. Саме в ній криється причина людських бажань та дій. Магія еросу означає містичну і перетворюючу силу, яку приписують сили еротичного кохання в різних духовних, філософських і мистецьких традиціях. Ерос у грецькій міфології був не лише богом кохання і бажання, але й як уособлення як фізичних, так і духовних аспектів любові. Концепція магії еросу охоплює ідею про те, що любов має здатність виходити за межі

буденного і з'єднувати людей одне з одним, з вищими сферами свідомості або духовною реальністю [4].

Звужуючи коло проблем навколо еросу, до ідеї любові додається практика магії, себто маніпуляції через ерос. Ба більше, будь-яка магія не існує без любові – без енергії еросу, потягу до бажаного. Бажане формується на засновках фантастичного – фантазмів, що виникають в структурі свідомості. Тут мова не йде суто про сексуальний потяг. Еротична складова любові передбачає активацію чи не всіх сил свідомості, де любов виявляється базовим енергетичним джерелом. Куліану пише: «... магія еросу здатна творити винятково фантазми, і вгамування бажання, яке вона обіцяє, також є не реальним, а уявним. Інакше кажучи, магичне дійство відбувається всередині замкнутого кола: еротична магія є формою егоцентризму» [Culianu, Eros 1, p. 410].

Підхід Куліану до магії еросу часто включав аналіз постатей Середньовіччя та Відродження – доби реставрації міфів і символів, щоб розкрити глибші значення і проблеми, пов'язані з любов'ю і бажанням. Аналізуючи наративи, образи та символіку, можна визначити, як еротичні маніпуляції формують колективні вірування та цінності, себто як магам сучасності вдається впливати на свідомості мас. Далі в праці «Ерос та магія в епоху Відродження» Куліану дослідив, що «erotична магія має й інші аспекти, напрочуд сучасні, які потребують особливого трактування. Бруно вперше розробляє концепцію магії в усіх її значеннях, розглядаючи цю «науку» як безпомилковий психологічний інструмент для маніпуляції як масами, так і окремими людьми» [Culianu, Eros 1, p.202].

Не дивно, що дослідження магії еросу актуалізуються використанням сучасних методів антропології, соціології та психології, навіть політології та маркетингу. Проблеми впливу магичного еросу на соціальні відносини, особистісну ідентичність і маніпулятивну дію магів сучасності на людей становить окремий інтерес для Куліану. Об'єктом магичної маніпуляції, а саме масового соціального впливу може бути хто завгодно – від окремої особистості до натовпу. Справжній маг сьогодення не керується амулетами та заклинаннями – він «вибудовує пастки» для об'єкта маніпуляції, інакше кажучи, магичного пацієнта, над яким заподіяна магична робота. Облюбовуючи його, маг, неначе закоханий, робить все, щоб утримувати увагу на собі і володіти тим, кого він «любить».

У сфері маркетингу та мас-медіа, безумовно, розроблені сучасні практики, які застосовують стратегії, подібні до маніпулятивної магії. Навчені цьому особи та організації використовують особливі методи, щоб впливати на поведінку споживачів, формувати громадську думку та просувати свої товари, послуги чи програми. Хоча маніпулятивні тактики, можливо, і не включають в себе магію суто ренесансного зразка, вони демонструють, як сучасні маркетологи та медіа-професіонали стратегічно використовують вплив для досягнення визначених цілей. Як і чаклуни,

маніпулятори розуміють силу сприйняття, навіювання та коригування свідомості у формуванні людської поведінки та ставлення [8, с. 31]. Сучасна магія трансформована у сфери маркетингу, мас-медіа, PR-сфери, політики – всюди, де має місце маніпулятивна складова над свідомістю, бажаннями та уявою мас. Саме там найефективніше представлена дієва практика магії.

Розвиток нових методів і підходів до досліджень у галузі магії еросу, таких як феміністська критика, культурні дослідження, постколоніальні теорії та інші сучасні теоретичні рамки в цьому напрямку роблять свою справу. Магія еросу має потужний політико-соціальний та творчий виміри [3, с. 81]. Любов була і залишається спільною темою в мистецтві, літературі та музиці протягом усієї історії людства, надихаючи творців на створення креативного продукту, що передає красу й інтенсивність людського фантастичного досвіду. Разом з тим, в європейській традиції еротичне кохання розглядається як потужна сила, яка може вивести людину за межі її звичайного «я» і об'єднати її з чимось більшим, ніж вона сама [4]. Це включає як союз з іншою людиною, божеством або космічним принципом, що в силах відкрити можливості для магічних маніпуляцій над свідомостями. Ерос асоціюється з трансформацією та особистісним зростанням. Досвід закоханості може глибоко змінити людину, спонукаючи її досліджувати нові аспекти себе та своїх стосунків з іншими.

У цифрову епоху, динаміка любові та бажання все більше опосередковується технологіями, зокрема платформами онлайн-знайомств, соціальними мережами та віртуальною реальністю. Окремої уваги заслуговує те, як комунікаційні технології впливають на формування романтичних стосунків, інтимності та самопрезентації. У роботі технологій на благо дієвій магії еросу, є ризики відкрити нові виклики та можливості не лише у сфері кохання та бажання, а й політичного впливу та магічно-маніпулятивного контролю.

Магічні технології сучасності стосуються різних сучасних явищ і технологій, які здаються неймовірними або дивовижними, себто як вони уявлялися чарівними та магічними. Наприклад, розробки в галузі штучного інтелекту, віртуальної реальності, квантових обчислень або нових матеріалів та інженерних рішень [2, 7].

Маніпуляція еросом передбачає використання привабливості, влади, контролю, талантів, тощо, щоб чинити вплив або контроль на об'єкт зачарування. Це може проявлятися в різних формах – від використання власної зовнішності та чарівності для отримання вигоди чи влади, до маніпулювання почуттями з метою досягнення задалегідь визначеної мети. [Culianu, Eros 1, p.200]

Висновки. Сучасні трансформації досліджень магії еросу за проф. Куліану відображають поточні міждисциплінарні зусилля, спрямовані на розуміння складності людського досвіду, емоцій та суспільних стосунків. Інтегруючи науковий аналіз з історичними, культурними та

психологічними уявленнями, є сенс досліджувати глибоке значення любові та бажання у формуванні індивідуального життя та колективної свідомості водночас. Синтезування поняття еросу з магічною практикою створює нові підвалини не лише для філософських, а й психологічних та політологічних тлумачень.

Спостерігаємо, що магія має сучасні вияви в неочікуваних сферах людської діяльності. Не лише там, де вочевидь вона виявляється й сьогодні – в астрологічних прогнозах, ворожіння на таро, сучасних формах чаклунства, у вибудові «матриць долі» за датою народження, тощо. Магія проявляється у психологічних практиках/терапіях; в медіа: ЗМІ та ЗМК; становлення ідеологічних рухів; сфери продукування інформації та соціального впливу, і т. д. Особливо проявляє себе магія еросу, без якого за дослідженнями Куліану, не існує магії взагалі.

Відкритим питанням постає проблема, як людська фантазія та уявлення заподіяні в сучасній магічній практиці та яким чином їм вдається вибудовувати реальність. Тут відкриваються дуже широкі перспективи, оскільки реальність також є предметом міфологічного мислення та свідомості, і її магічне забарвлення якраз і уможлиблює зримий і сильний зв'язок, який є між магією і глибинним світовідчуттям. Ми недалеко до висновку, що магія еросу – рушій людської історії, причина соціальних маніпулятивних дій та наслідок людських бажань.

Основна теза Куліану полягає в думці, що Ренесанс був не лише часом культурного та інтелектуального розквіту, але й періодом, позначеним глибоким захопленням перетворюючою силою еросу. Він стверджує, що мислителі епохи Відродження бачили в еросі силу, здатну вийти за межі земних кордонів і привести мага-маніпулятора до вищих рівнів свідомості та духовного просвітлення. Куліану пропонує всебічне дослідження перетину між еротикою і магією в культурі Ренесансу, проливаючи світло на способи розуміння, переживання і практики любові від цього трансформаційного періоду історії до сучасності.

ДЖЕРЕЛА

1. Culianu I. P. *Eros and Magic in the Renaissance*, 1484. Chicago: University Of Chicago Press, 1987. 271 p.
2. Віртуальна реальність у рекламі: як інноваційні технології можуть покращити рекламні кампанії. URL: <https://seo-evolution.com.ua/blog/reklama-v-internete/virtualna-realnist-u-reklami>.
3. Гоц Л. С. Магія крізь призму культурантропологічного підходу: історія аналізу проблематики. *Культура України*. 2011. Вип. 35. С. 79-87.
4. Єрмоленко В. *Ерос і Психея. Кохання і культура в Європі*. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 496 с.
5. Фрейд З. Три нариси з теорії сексуальності. Тернопіль: Журнал «Психологія і суспільство». № 4, 2008 с. 45-91;

6. Юнг К.Г. Психологія несвідомого. Київ: Центр навчальної літератури, 2022. 404 с.

7. Магія штучного інтелекту: то що ж мені робити з тим ШІ?. *ДІЯ Бізнес*. – 2023. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/tehnologii/magiastucnogo-intelektu-to-so-z-meni-robiti-z-tim-si>.

8. Нові медіа в сучасному суспільстві: культурологічний вимір: монографія / В. М. Судакова, М. Ю. Наумова та ін. К.: Інститут культурології НАМ України, 2017. 352 с.

9. Щепанський В. В. Ерос і магія ренесансної культури в релігієзнавчих роботах І. Куліану. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : *Історичне релігієзнавство*. 2014. Вип. 11. С. 181-190.

10. Щепанський В. В. Пошуки магічного Ренесансу: рецензія на книгу Йоана Куліану «Ерос і магія в епоху Відродження». URL: <https://plomin.club/the-search-for-magical-renaissance-a-review-of-john-koolans-book-eros-and-magic-in-the-renaissance/>.

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНИХ ТРАДИЦІЙ НА ПОНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГУМАНІТАРНІ СТАНДАРТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дарина Дешева, магістрант спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Вплив релігійних традицій на права людини та гуманітарні стандарти під час війни відображає вагоме значення релігійних доктрин у формуванні концепції справедливості, етики та соціального обов'язку. Культурно вкорінені релігійні системи переконань тісно перетинаються з поняттями моралі, соціальної відповідальності та реалізують певне відношення та допомогу людям, які щодня потерпають від війни.

Метою даної роботи є дослідження процесу впливу релігійних доктрин на концептуалізацію та реалізацію тих універсальних прав, які регулюються під час війни. Крім цього, аналіз спрямований не лише на розуміння того, як релігійні традиції впливають на сприйняття та виконання прав людини та гуманітарних стандартів, а також заглиблюється в дослідження цієї динаміки. Вивчаючи, як релігійні переконання впливають на моральні рамки (які, відповідно, визначають права) та суспільні зобов'язання, потрібно осмислити становище України в цьому контексті під час російської агресії. Проливаючи світло на те, як ця динаміка формується між релігійними традиціями з різними моральними принципами, варто охарактеризувати як виробляється гуманітарна реакція та правозахисний процес.

Норми релігійної моралі створюють світогляд, який формує засади правової організації соціуму [3, с. 137]. Релігійні традиції часто розглядаються як моральні основи, які формують у людей тлумачення добра і зла. Ці рамки здатні виробляти ставлення людей – чи то до цивільних, чи до учасників бойових дій. До прикладу, догма про співчуття та милосердя: коли вони високо цінуються, то створюють акцент на захисті найбільш вразливих верств. В Україні релігійні традиції (православ'я, католицизм, юдаїзм) не в останню чергу закріплюють моральні кодекси під час війни, тим самим наголошуючи на важливості співчуття та відстоюванні людської гідності, що є реакцією на гуманітарну кризу та порушення прав людини. Теоретичні рамки, які розроблені в контексті релігійних вчень, як правило, розглядають права людини через особливу культурно-теологічну призму: цей вибір, заснований на пріоритетах богословської точки зору, призводить до різниці тлумачень і застосувань з різними акцентами, особливо коли актуалізуються такі питання, як свобода віросповідання чи гендерна рівність. Безумовно, релігійні традиції переплітаються з гендерними правами, що впливає на ставлення до жінок і дітей під час війни. Хибна інтерпретація релігійних текстів і норм незворотно веде до загострення дискримінації, створюючи проблеми для реалізації прав людини та гуманітарних процесів.

Варто згадати, що більшість релігійних традицій мають свою теорію справедливої війни, і вона встановлює стандарти, котрі вважаються морально виправданими. Теорія справедливої війни загалом має критерії обґрунтованої причини, пропорційності та використання сили як останнього засобу для задоволення потреби в самозахисті із забезпеченням прав людини. Тобто це дозволяє збалансувати необхідність захисту від агресії з важливістю захисту свобод людини. Звичайне розуміння війни пов'язане з актом насилля, а справедливість виражає негативне ставлення до його проявів [2, с. 162].

Релігійні вчення в Україні впливають на тлумачення прав людини. Православна церква, як домінуючий релігійний інститут, знаходиться в авангарді формування суспільного дискурсу та політики щодо цих прав, часто узгоджуючи їх із суспільними цінностями та політичними помислами.

Справедливо зазначити, що релігійні групи часто беруть участь у гуманітарних зусиллях під час війни. Вони надають притулок і підтримку постраждалому населенню, маючи почуття соціальної відповідальності та обов'язку служити іншим. Ці зусилля варіюються від локальних ініціатив місцевих релігійних лідерів до цілих гуманітарних місій, організованих релігійними установами.

У часи війни роль релігійних традицій у формуванні понять про права людини та гуманітарні стандарти стає особливо актуальною. «Релігія постійно вступає у взаємодію з правом, зокрема в сучасних умовах вона

стає окремим чинником розвитку публічної сфери суспільства та держави» [4, с. 48]. Україна є країною з різноманітним релігійним ландшафтом і стикається з проблемами, пов'язаними з перетином релігійних вірувань із концепціями прав людини в умовах багаторічної війни. Особливо важливим для вирішення гуманітарної кризи в Україні є саме осмислення складності цих відносин. «Мережа релігійних організацій в Українській державі є однією з найчисельніших на континенті, що відображає вагому присутність релігійного інституту в суспільстві та побожність нашого народу» [1, с. 280].

Певна річ, вплив релігійних традицій на концепції прав людини та гуманітарні стандарти підкреслює важливість інтеграції різних релігійних точок зору. Релігійні вірування можуть надихнути на прояви співчуття та солідарності, але водночас призводять до розколу між вірянами та людьми, не приналежними до релігії. Суспільство здатне впоратися зі складністю цих процесів тільки в тому випадку, коли буде плекатися повага до людської гідності та дотримання елементарних принципів прав людини. Немає сумніву, що релігійні переконання та міри дій надихають на альтруїзм і духовну відповідальність, але вони, своєю чергою, стають об'єктом в руках політичних сил, на що вказує історичний дискурс.

Відносини між владою та релігійними інституціями помітно впливають на дотримання прав людини та гуманітарних засад. У деяких випадках релігійні лідери чинять опір сумнівним урядовим ініціативам, але в інших – тісно співпрацюють з політичними структурами задля задоволення гуманітарних потреб. Різноманітний характер релігійних традицій в охоплених війною країнах, правду кажучи, веде до різних інтерпретацій і реакцій на проблему прав людини як основне гуманітарне поняття.

Як приклад ще можна привести війну в Сирії та геноцид мусульман рохінджа в М'янмі. У зіткненнях в Сирії брали участь різні релігійні групи, кожна з яких мала своє тлумачення гуманітарних принципів. У цьому випадку, роль релігійних лідерів у загостренні релігійної напруги мала наслідки – посилення порушень прав людини в країні. Переслідування рохінджа в М'янмі є ще одним ілюстративним прикладом. Дискримінаційна політика уряду М'янми призвела до страждань народу рохінджа, що унеможливило реалізацію світових стандартів прав людини.

Висновки. Вплив релігійних традицій на концепцію прав людини та гуманітарні норми в умовах війни має складний характер та є об'єктом активних дискусій. Релігійні переконання заохочують співчуття, єдність і етичний обов'язок, але водночас вони часто стають інструментом політичних маніпуляцій, які, в підсумку, порушують права людини. Усвідомлення взаємодії між релігійними традиціями та динамікою війни є ключовим етапом побудови комплексних і ефективних стратегій збереження прав людини у країнах, уражених війною. Взаємодія між

владою та релігійними інституціями суттєво впливає на забезпечення прав людини та гуманітарних норм. Вирішення питання про вплив релігійних традицій на права людини, беззаперечно, потребує цілісних підходів, які поєднують релігійні погляди з суспільними принципами та міжнародними правовими стандартами.

ДЖЕРЕЛА

1. Палінчак М. П. Держава і церква у постсоціалістичних суспільствах (на прикладі країн Центральної Європи та України): Монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 408 с.
2. Панафідін І. О. Справедливість і війна: проблема поєднання. *Актуальні проблеми духовності: зб. наук. Праць*. Кривий Ріг, 2012. Вип. 13. С. 161-172.
3. Вовк О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Харків: Право, 2009. 224 с.
4. Громовчук Д., Белов М. Релігія та право: теоретико-методологічні засади співвідношення. *Аналітично-порівняльне правознавство*: електронне наукове фахове видання. 2022. № 2. С. 44-50.

ІНТЕРНЕТ-ПОКОЛІННЯ В РЕЛІГІЙНОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОСТІ

Юлія Гришина, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Інтернет-покоління – це термін, що описує покоління людей, які виростили у середовищі Інтернету та активно користуються цифровими технологіями у своєму повсякденному житті. Ця група людей стала не тільки споживачами інформації, а й активними учасниками онлайн-суспільства, впливаючи на соціальні та культурні процеси. Велику увагу у своєму житті представники інтернет-покоління приділяють саме парасоціальним стосункам. За дослідженнями багатьох науковців (Хортон Д., Воль Р.Р., Рубін А.М.) можемо підсумувати, що парасоціальні стосунки – це такі собі ілюзорні стосунки між людиною і медіа-персонажем, який використовує такі форми мови і звертання, що змушують людину повірити у певну справжність і близькість цього діалогу, а також відчутти власну особливість. Релігійний простір також отримав значні зміни під впливом цифрової революції. Перейшовши із класичних церков/релігійних общин до інтернет-площини, він має набагато більший вплив і поширення у сучасному, сповненому криз і різних подій світі. Ця робота присвячена вивченню та аналізу впливу релігій та релігійних спільнот на інтернет-покоління. *Метою* роботи є з'ясування впливу

інтернет-простору на релігії. *Завданнями роботи є:* Дослідити вплив релігій на інтернет-покоління. Дослідити феномен співіснування релігій у сучасному прогресивному просторі.

У сучасному світі часто можна почути такі слова, як “зумери”, “міленіали” та “бумери”. Вони походять від теорії поколінь, що з’явилася наприкінці минулого століття. (Хоув, Штраус). Згідно з цією теорією: Покоління X – Народжені в період з 1965 – 1979; покоління Y – Народжені в період з 1980 – 1995; покоління Z – Народжені в період з 1996 – 2010. Виділяють також покоління Альфа, народжене в період з 2010-2024 р. [55] Інтернет-поколінням прийнято називати покоління Z, оскільки активний розвиток соц.мереж і інтернету припав саме на період їх дорослішання. «Фактори, що вплинули на формування цього покоління по всьому світу, були майже однакові. Їхнє дитинство припало на світову економічну кризу, що почалася в 2008 році, тобто їм довелося дорослішати в непростих умовах. Але згодом рецесія закінчилася і дуже швидко відбулося значне зростання кількості власників мобільних гаджетів. І саме на цей час припав пік розвитку соціальних мереж. Перший Iphone з’явився в 2007 році, перший iPad – у 2010 році. Ці події визначили долю «цифрового покоління» або «покоління Z».

Можемо сказати, що з появою інтернету і підростанням покоління Z світ докорінно перемінився. На зміну великим комп’ютерам, кнопочним телефонам і факсам прийшли ноутбуки, планшети і телефони з пласким екраном і постійним доступом до інтернету, який тепер є окремим мікросвітом зі своїми правилами, законами і порядками.

«За даними дослідження 2017 року, яке носило назву «Українське покоління Z: цінності та орієнтири», абсолютна більшість української молоді (86%) має постійний доступ до мережі інтернет. Найчастіше інтернет використовують для прослуховування музики, перегляду фільмів, комунікації з друзями та перегляду соцмереж. » [11] Покоління Z окрім того, через безперервний доступ до інформації вчиться краще її аналізувати і формувати власну думку, та висловлювати її на різних сайтах, у власних блогах у соціальних мережах. Це перетворило користування інтернетом із розваг, на повноцінну роботу і постійне висловлення позиції з тих чи інших питань.

Коли ж у реальному світі представники покоління Z не можуть проявити свою громадську позицію, на допомогу приходять якраз інтернет, де вони можуть зробити допис на ту чи іншу тему і привернути увагу оточуючих до проблеми, часто навіть анонімно. «Вузькоспеціалізовані віртуальні місця в Інтернеті дозволяють легко та швидко приєднатися до спільноти, зрозуміти та прийняти цей етос спільноти; наприклад, група з новинами, зосереджена на конфіденційності комп’ютера, швидше за все буде мати учасників, які стурбовані конфіденційністю та хочуть захистити свої права. Часто учасникам не доводиться витрачати час на те, щоб робити

вступні зауваження або захищати посил своїх висловлювань.» Таким чином користувачі зі схожою позицією можуть організовуватись у цілі групи, та навіть доносити свої думки за межі інтернету, а також мати вплив на різні події соціального і політичного значень.

Самі ж соціальні мережі вже давно перестали бути просто розважальними сайтами і стали більш важливими і впливовими платформами, що об'єднують однодумців, та мають таку ж велику цінність у житті людини, як і реальне спілкування. «О. Ю. Сирота виділяє такі особливості спілкування у соціальних мережах: 1) анонімність; 2) своєрідність протікання процесів міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації; 3) добровільність і бажаність контактів. Користувач добровільно налагоджує контакти або йде від них, а також може перервати їх у будь-який момент; 4) обмеженість емоційної компоненти спілкування і в той же час стійке прагнення до емоційного наповнення тексту, що виражається у створенні спеціальних значків для позначення емоцій; 5) прагнення до нетипової, ненормативної поведінки. Найчастіше користувачі презентують себе з іншого боку, ніж в умовах реальної соціальної норми, програють ролі, нереалізовані у діяльності поза мережею».

Окрім інтересів, роботи і бажання спілкуватися на будь-які теми, інтернет-користувачів об'єднує також і релігія. Різні конфесії вже давно мають свої сторінки у соціальних мережах, а також власні сайти. Так, у дослідженні “Новітні форми релігійної Інтернет-комунікації”, цитуючи М.Лукіну, авторка М. А. Рожило зазначає: «web-сторінки різних церков і релігійних об'єднань організують в Інтернеті свою презентацію, публікують розклад заходів, перелік освітніх, благодійних і місіонерських програм. По суті це замінює друковані засоби інформації їх електронною версією. Але Інтернет – то не просто електронна газета. Розумно використаний, він пропонує величезні комунікаційні можливості для прямого партнерського спілкування між окремими людьми та групами за інтересами, між різними конфесіями й окремими деномінаціями, між парафіями і світовими релігіями – причому не одностороннє, а із зворотним зв'язком. Традиційним засобам масової інформації – газетам, радіо і телебаченню, які останнім часом дуже активно використовуються релігійними організаціями, робити це набагато складніше». Та суть не лише у методі поширення інформації. Насправді ж, використання різних джерел дозволяє долучити більшу аудиторію до конфесій, привернути увагу молоді до своєї релігії.

Так, наприклад, респонденти опитування “Релігія в інтернеті” зазначають, що з ресурсів, на яких є інформація про різні релігійні об'єднання найпопулярнішим є саме твіток і інстаграм (42%), а найменш популярними є месенджери, а саме телеграм, вайбер, вотсап (2,5%). Через сторінки у соціальних мережах представники релігійних об'єднань часто

ніби зближаються з потенційною аудиторією через відповіді на запитання, історії і статті, що показують релігію у сучасному світі. Також, з боку багатьох релігійних організацій часто використовуються, як позитивні так і негативні маніпуляції, для привернення уваги. У тому ж опитуванні 100% респондентів надали відповідь “так” на питання “Чи вважаєте ви, що на своїх сайтах у соціальних мережах релігійні об’єднання вдаються до маніпуляцій?”. Автори дописів та відео тиснуть на травми, або ж суспільно-важливі тригери, що викликає, як відразу, так і велику цікавість з боку користувачів.

Активно інтернет використовується саме новітніми релігійними конфесіями. Під час написання роботи було проведено опитування серед молодих людей віком від 16-25 років. Методом анкетування було опитано 40 людей і з’ясовано статистику: лише 27,5% респондентів надали відповідь, що бачили рекламу новітніх релігійних конфесій у мережі інтернет, натомість 72,5% відповіли, що не бачили подібну рекламу.

Одним з прикладів таких об’єднань є саме “Християнська Церква Спасіння” (<https://spasinnya.com/uk/>), що активно займається розвитком своїх соціальних мереж, таких як Інстаграм і Фейсбук, які налічують близько 10 тисяч користувачів, серед яких багато молодих людей саме від 20-30 років. На своєму сайті і у соціальних мережах конфесія поширює досить небезпечні наративи і історії. Так, наприклад у вкладці: “Історії чудес” можна знайти відео з такими назвами, як: «Бог мене таким не створював». «Дивовижне звільнення від панічних атак., або ж Війна змусила її залишити домівку. Але Бог приготував нову!» Чутливе українське суспільство, що кожного дня зіштовхується із різними проблемами і викликами, звичайно ж, реагує на такі тези, долучається до релігійних об’єднань. Наприклад, у вже зазначеному опитуванні респонденти відповіли, що вважають, що вступ до релігійного об’єднання може допомогти людині у скрутні часи (69%). Підлітки, що є теж чутливою групою населення, також не оминають схожі кофесії, а тому у пошуках підтримки і однодумців стають прихожанами таких церков, відвідують різноманітні заходи, або, просто стежать за соціальними мережами, поглинаючи шкідливий контент.

Висновки. Можемо сказати, що для церков і релігійних об’єднань формат поширення інформації саме через інтернет є корисним, вони отримують додаткову увагу від старшого і молодшого покоління, а звідти і нових прихильників. Та, за відсутності критичного мислення і аналізу таких джерел, люди можуть потрапити під негативний вплив і нашкодити як собі, так і навколишнім.

ДЖЕРЕЛА

1. Зеленов Є. Цифрове покоління: ризики, переваги, засоби взаємодії. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2018. С. 46–57.

2. Кліщук Ю. О. Вплив інтернету на сучасних підлітків України. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. № 20, 21. С. 123–124.
3. Mccaughey M. Cyberactivism: online activism in theory and practice. Routledge, 2003. 304 p.
4. McCrindle M. Generation alpha. Little, Brown Book Group Limited, 2021.
5. William S. Generations: the history of america's future, 1584 to 2069. New York : Quill, 1991. 538 p.

ІСЛАМ ЯК ЧИННИК САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Єлизавета Слєпова, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

У сучасному світі міграційні процеси набули глобального характеру, і вони стають дедалі складнішими через культурні, релігійні та політичні аспекти. Особливу увагу привертає міграція мусульман, які у великій кількості переміщуються як на територію Європи, так і в інші держави [1, 2]. Це має значний вплив на самоідентифікацію мусульман та викликає дискусії щодо їхньої інтеграції в нових культурних та соціальних середовищах.

Сьогодні відчуття власного «Я» у сформованій картині світу для людини набуває більш важливого значення, ніж у будь-які історичні часи. Саме у столітті технологій, новітніх прогресивних розробок, штучного інтелекту Самоідентифікація особливості набуває особливого значення. Важко визначити, коли саме виник феномен ідентичності, адже він тісно пов'язаний із історією існування людини в світі. Осмислення власного «Я» у тому суспільстві, в якому живе людина, співвідношення себе з певними людьми або їх групами за однією або декількома характеристиками стало передумовою формування ідентичності. Шлях самоідентифікації налічує багато кризових періодів, коли думка людини може змінюватись діаметрально.

У філософії поняття самоідентифікації використовується поруч з поняттям ідентичності, що виступає його базовою складовою. Через категорію ідентичності відбувається філософське осмислення процесу самоідентифікації. Ідентичність (лат. *idem* – той самий, *idem* – те саме) – сукупність ознак і якостей, що характеризують сутність певного індивіда, якогось предмета чи об'єкта [3, с. 23].

Проблеми самоідентифікації та ідентичності починають активно вирішуватись у соціумі під час суспільних або соціальних негараздів. Вони

сприяють уникненню кризи самовизначення, коли людина бачить у формуванні власного «Я» шлях вирішення соціальних та інших проблем. В останні десятиліття міграційні процеси у світі стали мати глобальний характер. Природно, що при переміщенні великої кількості представників певної релігії у іншу соціальну площину відбуваються зміни в само ідентифікації особистостей. Міграційні переміщенні мусульманського населення сприяють тому, що іслам сьогодні є одним із важливих чинників само ідентифікації на геополітичному просторі.

Міграційні процеси є одним із глобальних викликів для сучасної світової спільноти, адже вони провокують велику кількість зрушень. В той же час, міграційні процеси не є незвичайним явищем, адже на планеті Земля мешкає більше семи млрд. людей, які переміщуються за своєю волею або поза нею на різні відстані з різних причин. Релігійна міграція представляє собою доволі складне явище, що виникає з різноманітних причин і має значний вплив на глобальну динаміку. геополітичний простір сьогодні розвивається на тлі швидкого поширення різних культурних, економічних, релігійних, етнічних та інших факторів впливу. В той же час, релігійна міграція виступає одним із викликів для світової спільноти.

Наприкінці XX - початку XXI століть релігійна міграція отримала суттєву підтримку у глобальному просторі. З'явилась велика кількість організацій, що надає допомогу, часто на добровільній основі, релігійним мігрантам, в тому числі фінансову, захист їх прав на тлі переслідувань, можливість інтеграції в інші спільноти тощо. В той же час, така діяльність може містити приховані елементи, оскільки у такий спосіб здійснюються різноманітні маніпуляції, що спираються на здатність релігійних ідей впливати на життя зростаючої кількості людей у різних країнах світу. Використовуючи всі переваги нових електронних засобів зв'язку, інформаційних технологій та інновацій, релігійні агенти, рухи та організації можуть здійснювати вплив на великі групи населення, регіони, країни з яких або куди переміщуються релігійні мігранти.

Сьогодні релігійні міграції по всьому світу досягли безпрецедентних масштабів. Вони сприяють виникненню не лише релігійних, а й політичних, економічних, соціальних змін, оскільки спричиняють виникнення нових суспільних явищ або наповненню вже існуючих новим змістом [4].

Релігійні міграції сприяють змінам кількісного та якісного складу населення як у країнах походження мігрантів, так і в країнах призначення. Часто такий вплив може бути не особливо важливим для країн походження, де спостерігається висока народжуваність. Часто така народжуваність буває саме в мусульманських державах, для яких наслідки переміщення певної кількості людей, в тому числі і з релігійних причин, будуть не мати негативних наслідків, а також можуть надати позитивний вплив для економічного або політичного життя. Міграційні втрати будуть менш помітними та їх буде легко перекрити за відносно невеликий період часу.

Для розвинених країн, куди прибувають великі групи мігрантів, вплив таких переміщень буде негативним не лише в економічному, соціальному, а й у релігійному, політичному, етнічному сенсах.

Серед глобальних зрушень, що можуть бути спричинені релігійними міграціями у країнах прибуття, найбільш поширеними є наступні:

- посилення критичної або ворожої реакції на активізацію проявів релігії, навіть у невеликих масштабах, особливо у тих місцях, де серед пріоритетів є свобода віросповідання;

- протиріччя доктринами існуючих на території прибуття релігій, особливо у тих випадках, коли групи мігрантів починають занурювати у суспільство свої релігійні правила, традиції, канони тощо, не дотримуючись традицій, що раніше існували у суспільстві;

- загострення протиріч та конфліктів, які можуть виникати між представниками місцевого населення та мігрантами під час їх облаштування на новому місці;

- відбудова мігрантами нових соціальних мереж на тлі релігійного характеру, утворення нової діаспори або релігійний вплив на діаспору, яка існувала в країні прибуття раніше та успішно пройшла процес інтеграції;

- становлення та розвиток нових або гібридних релігійних вірувань, ідентичностей, практик, що створюють протиріччя між релігійним суспільством країни прийняття, змінюють його структуру, сприяють зміні кількості людей, що сповідують ту чи іншу релігію;

- незадоволення серед місцевого населення міграційною та економічною політикою країни прийняття мігрантів.

В той же час, релігійна міграція може мати і позитивні наслідки. Вона може сприяти покращенню демографічної ситуації у країні вибуття або країні призначення, створювати нові можливості для розвитку релігій, збереженню життя людей, які могли його втратити з релігійних причин у країні вибуття, розширенню світосприйняття мешканців приймаючої країни за рахунок привнесення нових релігійних та культурних тенденцій. Слід враховувати, що релігійна міграція може бути і оборотним процесом. Якщо причини переміщення в країні вибуття будуть усунені у той чи інший спосіб, мігранти можуть туди повернутися через певний період часу, що сприяє зменшенню негативних наслідків у країні прибуття.

Іслам є однією із наймолодших світових релігій, але він входить до п'ятірки найбільш впливових. Особливістю ісламу є те, що в силу меншого періоду існування він має тенденцію подальшого розвитку. Його догмати трактуються у більш простій формі у порівнянні з іншими світовими релігіями, а це сприяє збільшенню кількості прибічників ісламу в світі.

Висновки. В контексті глобальної світової міграції іслам має великі шанси виступати у ролі провідного чинника само ідентифікації. В сучасному суспільстві спостерігаються процеси, коли не лише

поширюються традиційні норми ісламу, а й його принципи або такі, що за них видаються, використовуються окремими особистостями або їх угрупованнями для досягнення власних цілей в політичному, соціальному, економічному, військовому контексті.

ДЖЕРЕЛА

1. Андрейко В. Розвиток міграційних процесів в Україні та Європі. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28602/1>.
2. Гвоздь В. Загроза ісламського екстремізму. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/politics/zagroza-islamskogo-ekstremizmu/>.
3. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2019. 558 с.
4. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблеми безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files>.

ІСЛАМСЬКА ГЕНДЕРНА ІДЕОЛОГІЯ ТА ФЕМІНІЗМ - ЗВ'ЯЗОК ІЗ СУЧАСНІСТЮ

Зарміна Заріфі, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблеми. Гендерна проблематика є актуальним та комплексним аспектом сучасного суспільства, вивчення якої вимагає глибокого аналізу та знань в різних культурних аспектах. Серед них особливе місце займає іслам - релігія, яка не лише визначає духовний ландшафт значної частини світу, але й впливає на формування соціокультурних норм і стереотипів. Гендерна проблематика в ісламі впливає не лише на внутрішню динаміку та перетворення ісламського суспільства, але й на міжнародний контекст. Зростання інтересу до ролі жінок та чоловіків в ісламі пов'язане з прагнення зрозуміти, як релігійні вірування взаємодіють із сучасними концепціями гендерної рівності та правами людини. *Метою* дослідження є аналіз взаємозв'язку ісламської гендерної ідеології та фемінізму в сучасному глобалізованому світі.

Головним стимулом для боротьби за громадянські права жінок став політичний іслам. Зростання ісламського фундаменталізму і очевидність його патріархальності започаткували рух за розширення прав жінок. Він у часі збігся із появою освічених жінок середнього класу, які прагнули рівності і досягнення влади. Очевидно, що жіночий рух має внутрішні корені і не може розцінюватися як прояв західного фемінізму [4, С. 35].

Ставлення до проблем жінок в арабському світі досить неоднозначне. Так, націоналісти розглядають права жінок крізь призму принципів світських устоїв та гендерної рівності, наближаючись таким чином до ідеології міжнародного фемінізму. Прихильники поглядів світського фемінізму дотримуються думки, що іслам та права жінок знаходяться у протиріччі через гендерну ієрархію в ісламі, та ставляться до гендерного питання з позицій концепції західної демократії [5, С. 131].

Глобалізаційні тенденції впливають на гендерну ситуацію у світі в різні способи. З одного боку, економічна глобалізація призвела до збільшення робочих місць у сфері експорту, створення вільних торгових зон, електронної комерції та фінансів, що відкрило нові можливості для жінок у сфері зайнятості. З іншого боку, політика націоналізації ринків праці спрямована на зменшення залежності від іммігрантської праці, що також може позитивно вплинути на жінок, а також сприяла розвитку жіночих підприємств.

Однак глобалізаційні процеси продовжують збільшувати гендерну нерівність, зокрема у "фемінізації бідності", де жінки отримують меншу оплату праці та мають нижчий рівень освіти порівняно з чоловіками. Молоді жінки з вищою освітою здебільшого користуються перевагами економічної інтеграції та глобалізації, тоді як бідні жінки залишаються в маргіналізованому становищі.

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, засоби масової інформації стали інструментом в боротьбі мусульманських жінок за свої права. Наприклад, у березні 2004 року була розпочата довгострокова медіакампанія, ініціатором якої виступила королева Йорданії Ранія. Було прийнято рішення створити неурядову організацію, що буде сприяти розв'язанню гендерного питання шляхом використання ЗМІ, створення нових творчих інструментів та заходів з підвищення присутності жінок в арабських ЗМІ, ґрунтуючись на знаннях та ідеях лідерів арабських ЗМІ, а також незалежних ініціативах стосовно питання положення жінок в арабському суспільстві [7].

Хоча вирішення гендерних проблем у контексті глобалізації є складним завданням, існують значні досягнення в цьому напрямку. Жіночі організації стають все більш популярними, що відкриває нові можливості для жінок у суспільному житті. Традиційні уявлення про роль жінки в арабському світі поступово змінюються, а соціальні реформи охоплюють більшість арабських країн. Глобалізаційні процеси активізують цей трансформаційний процес, сприяючи зростанню участі жінок в економічному та політичному житті регіону.

На сьогодні питання про права жінок в ісламі стає центральною темою для багатьох дослідників. Проблематикою захисту прав жінок та питанням фемінізму займалися такі українські дослідники, як О. С. Забушко, С. Д. Павличко, О. Р. Кісь, С. А. Крилова, Н. В. Хамітов, М. В.

Буроменський, Ю. В. Лисюк, К. І. Чижмарь, Г. В. Гриценко, Л. Б. Магдюк та ін. За кордоном цієї теми торкалися Сімона де Бовуар, Еліс Вокер, Сімона Вейль, Герда Лернер, Беррі Торн, Ненсі Фейзер, А. С. Чеботарьова та інші [2, С. 23].

Початковий рух у напрямку ісламського фемінізму зародився на перехресті 20-30-х років ХХ століття, реагуючи на європейські стандарти та спираючись на просвітницькі та національно-визвольні тенденції. Проте ця тема стала актуальною лише після Другої світової війни, коли почався процес формування арабських держав. Ісламський фемінізм став визнаним лише у 80-і роки ХХ століття.

У сучасному світі іслам став однією з найбільш впливових релігій, привертаючи міжнародний інтерес до своєї культури та прав. Питання про статус жінки в ісламі вирізняється у центрі політичних дебатів, які співвідносяться з глобальними процесами. Ісламський фемінізм адвокатує за рівність прав і можливостей для обох статей, а також захист прав жінок на рівних з чоловіками засадах, інтерпретуючи Коран у цьому контексті.

Міріам Кук в своїй роботі визначає, що ісламські феміністки – це жінки–мусульманки, які виступають з критикою загального аспекту ісламської історії чи герменевтики і роблять це від імені мусульманських жінок, стверджуючи їх право поряд з чоловіками брати рівну участь у справах справедливого людського суспільства» [6, С. 27].

Представники ісламського фемінізму - це представники як країн, у яких іслам є основною релігією, так і тих країн, де мусульмани складають менш численну частину населення. Деякі з них зараз працюють в західних університетах, але, в будь-якому випадку, всі вони – мусульмани, високо цінують свою релігію і свою ідентичність. Водночас кожен з них розуміє те, що об'єднання феміністських ідей – досить важко вживати, адже навіть саме слово «фемінізм», що викликає у багатьох мусульман відторгнення, асоціюючись з чимось далеким, що нав'язуються ззовні, хто має відношення до вестернізації і культурному імперіалізму [1, С. 45].

У мусульманських країнах існують чотири основних напрями фемінізму: атеїстичний, світський, мусульманський та ісламістський.

Атеїстичний фемінізм вважає, що релігія є протижіночою, і розвиток жіночого руху можливий лише за умови зменшення впливу релігії на суспільство.

Світський фемінізм залишається нейтральним у відношенні до релігії. Його прихильники вважають, що взаємозв'язок між ісламом і фемінізмом залежить від того, який підхід до ісламу домінує у суспільстві – ліберальний або патріархальний.

Мусульманський фемінізм пропагує ліберальний погляд на іслам і прагне адаптувати його до сучасності. Його прихильниці наголошують на значенні Корану, оскільки вони вважають, що хадиси та шаріат є патріархальним відображенням ісламу.

Ісламістський фемінізм представлений державницькими або фундаменталістськими релігійними рухами. Його прихильниці вважають, що ідентифікація жінок з релігійним рухом сприяє їхній емансипації, використовуючи класичні ісламські методи дослідження релігійних джерел і інтерпретації Корану.

Феміністична герменевтика шукає підтвердження гендерної рівності в Корані і включає три підходи:

- повторний перегляд аятів Корану для спростування популярних неправдивих історій, які встановлюють чоловічу перевагу (події в Едемському саду);

- цитування аятів, які однозначно закріплюють гендерну рівність;

- розгляд аятів, які пояснюють різницю між чоловіками та жінками і традиційно трактувалися на користь чоловіків [8].

Мистецтво є одним зі засобів, яким арабські жінки виражають свої думки, борються за свої права та свободи. Серед активісток-мусульманок найбільш відомою є сирійка Мона Гайдар. Її відеокліп на пісню "Hijabi" (Wrap My Hijab) отримав визнання як один з найкращих кліпів-протестів 2017 року та увійшов до списку 25 найкращих феміністичних гімнів усіх часів. У своїй пісні Мона висловлює неприйняття позиції Заходу щодо заборони носіння хіджабу мусульманкам, вказуючи на безглуздість такого підходу [9].

Також, слід зазначити, що велику роль у розгортанні боротьби за права жінок у мусульманському суспільстві відіграють інформаційні технології. Багато жінок в ісламських країнах хочуть мати вихід з цієї ситуації, але самі вони багато років практично не брали участь в дискусіях, що визначають їх місце в політичному, культурному та релігійному житті. Важливим чинником, що підштовхнув їх участі в цій дискусії, став розвиток нових інформаційних технологій. Доступ до Інтернету критично важливий саме для мусульманок. Адже згідно зі звичаями, більшість жінок проводить не багато часу поза стінами свого будинку і вони мають мало можливостей брати участь в суспільних процесах, з'являтися в публічному просторі [1, С. 47].

Гендерна різниця у соціальних ролях не означає перевагу чоловіка над жінкою, але визнає, що обидва мають відігравати різні ролі в соціальній системі. Насправді іслам пропонує жінкам право робити власний вибір у сферах освіти, бізнесу, власності тощо. Дві теми, що мають найбільше значення. Перша – це фундаментальна рівність людей перед Богом. Друга – це революційна мета релігії, спрямована на визволення людини. З релігії повинна випливати свобода шукати розуміння Божої волі та мети життя, а також свобода шанувати Боже творіння через саморозвиток і прагнення до Божих цілей". Отож, про статус жінки в ісламі існує безліч думок, проте істинний – визначити вкрай важко, якщо взагалі можливо [3, С. 320].

Висновки. Фемінізм в ісламських країнах є ключовим інструментом у боротьбі за права жінок, який підкреслює іслам як джерело справедливості та підтримує рівність та гідність жінок. Ісламські феміністки використовують різноманітні стратегії, включаючи вивчення Корану та відмову від стереотипних ролей, а також активну участь у громадському житті. Проте ісламський фемінізм має свої виклики, такі як консервативний опір, культурні обмеження та політичні перешкоди. Для їх подолання потрібна міжнародна підтримка та співпраця з іншими феміністичними рухами. В цілому, ісламський фемінізм відіграє важливу роль у забезпеченні гендерної рівності та справедливості в ісламських суспільствах, що має потенціал для покращення життя жінок та підвищення їхнього соціального статусу у всьому світі.

ДЖЕРЕЛА:

1. Гладченко С.В. Фемінізм в ісламському світі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія "Історія"*. 2016. №1 (2). С. 44–48
2. Гнасевич Н. Фемінізм в мусульманському суспільстві. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/46378/1/%D0%93%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%2C%20%D0%9A%D1%96%D1%88.pdf> (дата звернення: 08.04.2023).
3. Заза Ю.Я. Арабський фемінізм: формування, сучасні напрямки, представники у літературному процесі. *Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference «Current Issues and Prospects for The Development of Scientific Research»*. 2023. С. 311-325
4. Зінько С.Ю. Фемінізм в ісламі: історія і сучасність. *Сходознавство*. 2008. С. 34-45
5. Ігошина Ж.Б. Гендерне питання та процеси глобалізації на Арабському Сході. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2010. Вип. 94 (2). С. 130-137
6. Cooke Miriam. *Women Claim Islam*. New York: Routledge, 2001. P. 27
7. In a meeting chaired by Queen Rania Arab media leaders agree to set up Arab Media Network for Human Development URL: <http://www.queenrania.jo/media/articles/meeting-chaired-queen-rania-arab-media-leaders-agree-set-arab-media-network-human-deve> (дата звернення: 08.04.2024).
8. Mojab Shahrad. *Women Undertaking Ijtihad (independent religious interpretation): Hoping for a Feminizing Democracy*. Arash 70, Khordad 1378. 1999. June.
9. Mona haydar. *Mona Haydar – Hijabi (Wrap my Hijab)*, 2017. URL: https://www.youtube.com/watch?v=XOX9O_kVPeo (дата звернення: 08.04.2024).

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В РЕЛІГІЙНОМУ КОНТЕКСТІ

Крістіна Бінківська, студентка спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблеми. Гендерна нерівність є глобальною проблемою, що проявляється в порушенні прав і дискримінації жінок в усіх сферах суспільного життя. Попри певний прогрес останніх десятиліть, вона залишається надзвичайно гострою в багатьох куточках світу. Однією з найбільш консервативних інституцій з точки зору гендерних відносин є релігія. Метою аналізу є визначення причинно-наслідкових взаємозв'язків гендерної нерівності в релігійному контексті.

Майже всі світові релігійні системи містять патріархальні настанови та різноманітні обмеження для жінок. Наприклад, жінкам заборонено бути священнослужителями чи імамами, очолювати п'ятничну молитву та навіть перебувати в культових спорудах нарівні з чоловіками. Таким чином, релігія по суті інституалізує підпорядкування жінок, закріплює за ними маргінальні ролі та позбавляє доступу до участі в ключових духовних практиках на рівних правах з чоловіками. Цей факт суперечить сучасним уявленням про демократію, права людини та гендерну рівність.

Сучасна теорія гендеру є багатогранною та міждисциплінарною галуззю знань, що активно розвивалася в різних дискурсах, таких як соціологія, психоаналіз, літературна критика та філософія. Релігія та теологія увійшли в сферу гендерних досліджень лише з 1960-х років, коли ця дисципліна сформувалася як окрема галузь спочатку в США та Західній Європі. У західних університетах вивчення гендеру в релігії здебільшого відбувається в рамках культурної антропології, гендерної теорії, а також академічної дисципліни «феміністична теологія», яка зосереджується на питаннях гендеру, його конструкціях та взаємозв'язку з духовністю та божественним [1].

У кожній зі світових релігійних традицій досі існують погляди, що применшують роль жінок. Це виявляється в різноманітних табу, пов'язаних з менструаціями, коли жінка вважається «нечистою» у певні дні. Також зустрічаються словесні образи щодо гріховності та вторинності жінок, заборони на вивчення священних текстів, проповідування та ведення богослужінь. Тіло жінки часто інтерпретується як «посудина гріха» на противагу чоловічій «непорочності». Це не лише відчужує жінок від духовних практик, але й потенційно виправдовує існуючу в суспільстві дискримінацію та насильство.

Священні книги, такі як Біблія, Коран та Веди, були створені в патріархальний період і слугували обґрунтуванням утисків жінок

незалежно від їхньої раси, релігії чи етнічної приналежності. Написані чоловіками, ці релігійні та богословські тексти природно відображають чоловічу перспективу на стосунки людини з Богом і місце жінок у духовній ієрархії. У семіотиці цих текстів поняття «жіночого» часто позначає не стільки стать, скільки підлеглий і другорядний статус – «бути жінкою» означає займати нижчу позицію в ієрархії творення та збереження духовних цінностей і релігійного досвіду [3].

Християнство за своєю символікою та ієрархічною структурою є безсумнівно чоловічою релігією. Хоча в біблійних текстах присутні різні жіночі образи, у тому числі зображені як добродісні та хоробрі, проте центральне місце відводиться чоловікам. Наприклад, немає рівноцінного жіночого образу, подібного до Мойсея, а всі апостоли в Новому Заповіті - виключно чоловіки.

Канонічне та цивільне право, церква і держава, священники та законники, політичні партії та релігійні організації одноставно проповідували, що жінка, створена після чоловіка, з чоловіка і для чоловіка, є другорядною істотою, підпорядкованою чоловікові. Моді, форми, церемонії, традиції суспільства, церковні обряди та дисципліна - все впливає з цієї ідеї. Тих, хто має священний дар перетворити цей сумний об'єкт жалю на піднесений, гідний поваги образ, гідний нашого поклоніння як матір людства, слід вітати як людей, наділених часткою окультної містичної сили східних мудреців [2].

Формуванню гендерного стереотипу чоловіка в українському суспільстві сприяло і однобічне трактування Святого Письма християнською традицією. Адже християнство повністю підкорює жінку чоловікові: «І перетворив Господь Бог те ребро, що взяв з Адама, на жінку, і привів її до Адама; Вона чоловіковою буде зватися, бо взята вона з чоловіка» [Бут. 2:22–23]. «Ти в муках родитимеш діти, і до мужа твого пожадання твоє, а він буде панувати над тобою» [Бут. 3: 16]. «Жінки, підкоряйтеся чоловікам своїм, як Господу. Бо чоловік — голова над жінкою своєю, як Христос — голова над церквою» [Ефес. 5:22–23]. Особливе знецінення жіночої статті простежується в посланнях апостола Павла, який закликав: «Нехай у Церкві мовчать жінки ваші! Бо їм говорити не повезло, тільки коритися, як каже й Закон» [Кор. 14:34]. Також він наголошував: «Жінка нехай навчається мовчки, з повною покірною; А жінці навчати я не дозволяю, ані панувати над мужем, але бути в мовчанні» [Тим. 2:11-12]. Під впливом відповідальності жінки за первородний гріх у православній традиції вже від першооснов цивілізації послідовно утверджувалася концепція жіночої меншовартості. Отці церкви розвинули ці мотиви в повноцінну богословську концепцію, за якою жінці відведена другорядна роль порівняно з чоловіком.

У більшості християнських конфесій священнослужителями, а тим паче єпископами, можуть бути лише чоловіки. Жінки фактично усунені від

керівних релігійних посад та богословської освіти. Це закріплено в канонічному праві та практиці найбільших церков. Православ'я і католицизм не допускають рукоположення жінок у священний сан. У протестантизмі окремі ліберальні церкви почали з ХХ століття рукопокладати жінок, але це залишається радше винятком з правил. Тому фактична нерівність жінок у християнській релігійній ієрархії зберігається донині, незважаючи на окремі зрушення.

Ісламське віровчення ґрунтується на Корані та Сунні, де міститься чимало положень, що ставлять чоловіків вище за жінок та обмежують права останніх. Причому ця гендерна ієрархія має божественне походження, оскільки заснована на одкровеннях Аллаха Мухаммеду. В Корані прямо сказано, що чоловіки стоять над жінками внаслідок переваг, якими Аллах їх наділив: «Чоловіки керують жінками за те, що Аллах віддав перевагу одним перед іншими» [Кор. 4:34]. Також Аллах наказує, що в разі непокори жінки чоловік має право її покарати аж до побиття: «Добропорядні жінки віддані (своїм чоловікам), зберігаючи честь і все, що Аллах велів берегти, перестерігайте, (потім) не кохайте у подружніх ложах і (нарешті) побийте. І коли вони стануть покірні вам, не завдайте їм кривди нічим [Кор. 4:34]. Мухаммед затверджував безумовне підпорядкування жінок чоловікам та називав чоловіка «пастирем» своєї дружини та родини.

Все це сформувало в ісламському богослов'ї та праві переконання про принципову неповноцінність жіноцтва та його підлегле становище. Згідно з шаріатом жінка не може бути імамом чи займати будь-які керівні релігійні посади. Її місце - виконання материнських та дружніх обов'язків в домі. Також жінки мають урізані майнові права та успадковують лише половину частки чоловіків. Їх свідчення в суді оцінюються в половину від чоловічих. А для укладення шлюбу жінка потребує згоди опікуна-чоловіка.

В ісламі жінка фактично все життя перебуває під владою чоловіків. Тому боротьба за права жінок в мусульманській громаді є вкрай важкою, адже саме віровчення стверджує їх другорядність. Це ускладнює реформування гендерних відносин в рамках традиційного ісламу.

Індуїзм має одну з найдавніших релігійних традицій гендерної нерівності. Вона закріплена у священних текстах цієї релігії - Ведах, Упанішадах, Пуранах, а також у звіті законів Ману. Гендерна ієрархія простежується вже у Рігведі - одній з найдавніших Вед (бл. 1500 до н.е.). Вона зображує жінку як недолугу, нездатну до раціонального мислення істоту, котра потребує постійної опіки та контролю з боку чоловіка. Таке твердження применшує інтелектуальні здібності жінок та виправдовує їхнє підпорядковане становище, ставлячи чоловіків на домінуючу роль: «Через те, що жінка, вічно юна, погано мислить, тож чоловікове опікунство над жінкою вічне» [Ріг. 8.33.17]. Пізніше Ману (200-300 рр н.е.) деталізувала цю концепцію. Вона стверджує вроджену гріховність жіноцтва, нездатність жінки до духовного життя, а тому її місце - служіння чоловікові і

народження синів. Ману зображує жінок як безсоромних і розпусних за своєю природою, через що їм нібито не можна надавати свободу: «Жінка за своєю природою має склад розпусниці, тому вона не може мати свободи» [Ману 9.15]. Таке узагальнення виправдовує контроль та обмеження прав жінок, применшуючи їхню гідність та автономію. Згідно Ману, жіноча стать є принципово гіршою за чоловічу - жінки менш розумні, послідовні та вірні. Тому жінка має все життя перебувати під опікою чоловіків: «Її батько захищає в дитинстві, її чоловік захищає в молодості, а її сини захищають у старості; жінка ніколи не годна до незалежності» [Ману 9.3].

Жінці заборонено вивчати Веди (виключенням є Брахмавадіні) чи бути священнослужителькою. Жінка повинна перебувати в шлюбі і залишатися цнотливою і чистою за будь-яку ціну. Саме через жінку, за вченням індуїзму, приходять у світ гріхи та біди. Патріархальна гендерна ідеологія індуїзму століттями легітимізувала пригнічення жінок в індуїстському суспільстві. Такі настанови закріпили для жінок соціальну роль домогосподарок та матерів, усунувши їх від освіти, релігійної та суспільної діяльності. Ці погляди лишаются впливовими в сучасному індуїстському суспільстві, утруднюючи боротьбу жінок за рівноправність.

Висновки. Гендерна нерівність є глобальною проблемою, що виявляється у всіх сферах життя, включно з релігією. Аналіз провідних релігій світу - християнства, ісламу та індуїзму - демонструє наявність в їх віровченнях та практиках патріархальних норм та обмежень для жінок. Жінкам заборонено обіймати найвищі релігійні посади, навчатися богослов'ю, очолювати служіння. Їхнє місце обмежується другорядними ролями у сім'ї та громаді. Священні тексти усіх трьох релігій містять численні дискримінаційні установки щодо «другорядності» чи «гріховності» жіночої статі. Релігійні традиції й досі легітимізують гендерну нерівність та гальмують досягнення паритету в суспільстві. Сучасні гендерні дослідження прагнуть змінити традиційну точку зору на жіночий духовний досвід у фундаментальних релігіях у бік меншого сексизму та більшої толерантності. Подолання глибинних мізогінних стереотипів у релігійних вченнях є важливим завданням на шляху побудови справедливих гендерних відносин у світі.

ДЖЕРЕЛА

1. Агеєва В. П., Кобелянська Л. С., Скорик М. М. (2004). Основи теорії гендеру: навчальний посібник. Київ: К.І.С, 385-426. https://www.academia.edu/33754446/Релігія_В_Гендерній_перспективі_розділ_підручника_Основи_теорії_гендеру
2. Гіденс Е. Соціологія. Київ: Основи, 1999. <http://politics.ellib.org.ua/pages-11812.html>
3. Дудко О. Рух за гендерну рівність у християнстві. <https://commons.com.ua/uk/ruh-za-gendernu-rivnist-u-hristiyanstvi/>

4. Маслова Ю. П. Релігійно-міфологічне підґрунтя гендерних стереотипів. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Історичне релігієзнавство*. 2010. № 3. С. 143-148.

5. Петрушкевич М. Ординація жінок як прояв релігійної ідентичності (соціокультурний огляд). *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Культурологія*. 2012. № 9. С. 266-273.

РЕЛІГІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Катерина Велика, студентка спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Актуальність проблеми. Нова хвиля релігійних перетворень, що охопила багато суспільств світу на межі ХХ–ХХІ століть призвела до виникнення різноманітних явищ і тенденцій, які отримали полярну оцінку з боку громадськості й наукового співтовариства: як вкрай негативну, так і позитивну. На фоні цих подій Україна є яскравим прикладом активізації релігійного життя і суспільством, у якому на початку 90-х років ХХ століття соціально-політичні трансформації знайшли відображення в активному прагненні застосувати релігійний компонент для вирішення питань соціокультурного самовизначення.

Практика залучення релігії до вибору вектора соціально-політичного й культурного розвитку – явище, що має на Україні глибоке історичне підґрунтя. Тому повернення до подібної практики, а також інші причини дали підставу називати кінець ХХ століття періодом релігійного відродження в українському суспільстві. Одним із найважливіших показників цього процесу стала динаміка росту кількості церковно-релігійних інституцій і віросповідань, а також збільшення кількості людей, які заявляли про свою релігійну приналежність. Так, у період з 1985 по 2002 р. кількість релігійних організацій збільшилася з 6 262 до 28 383, а кількість конфесій й релігійних течій – з 16 до 120. Частка громадян, які вважають себе віруючими, у період з 1991–2002 р. зросла з 43% до 60,2%.

Релігія і Церква відіграють в Україні помітну роль, що зумовлюється досить високим рівнем маніфестованої релігійності українського суспільства (близько 70% дорослого населення); його поверненням до традицій після тривалого періоду радянського офіційного атеїзму.

Водночас, релігійна ситуація в Україні є досить складною і суперечливою. Її особливості полягають у наявності кількох чисельних православних церков, що мають різні юрисдикції; регіональній локалізації різних конфесійно-церковних утворень при відсутності домінуючої церкви в загальнонаціональному вимірі (що зумовлює збереження регіональних

відмінностей різних частин українського суспільства); надмірній політизації церковно-релігійних питань.

Проблеми в церковно-релігійному середовищі різко загострилися у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України – оскільки одна з найчисельніших православних церков (Українська Православна Церква) перебувала в юрисдикції Московського Патріархату і використовувалася Росією як потужний канал експансії ідеології «російського світу». Створена на зламі 2018-2019 років автокефальна Православна Церква України перебуває лише на етапі становлення, її структури зосереджені переважно в Західному та Центральному регіонах країни, тому загальнонаціонального впливу вона на цей час ще не досягла. Така ситуація об'єктивно виводить питання церковної належності українських громадян, які відносять себе до православ'я, до сфери політики, в тому числі міжнародної.

Зараз в Україні домінує православна конфесія. Вона налічує 17017 парафій, що складає 53% усіх релігійних організацій країни. У загальнонаціональному соціологічному опитуванні за 2002 рік було зазначено, що до православних себе відносила більшість опитаних 68,8%, до греко-католицьких - 6,9%, до протестантів 2,2%, До римо-католицьких 0,8%. Чисельність представників інших конфесій та віросповідань є меншою за ці показники. Така ситуація змушує дослідників задати питання, чи можна говорити про плюралізм у сфері релігійного життя, і якщо так, то якою мірою він проявляється та на чому ґрунтується.

ДЖЕРЕЛА:

1. Єленський В. Велике повернення: релігія у глобальній політиці та міжнародних відносинах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Львів: Видавництво Українського католицького університету 2013. 504 с.

2. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2021pp. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/osoblivosti-religijnogo-i-cerkovno-religijnogo-samoviznacenna-gromadan-ukraini-tendencii-2000-2021gr>

3. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 272с.

4. Процюк Р. Релігійна ідентичність нації як чинник становлення громадянського суспільства. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*. 2004. Вип. 6. С. 122–130.

5. Роль релігійного комплексу України у процесах соціальних змін: динаміка суспільних уявлень. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/269225>

Варвара Лавренюк, студентка I курсу спеціальності «Філософія» факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Вірі в демонів у різних формах стільки ж років, як самому людству. Ставлення до духовних сутностей відрізнялося від культури до культури і постійно змінювалося. Через що буквально до останніх десятиліть людина перебувала під постійним впливом суворо певних релігійних парадигм, які диктували що добре, а що погано. Демонологія – це сукупність суміжних релігійно-містичних вчень та магичних традицій від давнини до епохи Нью-Ейдж. *Метою* аналізу є проблема демонології та її особливості відображення в медіа та інтернет просторі.

Демонологію можна розділити на християнську (про Сатану як противника Бога), фольклорну (казки в прямому розумінні) і магичну. Саме остання вивчає види та характеристики істот, їх ієрархії та способи взаємодії на основі різних гримуарів та особистого досвіду практиків та організацій.

У всіх культурах мистецтво демонології розумілося таким чином: маги вважалися маргінальною частиною соціуму, і думка ця пізніше посилилася ще більше, завдяки полюванню на відьом і дихотомії між науковим знанням і «народними забобонами». Але насправді магичне мистецтво було важливою частиною загальної культури, і залишається ним донині, адже людей завжди тягнуло до таємничого та прихованого.

У сучасному комп'ютеризованому світі мистецтво демонології стало потужним маркетинговим чинником, зокрема, існує окремий жанр «сатанинського кіно», починаючи з нібито документальних фільмів типу «Відьм» (Нахал, 1922) і закінчуючи голлівудськими картинками типу «Той, що виганяє диявола» (The Exorcist, 1973) і малобюджетним авторським кіно «Будинки Диявола» (House of the Devil, 2009). Детально опрацьовані в цих фільмах сцени одержимості та екзорцизму служать нагадуванням, що те, що ми сьогодні визначаємо як душевну хворобу, було для попередніх епох проявом демонічного.

У кіноматографі та відеоіграх демони можуть показувати себе по різному. Перший приклад – коли вони виступають як сили зла, що протистоять добру (Богу), і є негативними персонажами, що хочуть знищити світ, або спокусливими та привабливими сукубами та інкубами в подібні людини, що схиляють інших до гріха. В іграх це наприклад «Devil may cry», або «Doom», де гравець полює на демонів та знищує їх, або «Vampire: The Masquerade» з вампіроподібними дітьми Ліліт та Каїна, що проживають серед людей. Право бути позитивними персонажами в кіно демони теж мають, і їх не мало, зокрема, в серіалах «Добрі предвісники» та «Люцифер».

Отже, демони часто виступають як ті, що несуть знання та справедливість, а «диявол» у позитивному відношенні може бути противником, що викликає розвиток та переосмислення, а не лише бажає знищити людство. Проте необхідно усвідомлювати живучість фігури демона, навіть коли вона заслана на периферію жанру жахів і фентезі. Один із способів зробити це - взяти демона не в строго теологічному сенсі, де демон є зв'язком між надприродним і природним, а в його культурній функції як спосіб помислити різні взаємини між людськими індивідами та групами. Відповідно, не визнана сьогодні фігура демона може бути зрозуміла антропологічно як метафора природи людини, метафора відносин людини з людиною (навіть коли це відношення виражено в термінах кордону між людським і нелюдським).

З цієї перспективи можна описати антропологію демона у західній культурі. Ми можемо почати з давньогрецького даймона (δαίμων) у працях Гесіода, Гомера, Платона. Там демон не ворожа і зла фігура, а божественна сутність, яка може виступати джерелом натхнення, а також застерігати і попереджати про небезпеку. Коли Сократ заявляє, що його завжди супроводжував демон (daimonion), який застерігав його від поганих вчинків, він звертається до вихідного значення слова демон. Грецький демон у певному сенсі повністю відповідає античним темам долі та вільної волі людини, яка протистоїть волі богів.

Де ж черпали інформацію сучасні автори, або чим могли надихатись? Так, ми можемо сказати про літературу по типу «Дракули» Брема Стокера, або чогось подібного, але беремо далі - апокрифи, трактати та гримуари. Досить багато трактатів були написані людьми, які мають церковний сан. Це ті самі гримуари, в яких з'явилася методика заклинання духів та демонів іменами Бога. Це Ключ Соломона, Книга святої магії Абрамеліна, магія Арбателі, Гримуар Гонорія тощо.

З досить відомих творів, що сформували сучасну демонологію є наприклад: Малий Ключ Царя Соломона та його перша частина «Гоеція», що містить в собі інформацію про 72 демонів, їх печаті, здібності та способи зв'язку з ними; Інфернальний Словник, написаний Жаком Альбеном Сімоном Колленом де Плансі, що був виданий у 1818 році; Pseudomonarchia daemonum («Псевдомонархія демонів») - список демонів, опублікований в 1563 як додаток до трактату за авторством Йоганна Віра «Про демонічні ілюзії». Ще один приклад впливу на поп культуру і натхнення для фантастичних образів - середньовічний трактат Молот Відьом, де докладно було описано полювання на відьом та їх зв'язок з нечистю.

Окрім медіа, демонологія також є центральною темою для багатьох жанрів музики, зокрема, таких, як рок та метал. Ця тема стала популярною ще з кінця 1960-х та початку 1970-х років, коли рок-гурти почали експериментувати з міфологічними, релігійними та окультними образами як і в зовнішньому вигляді, так і музичних текстах. Диявол та інші

демонічні образи надають музиці та текстам атмосферу та естетику жаху та містики, яка приваблює багатьох слухачів. Прикладом є одна з найкультовіших хеві-метал груп - Black Sabbath.

1969 року – через три роки після заснування першої сатанинської церкви в Сан-Франциско та проголошення "століття поклоніння дияволу" окультизм і культ Сатани стали зухвало з'являтися на рок-сцені перед суспільством. Початок поклав англійський гурт Black Sabbath (Чорна Субота). Ця назва виправдала себе: їх нові демонстративні сцени з жорсткою рок-музикою чорної меси, сатанинськими заклинаннями та культом відьом являли собою прототип «Окультроку» — особливої частини рок-музики, в якій елементи окультизму (магія, спіритизм, сатанізм тощо) виявляють себе у текстах пісень. Це поєднання хард-року з окультизмом і сатанізмом мало стати школою: "Блек Саббат" стала прихильником того напрямку з молодшої хеві-метал-сцени, що вселило в публіку страх та захват водночас.

Такі гурти як Led Zeppelin, Iron Maiden або The Rolling Stones та багато інших також відчували великий інтерес до містицизму, вивчали таких авторів як Еліфас Леві або Алістер Кроулі. В свою чергу ці два окультисти мали немалий вплив на розвиток демонічної культури, завдяки яким спотворився погляд на деяку символіку, що стала зватися сатанинською або диявольською. Так свого часу сталося з всім відомою перевернутою пентаграмою.

А почалося це в середині XIX ст., коли відомий французький окультист Еліфас Леві видав книгу "Вчення і ритуал вищої магії", у якій стверджував, що п'ятикутна зірка – знак розумової переваги, символ упорядкованості та безладдя. Окремо Леві зазначив, що перевернута пентаграма («з двома висхідними кінцями») – це знак Сатани у вигляді козла на відьомському шабаші, асоціюючи промені зірки з рогами. Пізніше цю тенденцію підхопив англійський окультист Алістер Кроулі.

Згодом з цих постатей почали черпати образ інші організації, такі як Церква Сатани Антона Шандора Ла-Вея. Зокрема, Ла-Вей чудово використав образ Сатани у комерційних цілях, що робить його популярним і донині. У його книзі «Сатанинські Ритуали можна зустріти різноманітних демонів та заклинання до них. Ла-Вей розглядає демонів як символічні архетипи, що представляють різні людські риси та життєві сили; у його концепції демони можуть бути покликані та використані для зміцнення особистої сили та досягнення бажаних цілей.

Зараз ця організація так само існує паралельно з Сатанинський Храмом, який діє по цей день, і активно популяризує нечисть, егалітаризм і Диявола зокрема на всіх просторах інтернету. Будь хто може зробити внесок у них на сайті, та стати прибічником церкви.

Незважаючи на схожість у назвах, Сатанинський храм не має нічого спільного з "Церквою Сатани", заснованої в 1966 році в Сан-Франциско

Антоном Шандором Ла-Веєм, хоч і Сатана у них також грає роль літературного образу, а не надприродного істоти. Він є символом «вічного бунтівника» проти свавілля влади та соціальних норм.

Висновки. Демонологія у кіберпросторі загалом використовується зараз для атмосфери жаху, таємничості та екзистенційної напруги. Вона відображається у літературі, мистецтві, кіно і вже давно не є табу, за яке сплять на вогнищі.

ДЖЕРЕЛА

1. Lavey, Anton Szandor (1969). *Satanic Bible*. Avon books, 272 p.
2. Thacker, Eugene. (2011). *In the Dust of This Planet: Horror of Philosophy vol. 1*. Zero Books, 179 p.
3. Козуб С., Десятник А. *Демонологія: Навчальний посібник*. Б.М.: Велигор, 2017. 394 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РЕЛІГІЇ

Уляна Мартищенко, студентка 1 курсу спеціальності «Філософія»
Київського столичного університету ім. Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Штучний інтелект дедалі ширше використовується в різноманітних галузях й дисциплінах, і ця тенденція тільки набирає обертів. ШІ вже експлуатується в медицині та охороні здоров'я, економіці, логістиці і навчанні. За рідкісним винятком, технологія штучного інтелекту глобально не використовується для вивчення релігії. Проте, впровадження штучного інтелекту у дослідження релігії задається питанням “коли?”, а не “якщо”, саме тому варто замислитись про те, як ШІ може бути корисним для вивчення релігій, і які теоретичні наслідки це матиме. *Метою* аналізу є визначення способів і впливів застосування штучного інтелекту для глибшого вивчення релігії.

Що ми маємо на увазі, коли говоримо про штучний інтелект? Це більш заплутане питання ніж здається на перший погляд. У більшості статей про ШІ зустрічається теза: “Чи буде повстання роботів?”, на яке відповідь незмінно “ні”. Ставлячи екзистенційні питання, і почувши позитивний прогноз про майбутнє людства, ми не замислюємось про подальшу долю ШІ та способи його використання. Потрібно визнати, що штучний інтелект не мислить так, як мислить людина. Інтригуючим є те, що даючи ШІ можливість у вирішенні релігієзнавчих проблем, ми зможемо зрозуміти спосіб його мислення. Загалом штучний інтелект ділиться на два види: вузький штучний інтелект (ШІ), і загальний штучний інтелект (ЗІ). Загальний штучний інтелект – це машина, яка може мислити так само як і людина, вчитися на новому досвіді та самостійно формувати висновки. Але, ЗІ ще не сформований повністю, коли це станеться лише питання часу. Те,

що існує зараз – це штучний вузький інтелект. Про ШІ часто говорять як про глибоке навчання з підкріпленням, але цілком можливо, що такі навчання відіграватимуть важливу роль в симуляційних релігієзнавчих дослідженнях, завдяки яким можна спрогнозувати тенденції розвитку релігій. Дослідник Wesley Wildman вже проводив такий експеримент з використанням штучного інтелекту і машинного навчання у спробі краще зрозуміти релігію, і навпаки, використання релігії для кращого розуміння самого ШІ. Його експерименти та дослідження орієнтовані на використання штучного інтелекту для аналізу релігійних текстів, символів, традицій та доктрин. Завдяки застосуванню алгоритмів машинного навчання для виявлення паттернів у релігійних текстах, автоматизованого аналізу релігійних обрядів та практик, а також використання комп'ютерних моделей для вивчення релігійних вірувань та поведінки – пізнання релігій виходить на новий рівень. [2, 3-4] [див.: 2].

У релігієзнавчих дослідженнях, як правило, працюють з текстом; незалежно від первинності чи вторинності джерела. Оскільки ми маємо справу з минулим, наш доступ до інформації є обмеженим текстами; звичайно це справедливо для біблійних досліджень та для досліджень текстів інших релігій і їхніх традицій. Дослідження штучного інтелекту в галузі мови та тексту, як правило, базується на машинночитаемому наборі даних, які досліджуються збагаченими метаданими та тегами, що показують морфологічний аналіз тексту (визначення форми та структури слова в тексті, таких як частини мови, роди, числа, відмінки тощо). Ці дані важливі для розуміння семантики та синтаксису тексту, а також для виявлення зв'язків між словами та реченнями, які штучний інтелект аналізує автоматично. Застосування ШІ до тексту називається “Обробка природної мови” (Natural Language Processing, NLP). NLP використовується для: класифікації, прогнозування, самеризації даних, генерації тексту, перекладу, аналізу тощо. Особливо важливим є те, що завдяки великій кількості сучасних та історичних даних у текстовій традиції релігії, штучний інтелект дає класифікаційні результати, які відкривають тлумачення релігій по-новому. Традиційні релігійні питання набувають нових звучань завдяки застосуванню NLP. Такі питання, як автентичність висловлювань у пошуках історичного Ісуса, авторство Павлових послань або аналіз християнської та греко-римської літератури, цілком можуть знайти нові відповіді саме завдяки NLP. [2, 4-5] [див.: 2].

Щодо практичної сторони зрозуміло, що ШІ має позитивний вплив на вивчення релігій. Однак, що стосується теоретичних проблем використання штучного інтелекту в релігієзнавстві, все не так прозоро. Свобода релігії є важливим правом для побудови плюралістичних і толерантних суспільств, які можуть витримати множинність конкуруючих ідей. Однак непрозорість систем штучного інтелекту в Інтернеті стає викликом для захисту та реалізації цього та інших прав людини. Щоб розглянути питання впливу ШІ

на право свободи совісті та віросповідання в Інтернеті, корисно дослідити як релігія проявляється онлайн, крізь призму досліджень цифрової релігії. Цифрова релігія, як академічна галузь, передусім зацікавлена в розумінні того, як релігійні практики розвиваються онлайн і як вони взаємодіють з іншими елементами релігійного поклоніння, вчення і дотриманням релігійних обрядів. [1, 759-760] [див.: 1]. Вплив штучного інтелекту може мати як позитивні, так і негативні аспекти.

ШІ може забезпечити людям більший доступ до різноманітних релігійних текстів, матеріалів та ресурсів в Інтернеті. Це дозволяє користувачам вільно вивчати різні релігійні переконання і виробляти власні думки щодо них, що сприяє свободі совісті.

Інтернет, зокрема соціальні мережі та форуми, дозволяють людям обмінюватися своїми релігійними переконаннями та досвідом. ШІ може створювати алгоритми та платформи, які полегшують такі обміни, забезпечуючи вільне вираження власних думок і переконань. Однак, існує ризик того, що ШІ може бути використаний для фільтрації або цензури релігійного вмісту в Інтернеті зі сторони влади чи платформ. Це може обмежити доступ до релігійної інформації та обміну думками, порушуючи свободу совісті.

ШІ може також бути використаний для маніпуляції або розповсюдження дезінформації з метою впливу на релігійні переконання та думки користувачів Інтернету. Це може призвести до конфліктів між різними релігійними спільнотами.

Інша проблема полягає в етичності штучного інтелекту. Використання ШІ в дослідженнях релігії може породжувати етичні проблеми, особливо в контексті релігійно чутливих тем або релігійних практик. Наприклад, автоматизовані системи аналізу тексту можуть порушити приватність віруючих, або неправильно інтерпретувати та спотворювати релігійні погляди. Ця проблема може вирішитись лише завдяки постійному удосконаленню ШІ.

Висновки. Підсумовуючи, використання штучного інтелекту у дослідженні релігії відкриває нові можливості для розуміння релігійних текстів, символів та практик через аналіз природної мови. Однак це супроводжується соціальними та етичними проблемами, такими як фільтрація, цензура та маніпуляція релігійного вмісту в Інтернеті, які можуть порушити права на свободу совісті та доступ до інформації. Саме тому важливо забезпечити баланс між використанням штучного інтелекту для покращення розуміння релігійних явищ і захистом основних прав та цінностей людини.

ДЖЕРЕЛА

1. Cameran Ashraf. 2022. Exploring the impacts of artificial intelligence on freedom of religion or belief online, The International Journal of Human

Rights, 26:5, 757-791.– URL: <https://doi.org/10.1080/13642987.2021.1968376>

2. Reed Randall. 2021. A.I. in Religion, A.I. for Religion, A.I. and Religion: Towards a Theory of Religious Studies and Artificial Intelligence. Religions 12: 401.– URL: <https://doi.org/10.3390/rel12060401>

ШЛЯХ СПАСІННЯ ЯК СПОСІБ ВПОРАТИСЯ ЗІ СТРАХАМИ

Софія Полінкевич, студентка I курсу спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Актуальність проблеми. Шлях спасіння являє собою життєвий вибір віруючої людини, яка обирає життя в Христі та з Христом. Існування людини стає присвяченим благородному життю та праведності. Шлях спасіння у християнській сотеріології - це спрямованість до досягнення добра, що може й позначатися позитивно на особистісному розвитку індивіда. Це коли людина опиняється у стані індиферентному збігу протилежностей як наслідку того, що вона є творінням Божим. У творіння є дві перспективи: зростання в Абсолюті або відійти від Творця, підтримавши шлях гріхопадіння. А самим по собі шляхом спасіння є вибір першої перспективи. *Метою* аналізу є шлях спасіння не лише як одна із найважливіших умов християнського життя, але як і методика, до яких звертаються християни з метою пережити страхи.

Смирення та послух, прийняття своєї грішної природи, бажання спокутати свою душу, розрізнення добра та зла, опираючись на Святу мораль та одержання на себе Божої Благодаті, - і є, згідно з християнським віровченням, складниками шляху спасіння. Доречніше говорити не просто «спасіння», а «шлях спасіння», адже християнство вважає врятувати індивідуальний образ існування, де гріховність є стартовою точкою всього спрямування до Творця.

Проте шлях спасіння як вибір людини керується покликом глибинних почуттів, і одним із таких почуттів є страх, що може закликати людину до вдосконалення та втілення її цінностей. Якщо враховувати віру тієї чи іншої людини, то шлях спасіння якраз таки відповідатиме такій функції страху як задоволення потреби бути в безпеці.

Рішення людини стати на шляху спасіння дає їй можливість мати вплив на такі страхи як: страх невідомості, страх смерті, страх Божий, страх страждання, страх свободи. Страхам властиво бути послідовними, йти одним за одним без чіткої лінійності: страх невідомості може передувати страху страждання, а страх свободи страху невідомості. Тому виділяти один страх як рушійний неправильно.

«Ні про що не турбуйтеся, а в усьому нехай виявляються Богові ваші бажання молитвою і проханням з подякою» (До филип'ян 4:6)- вірш зі Святого Письма, що закликає довіряти Богу. Довіра як безсумнівна впевненість у Богові долає такий страх, як страх невідомості. Для людини невідомість є стресом, стикатися з яким постійно нестримно. Уявлення, що при довірі Вищому Розуму, який контролює Все може знижувати тривожність, що викликана страхом невідомого.

«Бог для нас – охорона та сила, допомога в недолях... тому не лякаємось ми» (Пс. 45:1-2)- питання страху страждання. Боязнь страждати зумовлена тим, що ми не знаємо чи зможемо пережити ті страждання. Мова йдеться не про ті страждання, які людина приймає добровільно заради благої мети, а саме ті, які вона отримує внаслідок свого непослуху та гріховності. Людина усвідомлює, що вона може отримати внаслідок цього-потойбічне життя у вічних муках. Уривки зі Святого Писання свідчать, що душа після смерті отримує те, на що заслуговує, опираючись на праведність чи неправедність земного життя. І саме ті страждання в пеклі, що описуються паланням у вічному вогні лякають людину на стільки, що становлення на шлях спасіння видаються єдиним методом опанувати страх неземних страждань [4].

Зі страхом невідомості тісно пов'язаний страх смерті, що ставить людину перед небуттям або нічим. Сам страх смерті в християнстві пов'язаний не так із страхами невідомості, небуття або нічого, а здебільшого зі страхом її програти. Сутність смерті розглядають як нове життя у єднанні з Богом. Подолати смерть зможуть праведники, для яких моральне самовдосконалення, відвернення від омани та хибності цього світу є повсякденними принципами.

«Нехай серце вам не тривожиться! ...Багато осель у домі Мого Отця... Я йду приготувати місце для вас» (Ів. 14:1, 2)- тобто рай є підготовленим місцем для людей, які готувалися до смерті, йдучи по шляху до спасіння. Страх смерті може бути замінений очікуванням та бажанням смерті як переходу до іншого світу.

Також існує страх свободи, якщо її розглядати як постійне самодисциплінування себе, контроль своїх здібностей. Часто свобода підтримується самонасильством, де відбувається насилля над своїми легкодухістю, зневірою, спокусами та прагненням до задоволення. Бути вільним- це бути залежним лише від себе. Це обов'язок, який покладений самим собою на самого себе. Чому це насправді страшно? Тому що тоді людина може усвідомити свою слабкість перед цим світом, своє безсилля перед багатьма речами та навіть перед самим собою. Як наслідок це призводить до страждань, відчаю та неприйнятті себе. І саме шлях спасіння являє собою перекладання відповідальності за себе на Інший Вищий Розум. Людина стає зобов'язаною перед Ним, а не перед собою. Настанови Божого вчення пояснюють слабкість її природи у наслідок гріхопадіння, а не щось

те, що спричинене самою людиною. Віра в Єдиного Бога дисциплінує людину та звільняє від надскладного самокопання у собі. На шляху до спасіння людина звільнена від цієї свободи, самонасильства.

Найвищим рівнем страху є страх Божий. Вперше страх перед Богом описується в книзі Буття, де Адам зчинивши непослух ховався від Нього. Страх перед Богом особливо відчутний, коли усвідомлюється Його Могутність над світом та тим, що в ньому існує. Після свого гріха людина розуміє свою вину та згадує того перед ким була зобов'язана. Але й навіть до самого скоєння цього гріха людина визнає авторитетність свого ж Творця. Тому страх Божий може виникати не лише після гріхотворіння, але після свого злого діяння перед людиною може поставати Божий образ, який викликатиме у неї великий спектр емоцій та почуттів, зокрема й страх. Йти по тому шляху, який Отець подарував Своїм дітям для наближення з Ним є тим самим забезпеченням від страху Господнього.

Висновки. Ідея спасіння в християнстві усвідомлюється не лише як вибір людини, а і як методи впоратися зі страхами, які переслідують її протягом всього життя.

ДЖЕРЕЛА:

1. Біблія. Українське Біблійне Товариство, 2009. 1152 с.
2. Коструба Н. С. Психічне здоров'я та релігія. Роль душпастирської опіки в медичних закладах. *Теорія і практика сучасної психології*. 2020. №1 (1). С.112 - 117
3. Костюков О. К. Ідея спасіння в християнстві та самореалізація в буддизмі (порівняльна сотеріологія). *Наукові записки НаУКМА*. 2001. № 19. С.81 - 86
4. Мартинова С. П., Андрущенко Т. В. Релігійна маргінальність як страх свободи в культурі протестантизму. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2020. Вип.35. 96-103 с.
5. Туренко О. С. Страх: спроба філософського усвідомлення феномена. Київ: ПАРАПАН, 2006. 201 с.

Секція VI. Філософія освіти та **сучасний освітологічний дискурс**

ВИЩА ОСВІТА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ

Олександр Горбань, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Однозначного та загальноприйнятого визначення поняття безпеки людини немає. Найбільш уживаним термін гуманітарна безпека є у літературі, присвяченій міжнародним відносинам та питанням розвитку, де його називають різними термінами: нова теорія або концепція, відправна точка для аналізу, світогляд, політичний порядок денний або як рамки політики (Kaldor, 2007). Важливою рисою цього феномену є такі компоненти як комплексне задоволення потреб і відсутність страху та можливість повноцінного розвитку людини. Системний аналіз теоретичних джерел та інформації з різних соціальних інститутів дає можливість виділити такі індикатори гуманітарної безпеки: відсутність нужди, свобода від страху, можливість здобуття освіти, повноцінне харчування, доступ до питної води, тривалість життя, рівень дитячої смертності, кількість вбивств, політичний терор, наявність військового конфлікту, гендерна рівність (Reinsberg et al., 2024).

Гуманітарна безпека тісно пов'язана із забезпеченням ключових прав і свобод людини через якісне надання освітніх, культурних, медичних, інформаційних послуг та системою цінностей особистості. При цьому основними чинниками її формування є виховання, інформаційне середовище, дозвілля, релігія, етнічні стосунки. Розширене трактування терміну гуманітарна безпека включає в нього комплекс освітніх характеристик, одним з найважливіших серед яких є вища освіта.

Сучасна вища освіта виконує такі функції: підтримка різних професійних галузей, раціоналізація і глобалізація соціуму, забезпечення екологічного і правового захисту, оптимізація економіки держави (Horban, O. et al., 2022). Вища освіта забезпечує формування і стабілізацію гуманітарної безпеки через забезпечення мультикультурного, інклюзивного

освітнього середовища, що функціонують на основі принципів соціальної активності і єдності. Забезпечуючи акумулювання духовних ресурсів особистості заклади вищої освіти закладають основу для оптимального економічного та соціального розвитку. Велике значення для ефективності цього процесу має децентралізація політичних впливів, зокрема, у сфері освіти та трансформація освіти у межах концепції сталого розвитку. Важливо розуміти, що європейські студенти розглядають вищу освіту не лише як інструмент економічного збагачення, а й шлях особистісного розвитку (Horban, O. et al., 2021). Конкуренція ЗВО є чинником і показником стабільного економічного розвитку і формування якісного людського капіталу (Horban, O. et al., 2020). Наголошується, що вища школа має концентруватися не лише на формуванні професійно важливих компетентностей, а й розширювати свої соціальні функції. При цьому варто враховувати специфіку освітнього процесу у кризових умовах (Горбань О.В., 2021). У цьому контексті актуальним є досвід організації навчання студентів у період пандемії, що передбачав необхідність використання онлайн-технологій. Актуальним є дослідження трансформації впливу освіти на особистість в умовах соціальних інновацій. Такі зміни передбачають зростання фіксації на професійній підготовці тоді як гуманітарна роль вищої освіти може знижуватися.

Отже, проведений теоретичний аналіз засвідчив актуальність досліджень проблеми гуманітарної безпеки і ролі вищої освіти у розвитку людини і соціуму. Водночас, комплексних наукових розвідок, які б висвітлювали зв'язок цих феноменів залишається вкрай недостатнім. Крім того, згадані дослідження переважно оглядового, теоретичного характеру. Саме тому, актуальним науковим завданням є розробка й реалізація емпіричних досліджень питань гуманітарної безпеки у контексті вищої освіти.

ДЖЕРЕЛА

1. Kaldor, Mary; Mary Martin & Sabine Selchow, 2007. Humanitarian Security: A New Strategic Narrative for Europe, *International Affairs* 83(2): 273-288.
2. Reinsberg, B., Shaw, D. & Bujnoch, L. (2024). Revisiting the security development nexus: Human security and the effects of IMF adjustment programmes. *Conflict Management and Peace Science*, Peace Science Society (International). 41(1), 72 – 95. <https://doi.org/10.1177/073889422211110>

3. Horban, O., & all., (2022). Cultural economics: the role of higher education institution in shaping the value systems. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (1), pp. 128-132. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2022-1/128>

4. Horban, O., & all., (2021). A knowledge management culture in the European higher education system. *Scientific Bulletin of National Mining University*, (3), pp. 173-177. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2021-3/173>

5. Horban, O., & all., (2020). Implications of total quality management in Ukrainian higher education institutions: international experience. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, (2), pp. 126-130. <https://doi.org/10.33271/nvngu/2020-2/126>

6. Горбань, О.В., (2021). Управління знаннями як основа якості вищої освіти. *Освітологічний дискурс*, (2 (33)), с. 45-59. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.4>

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕГАТИВНОГО ТА ПОЗИТИВНОГО СПОСОБІВ МИСЛЕННЯ В ОСВІТІ

Олексій Куниця, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Під час збору спостережень і аналітичної діяльності негативне та позитивне мислення можуть залучатися в різних співвідношенні, формах. Мета статті – теоретично дослідити що можна назвати збалансованим і доречним застосуванням позитивного та негативного мислення як складового елементу цільової аналітики (такої, яка має ціль та орієнтована на результат).

Враховуючи дефіцит наукових праць на цю тему, для її розробки автором було враховано багато дотичних досліджень – про негативне та позитивне мислення окремо одне від іншого, їх складові.

Критичне мислення (яке є складовою негативного) досліджували: Сократ [5]; філософи-скептики; Р. Попл, Р. Енніс, Д. Клустер [2], Дайана Халперн [7]. Позитивне мислення або його складові: Ф. Калошин, М. Мольц, Н. Пезешкіан; В. Бобрицька, Ю. Орлов; В. Франкл [6]; М. Селігман та інші представники позитивної психології [8]. Про роль поєднання обох спрямованостей мислення у Ф. Бекона; в рамках саногенного та патогенного мислення: Е. Александровська, Р. Бернс, К. Бютнер, Т. Васильєва, Д. Джампольський, М. Джеймс, Д. Джонгвард, А. Добрович, І. Дубровіна, А. Захаров, В. Леві, М. Раттер, В. Семке, М. Тишкова, Д. Фонтан, К. Хорні, Ю. Орлов та ін.) [4]. Продуктивність мислення: М. Бердяєв, М. Бахтін, В. Біблер, Е. Гусерль, І. Кант, Г. Фіхте; А. Адлер, Дж. Гілфорд, Дж.

Келлі, А. Маслоу, В. Франкл.; О. Асмолов, Б. Братусь, О. Брушлинський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Д. Леонтьєв, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн [1]; та ін.

Основна частина. Як приклад та матеріал для дослідження принципів оптимізації застосування негативного та позитивного способів мислення було обрано провести аналіз як втілити бажані зміни через використання однієї з найбільш класичних моделей коучингу – GROW. Вона включає прояснення: G – цілі (goal); R – дійсності відносно цілі (reality); O – можливостей як реалізувати (opportunities, або ще: options – варіанти чи obstacles – перешкоди); та W – складання плану дій (way forward) [3]. Для зручності аналізу G, R, O, W було прийнято символами, які позначають послідовні етапи аналітики, а відповіді на одне питання – за аналітичний крок:

Етап :	Аналітичні кроки, які потребують переключення на ...	
	Негативне мислення:	Позитивне мислення:
G – прагнення та цілі	1. Що мені не подобається? Що буде, якщо цього не зміню? 3. Які наслідки це означатиме: стратегічні? короткострокові? для інших сфер життя? 5. Чи це найпріоритетніша ціль? Наскільки я вірю в свою здатність її досягнути?	2. Чого та в якій формі бажаю (замість цього)? Як зрозуміти, що це – воно? За якими критеріями впізнаю просування, досягнення? 4. Заради чого мені ставити таку ціль, як її досягнення покращить моє життя?
R+O - дійсність та можли- вості	1. Що викликає сумніви в тому, що зможу це втілити? 4. Що може піти не так з тими можливостями, якими хочу скористатися? Які є ризики? Які ще проблеми можуть виникнути?	2. Які можливості та сильні сторони можуть мені допомогти? 3. Як бути з тим, що може стати перешкодою? Як урахувати, підготуватися? 5. Як досягнути цілей з урахуванням цих нюансів?

W - план	2. Як перестраховатися від ризиків, які можуть завадити скористатися ними? Це всі? 3. Які місця плану найслабші?	1. Які можливості використаю для досягнення бажаного? В які кроки? 4. Які альтернативи цьому плану на випадок невдачі?
-------------	---	---

Якщо прочитати окремо аналітичні кроки двох колонок та уявити розгляд прагнення до чогось послуговуючись лише однією з них, то така стратегія аналізу неодмінно призводить до закономірних, однотипних проблем. Тобто хоча кожен окремий аналітичний крок відноситься лише до одного напрямку мислення (негативного чи позитивного), повноцінне проходження будь-якого етапу аналітики потребує їх чергування.

Зловживання негативним мисленням зосереджує увагу на існуючих проблемах та ризиках, але заважає знаходити відповіді чи рішення; живить стан не визначеності, який може переживатися болісно. Зациклення на ньому не продуктивне, сприяє тривожності, роздратуванню, патогенному мисленню. Може призводити до позиції жертви чи агресора, різної деструктивної поведінки.

Надмірність позитивного мислення відчувається заспокійливо за рахунок прояснень, відповідей – наявності визначеності та рішень. Але теж має ознаки деструктивного: веде до спрощених, не життєздатних уявлень та прорахунків; використовується для тимчасової втечі від дійсності, наприклад, застосовуючи афірмації; що закінчується різкими розчаруваннями, стресами, невдачами; знижує здатність своєчасно робити висновки, навчатися, досягати бажаного.

Висновки. Надмірне, недостатнє, несвоєчасне використання негативного або позитивного мислення має свої наслідки. Представлений аналіз чітко висвітлює ряд критичних проблем, з якими невідворотно та системно зіштовхнеться аналітик, який зловживатиме цим в ході аналітичної діяльності.

Приклади: збільшення прорахунків у оцінці ситуації, інтересів, можливостей; неможливість пройти черговий аналітичний крок; подовження перебування в стані невизначеності; втрата продуктивності та часу, тривожність, роздратування, перенапруження, виснаження, демотивація, патогенне мислення та психо-емоційні вигорання. Усе це пригнічує аналітичний потенціал особистості, як і її здатність до прийняття своєчасних, адекватних рішень, реалізації власних інтересів. Звідси нижчі показники рівня працездатності, адаптації, ефективності навчання; якості життя в цілому.

ДЖЕРЕЛА:

1. Дуса О. В. Продуктивне мислення як об'єкт пізнання Вісник Харківського національного університету № 1032 Серія "Психологія", 2012, с. 50.
2. Клустер Б. Що таке критичне мислення? // Критичне мислення і нові види грамотності. М.: ЦГЛ, 2005. С.5-13.
3. Савчук Б. П., Слюсаренко Н. В., Єгорова І. В. Коучингова модель GROW: сутнісна характеристика і можливості використання в освітньому процесі ЗВО. Педагогічний альманах. 2022. Ч. 51. С. 57-63.
4. Старик В.А. формування саногенного мислення у рятувальни-ків як умова збереження їх професійного здоров'я. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 13 с.229
5. Farnsworth, Ward. The Socratic Method: A Practitioner's Handbook. New York: West Academic Publishing, 2017.
6. Frankl, Viktor E. (1959). Man's Search for Meaning. Boston: Beacon Press.
7. Halpern D. F. (2014). Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking (5th Edition). NY : Psychology Press.
8. Seligman, M. (2006). New Positive Psychology: Scientific Perspectives on Happiness and Life's Meaning. New York: Psychology Press.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Смаковська Г. М., канадидат педагогічних наук, доцент
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.
Лобанчук О. А., канадидат педагогічних наук, доцент Українського
державного університету імені Михайла Драгоманова.

Постановка проблеми. У сучасному світі вміння використовувати мовні засоби ефективно та виразно є важливою складовою комунікативної компетентності. Фразеологізми є важливою частиною мови, що додають кольору, емоційної насиченості та виразності до мовлення. Основною проблемою є те, що багато молодших школярів мають обмежений словниковий запас та недостатні навички у використанні мовних засобів для ефективної комунікації. Відсутність елементарних знань про фразеологізми та їх значення може ускладнювати їх здатність до виразного та наочного висловлювання думок та ідей. Додатковою проблемою може бути обмежений доступ до відповідних навчальних матеріалів та методик, які спрямовані на вивчення фразеологізмів серед молодших школярів. Отже, проблема полягає в необхідності розробки та впровадженні ефективних методів та підходів до викладання фразеологізмів для формування комунікативної компетентності у молодших школярів.

Основна частина. Пріоритетними напрямками модернізації початкової освіти, спрямованими на багатогранні перетворення у навчально-виховній діяльності шкіл, є глибоке оволодіння мовними нормами, формування мовленнєвих навичок та вдосконалення культури українського мовлення. Реалізація завдань з підвищення якості навчання та виховання в початкових школах неможлива без вирішення проблеми систематичного та цілеспрямованого зміцнення словникового запасу рідної мови як однієї з головних умов загального розвитку молодших школярів.

Методика збагачення мовлення молодших школярів українською фразеологією будується на основі здобутків українського теоретичного мовознавства (праці О.О. Потебні, Ф.І. Буслаєва, І.І. Срезневського, К.Д. Ушинського, М.Т. Баранова, М.І. Пентиліук, В.Я. Мельничайка, М.Г. Стельмаховича та ін.) і передового педагогічного досвіду школи.

Фразеологія – відносно молода лінгвістична дисципліна, основні поняття, обсяг і сфера застосування якої ще чітко не визначені. В основному це пов'язано з функціональним, семантичним і структурним розмаїттям одиниці, яка сприймається як стійке складове слово слова. Ця специфіка об'єкта дослідження ускладнює визначення як місця рівня вираження в ієрархії мовних структур, так і місця вираження серед інших лінгвістичних дисциплін [1, 2].

Українська фразеологія – це багата скарбниця народної мудрості і культури, духовне багатство народу, невичерпне джерело. Багатство фразеології є однією з найбільш виразних рис культури країни.

Збагачення активного словника учнів, удосконалення граматичної будови мовлення, оволодіння українським мовленнєвим етикетом значною мірою повинно здійснюватися засобами української фразеології. Власне українські лексеми і фразеологізми упродовж багатьох десятиліть витіснялись із сфер суспільного життя, виробництва, побутового мовлення. Це спричинювало нерозуміння учнями самотності рідної мови, а отже, втрачався вплив на духовну і мовну культуру школярів, формування національно свідомого громадянина. «Уміння правильно і доречно користуватися в усному та писемному мовленні фразеологізмами є ознакою високого рівня оволодіння мовою» [3, 4]. Отже, на сучасному етапі особливо актуальними стали питання розвитку мовленнєвих умінь і навичок та збагачення мовлення учнів початкових класів, зокрема, засобами української фразеології.

Потреба в збагаченні мовлення учнів українською фразеологією визначила необхідність розробки ефективної системи роботи з фразеології на уроках української мови в загальноосвітній середній школі, зокрема в початкових класах.

Фразеологія української мови являє собою важливу частину системи мови. Без оволодіння мінімумом фразеологічного багатства неможливе

правильне розуміння українського мовлення як в усній, так і в письмовій формі, вільне спілкування українською мовою.

Фразеологічні одиниці є складовою частиною лексики і нараховують десятки тисяч одиниць. Вони виражають багатство відтінків людської думки, роблять мовлення виразнішим, яскравішим, образним і переконливим.

Фразеологізми надають мові виразності, динамічності, емоційності. Людина, яка не користується ними, позбавляє себе одного з найяскравіших засобів висловлення думок і почуттів.

Відомо, що володіння фразеологією допомагає школярам висловлюватись експресивно й образно, точно й лаконічно. Ознайомлення дітей зі стійкими висловами української мови, з прислів'ями, приказками збуджує пізнавальний інтерес до цих зворотів, до використання їх в усному і писемному мовленні. Це, у свою чергу, сприяє активізації творчості й самостійності школярів на уроках.

Основними завданнями, що передбачають роботу з фразеологічними одиницями є: збагачення фразеологічного запасу учнів; комунікативна спрямованість навчання, введення фразеологізмів у мовленнєву практику; активне вживання фразеологізмів в усному та писемному мовленні; підвищення культури мовлення дітей [5, 6].

Для вивчення фразеологізмів у школі необхідно визначити принципи їх відбору. Опорою у розв'язанні цього завдання є визначальні риси фразеологізмів, і насамперед прирівнювання їх за лексичними ознаками до слова.

До методичних принципів відбору фразеологізмів можна віднести: ступінь засвоєння учнями фразеологізмів; доступність фразеологізмів для розуміння їх школярами; наявність фразеологізмів у творах, рекомендованих для позакласного читання та виховна вага фразеологізмів.

При вивченні фразеологізмів формуються навчально-мовні лексичні і фразеологічні вміння: вміння відрізнити лексичне значення (в слові і фразеологізмі) від граматичного; пояснювати лексичне значення відомих фразеологізмів; визначити, в якому значенні вживаються слова і фразеологізми в контексті; знаходити в контексті вивчені фразеологічні одиниці; групувати вивчені фразеологізми; будувати речення з фразеологічними зворотами; вміння вживати фразеологізми відповідно до ситуації мовлення; вміння користуватися різними словниками.

Висновки. Формування комунікативної компетентності молодших школярів за допомогою фразеологізмів є важливим етапом в їхньому мовленнєвому розвитку. Вивчення фразеології допомагає дітям збагачувати свій словниковий запас, розуміти виразне значення та контекст вживання виразів, а також вміти використовувати їх у мовленні з метою досягнення більшої ефективності та виразності. Використання фразеологізмів у

навчанні сприяє формуванню культури мовлення та розумінню мовної взаємодії, що є важливими складовими комунікативної компетентності.

Таким чином, інтеграція фразеології в навчальний процес допомагає молодшим школярам стати більш вмілими та впевненими у власній мовленнєвій діяльності, що сприяє їхньому успішному інтегруванню в суспільство та розвитку особистості.

ДЖЕРЕЛА

1. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. За ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 439 с.
2. Тесленко О. Фразеологія на уроках української мови як етнографічний фактор. *Українська мова і література*. 2005. №5. С. 2 – 4.
3. Мовчун Л. Учимося милозвучної мови. *Початкова школа*. 1999. №3. С. 23-25.
4. Соловець Л. Фразеологізм як засіб формування культури спілкування молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. №6. С.19-22.
5. Демський М. Т. Збагачення мовлення учнів фразеологізмами. *Українська мова і література в школі*. 1969. №3. С.57 – 60.
6. Одинцова Г.С. Цікаве мовознавство для молодших школярів. *Наш час*. 2006. 123 с.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ ОЧИМА СТУДЕНТІВ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Єгор Козорода, студент спеціальності «Філософія» Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Право на вищу освіту – одне з основних конституційних прав громадян України. У воєнний час стають актуальними питання додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина України на вищу освіту.

Право на вищу освіту належить до конституційного, оскільки забезпечене і гарантоване державою (статті 3, 22, 64, 102 Конституції України), захищається Конституцією та Законами України (статті 24, 55 Конституції України), є невідчужуваним та непорушним (стаття 21 Конституції України) та належить кожному (стаття 53 Конституції України). Проте, під час дії правового режиму воєнного стану це право може обмежуватися.

Саме тому воно стало предметом уваги цієї бакалаврської роботи. Під час написання роботи були порушені питання проблематики вищої освіти в

умовах війни, а саме особливостей стану територій щодо перебігу військових дій, змін у підходах до організації вищої освіти в умовах воєнного стану, кон'юнктурних напрямів галузі освіти в умовах воєнного стану. Також розглядалися питання щодо підтримання якості викладання та зацікавленості здобувачів у навчанні, проблемні питання щодо дистанційної освіти у вищих навчальних закладах в умовах воєнного стану, визначені виклики сучасності щодо розвитку освітніх послуг.

Під час написання роботи було вивчено студентство як суб'єкт і об'єкт вищої освіти в умовах війни, а саме були розглянуті актуальні життєві компетентності української студентської молоді під час війни та проаналізовано їх стан та напрямки трансформування за результатами пілотного соціологічного дослідження щодо вищої освіти під час війни очима студентів.

Безумовно, наш час потребує змін у галузі вищої освіти. Наразі, попереду входження України до європейської спільноти та всебічне реформування українського суспільства. Актуальним питанням є втілення урядовими колами та стейкхолдери галузі освіти стратегічних цілей, спрямованих на забезпечення вищої освіти в умовах воєнного стану та на її подальший розвиток в майбутньому. Освітні процеси останнім часом зазнали значних змін і ці зміни повинні бути упорядковані та врегульовані.

Мета дослідження: визначення особливостей функціонування освіти під час війни, в тому числі очима студентів, та перспективних стратегій щодо її функціонування в подальший період.

Завдання дослідження:

- розгляд провідної проблематики вищої освіти в умовах війни;
- визначення особливостей організації навчального процесу у вищій школі в умовах воєнного стану;
- розгляд дискурсивних контекстів формування життєвої компетентності української студентської молоді під час війни;
- організація та проведення соціологічного опитування щодо вищої освіти під час війни очима студентів;
- визначення стратегії подолання кризових явищ у вищій освіті в умовах війни.

Об'єкт дослідження: студентство як суб'єкт і об'єкт вищої освіти в умовах війни.

Предмет дослідження: університетська освіта під час війни очима студентів.

Методи дослідження:

Метод теоретичного дослідження був використаний для артикуляції провідної проблематики вищої освіти в умовах війни, а саме для розгляду провідної проблематики вищої освіти в умовах війни, визначення особливостей організації навчального процесу у вищій школі в умовах

воєнного стану та для розгляду дискурсивних контекстів формування життєвої компетентності української студентської молоді під час війни.

Метод опитування – онлайн опитування було застосовано для організації проведення соціологічного опитування щодо вищої освіти під час війни очима студентів

Метод порівняння був застосований для порівняння результатів соціологічного опитування щодо вищої освіти під час війни очима студентів та переліку дискурсивних контекстів, розглянутих в бакалаврській роботі, які можуть впливати на розвиток життєвої компетентності української молоді в складних життєвих обставинах та ситуаціях невизначеності під час війни.

Метод індукції став підставою для визначення кількох окремих випадків отриманих під час проведення соціологічного дослідження та здійснення висновку, що це явище повинно відбуватися в усіх подібних випадках.

Метод аналізу та синтезу використаний для аналізу даних соціологічного опитування, аналізу метаданих щодо організації освітньої діяльності на території України в умовах воєнного стану, практики вирішення пріоритетних питань у сфері освіти під час воєнного стану та розгляду стратегічних цілей, спрямованих на забезпечення вищої освіти в умовах воєнного стану та на подальший період.

Практичне значення одержаних результатів в тому, що вони дають можливість отримати узагальнену картину проблематики у сфері вищої освіти під час війни, а використовуючи пілотне соціологічне дослідження даної роботи можливо продовжити та розширити дослідження щодо вищої освіти під час війни очима студентів та в подальшому продовжити дослідження щодо розвитку діяльності в сфері вищої освіти та шляхів їх вирішення.

ВИСНОВКИ

В першому розділі роботи було розглянуто український вимір феномену вищої освіти в умовах війни, а саме визначена провідна проблематика вищої освіти в умовах війни. В межах цієї проблематики розглянуті питання щодо:

- особливостей стану територій в наслідок перебігу військових дій,
- суттєвих змін вищої освіти в умовах воєнного стану,
- кон'юнктурних напрямів галузі освіти в умовах воєнного стану.

Було з'ясовано, що:

1. З тимчасово окупованих територій України відбулось переміщення частини закладів вищої освіти до своїх філій, або до приміщень у іншій частині підконтрольної території України.

2. Переміщені університети зіткнулись в рядом проблем щодо подальшого функціонування (забезпечення прав та інтересів працівників та забезпечення конституційних прав на освіту абітурієнтів та студентів)

3. Для забезпечення безпеки учасників навчального процесу на підконтрольній території Україні з початку повномасштабної війни були запроваджені дистанційне або в будь-які інші форми навчання.

4. Попри всі переваги дистанційної форми навчання виявилось його нездатність в повній мірі забезпечити стабільність та безперервність навчання в умовах війни.

5. Виявилась потреба організації нестандартних лекційних, практичних і семінарських занять, розроблення ефективнішої системи контролю і оцінювання навчальних досягнень в умовах дистанційного навчання.

6. Для забезпечення стабільності та безперервності навчального процесу Міністерству освіти і науки України довелося вводити зміни і у порядок випускної та вступної кампанії закладів вищої освіти на 2022/2023 рр., а також відмінити проведення державної підсумкової атестації, замінити зовнішнє незалежне оцінювання для вступу на бакалаврат або магістратуру на інші форми оцінювання.

7. Було визначено перелік 15 кон'юнктурних спеціальностей у напрямках галузей знань серед гуманітарних наук, соціальних та поведінкових наук, журналістики, сфери обслуговування, права, міжнародних відносин та введено особливі умови вступу на них (мультипредметний тест для претендентів на бюджетні місця).

8. Змінено ліцензійний обсяг набору студентів на навчання на 2022/2023 н.р., перш за все на бакалаврські програми.

9. Виявлено, що дистанційна освіта характеризується трендовим напрямом у світі та набула популярності в останні роки через вимушену ізоляцію населення. В Україні немає остаточно оформленої системи дистанційної освіти та усвідомленого спрямування на навчання впродовж життя. Головним гальмівним фактором виступає війна в країні, а також високий рівень ризиків для учасників процесу та загальна освітня криза.

У другому розділі роботи присвяченому вивченню студентства як суб'єкту і об'єкту вищої освіти в умовах війни було розглянуто:

- дискурсивні контексти формування життєвої компетентності української студентської молоді під час війни.

- З метою підтвердження або спростування виявлених тенденцій життєвих компетентностей, сформованих під час війни було проведено пілотне соціологічне опитування студентів щодо вищої освіти під час війни.

- Наразі, розглянуті стратегії подолання кризових явищ у вищій освіті в умовах війни.

Соціологічне пілотне он-лайн опитування щодо вищої освіти під час війни було проведено серед студентів ВНЗ, які були переміщені з територій

окупованого Криму, східних областей України та переведені до Києва та інших студентів київських університетів та було присвячено питанням освітньому процесу, в тому числі після 24 лютого 2022 року, розташуванню ЗВО, навчанню під час повномасштабної війни, організації та якості навчання, умовам для забезпечення дистанційного навчання, в тому числі з боку викладачів та студентів, організаційній допомозі університетів, в тому числі щодо фінансової допомоги на навчання, безпеки та нових можливостей, перспектив в галузі освіти.

В нашому дослідженні було підтверджено наступні тенденції впливу дискурсивних контекстів на розвиток життєвої компетентності української молоді в складних життєвих обставинах та ситуаціях невизначеності під час війни:

- підвищення загального значення Інтернету;
- зниження впливу професійних співтовариств, міжособистісної комунікації і таке інше;
- виявлено в більшості випадків здатність молодих людей вікової категорії від 18 до 35 років (студентів) до самостійного розв'язання власних життєвих задач;
- спростовано інформацію щодо зниження ролі освіти в процесі формування життєвої компетентності української молоді під час війни.
- за відповідями наших респондентів бачимо, що освіта залишається на важливому місці в житті молоді, дає смислові контексти та стає ресурсом для розв'язання життєвих завдань сьогодення та майбутнього сучасної студентської молоді,
- виявлено особистісне орієнтування студентської молоді, що переважає над інституціональними дискурсами.

Розглядаючи стратегії подолання кризових явищ у вищій освіті в умовах війни в роботі вивчено метадані щодо організації освітньої діяльності на території України в умовах воєнного стану, практику вирішення пріоритетних питань у сфері освіти під час воєнного стану та стратегічні цілі, сформовані на державному та міжнародному рівні, спрямовані на забезпечення вищої освіти в умовах воєнного стану та на подальший період. Ці цілі спрямовані на:

- подолання викликів воєнних руйнувань,
- переосмислення та вироблення нового бачення системи освіти для забезпечення її всебічного розвитку,
- створення позитивних умов для трансформації мережі закладів освіти, яка б відповідали соціальним та економічним потребам України,
- підвищення якості освіти,
- підтримку забезпечення інноваційного навчального та дослідницького середовища,

- посилення співпраці з зацікавленими особами та студентами з метою залучення їх для отримання найбільш позитивних результатів реформування.

Можна констатувати, що в складних умовах вища освіта впоралося з більшістю викликів воєнного стану, її вдалось зберегти від можливих суттєвих втрат. Наразі, враховуючи довіру та зацікавленість студентської молоді у вдосконаленні галузі освіти в Україні маємо надію що, необхідні кроки з її реформування будуть успішні та позитивні результати в найближчі роки вже чекатимуть на майбутніх студентів нашої країни.

«МАСОВА ЛЮДИНА» В ФІЛОСОФІЇ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАССЕТА

Євгеній-Стефан Пашкевич, студент спеціальності «Філософія»
Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка.

Концепція «масової людини» є одним з яскравіших аспектів філософії Хосе Ортеги-і-Гассета. Вона являє собою критичний портрет ментальності та поведінки людини у сучасному йому суспільстві. За переконанням Ортеги, у наш час індивідуальність та унікальність заміщуються поверхневою одноманітністю. Люди стають схильними «підлаштовуватися» під загальне та зручне, втрачаючи бажання розвивати власну ідентичність і критично мислити. Пройшло вже майже 100 років з моменту оприлюднення книги «Бунт мас», тож слід проаналізувати актуалітети викладеної іспанським філософом концепції через ознайомлення з нею, а також виявлення ключових ознак соціального буття «масової людини».

Однією з ключових ідей філософа є відсутність соціальної глибини та діяльнісної автентичності у житті масової людини. Зокрема він зазначає, що «маса - всякий і кожен, хто ні в добрі, ні в злі не міряє себе особливою мірою, а відчуває таким самим, як і всі, і не тільки не збентежений, а й задоволений власною невизначеністю» [3, 14-15]. У подібному розумінні масова ментальність здатна призвести до негативних соціальних наслідків як для культури, так і суспільства в цілому. Сучасний для Ортеги світ перебуває в глибокій деморалізації, і одним із її ознак є безладний бунт мас.

Людину-масу не цікавлять основні цінності, створені культурою. Вона не збирається їх дотримуватися. Блага цивілізації сприймає як «природно даний стан», у якому відсутня історична свідомість. І пояснює таке становище Ортега тим, що «сучасна цивілізація ставить перед людиною надскладні завдання, а розв'язання їх настільки заплутані, що людина нерідко прагне уникнути вирішення» [3, 89-90]. Як результат, Гассет стверджує, що внаслідок нового світопорядку порядку людина маси

стала унікальною, для неї відсутні соціальні бар'єри та громадянські обов'язки. Філософ зауважує, що це постало спонукою сприйняття масами світу як природної системи, що автоматично забезпечує добробут. Означене, на думку Гассета, є шляхом до демонстрації «абсурдного стану розуму», коли маси турбуються лише про свій власний добробут, не осмислюючи його смислів, сутності й походження [3, 60]. Все це призводить до безпорадності мас, де «масова людина» досі не відмовилася від суто для неї розуміння світу. З іншого боку, навіть у цивілізованому вимірі пересічна людина, не присвятивши себе вивченню наук, «не відчуває внутрішнього запалу та інтересу до знань». Як результат, це свідчить про те, що домінуючим типом життєдіяльності людини, в наш час, є «примітивний індивідуалізм», який «живе» у цивілізованому світі. У такому світі його мешканець, «залишається примітивним», не вбачаючи цивілізації навколо себе, але використовуючи її як природну силу.

Природа нас оточує, однак соціальне змінне, що не завжди існує разом із нами, - це цивілізація, вона «приходить і зникає», будується та інколи руйнується. За Гассетом, основна проблема сучасного світу не полягає в відсутності принципів, що призвели до загибелі інших епох, а в тому, що світ переживає кризу оскільки людство відмовилося, або, можливо, не змогло «утримати темп розвитку своєї цивілізації».

Культурний вплив мас добре представлено ще у ХХ столітті. Мистецтво часто відчуває гостро соціокультурні зміни, що неминуче відбивається на світогляді митців. Мистецтво набуло нової значущої ролі — експозиційної перетворюючись на товар для масового споживання. У пошуках прибутку та визнання, твори мистецтва комерціалізуються, втрачаючи свою унікальність, що змінює як роль художника, так і сприйняття глядача[2]. Ця тенденція є характерною не тільки для мистецтва, але й для загальної культурної спадщини, де спостерігається змішування елітарного та масового, втрата індивідуальності та нівелювання відмінностей. Також можна цілком ствердно казати, що мистецтво стало значним політичним впливом, особливо яскравим у періоди тоталітаризму.

У ХХІ столітті розпочався «бунт мас», який поступається місцем їхній соціальній згуртованості у складній соціальній сфері. Складність соціального буття - це та ідея, яку можна виокремити як головну, щоб вирізнити нинішню епоху, коли влада мас консолідується на кількісному, чисельному рівні відповідності кожному соціальному класу й групі.

Невтішна етико-культурна, політична та соціальна панорама на Заході в ХХІ столітті дозволяє говорити про «негативний відбір» у питаннях лідерства, виродження еліт, що характеризує епоху масового панування. Водночас, консолідація мас у культурному, соціальному та політичному житті Заходу призводить до часткової або повної відсутності смирення, обожнювання та ентузіазму до того, що є етично та ефективно вищим. В країнах Європи - Німеччині, Франції, Бельгії, Данії, Іспанії тощо

панують індивідуалізм та намагання якнайшвидше просунути проблематичні цінності без змоги безпечно з ними впоратися. Прийняття будь-яких недоліків, критичних проблем формує «мовчазну масу» [1].

Антропологічний підхід Ортеги-і-Гассета дозволяє глибше зрозуміти корінні причини деградації еліт та занепаду культурних та етичних норм у західних суспільствах, що спричинено розвитком ліберальної демократії, соціально-економічного стану людства та науковим прогресом. Він аргументовано вказує на те, що відмова від визнання та підтримки особистостей з високими моральними стандартами, які можуть вести за собою, сприяє підвищенню значення мас, які не прагнуть до самоперевершення чи досягнення високих цілей [3, 187]. Цей процес не лише змінює структуру лідерства, але й знижує загальну культурну та етичну якість життя суспільства.

Отже, розглядаючи «масову людину», що її описав Хосе Ортега-і-Гассет, та переносючи її на сучасне для нас суспільство, вбачаємо ще більше поширення на людство таких ознак масовості як егоїстична впевненість у власній правоті; відсутність ясності у цінностях, життєвих пріоритетах та ідеалах; обмежені навички аналітичного мислення, схильність до прийняття необґрунтованих висновків; особливий підхід до сприйняття культури, який віддає перевагу технічному чиннику над духовною значущістю, а також втрата особистого художнього смаку; набір схожих думок загалом, без можливості відхилення в будь-який нестандартний бік. Це виокремлює консолідацію мас в наші дні, як чинник, що призводить до соціокультурного безладу в розвинених країнах світу. Водночас, можливо, людство іде по шляху до нової соціальної організації, якщо бути максимально позитивним. У такому позитиві формуються нові цінності, пріоритети детермінанти соціального буття. Але, вірогідніше, хаотичність та одночасна одноманітність мас не дасть нічого нового, окрім деградації. Аналіз явища «бунту мас» є складним оскільки ми не просто спостерігачі, а активні учасники процесів, що підтримують його існування. Проте, ми завжди маємо можливість не ставати заручниками нинішньої ситуації. Ця можливість зберігати відповідальність і критичне мислення відкрита для нас в соціальному просторі тут і зараз.

ДЖЕРЕЛА

1. Baudrillard, J. (2007). In the shadow of the silent majorities (P. Foss, J. Johnston, P. Patton, & S. Kendall, Trans.). Semiotext (E).
2. Benjamin, W. (2008). The work of art in the age of mechanical reproduction (J. A. Underwood, Trans.). Penguin Books.
3. Gasset, J. O. y. (1964). Revolt of the masses. WW Norton.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Марія Черненко, студентка факультету торгівлі та маркетингу
Державного торговельно-економічного університету.

Тетяна Бондар, доцент кафедри філософії, соціології та політології
державного торговельно-економічний університет.

Постановка проблеми. В сучасному світі, який постійно видозмінюється та розвивається, філософія освіти стикається з багатьма викликами та аспектами. Протиріччя між традиційними методами навчання та інноваційними, зусилля забезпечити доступ до якісної освіти для всіх верств суспільства та врегулювати структурні вади системи, а також потреба у розвитку критичного мислення та творчих здібностей учнів – все це стає предметом дослідження в галузі освітньої філософії.

Мета. Мета наукової доповіді полягає в систематизуванні та аналізі, висвітленні проблеми філософії освіти.

Як зазначають Якимович Т.Д та Попадич О.О. в своєму методичному посібнику «На основі взаємодії філософії та освіти упродовж тривалого історичного часу формувалася нова галузь філософії – філософія освіти. Поняття “філософія освіти” вперше з’являється у другій половині ХІХ століття, коли у розвинених країнах Європи та США сформувалися національні системи освіти, а її оформлення, як нової галузі знання, завершилося у другій половині ХХ століття, що стало підсумком тривалої взаємодії різноманітних філософських течій зі сферою освіти, поєднання педагогічної практики з її теоретичним осягненням». [1, 7]

Філософія освіти - це галузь прикладної або практичної філософії, що займається природою і цілями освіти, а також філософськими проблемами, що виникають в освітній теорії і практиці. Оскільки ця практика є розповсюдженою в людських суспільствах, її соціальні та індивідуальні прояви настільки різноманітні, а вплив настільки глибокий, що предмет філософії освіти є широким і включає питання етики та соціальної/політичної філософії, епістемології, метафізики, філософії розуму та мови, а також інших галузей філософії. Філософія освіти спрямована як всередину материнської дисципліни, так і назовні- на освітню практику та соціальний, правовий та інституційні контексти, в яких вона відбувається. Вона розглядає обидві сторони традиційного поділу на теорію і практику. Її предмет включає як базові філософські питання (наприклад, природа знань, характер освітньої рівності та справедливості тощо), так і проблеми, що стосуються конкретної освітньої політики та практики (наприклад, доцільність стандартизованих навчальних програм і тестування, соціальні, економічні, правові та моральні виміри конкретних механізмів фінансування, обґрунтування рішень щодо навчальних планів тощо). [2]

Є три концепції, які описують напрями філософії освіти:

1. Концепція гармонійної цілісності. Допомагає втілювати цілісну ідею про теорію педагогіки та освіти.
2. Релятивістсько-плюралістична концепція. Виділяє необхідність у застосуванні принципів плюралізму та педоцентризму в педагогіці.
3. Синтетична концепція. Об'єднує в собі дві попередні концепції, при цьому зазначаючи, що громадські інтереси в педагогіці повинні бути на мінімальному рівні. [1, 6]

Філософія освіти важлива тому, що вона виконує певні функції, які роблять систему освіти ефективною та результативною. Серед важливих функцій можна виділити такі:

1. Надавати орієнтири у формуванні освітньої політики та програм, а також у створенні навчальних планів і програм.
2. Визначають напрямок, у якому мають бути спрямовані всі освітні зусилля.
3. Створювати теорії та гіпотези в галузі освіти, які можуть бути перевірені на предмет їхньої дієвості та ефективності.
4. Надавати норми або стандарти для цілей оцінювання.

Методологічні функції філософії освіти:

1. Кординація підходів, які враховують відмінність суб'єктів і об'єктів освіти.
2. Обґрунтування інтеграції різних феноменів, що відносяться до освіти, в єдину систему.
3. Обґрунтування ідейної платформи для побудови освітньої системи.

Висновки. Доповідь підкреслює важливість філософської освіти у систематизуванні та розвитку освітніх процесів, створенні теорій для перевірки їх ефективності, а також у визначенні норм та стандартів для оцінювання освітніх досягнень.

ДЖЕРЕЛА

1. ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК, Якимович Т.Д, Попадич О.О, м.Ужгород.
URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/39287>
2. Philosophy of Education, Stanford Encyclopedia of Philosophy.
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/education-philosophy/>

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ MİRO ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Карина Павленко, студентка спеціальності «Середня освіта
(англійська і світова література та друга мова)»*

Сучасні тенденції динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та збільшення ролі дистанційних і гібридних форм навчання ставлять перед освітою нові виклики. Одним із пріоритетних завдань є формування в здобувачів освіти критичного мислення та компетентностей ефективної колаборації. Здатність критично аналізувати дані, встановлювати взаємозв'язки, робити виважені висновки, а також вміння продуктивно працювати в команді є запорукою досягнення успіху в мінливих умовах сьогодення.

Взаємодія педагога та учня на відстані не є новою формою роботи, що виникла у XXI столітті [1]. Сьогодні розробники активно працюють над створенням різноманітного програмного забезпечення та мобільних додатків, які полегшують вивчення різних предметів, до прикладу іноземних мов. Серед популярних рішень можна назвати LinguaLeo, Duolingo, Поліглот-16, BBC Learning English та інші. Окрім спеціалізованих навчальних платформ, величезною популярністю користується соціальна мережа Instagram, де можна знайти відеоматеріали, тексти, створені блогерами та викладачами, з різноманітних тем. У цьому контексті інтерактивні інструменти, такі як онлайн-дошка *Miro* (колишня назва RealimeBoard), відкривають нові можливості для розвитку зазначених компетенцій в умовах дистанційного навчання.

Інтерактивна дошка *Miro* є потужним інструментом для розвитку критичного мислення та навичок співпраці у студентів під час онлайн-навчання. Візуальна природа платформи та її інтерактивні можливості дозволяють учням активно залучатися до навчального процесу, обмінюватися ідеями та створювати спільний контент. Використання *Miro* сприяє формуванню умінь аналізувати інформацію, генерувати ідеї, структурувати думки та презентувати результати спільної роботи в зрозумілій та привабливій формі.

Серед ключових переваг *Miro* для розвитку критичного мислення варто відзначити можливість створювати концептуальні карти, діаграми та схеми, що допомагає учням встановлювати логічні зв'язки між поняттями та візуалізувати складні ідеї. Пропонована онлайн-дошка передбачає використання різних функцій та інструментів: робота з ручкою та гумкою, додавання малюнків (можна зазначити, що у *Miro* є прискорений пошук малюнків та фотографій), кольорових стікерів, а також прикріплення документів, навчальних посібників або окремих сторінок з книг, відео; створення різноманітних схем, таблиць, ментальних карт; написання тексту, коментарів, спілкування у чаті, експорт дошок у форматі PDF.

Окрім того, *Miro* є ідеальним середовищем для командної роботи в онлайн-форматі. Можливість одночасної спільної роботи над дошкою сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації, вирішення конфліктів та досягнення консенсусу [2]. Учні можуть обмінюватися ідеями,

обговорювати проблеми та знаходити оптимальні рішення, працюючи разом над спільним проектом на віртуальній дошці.

Інструменти та функції *Miro* також можуть полегшити викладачеві процес комплексної подачі матеріалу. Використання віртуальної дошки робить незвичайними і такими, що запам'ятовуються як індивідуальні заняття, так і заняття з невеликою групою. Безперечним плюсом *Miro* є можливість одночасної роботи на дошці кількох людей. Викладач може бачити дії кожного учня та стежити за його переміщеннями [1].

У висновку, варто зазначити, що використання інтерактивної онлайн-дошки *Miro* під час дистанційного навчання відкриває широкі можливості для розвитку критичного мислення та навичок співпраці в учнів. Завдяки своїм потужним візуальним та інтерактивним можливостям, *Miro* дозволяє студентам активно залучатися до навчального процесу, структурувати та візуалізувати складні ідеї, обмінюватися думками та створювати спільний контент. Завдяки цьому вони вдосконалюють здатність аналізувати інформацію, критично мислити, комунікувати та ефективно взаємодіяти в команді. Таким чином, *Miro* є цінним ресурсом для педагогів, який допомагає забезпечити високу якість онлайн-освіти та сприяє формуванню важливих компетенцій XXI століття.

ДЖЕРЕЛА

1. Ципанова Н. Я. Використання віртуальної дошки *miro* для дистанційного навчання англійської мови. Теорія та методика навчання (з галузей знань). 2023. Т. 2, № 57. С. 89–91.

2. Ганашок А. І. Інтерактивна дошка як засіб підвищення пізнавальної активності й ефективності навчання на уроках інформатики. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Т. 51, № 1. С. 21. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL.: <https://doi.org/10.33407/itlt.v51i1.1331>

3. Scientist and Teacher – Two Facets of Being a Lecturer of High School in a Postmodern World, Svitlana Khrypko, Qi Yang, Volodymyr Zabolotnyuk, Igor Zabolotnyuk, Olesia Stoliarchuk, Olena Tadeush, Olena Lobanchuk, Katerina Pasko, *WISDOM*, 1(25), 2023, DOI: 10.24234/wisdom.v25i1.981 <https://wisdomperiodical.com/index.php/wisdom>

4. Rachmawati, I. (2016). Learning Strategies Used by The British Institute for Upper Intermediate and Advanced Students. *NOBEL: Journal of Literature and Language Teaching*, 7(2), 155–162. <https://doi.org/10.15642/NOBEL.2016.7.2.155-162>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Черняхівська К. В., магістрантка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Одним із завдань навчання української мови в початкових класах є навчання умінню користуватися мовою у різних ситуаціях спілкування. [6] Школа повинна забезпечити учнів знаннями з української мови та навчити їх застосовувати у мовленнєвій практиці. Навчання, у процесі якого молодші школярі вчать висловлювати свої думки в усній та писемній формі, впливає на їх загальний розвиток, успішне засвоєння знань з інших дисциплін.

Розглянемо деякі психолого - фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, які у свою чергу визначають і специфіку технологій розвитку діалогічного мовлення. У психолого-педагогічних дослідженнях [8;9;10] наголошуються такі якості, які найбільш притаманні учням молодшого шкільного віку:

- низька концентрація уваги;
- схильність до кінестетичних форм роботи;
- надання перевазі вивчати ціле, а не часткове;
- концентрація уваги тут і зараз;
- швидке запам'ятовування супроводжується швидким забуванням;
- механічна пам'ять превалює над логічною;
- відсутність стримуючих факторів у процесі говоріння;
- відсутність страху зробити помилку й готовність роботи над нею.

У цілому цей вік є «періодом відносно спокійного і рівномірного розвитку, під час якого відбувається функціональне вдосконалення мозку, - розвиток аналітико-синтетичної функції його кори. Навчальна діяльність у цьому віці стає провідною, саме вона визначає розвиток всіх психічних функцій молодшого школяра: пам'яті, уваги, мислення, сприйняття і уяви». [7, с.39]

Учні при цьому не втрачають інтересу до гри, за слушним зауваженням Н.Ростікус, успішність вирішення поставлених цілей (навчання) досягається значно швидше за умови, якщо урізноманітнення діяльності. Включення процесу розвитку діалогічного мовлення молодших школярів в контекст ігрової, пізнавальної та навчальної діяльності «дозволяє забезпечити домінування внутрішніх, реально діючих ігрових і навчальнопізнавальних мотивів, які у єдності з широкими соціальними мотивами сприятимуть формуванню позитивного ставлення молодших школярів до цієї діяльності, досягнення цілей початкової мовної освіти». [11, с.199]. Посилення мотиваційної складової відбувається також за рахунок оволодіння учнями ефективними способами й прийомами діяльності та позитивного емоційного впливу підібраних навчальних матеріалів. Необхідно також враховувати й особливості фізичного розвитку школярів 1-4 класів. Дослідники говорять про те, що розвиток мускулатури впливає на уміння дитини зосередитися, сконцентрувати свій погляд на сторінці, рядку, слові, що необхідне для уміння читати. Воно також впливає

на уміння тримати олівець чи ручку, ножиці, пензлик. Аби учні могли досягти тонкої моторної координації, а також координації між візуальним сприйняттям і механічним рухом, їх руки потребують постійного тренування. Учні не можуть довго перебувати у статичному положенні, сидіти спокійно, оскільки ще не можуть достатньо контролювати свої рухومی м'язи. Тому під час уроку потрібно давати такі завдання, які дозволяють рухатися. Загалом учні молодшого шкільного віку товариські й емоційні. За перший рік навчання вони отримали певний досвід в керуванні своєю поведінкою, однак вона ще не завжди стійка і у значній мірі довільна. Увагу учнів приваблює усе нове й несподіване. Однак, у цей період потрібно привчати школярів бути уважними, розвивати вольові якості. На думку М.Вашуленка, Л.Варзацької, А.Зимульдінової, О.Савченко, розвиток пам'яті, уваги, мислення у молодших школярів тісно пов'язаний з розвитком діалогічних умінь. Молодший шкільний вік «характеризується такими психічними новоутвореннями, як довільність, рефлексія, внутрішній план дій.

Розвиток особливостей психіки молодшого школяра йде у нерозривному зв'язку з оволодіння ним різними видами пізнавальної діяльності. [7, с.43]. Говорячи про мовну взаємодію, варто підкреслити, що саме мова для учня молодшого шкільного віку є інструментом його пізнавальної діяльності». Усі її види беруть участь в отриманні знань, формуванні вмінь, посилюючи свідомо-вольовий фактор мови. Початкова мовленнєва освіта може бути суттєвим стимулом інтелектуального розвитку особистості за умови створення нової технології навчання, спрямованої на задоволення потреби дитини в самовираженні, у надбанні комунікативних умінь.

Таким чином, усі психічні новоутворення і особливості мови учнів молодшого шкільного віку сприяють успішному оволодінню базовими вміннями конструктивної мовної взаємодії - умінням говорити і умінням слухати. Початкова школа - це період становлення школяра не тільки як суб'єкта навчальної діяльності, а й суб'єкта активного міжособистісного спілкування, що оволодів певним рівнем комунікативної компетенції.

Отже, з вступом дитини до школи, роль спілкування посилюється, що зумовлене змінами у статусній позиції дитини - учень, взаємовідносин у системі учитель-учень, в організації навчальної та позанавчальної діяльності, що розширюють контакти учнів з оточуючими людьми: батьками, вчителями, однолітками. Змінюється зміст спілкування, у нього входять теми, уже не пов'язані суто з ігровою діяльністю, тобто виокремлюється особливе ділове спілкування з дорослими, діалог з учителем, з однолітками. У початковій школі учні більш спілкуються з учителем, появляючи до нього особистісний інтерес, ін. стає еталоном наслідування, зразком поведінки. Поряд із зовнішньою зміною характеру спілкування відбувається його змістовна внутрішня перебудова, яка

виражається у тому, що змінюються теми й мотиви спілкування. Як ми уже зазначали, у перших класах вибір партнерів по спілкуванню визначається для учня в основному оцінками вчителя, успіхами у навчанні. На порозі «шкільного життя виникає новий рівень самосвідомості дітей, що найточніше визначається словосполученням «внутрішня позиція». [12, с.51] Ця позиція є усвідомленим відношеннями дитини до себе, до оточуючих людей, навколишніх подій і справ - таке відношення, яке вона може чітко виразити не тільки словами, а й справами. Внутрішня позиція зароджується у системі діалогу з іншими. Виникнення саме внутрішньої позиції стає переломним моментом у подальшій долі учня, визначаючи початок його індивідуального, відносно самостійного особистісного розвитку.

1. Вікові особливості розвитку діалогічного мовлення:

6-7 років: Егоцентричне мовлення переважає. Діти здебільшого говорять про себе, їм важко слухати інших і вести бесіду.

7-8 років: З'являється вміння вести бесіду на знайомі теми, ставити запитання, відповідати на них.

8-9 років: Діти вчаться вести бесіду за заданим планом, переказувати зміст прочитаного, висловлювати власну думку.

9-10 років: Учні вчаться вести дискусію, аргументувати свою точку зору, використовувати різні мовні засоби для вираження думки. [1,4]

2. Фактори, що впливають на формування діалогічного мовлення:

Сімейне виховання: Спілкування з дорослими, читання казок, обговорення прочитаного.

Шкільне навчання: Уроки української мови, літературного читання, позакласні заходи.

Соціальне середовище: Спілкування з однолітками, участь у іграх та інших видах діяльності. [3,2]

3. Методи та прийоми роботи над формуванням діалогічного мовлення:

Бесіда: На уроках, у позакласній роботі, вдома.

Розповідь: Переказ прочитаного, складання власних розповідей.

Інсценування: Розподіл ролей, розігрування діалогів за змістом казок, оповідань.

Дидактичні ігри: "Хто більше скаже", "Відгадай, що я думаю", "Інтерв'ю".

Робота в групах: Обговорення проблем, виконання завдань спільно [5].

ДЖЕРЕЛА

1. https://elibrary.kubg.edu.ua/36682/1/Nezhyva_L_Palamar_S_PMUPSH_ZRD.pdf

2. <https://elearning.ipk.kubg.edu.ua/course/index.php?categoryid=53>

3. <https://tdp-journal.com/index.php/journal/article/download/251/200>
4. https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3633/1/educ_2022_191.pdf
5. <https://core.ac.uk/download/pdf/53035679.pdf>
6. Державний стандарт початкової освіти [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP180087.html
7. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: Посібник/ К.І.Пономарьова. - Київ, 2019. - 131 с.
8. Черезова, І. Психолінгвістична складова мовленнєвої діяльності молодших школярів/ І.Черезова // Початкова школа. - 2014. - № 9. - С. 52-54.
9. Бадер В.І. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів/ В.І.Бадер. - Київ, 2000. - 92 с.
10. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : навч. посібник / Ф.С.Бацевич. – Київ: Академія, 2004. – 344 с.
11. Ростикус, Н. Мовленнєво-комунікативна готовність дітей до навчання української (рідної) мови в початковій школі/ Н.Ростикус// Гірська школа Українських Карпат. - 2016. - № 15. - С. 198–202.
12. Розвивальні технології навчання молодших школярів : навч. посіб. / О.М.Кондратюк, С.Є. Лупаренкота ін. - Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2011. - 224 с.

ПРИРОДА ІСТИНИ: КЛАСИЧНА ТА СУЧАСНА ПЕРСПЕКТИВА

Світлана Вінтонів-Бахарєва,
кандидат філософських наук, незалежний дослідник

Проблема істини є однією з одвічних тем філософського знання протягом багатьох тисячоліть. Починаючи від античних філософів, таких як Платон та Арістотель, і аж до сучасних мислителів, природа істини постійно переосмислювалася. Мета нашого дослідження – розглянути класичні і сучасні погляди на сутність та природу істини, аналізуючи як загальновідомі та перевірені часом теорії, так і новітні концепції.

Однією з найдавніших концепцій, що здобула собі репутацію найбільш популярної, є теорія відповідності істини. Саме її ми також можемо назвати однією з найбільш інтуїтивних теорій, тобто такою, яка відповідає нашим безпосереднім уявленням про будову світу. Теорія відповідності, або ж кореспондентська теорія, як її ще прийнято називати, у найбільш повному вигляді була розвинута ще Арістотелем. Відповідно до цієї теорії, істина полягає у відповідності тверджень реальності. Сентенція є істинною, якщо вона адекватно відображає стан речей навколишнього світу. Так,

твердження «Йде дощ» є істинним, якщо дощ дійсно йде. До цієї теорії, хоча вона найчастіше знаходить своє застосування у філософії та логіці, є ціла низка питань. Найголовніші з них стосуються визначення природи самої реальності, з якою ми маємо порівнювати сентенції. Також одним з ключових є питання про те, чи може взагалі висловлювання відповідати реальності, і як у такому випадку ми будемо визначати відповідність, адже реальність та висловлювання не можуть бути тотожними, оскільки мають різний онтологічний статус. Наші висловлювання допомагають нам охарактеризувати реальність, але вони не дорівнюють реальності, отже, про повну відповідність не може йти мови. Окрім того, ми не можемо визначити статус висловлювань, які стосуються не лише майбутнього, але й минулого, тому що не можемо безпосередньо спостерігати реальність, яка не належить до сьогодення. Незважаючи на всі ці проблеми, теорія мала значний вплив на філософію в цілому та стала основою для ведення подальших дискусій про істину.

Наступною теорією, яку ми розглянемо, є прагматична теорія істини, розробка якої пов'язана з іменами таких філософів, як Ч. Пірс, В. Джеймс і Дж. Дьюї. Відмінність даної концепції полягає у тому, що вона визначає істину в термінах корисності і практичних наслідків. Згідно з нею, висловлювання є істинним, якщо воно «працює» або якщо віра в нього приносить користь. Погляд, що будь-яке знання, яке має наслідки, є істинним, може призвести до цілого ряду спекуляцій, адже хибні висловлювання також здатні впливати на поведінку людей, а отже теж мають наслідки та практичні результати.

Ще одним класичним підходом вважається теорія когерентності істини, що виникла з розробок раціоналістів. Ця теорія стверджує, що пропозиція є істинною, якщо вона узгоджується з існуючою системою знань. Істина, таким чином, не має відповідати зовнішній реальності. Можна сказати, що вона є частиною загальної системи вірувань. Когерентна теорія підкреслює холістичну природу знання та взаємозалежність висловлювань. Втім, існує думка, що така узгодженість не є безпосереднім синонімом логічної несуперечливості, а передбачає певну вбудованість знання у цілісну концепцію. Слід зазначити, що не всі дослідники відносять теорію когерентності до класичних. Як вказує В. Ратніков: «Ми не випадково назвали раніше когерентну концепцію істини некласичною; вона належить до одного з напрямів ревізії класичної кореспондентної концепції істини та є її переглядом з позицій когерентної концепції, що зводить, як вказувалось вище, питання про істину до проблеми встановлення когерентності, тобто самоузгодженості, несуперечливості знань, наприклад, «вписаності» однієї системи в іншу, ширшу» [1, с. 119].

Ми розглянули теорії, які більшість дослідників вважають класичними, отже настав час перейти до аналізу сучасних розробок у царині філософії. У ХХ столітті набуває популярності дефляційна теорія, розроблена

А. Тарським та В. Квайном. Вищезгадана теорія є прагматико-семантичним переосмисленням сутності категорії істини. Дана теорія розглядає істину у межах самої мови безвідносно до дійсності. Для представників дефляційної теорії істина не є суттєвою властивістю реальності, вона базується виключно на принципах лінгвістичної зручності. Згідно з поглядами дефляціоністів, концепція істини не потребує глибокого метафізичного та епістемологічного пояснення.

Представники плюралістичної теорії стверджують, що може існувати декілька легітимних уявлень про природу та сутність істини в залежності від контексту. Наприклад, істина в науковому дискурсі може відповідати кореспондентській теорії, тоді як істина в морально-етичному контексті буде збігатися з поняттям істини у теорії прагматизму. Плюралізм визнає складність істини як багатовимірної філософської категорії.

Постмодернізм і конструктивізм, як відомо, кидають виклик самій ідеї об'єктивної істини. Мислителі, такі як М. Фуко і Р. Рорті, стверджують, що істина є конструктом, що залежить від багатьох соціальних, культурних та політичних чинників. Згідно з цією теорією, те, що ми вважаємо істинним, формується владними структурами та дискурсом, а не незалежною реальністю. Слід зазначити, що даний погляд суттєво відрізняється від попередніх у розумінні природи знання, науки, етики та влади.

Триваючий діалог між прибічниками класичних та сучасних поглядів на сутність і природу істини виявляє багатовимірність цієї категорії. У той час як класичні теорії акцентують увагу на основоположних уявленнях про природу істини, сучасні підходи пропонують розуміння певних нюансів, які враховують різноманітність людського досвіду.

Наприклад, теорія відповідності залишається стійкою в контексті науки, де емпірична верифікація є вкрай важливою. Однак теорія когерентності та прагматична теорія містять цінні настанови для розуміння істини в математиці, етиці та повсякденному мисленні. Дефляційна та плюралістична теорія заохочують філософів до переосмислення таких моментів як застосовність істини у різних контекстах.

Дискусія щодо сутності істини далека від свого логічного завершення. Кожна теорія сприяє глибшому розумінню того, як ми взаємодіємо зі світом і інтерпретуємо його, виходячи зі своїх уявлень про природу знання. Поєднуючи класичні уявлення і сучасні інновації, ми можемо оцінити багатовимірність істини та її ключову роль не лише для філософії, а й для науки, етики та повсякденного мислення.

Список використаних джерел:

Ратніков В. Когерентна теорія істини в сучасному гуманітарно-науковому знанні (До проблеми співвідношення природничо-наукового та гуманітарного знання) // Філософські науки. 2016. №2. С.117–123.

Наукове видання

КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2024

Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції
(м. Київ, 17 травня 2024 р.)

Цифрове видання

Рекомендовано до оприлюднення 24.05.24